ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ
АТАНАС СТЕФАНОВ
(1891 – 1944)

ЛИЧЕН АРХИВ

В ПАМЕТ НА НАШИЯ ДЯДО И ПРАДЯДО –
генерал-лейтенант АТАНАС СТЕФАНОВ

Книгата е финансирана от правнуците на генерал Стефанов –
Момчил и Десислава Рангелови.

ГЕНЕРАЛ - ЛЕЙТЕНАНТ

АТАНАС СТЕФАНОВ

(1891 – 1944)

ЛИЧЕН АРХИВ

СЪСТАВИТЕЛ:
н. с. д-р МАРГАРИТА ЧОЛАКОВА

ВЕЛИКО ТЪРНОВО
2011

© фамилен архив
© МАРГАРИТА ЧОЛАКОВА, съставител
© НИКОЛА НИКОЛОВ, корица

Консултант и разчитане на ръкописите: ГОРАЗД ЧОЛАКОВ

Редактор: ВАЛЕНТИНА ДАНДОЛОВА

Рецензенти:
проф. д-р ПЕТЪР ТОДОРОВ
проф. д-р МИЛКО ПАЛАНГУРСКИ

ISBN 954-427-442-1
Печат “ДЕДРАКС” ООД, София

П Р Е Д Г О В О Р

Във фамилната колекция притежаваме личния архив на дядо ни – генерал лейтенант АТАНАС СТЕФАНОВ / 1891 – 1944 / – фонд № 4. Архивът беше подреден и обработен съобразно установените правила в архивистиката. След щателното му проучване си позволяваме да твърдим, че това е един от малкото запазени в цялост архиви на висш български офицер в периода 1912 – 1944 година. Сметнахме за необходимо да го направим публично достояние.

Личният архив на генерал Стефанов съдържа огромен и разнороден материал.

Към документите, свързани с военната служба на Атанас Стефанов, се отнасят: дипломи, Царски грамоти, заповеди на Н. В. Цар Борис III за производство, атестационни листи, книжка и доклади. От изключителна важност са дневниците. Първия "Юнкерски дневник 1905 – 1906 година" започва да води на 14-годишна възраст, а последния завършва на 3 септември 1944 година.

Личната кореспонденция на Атанас Стефанов включва: писма от и до него, телеграми и визитни картички. Особен интерес представляват неговите писма от фронта. Те дават възможност да се видят Балканската / 1912 – 1913 /, Междусъюзническата / 1913 / и Първата световна война / 1915 – 1918 / през погледа на един участник. Запазени са само неговите писма до семейството му, защото Стефанов не прави копия на кореспонденцията си. Открихме единствено 10 чернови на телеграми до Царя, Царското семейство и Двореца / 1936 – 1943 /. Писмата до него са от семейството му, войници и офицери, обществени организации и комитети, църкви и манастири, частни лица с различни прошения.

В отделна група обособихме портрети, снимки, военни и фамилни албуми. Разделихме ги на: портрети на лица, групови военни снимки, снимки на исторически събития и чествания, както и фамилни снимки. Особен интерес представляват снимките от Балканската и Първа световна война, пътуванията на Атанас Стефанов до Божигроб и Египет, из Македония и Беломорска Тракия, погребението на Цар Борис III, Прикриващия фронт и пр.

Запазени са десетки военни карти за периода 1912 – 1944 година. На много от тях Атанас Стефанов нанася корекции или местата за маневри и стрелби, а като командир на Прикриващия фронт / 1940 – 1944 / – на бункери и укрепления.

Частично е запазена личната библиотека на Атанас Стефанов. Тя съдържа книги по военна история, теория и психология; речници и енциклопедии; религия и философия. Някои от книгите са с автограф от автора или издателя. Периодичните издания са предимно в областта на военната история. Съхранените книги, вестници и списания са на български, руски и френски език. На много места Атанас Стефанов прави корекции или дава коментар на събития и сражения, в които е участвал.

Запазени са и много лични вещи на Атанас Стефанов. Някои от тях са свързани с военната служба и участието му във войните / бинокъл, компас, екселбанти, еполети, боен шинел, военни шапки и пр. / Съхранени са част от

ордените и медалите. Друга част, майка му, х. Кръстина Стефанова, дарява на манастира "Св. Никола" в Арбанаси в памет на сина си.

Във фамилния архив има документи на други лица, свързани с фондообразователя Атанас Стефанов. Те са обработени в отделни фондове:

1. свещеник Иван Иванов Хаджиев Златарски / 1847 – 1882 / – фонд № 1
2. Стефан Атанасов Кинов / 1864 – 1937 / – фонд № 2.
3. подпоручик Иван Стефанов / 1893 – 1913 / – фонд № 3.

Наложи се да бъде извършен максимално стриктен подбор на архивните документи и материали за публикация. При избора се ръководихме от значимостта на описаните факти и събития, както във военен и обществен, така и в личен план. Не сме пропускали мисли, разсъждения и оценки на Атанас Стефанов, ръководейки се от конюнктурни съображения. Редакторската намеса е минимална, запазени са езикът и стилът на автора. Позволихме си да публикуваме няколко факсимилета от Централния военен архив. Те обогатяват и допълват представата както за личността на генерал-лейтенант Атанас Стефанов, така и за събитията около и след преврата на 9 септември 1944 година. Стремежът ни е чрез обнародване на личния архив да се добие представа за човека, воина, висшия военен, християнина Атанас Стефанов. Всички документи, материали, снимки и др. са в оригинал и се публикуват за първи път.

Целият личен архив е публикуван по хронологически принцип за улеснение на читателя. Епилогът на книгата надхвърля живота на генерал-лейтенант Атанас Стефанов. Документите след смъртта му, 12 септември 1944 година, не се нуждаят от никакъв коментар. Самите те свидетелстват за историческия прелом на 9 септември 1944 година. Съзнателно не сме дали редакционно заглавие на поместените текстове, защото това е личен архив. Целта е да се избегнат излишните повторения. Публикуваните дневници не подлежат на анотация. Всичко това би утежнило текста и увеличило обема на книгата.

Идеята на настоящото издание е през погледа на един висш военен да се проследи военната история, политическия и обществен живот в България от началото на XX век до 1944 година. Наред с това документите дават възможност да се усетят въжделенията на българската нация за целокупна и неделима България, вярата в Бог, Цар и Отечество, житейската философия и християнски празници на българина през тази епоха. С една дума, това е животът в България – от приемите в Двореца, войните за национално обединение, заседанията на Висшия военен съвет, войниците в окопите, националните катастрофи, Прикриващия фронт, до селянина от някоя паланка с неговото прошение до Царя…

н. с. д-р Маргарита Чолакова

СИН НА СВОЯ РОД И ОТЕЧЕСТВО

Българският народ, повикан през 1878 г. за нов живот, има да разрешава огромни по своя обем и направления задачи. Пред младото общество стои задачата да постиге своята пълноценна модернизация, да изгради новата държавна структура и, не най-накрая, да подготви и потърси пътищата за национално обединение на разпокъсания на Берлинския конгрес народ. Някога геният на Симеон Радев с едно изречение определи съдбата на първото поколение българи поели по тежкия път на самостоятелното самоуправление, като ги нарече “строителите”. Българската историография, а и общественото мнение, някак си изпускат от своя поглед, че това задължение, а и тежък кръст, имат не само онези, които бяха избрани за национални водачи. Това бе съдбата и на всички, които обвързаха живота си с изграждането на отделните държавни институции.

Патриархът на българската литература Иван Вазов, този вещ познавач на народната душа, има един свой герой – дядо Йоцо. Слепецът със своите несъвършени сетива най-добре усеща българската модернизация – порещия дефилето железен трен и униформата на българския войник. Войската става любимо дете на държавност и общественост. Тя носи чувството, че самостоятелността, мечта на поколения българи, е факт, който създава не само самочувствие, но и дълбока сигурност. Сигурност, че определените от народа и историята задачи ще бъдат изпълнени. Първият випуск на военното училище остава в историята като “генералският”. Той покри със слава своята служба, като водеше полковете си на Сливница и по полетата на Балканските войни. За тях има запазени места в учебниците и енциклопедиите, но историята на българската армия има своето логично продължение. Тя даде хиляди знайни и незнайни герои, несправедливо пренебрегвани и забравяни под натиска на политическата стихия и безумията на българските вътрешнополитически кървави борби.

Един от тях е генерал-лейтенант Атанас Стефанов. Роден в семейство, което носи в себе си устрема и постиженията на възрожденското ни общество, съвсем логично, като младеж, носещ и закърмен с идеалите на българщината, поема пътя на военното образование. Има нещо знаменателно в неговата съдба – в чин подпоручик е произведен само два месеца преди по бойните полета да загърмят оръдията на Балканската война. Заедно със своите съвипускници той трябва да поведе на “кървава сватба” подготвения за саможертва народ. Три войни за шест години, триумф и разгром, втора надежда, стоическо търпение, и накрая – крах на един национален подем. Всичко това – пред очите и с участието на бъдещия генерал. Та краят на Първата световна война го заварва едва 27 годишен… Като че ли и той, и неговото поколение трябваше в сгъстен вид да преживее динамиката на възторга и покрусата, които преживя поколението, извело страната до свободата.

Едно нещо обаче не бива да пропуска никой, който се докосва до биографията на ген. Стефанов. Това е голямата човешка отговорност, която носи българският офицер – и в окопите, и тила главна негова грижа е съдбата на войниците. Липсата на кастовост в българското офицерство, неговият произход от народа, не могат и да водят до друго, освен до бащинска и синовна грижа към

призования да отслужи своя дълг войник. И още нещо, младият подпоручик има невероятно чувство за историзъм и използва всяка минута, всяка картичка, снимка или просто парче хартия да запечата своите мисли, наблюдения, прозрения и терзания. Връзката със семейството е ясна и отчетлива. Това прави документите от фронта не само свидетелство за живота и смъртта, а и доказателство за морал, възпитание и принадлежност към народ и родина, към семейство и приятели, подчинени и началници. С течение на времето историците имат слабостта да разглеждат и представят войните като набор от операции и мирни договори, забравяйки, че в окопите е имало живи хора, всеки от тях със своята истина, история и съдба. В тава отношение документите, които ни е оставил генерал Стефанов, носят непосредствения отпечатък на всекидневието такова, каквото е било.

Генерал Стефанов трябва да преживее покрусата, нанесена на страната от Ньойския мирен договор. Като редови офицер концентрира цялото си внимание върху своята професионална кариера, образование и самоусъвършенстване, изхождайки от ясната позиция, че рано или късно българската армия ще трябва да преодолее негативите и ограниченията на трактата от Ньой. Позиция, която е достойна за офицера и патриота. Него няма да го видим в офицерските комплоти и съзаклятия, нито в поредицата преврати, организирани и осъществени от хора, които смятат себе си за спасители и месии на страната и не се притесняват от факта, че никой не бе ги оторизирал за това. Далеч по-трудното бе да се активизира щабната работа, да се модернизира армейската структура, да се възстановят изгубени традиции и текущата офицерска дейност. И когато страната отново бе изправена пред участие в поредния световен конфликт, нищо по естествено няма от факта, че офицерът Стефанов достигна до генералския чин и се нареди сред фигурите, които трябваше да вземат решения за съдбата на армията.

Генералът не допусна да бъде въвлечен в новия цикъл на гражданската война, но тя не го пропусна. Прекалено честен и необвързан офицер, невлязъл в нито една от спасителните комбинации в политически или чисто личностен план, той е отстранен от живота и армията. На новата власт подобни личности не й трябват – те са прекалено мислещи, независими и влиятелни. В края на XX век демократична България също не намери сили да възстанови справедливостта и да отреди по достойнство мястото и ролята на генерал-лейтенант Атанас Стефанов.

Драги читателю, ако тези думи са ти се сторили нравоучителни, това е само защото, когато човек прочете следващите страници, едва ли може да остане равнодушен. Всъщност, последната дума е твоя…

доц. д-р Милко Палангурски

В СЛУЖБА НА БЪЛГАРИЯ

Генерал-лейтенант Атанас Стефанов е един от военачалниците на българската армия през 30-те и 40-те години на ХХ век. Военната му кариера започва като подпоручик през Балканската война. По време на Втората световна война достига до чин генерал-лейтенант, командир на IV-та отделна армия със седалище Плевен и командир на Прикриващия фронт. Досега не е писано почти нищо за живота, военната служба и обществената дейност на Атанас Стефанов.[1]

Атанас Стефанов е първороден син в семейството на Кръстина и Стефан Атанасови Кинови. Майката – Кръстина поп Иванова е родена в Златарица на 2 март 1874 година.

Дядото по майчина линия, свещеник Иван Иванов Хаджиев Златарски, е типичен представител на селската възрожденска интелигенция.[2] Роден е в Златарица през 1848 година, учителства няколко години в Джулюница и Дединци. През 1870 година става свещеник. На 1 февруари 1870 написва "Устав на Градинарското благотворително общество в Златарица", учредено с цел "да спомогне за разпространяването на образованието и просвещението на своите млади съотечественици".[3] На 1 август 1874 година свещеник Иван Златарски си съставя седмична програма за самообразование с ръководни начала: " Учи ся сам и дерзай" и "Человек ся учи дор го посече смъртта му".[4] Притежава голяма за времето си библиотека: съчинения на Раковски, Друмев, Блъсков, Славейков, Богоров, Юрий Венелин и др., както и периодичните издания: "Училище", "Читалище", "Ступан", "Летоструй", "Зорница"; много учебници по граматика, математика, история, астрономия, география, френски и турски езици, богословски книги.

През 1876 година свещеник Иван Златарски става член на революционния комитет в Златарица. Поддържа тесни връзки с Радко и Минко Радославови, отец Галактион Хилендарец / член на революционния комитет в Елена / и други. След Априлското въстание написва "Устав на Църковно – училищното настоятелство в Златарица". Оставя няколко приписки с историческо съдържание за боевете при Елена и Златарица през Освободителната война. Името на свещеник Иван Златарски е сред спомоществователите на редица възрожденски книги и списания. Наред с това подпомага ученолюбиви златаришки младежи да продължат образованието си в Габрово, Варна, Горна Оряховица, Петропавловското училище и в Русия. Иван Златарски умира през пролетта на 1882 година.[5]

Баща на Атанас Стефанов е Стефан Атанасов Кинов, родом от село Миндя, Еленска околия. Роден е на 19 декември 1864 година.[6] Няма сведения за образованието му. Първоначално учителства в Дединци и Миндя. От 1900 година работи като данъчен и финансов началник последователно в Провадия, Разград, Елена, Търново. По време на Първата световна война е финансов началник в Гюмюрджина – Беломорска Тракия, в Щип и Тетово – Македония. След войните – в Добрич, Враца и Търново, където се пенсионира. В различни удостоверения на министерство на финансите е посочено, че Стефан Атанасов работи честно, акуратно, с трудолюбие и прилежност. Въпреки че дългогодишният му трудов стаж е свързан с финансова дейност, личните му интереси са в различни области на

познанието. Още в края на XIX век Стефан Атанасов си съставя “Книга за разни бележки”. Тук излага своите възгледи против войната, “която разрушава всичката деятелност на цивилизацията”.[7] Наред с това е записал речите си за ролята на читалището и театъра “като нравствено учреждение”, за необходимостта от четене, за венчавката на Н. В. Княз Фердинанд I, за Франция по времето на Наполеон и пр., и пр.[8] Запазени са чернови на статии до вестник “Свобода” от 1895 година. За интереса му към история на философията свидетелства “Енциклопедия”-та, съставена от него. Тук Стефан Атанасов включва философски школи и течения, записва мисли от Аристотел, Сократ и Цицерон, та чак до Русо, Кант и Шопенхауер.[9] Притежава библиотека с речници, икономически и философски издания. Запазените писма на Стефан Атанасов до сина му са ярко свидетелство за добра осведоменост и разностранни интереси. В тях присъстват мисли за европейската дипломация, за световната политика, цитират се различни български, руски и френски вестници. През септември 1917 година той пише за “свенливото лъхание на слаб ветрец за мир в лагера на Съглашението”.[10] Наред с това изразява надеждата, че “социалдемократическата конференция в Стокхолм” може да стане предвестник на мира.

В Търново Стефан Атанасов е известен с читалищната си дейност и като дарител. Той е “благодетелен член” на читалище “Искра”, на което завещава 5000 лева, на църквата “Св. Марина” – 3000 лева и на училището в село Миндя – 40 дка ниви за учредяване фонд “Подпоручик Иван Стефанов” с цел подпомагане бедни ученици в селото.

През 1890 година Кръстина поп Иванова и Стефан Атанасов Кинов се венчават. На 13 септември 1891 година се ражда синът им Атанас, а на 20 май 1893 година – Иван. Двамата постъпват като кадети във Военното на Н. В. Училище през 1905 година и са зачислени в 32-ри Царски випуск.[11] При завършване на Военното на Н. В. Училище с височайша заповед № 30 от 2 август 1912 година са произведени в чин подпоручик.

На 17 септември 1912 година започва обща мобилизация на българската армия, а на 5 октомври се обявява Балканската война. В нея подпоручик Атанас Стефанов участва като командир на 6-та рота от 18-ти пехотен Етърски на Н. В. Фердинанд I полк в състава на 5-та Дунавска дивизия. Подпоручик Иван Стефанов е командир на1-ва рота от 20-ти пех. Добруджански на Н. В. Княз Кирил Преславски полк. Той загива на 5 март 1913 година при езерото Деркос на Чаталджанските позиции. Погребан е в църковния двор на село Караджакьой, Източна Тракия.[12]

Подпоручик Атанас Стефанов взема участие във всички боеве, които полкът води през 1912 – 1913 година: при Бунар Хисар от 16 до 20 октомври; при Чаталджа на 4 и 5 ноември; пак при Чаталджа на 5, 11, 15 и 21 март 1913 г. Той не присъства на погребението на брат си, защото се сражава на Чаталджанските позиции. В атестационната книжка за 1912 – 1913 година е оценен от подполк. Иван Бончев така: “… водил ротата си бойко, мъжествено и безпределно храбро”.[13] На 31 декември 1912 година Атанас Стефанов пише на баща си: “…аз се бях сродил, тъй да се каже, с войниците, които водих в боя, заедно с които търпях лишения и трудности, и заедно с които излагах живота си на всякия всячина”.[14] При сключване на примирието споделя: “На Чаталджа отсреща турската музика

също свири и турци, и българи еднакво ликуват. Чуден контраст, чудна игра на съдбата – вчера два разярени и непримирими врага – днес приятели и другари; вчера топове и пушки – днес музика и песни!?… Таквоз чудо било туй войната”.[15] В автобиографията си лаконично споменава: “Аз взех участие във всички боеве, които полкът води през 1912 и 1913 година с турците и бях награден с Орден за храброст, а тъй също и във всички боеве срещу сърбите през 1913 година, без да бъда ранен нито веднъж”.[16] Между бившите съюзници избухват остри разногласия за владеенето на освободените територии. На 19 май 1913 година Сърбия и Гърция подписват таен военно-политически договор, насочен против България. Към него се присъединява и Румъния. Всички български войски, разположени в Източна Тракия, се прехвърлят на запад за действия против сръбската и гръцка армии. Подпор. Стефанов участва и в Междусъюзническата война, избухнала на 16 юни 1913 година. Отново командва 6-та рота от 18-ти пех. Етърски полк в боевете при Тумба и Черни връх на 24 юни; при връх “Св. Илия” на Милева планина на 1, 2 и 3 юли; при Острика, Кървав камък, Царица, Панджин гроб, Стретер и връх Бобик на 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16 и 17 юли 1913 година.

На 2 август 1914 година Атанас Стефанов е произведен в чин поручик.[17] Новата мобилизация на българската армия на 10 септември 1915 година го заварва адютант на 2/5 пех. бригада в Търново. По негово настояване отново поема командването на 6-та рота от 18 пех. Етърски полк по време на Първата световна война. В продължение на 10 дни, от 22 до 31 октомври, и на 1 и 2 ноември 1915 се бие срещу сърбите при Гиляне. Най-кръвопролитни са сраженията на 26 октомври, които той описва така: “Пукащите се шрапнели в небето приличаха или спомняха огнения дъжд, що Данте описва в своя “Ад”.[18] В този бой поручик Стефанов при отбиване атаките на сърбите сам действа с ръчни бомби.[19] Сраженията продължават от 3 до 8 ноември 1915 г. при Кулата, с. Бостан. При атаката на Кулата той първи от 6-та рота се хвърля в неприятелските окопи и действа с ръчни бомби. За тези боеве е награден с Орден за храброст IV ст., I клас. От 25. XI. 1916 г. до 1. IX. 1917 г. е инструктор в Школата за запасни подпоручици в Княжево. След това участва в боевете при Гевгели от 1. XI. 1917 г. до 20. IX. 1918 г. Като командир на 1-ва дружина запазва прохода Демир Капия до преминаването на частите от 5-та дивизия при Вардар. В боевете срещу французи, англичани и гърци капитан Стефанов “…всякога се е държал образцово. Доблестен, храбър, смел, служи за личен пример на подчинените си”.[20] Произведен в чин капитан на 20 юли 1917 година.[21]

Запазените писма от фронта свидетелстват, че кап. Стефанов с интерес следи военните новини. От български, руски и френски вестници той се информира за хода на войната и положението по фронтовете. Към края на Първата световна война кап. Стефанов не може да допусне, че “толкова подвизи, толкова победи и толкова слава” са отишли напразно.[22] Писмата му от началото на октомври 1918 година са изпълнени с много болка и страдание: “в тези критични за народа и Отечеството дни”[23], “като смаян стоя и се чудя на това, което стана през последните двадесет дни”.[24]

На Кръстовден 1919 година Атанас Стефанов се сгодява за Кръстина Атанасова Стамболова, родом от Търново. Венчавката се извършва в църквата “Св.

Марина” на 23 ноември 1919 в Търново.[25] Срещу Коледа 1921 година се ражда единствената им дъщеря Кръстина.

През 1919 – 1920 година кап. Стефанов е командир на Нестроевата рота в Търново. В Плевен е на служба през 1921 и 1922 година, а в Неврокоп – през 1923. През януари 1923 завършва първи по успех щабофицерския курс при Военното на Н. В. Училище. Произведен е в чин майор на 27 ноември 1923 година. На 1 ноември 1923 го призовават без конкурсен изпит да следва Военната академия, която завършва на 1 май 1926 година. На 16 април 1925 година се извършва атентатът в църквата “Св. Неделя”, при който загиват над 160 души: министри, висши военни, жени и деца. Атентатът заварва майор Стефанов и жена му във файтон на път за църквата “Св. Неделя”. Пръст на съдбата…

По собствено желание е на стаж в щаба на армията като началник на секция в авиацията. Подчертаният му интерес към въздухоплаването датира от 1914 година, когато кандидатства в Аеропланното училище в Казанлък. Не е приет поради наднормено тегло. Майор Стефанов лети за първи път на 2 септември 1924 година, а сам пилотира самолет на 2 февруари 1928 година. В атестацията му за 1927 – 1928 началникът на въздухоплаването отбелязва, че подполк. Стефанов проявява “…особена обич и стремление към летене и характерна заинтересованост към летателното дело”.[26] Това се потвърждава от дневниците му, в които по дати и часове са описани 200 летения.

В периода 1928 – 1933 година Атанас Стефанов е командир на учебната дружина при Пехотната школа в Княжево, а по-късно в Търново. От 1 юни 1933 до 1 юли 1935 е началник отделение и отдел в щаба на войската. След това е началник щаб на IV-та Плевенска армейска област, началник на Търновската пехотна школа. На 1 ноември 1936 година с Министерска заповед № 353 поема командването на V-та Дунавска дивизия в Русе. През 1937 година като командир на Синята армия участва в големите Царски маневри в Поповско. Лично Н. В. Цар Борис III, в присъствието на Н. В. Княз Кирил Преславски и министъра на войната ген. Христо Луков, го поздравява за успеха.

Личната библиотека на Атанас Стефанов съдържа предимно специализирана литература в областта на военното дело, история, авиация, речници и др. Много от книгите са с автографи на автори и съставители. Някои от военните издания и периодика са на френски и руски езици. Атанас Стефанов нанася редица корекции върху текстове и военни карти в различни издания, свързани преди всичко с войните за национално обединение и личното му участие в тях.

По време на службата си Атанас Стефанов разработва редица теоретични въпроси в областта на историята, военното дело и авиацията. Запазени са някои от докладите му:

1. Фактори за Възраждането.
2. За бойното другарство.
3. Нападателният бой на 2/V-а пех. бригада при Гиляне – октомврий 1915.
4. Приемът на кандидатите за постъпване във Военното на Н. В. Училище.
5. Личността, животът и делото на Цар Борис III.
6. Марш маневра на армията в епохата на Наполеона, след 1866 година и в наше време. Примери и изводи.
7. Авиацията като бойно и културно средство.

8. Отстъплението на французите в 1870 година, на турците 1877, на русите в Руско-японската война 1905, на турците в Балканската война, на французите при Марна, на българите в 1913 и 1918 година и на гърците в Мала Азия 1927 година.
9. Боевете при Елена и Златарица в Руско-турската освободителна война.
10. Новости в пехотното оръжие.
11. Пехотната дружина в нощната атака. Примери от войните, изводи и заключения.
12. Висшият военен съвет.

Паралелно Атанас Стефанов превежда от френски и руски статии, доклади, директиви и студии по военна история.

Наред с това той има ценен принос при съставяне на военни правилници, устави и пр.:

1. План за народната мобилизация и отбрана / 1927 г. /
2. Правилник за военната мобилизация / 1927 г. /
3. Правилник за Аеропланното училище в Казанлък / 1927 г. /
4. Записки по наблюдателната служба / 1931 г. /
5. Правилник за годишните занятия в пехотата / 1931 г. /
6. Правилник за бойната служба / 1935 г. /

През 1935 – 1936 година полковник Стефанов е ръководител на списание "Съвременна пехота".[27]

В различни години той преподава: артилерия, оръжезнание, методика, обща тактика, наблюдателна служба и др.

Със своята активна обществена дейност Атанас Стефанов привлича вниманието на много организации, сдружения, комитети и частни лица. През 1931 година става председател на Комитета за постройка на Военния клуб в Търново. По същото време основава в града аероклуб. Той дава идея и с участието на войници депозитната библиотека "П. Р. Славейков" в Търново систематизара в отделен раздел военната литература и периодика.

През 1935 година се подема инициатива за честване 100 години от Велчовата завера. Председател на Изпълнителния комитет е генерал Рашко Атанасов, а подпредседател – полковник Атанас Стефанов. В началото на годината се учредява "Български народен комитет за честване на Велчовата завера – 100 години". Комитетът излиза с "Позив към българския народ", подписан и от Атанас Стефанов. С дарения от цялата страна се построява паметник на Велчовата завера във Велико Търново и паметна плоча в Плаковския манастир "Св. Илия". Издаден е възпоменателен сборник.[28] Всенародните тържества са от 4 до 6 май 1935 година.

Като участник в трите войни за освобождение и национално обединение, Атанас Стефанов счита за свой дълг да открива паметници на загиналите във войните. Името му се свързва с тържествата по този повод в Беляковец, Драганово, Козаревец, Раданово и други села в Търновско. Известно е, че за Войнишкия паметник в село Горна Липница дарява 2000 лева, а от щаба на дивизията – 3000 лева.

Генерал Стефанов подема и друга една родолюбива инициатива: създаване на комитети за издигане паметници по пътя на четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа от 1868 година. Запазена е оживената му кореспонденция с различни

инициативни комитети, които го молят за съдействие и финансова помощ. Той се отзовава и прави лични дарения за селата: Вардим – 1000 лева[29], Хаджидимитрово – 1000 лева[30], Караисен – 1000 лева[31] и Бяла Черква – 1000 лева[32].

Известно е, че генерал Стефанов дарява две икони за църквата в село Миндя и средства за ремонтирането й.

Атанас Стефанов поддържа лични контакти с местни власти, различни организации и институции, както и представители на духовенството. В близки отношения е с Търновския владика Софроний, Русенския Доростолочервенски владика Михаил, често посещава манастира "Св. Никола" в Арбанаси. Наред с това си сътрудничи с румънския консул Николау в Русе, среща се с фелдмаршал фон Макензен, майор Годлей – председател на Британския легион, английския адмирал Търл и др. На 1 януари 1940 година честити Новата година и Рождество Христово по списък на 375 души: Н. В. Царя, министри, висши военни, консули, военни аташета, митрополити, адвокати, селски учители, роднини, бойни другари и др. Много често Атанас Стефанов, независимо от чина и поста си, се интересува от положението на някой войник. Хората с техните прошения, болки и радости са част от ежедневието му. На почти всички писма слага резолюция: "Отговорено на…, № …". На анонимни писма и доноси не отговаря.

С Царска заповед № 1 от 1 януари 1940 година се повишава в чин генерал-майор "командирът на 5-та пех. Дунавска дивизия полк. Атанас Стефанов".[33]

На 25 септември 1940 година поема командването на Прикриващия фронт на южната граница. На 1 март 1941 година България се присъединява към Тристранния пакт. С височайша заповед № 146 от 11 август 1941 година се назначава "командирът на 5-а пехотна Дунавска дивизия генерал-майор Атанас Стефанов за командващ IV-а армия / началник на армейска област/".[34] С височайша заповед № 1 от 1 януари 1943 година командирът на IV-а армия генерал-майор Атанас Стефанов се повишава в чин генерал-лейтенант.[35] До 25 декември 1943 година той е командир на Прикриващия фронт. Изпълнението на тази служба, съчетано с командването на IV-а отделна армия със седалище Плевен, е свързано с напрегнато ежедневие. За това свидетелстват "Бележник 1941 – 1943 година" и дневниците му от този период, водени почти ежедневно. В тях генерал Стефанов дава оценка за състоянието на Прикриващия фронт, настроенията на офицери, войници и местното население. Наред с това се съдържат сведения за събитията в България, на Балканите и в Европа. Ген. Стефанов не коментира дипломацията на Великите сили, Балканските държави и България. Като тактик и стратег той се интересува от хода на военните действия, развоя на отделни битки и действията на военната авиация. В дневниците липсва информация за разискванията и решенията на Висшия военен съвет, вероятно по съображения за сигурност.

На 28 август 1943 година умира Н. В. Цар Борис III при неизяснени обстоятелства. Това трагично събитие покрусява целия български народ. Ген. Стефанов по дни и часове описва своята и народна скръб по повод трагичната кончина и погребението в Рилския манастир на 5 септември 1943 година.

От изключителна важност е да се изясни политическата ориентация на ген. Атанас Стефанов. Неоспорим факт е, че той не членува във военни съюзи и не участва в никакви преврати. За него пише, че по "… пътя към висшата армейска длъжност не се увлича да участва в конюнктурни политически течения и не е

поблазнен да участва в политическия живот".[36] Със сигурност не е с леви или комунистически убеждения. В неговите бележници, дневници, писма и др. е отделено изключително малко място на партизани, нелегални, на комунистически саботажи и конспирации във войската.

Във външно-политически аспект някои биха го нарекли "германофил". Вярно е, че Атанас Стефанов се възхищава от дисциплината, реда и успехите на германските войски в двете световни войни. Същевременно критикува Германия, че продава на България старите си самолети и с това прави нашата военна авиация непригодна. Други биха го нарекли "русофил". Руският генерал Скобелев е идеалът му за военен. Атанас Стефанов чете в оригинал руска художествена литература, военни издания и периодика. Същевременно изразява възхищението си от Англия, Франция и Америка за успехите им в развитие на военната и гражданска авиация още през 20-те години на XX век. Четейки писмата от фронта, атестационните документи, дневниците му от различни периоди, както и участието му във войните за национално обединение, всеки сам може да разбере какъв е Атанас Стефанов.

За военната си служба от подпоручик до генерал-лейтенант Атанас Стефанов е награден със следните ордени и медали: А/ Военновременни – 1. Военен орден за храброст IV ст. I кл. 2. Военен орден за храброст IV ст. II кл., 3. Народен орден за военна заслуга IV ст. на военна лента с военно отличие. 4. Железен кръст II кл. – германски. Б/ Мирновременни – 5. Св. Александър III ст., 6. Народен орден за военна заслуга, III ст., 7. Народен орден за военна заслуга IV ст., 8. Св. Александър V ст., 9. Знак за XX-годишна отлична непрекъсната служба, 10. Знак за X години отлична непрекъсната служба, 11. Орден "За бойна заслуга" с лавров венец, 12. Почетен знак "Червен кръст". 13. Орден за храброст IV ст., I кл.

Настъпва 1944 година. Името на генерал-лейтенант Атанас Стефанов се обсъжда за министър на войната в трите правителства на България през тази година. На 31 януари в дневника си той пише: "… Хаджипетков ми каза, че много се говорело за мен да стана Министър на войната… Отговорих, че съм скромен човек и такива аспирации не съм имал и че дори не съм чувал подобно нещо, макар че всъщност и аз чух от няколко души подобни проекти като бях в София при погребението на Н. В. Цар Борис III. Здраве да е! Никога това не мога да считам за неуспех, защото най-напред не съм си поставял за цел постигането на подобно нещо. Ако е рекъл Бог, и то ще бъде, а ако не – в никой случай няма да бъде!…" В кабинета на Добри Божилов / 14. IX. 1943 – 1. VI. 1944 / министър на войната става генерал Руси Русев. Втори път при съставяне кабинета на Иван Багрянов / 1. VI. 1944 – 2. IX. 1944 / се споменава името на ген. Стефанов като евентуален министър на войната, но остава ген. Русев.

В края на август 1944 година ген. Стефанов получава писмо от Борис Попов / Венко /, комендант на XI въстаническа оперативна зона в Плевен. В него се призовава командирът на IV-та отделна армия да се присъедини към партизаните при определени условия.[37] Генерал Стефанов "…не проявява склонност към политически авантюри и запазва своята самостоятелност".[38] Верен на войнския си дълг, той отказва. Допуска, че писмото може да е клопка на Гестапо и го предава в министерството на войната.

Повече сведения има за третото обсъждане при съставяне правителството на Константин Муравиев на 2 септември 1944 година. За това регентът Богдан Филов

в дневника си пише: "…обядвахме във Военното министерство. За военен министър Князът и Михов се спряха върху Атанас Стефанов, който също беше в министерството, обаче Михов не успя да говори с него и после му взе съгласието по телефона от Плевен".[39] В дневника си ген. Стефанов го обяснява така: "… По телефона Регентът Михов ми каза следното: "… Извинявай, че днес като обядвахме заедно нищо не ти казах, но тогава още нищо не бе тъй сигурно. Има голяма вероятност да бъдеш назначен Министър на войната… Вярвам, че като войник ще приемеш и няма да имаш нищо против". Аз отговорих, че няма какво да правя, ще дойда, но както досега лисица ми мина път и не станах Министър на войната, сега още повече да не става. Струва ми се, че в тези времена по-необходимо е да бъда в Северна България! Особено сега камъкът на своето място си тежи! Регентът каза: "Е, да! Но все пак вярвам, няма да откажеш и да попречиш да се състави новият кабинет. Ако мислиш нещо, казвай, докато е време!" Благодаря за доверието, казах му аз, ще дойда, няма що да правя, но дано и този път да не стане… Горното съобщение никак не ме зарадва. Напротив, веднага като че ли отгоре ми се стовари много тежък товар…"[40] Чак в 19 часа министър-председателят Константин Муравиев внася в регентството проектокабинета с министър на войната ген. Стефанов.[41] В 22 и 1/2 часа по радиото съобщават състава на новия кабинет с министър на войната генерал Иван Маринов. Ген. Стефанов приема с облекчение новината и пише: "Поканих всички на чаша бира по случай избавлението ми…" [42]

Правителството на Муравиев обявява обща амнистия на политическите затворници. На 7 септември 1944 година няколко хиляди души разбиват затвора в Плевен и освобождават политическите затворници. Прокурорът не уведомява своевременно командира на IV-та армия и по време на започналите размирици се заключва заедно с директора на затвора в кабинета му. Тогава се намесва ген. Стефанов и войската: затворниците са върнати и "размириците са прекратени без жертви". През нощта на 7 срещу 8 септември ген. Стефанов получава заповед с щаба си да замине в Дупница на западната граница. Превратът на 9 септември 1944 година го заварва в министерство на войната. На 10 септември той вече е в Дупница на фронт срещу германците в 22-ри пех. полк. За Съветската армия в Добруджа той пише: "Русите днес влязоха в България като приятели в Русе, Шумен и Варна".[43]

След 9 септември 1944 година, въпреки че има на разположение самолет, разузнавателна и лека кола, той не напуска България. Остава верен на войнския си дълг и Отечеството.

На 12 септември 1944 година на път от София за Плевен ген. Стефанов е убит без съд и присъда в Луковит от партизанката Митка Гръбчева. В смъртния акт като причина за настъпилата смърт се посочва: кръвоизлив от рани, причинени от огнестрелно оръжие. Опелото се извършва в църквата "Св. Марина" в Търново на 13 септември.

С Царска заповед № 117 от 14 септември 1944 година, подписана от новите Отечественофронтовски регенти, убитият ген. Стефанов се уволнява по навършване на 25-годишна служба.

Убитият ген. Стефанов е осъден с присъда № 2 от 2 април 1945 година. Плевенският народен съд, II състав: "присъжда всички имоти посмъртно на починалия генерал-лейтенант Атанас Стефанов в полза на държавното съкровище".

Единствената му дъщеря Кръстина Атанасова Чолакова подава молба за преглед по реда на надзора на издадената присъда, вх. № 14651/ 1993 година – VI на Главна прокуратура. На 12 юни 1997 година Главната прокуратура внася във Върховния касационен съд предложение. На 28 януари 1998 година Върховният касационен съд – I наказателно отделение “оставя без уважение” предложението на главния прокурор срещу влязлата в сила присъда…

Б Е Л Е Ж К И:

1. Не се спираме на мемоари и всякакъв род белетристика, излязла до 1989 година, в които дядо ни – генерал-лейтенант Атанас Стефанов е “литературен герой” от страната на “лошите”. Вж.: Възпоменателен сборник, 32 випуск на Военното на Н. В. Училище / 1905 – 1912 – 1938 /, С., 1938, с. 104; Ч о л а к о в а, М. Балканската война през погледа на подпоручик Атанас Стефанов от Търново / писма от фронта /, В: ГМСБ, кн. XIX, Велико Търново, 1993, с. 337 – 357; Ч о л а к о в а, М. Участие на капитан Атанас Стефанов от Търново в Първата световна война, В: ГМСБ, кн. XX, Велико Търново, 1995, с. 413 – 427; Офицерският корпус в България 1878 – 1944, т. 5, С., 1996, с. 250; С е м е р д ж и е в, П. Народният съд в България 1944 – 1945, Ерусалим, 1997, с. 244 – 245.
2. ФА, фонд № 1, свещеник Иван Иванов Хаджиев Златарски / 1848 – 1882 /.
3. Подробно вж.: Ч о л а к о в, Г. Един априлец – свещеник Иван Златарски, В: Априлското въстание и българската православна църква, С., 1977, с. 243 – 250; Ч о л а к о в, Г. Един възрожденец от Златарица, В: Еленски сборник, С., 1968, с. 375 – 378.
4. Оригиналът е в постоянната експозиция “Възраждане и Учредително събрание” на ГИМ – Велико Търново.
5. Ч о л а к о в, Г. Общественият живот в Златарица през Възраждането, отразен в кондиката на църквата “Св. Никола”, В: Златарица. Страници от многовековната й история, Велико Търново, 1999, с. 40 – 53.
6. ФА, фонд № 2, Стефан Атанасов Кинов / 1864 – 1937 /.
7. ФА, фонд № 2, Книга за разни бележки на Стефан Атанасов, ръкопис, с. 2.
8. П а к т а м, с. 2 – 33.
9. ФА, фонд № 2, Енциклопедия, ръкопис, 82 л.
10. ФА, фанд № 4, Писмо на Стефан Атанасов до кап. Атанас Стефанов, Гюмюрджина, 24 септември 1917 г.
11. Възпоменателен…, ц и т. с ъ ч., с. 88 и 104; ФА, фонд № 4, Атестат № 7484 на Атанас Стефанов от 31 декември 1914 г.
12. Възпоменателен…, ц и т. с ъ ч., с. 88.
13. ФА, фонд № 4, Атестационна книжка, Сведение за капитан Стефанов Атанас през време на войните 1912, 1913 и 1915 – 1918 г., съставено на 1 май 1919 г., л. 9.
14. ФА, фонд № 4, Писмо на Атанас Стефанов до баща му, Странджа, 31 декември 1912 г.
15. ФА, фонд № 4, Писмо на Атанас Стефанов до баща му, Чаталджа, 1 април 1913 г.
16. ФА, фонд № 4, Автобиография на Атанас Стефанов, частично запазена, дневник от 1940 г.
17. Офицерският…, ц и т. с ъ ч., т. 5, с. 250.
18. ФА, фонд № 4, Писмо на Атанас Стефанов до майка му, 15 декември 1915 г.
19. ФА, фонд № 4, Атестационна книжка, Атестация на капитан Стефанов, Атанас от полковник Ковачев, 14 юни 1919 г., л. 10 – 11.
20. П а к т а м.
21. Офицерският…, ц и т. с ъ ч., с. 250.
22. ФА, фонд № 4, Писмо на Атанас Стефанов до майка му,18 септември 1918 г.
23. ФА, фонд № 4, Писмо на Атанас Стефанов до баща му, 1 октомври 1918 г.
24. ФА, фонд № 4, Писмо на Атанас Стефанов до майка му, Самоков, 7 октомври 1918 г.
25. ФА, фонд № 4, Покана за венчавка, Търново, 23 ноември 1919 г.
26. ФА, фонд № 4, Атестационна книжка, Атестация от директора на Въздухоплаването, 15 март 1929 г., л. 18
27. Съвременна пехота, г. V, кн. 30, март 1937 г.

28. Сборник по случай стогодишнината от Заверата от 1835, С., 1935; ФА, фонд № 4 – екземпляр от “Позив”, писма, протоколи и др. документи на Изпълнителния комитет се съхраняват в личния архив на Атанас Стефанов.
29. ФА, фонд № 4, Разписка на комитета в с. Вардим за дарени от ген. Стефанов 7000 лева, 24 юни 1941 г.
30. ФА, фонд № 4, Протокол № 4/1941 г. на Общинския съвет в с. Хаджидимитрово, Свищовско.
31. ФА, фонд № 4, Писмо на комитета в с. Караисен за получено дарение от ген. Стефанов, 1 март 1940 г.
32. ФА, фонд № 4, Протокол № 4/ 25 февруари 1941 г. на Общинската управа в с. Бяла Черква.
33. ЦВА, ф. 1, оп. V, а. е. 580.
34. ЦВА, ф. 1, оп. V, а. е. 588.
35. ЦВА, ф. 1, оп. V, а. е. 596.
36. С е м е р д ж и е в, П., ц и т. с ъ ч., с. 244.
37. ОПА – Плевен, Писмо на Борис Попов / Венко / до генерал Стефанов.
38. С е м е р д ж и е в, П., ц и т. с ъ ч., с. 244.
39. Ф и л о в, Б. Дневник, С., 1990, с. 758.
40. ФА, фонд № 4, Дневник на Атанас Стефанов / 16 юни 1944 – 3 септември 1944 /.
41. Ф и л о в, Б. ц и т. с ъ ч., с. 759., Сравни и по-късни спомени М у р а в и е в, К. Събития и хора, С., 1992, с. 330. Тук ген. Стефанов е наречен “германофил” и по тази причина не е включен в състава на новия кабинет като министър на войната.
42. ФА, фонд № 4, Дневник на Атанас Стефанов / 16 юни 1944 – 3 септември 1944 /.
43. ФА, фонд № 4, Писмо на Атанас Стефанов до майка му, София, 8 септември 1944 г.

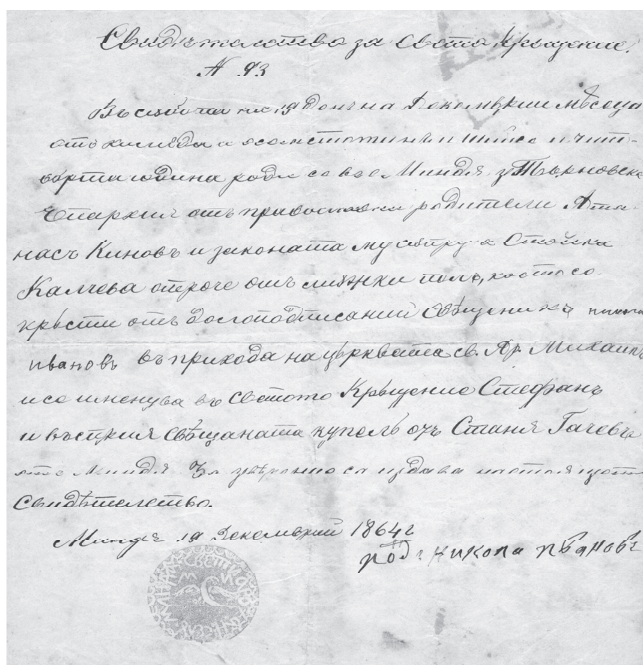

Свидѣтелство за свято кръщение.
№ 93
Въ събота на 19 денъ на Декемврий мѣсеца
отъ хиляда и осемстотинъ и [illegible] и чет-
въртата година роди са въ с. Миндя, у Търновска
епархия отъ православни родители Ата-
насъ Киновъ и законата му съпруга Стойка
Калчева отроче отъ мъжки полъ, което се
кръсти отъ долуподписаний Свещеникъ Никола
Ивановъ въ прихода на църквата св. Ар. Михаилъ
и со именува во святото Кръщение Стефанъ
и въсприня святаната купель отъ Станя Гачевъ
отъ с. Миндя [illegible] издава настоящето
свидѣтелство.
Миндя 19 Декемврий 1864 г.
под. Никола Ивановъ

Кръщелно свидетелство на Стефан Кинов от 1864 г.

Свидетелство за кръщение на Кръстина поп Иванова 1874 г.

Седмична програма на свещеник Иван Златарски, 1874 г.

Иван Иванов Хаджиев Златарски и дъщеря му Кръстина, 1879 г.

БЪЛГАРСКА ЕКЗАРХИЯ

СВИДѢТЕЛСТВО ЗА ВѢНЧАНИЕ

ЕПАРХИЯ ....

ОКРѪЖИЕ ....

ОКОЛИЯ ....

№ 19 Вр. 37

Въ шестнадесети день на мѣсеца Декемврий отъ хилядо и осьмстотинъ и деветдесятото лѣто вѣнчасе Стефанъ Атанасовъ отъ ... на първо вѣнчило съ Кръстина п. Иванова отъ Златарица село при священнодѣйствието на долеподписанний священникъ Никола Иванов служащий въ църквата Св. Арха Михаилъ и свидѣтелството на кума Иванъ Николовъ отъ Златарица и за увѣрение даваме настоящето свидѣтелство, потвърдено съ надлежния печатъ и подписи. Свящ. Никола Иванов

село Мусина 16 Дек. 1890 г.

Тип. Байхел, Цариградъ.

Свидетелство за венчание на Кръстина поп Иванова и Стефан Атанасов от 1890 г.

Семейна снимка, Търново, ок. 1900 г.

ЧАСТИЧНО РОДОСЛОВИЕ НА АТАНАС СТЕФАНОВ

Колю Хаджиев р. ок. 1800 г.

Иван Хаджиев р. ок. 1825 г.

Стойка Калчева - съпруга

Атанас Кинов р. ок. 1840 г.

свещ. Иван Иванов Хаджиев Златарски 1848 - 1882 г.

Иванка Хаджиева - съпруга

Стефан Ат. Кинов 1864 - 1937 г.

х. Кръстина Ст. Атанасова 1874 -1960 г.

подпор. Иван Стефанов 1893 - 1913

ген. Атанас Стефанов 1891 - 1944 г.

Кръстина Стамболова 1892-1966 г.

Кръстина Чолакова 1921 - 1995 г.

Горазд Чолаков р. 1921 г.

Маргарита Чолакова р. 1956 г.

Момчил Рангелов р. 1977 г.

Десислава Рангелова р. 1978 г.

АТАНАС СТЕФАНОВ ЗА СЕБЕ СИ

[…]*

На 5 октомври 1912 година се обяви войната на Турция. На 5 март 1913 година брат ми падна убит при езерото Деркос като командир на 1- ва рота от 20 Добруджански полк, чието командване бе приел на 20 октомври 1912 година след големия Бунархисарски бой, в който командирът на тази рота капитан Васил Иванов / сега запасен офицер / бе тежко ранен. Аз взех участие във всички боеве, които полкът води през 1912 и 1913 година с турците и бях награден с Орден за храброст, а тъй също и във всички боеве срещу сърбите през 1913 година без да бъда ранен нито веднъж.

След Букурещкия мир се върнах. В 1915 година новата мобилизация ме завари адютант на 2/5 пехотна бригада в Търново. Най-упорито молих командира на бригадата полк. Радойков да ме смени, за да поема командването на същата си рота от 18-ти пехотен Етърски полк и най-после той се съгласи. Замести ме запасният поручик Калинкин, който в края на Европейската война като болен изгоря в един санитарен влак на стация Удово. Аз, въпреки протестите на майка си, участвах и в тази война като ротен командир във всички боеве и благополучно се завърнах от войната.

През есента на 1922 година завърших щабофицерския курс при Военното на Н. В. Училище, но с 31-ви випуск, понеже първите 7 човека от 32-ри випуск бяха повикани да попълнят този випуск. Курса завърших през януари 1923 година пръв по успех и затова не ми разрешиха да се явя на конкурсен изпит във Военната академия, която се откри на 1 ноември 1923 година. Призоваха ме като генерал Скобелева без изпит да следвам Академията. Също като него аз я завърших с много добър успех. Не излязох от първите, защото с Началника на Академията полк. Нyголов бяхме в конфликт още от Европейската война. Академията следвах от 1 ноември 1923 година до 1 май 1926 година. След това отбих стажа си в Щаба на армията като началник на секция в авиацията по собствено желание въпреки протестите на майка си, жена си и пр. На 4 март 1928 година завърших стажа си. Постъпих командир на образцовата дружина при пехотната школа в село Княжево от 1 април 1928 година. Тук служих цели 5 години до 1 юни 1933 година, от които 1 година в Княжево и 4 години в Търново, понеже школата се премести в Търново.

От 1 юни 1933 година до 1 юли 1935 година бях Началник отделение и на отдел в Щаба на войската. На 19 юли 1934 година ме обраха във влака на Софийската гара като отивах за Търново. На 9 април 1935 година намерих цялата чанта с всички поверителни книжа в пълна изправност…

От 1 юли до 1 ноември 1935 година бях Началник щаб на IV-та Плевенска армейска област. На 23 септември, като се връщахме от обиколка близо до Плевен, се помина в автомобила началникът на областта генерал Данчев, издъхна в ръцете ми.

От 1 до 18 ноември 1935 година бях Началник на отдел в Щаба на войската, след което бях приведен във Велико Търново за Началник на Пехотната школа,

дето стоях до 1 ноември 1936 година. На тази дата приех командването на V-та пехотна Дунавска дивизия от сегашния Министър на войната генерал – майор Т. Даскалов и досега я командвам.

През 1937 година станаха големите Царски маневри при село Паламарци, Поповско. На 30 юли с. г. се помина баща ми в разгара на най-голямата работа. Справих се с маневрите, макар че и жена ми заболя.

На 16 април 1938 година, Лазаровден, с аероплана на дружество “LOT” отлетяхме от София за Ерусалим заедно с мама, за да я заведа на Хаджилък. Бях й обещал, когато тръгвах на война в 1912 година… На Връбница в 14 часа благополучно кацнахме в Лидда. В 17 часа слязохме в Ерусалим, тъкмо когато камбаните на всички църкви биеха вечерня. Цялата страстна седмица изкарахме в Ерусалим. Разгледахме забележителностите и обиколихме Светите места: храма над гроба Господен, Гетсиманската градина, дето се е молил Исус Христос, Елеонската гора, Страстния път, крепостта на Давид, много джамии. Кръстихме се в реката Йордан. Изминаха и трите дни на Великден. На 27 април потеглихме през Синайската пустиня за Египет, пътувайки цял ден през пустинята. Вечерта в полунощ пристигнахме в Кайро. На 28 и 29 април обиколихме Кайро, Хелиополис и Гиза с пирамидите. На 30 продължихме пътя за Александрия, чудно красив град с много забележителности…Следващите дни посетихме Хайфа, Назарет, Наблус и се върнахме в Ерусалим… Така изпълних и този дълг към майка си, към Бог едно обещание и един идеал от моето детство: да отида на Хаджилък по въздуха, както всяка есен наблюдавах щъркелите да отиват!…

На 31 декември 1939 година вечерта получих телеграма от Н. В. Царя за произвеждането ми в чин генерал. Явих се в генералската униформа на семейната вечеря във Военния клуб в Русе за посрещане новата 1940 година. Така се изпълни още един мой идеал! Дано Бог ми помогне с достойнство и чест да нося генералската униформа и изпълня дълга си към Н. В. Царя и Отечеството!…

* Автобиографията е частично запазена в дневник от 1940 година.

КАДЕТ И ЮНКЕР
/ 1905 – 1912 /

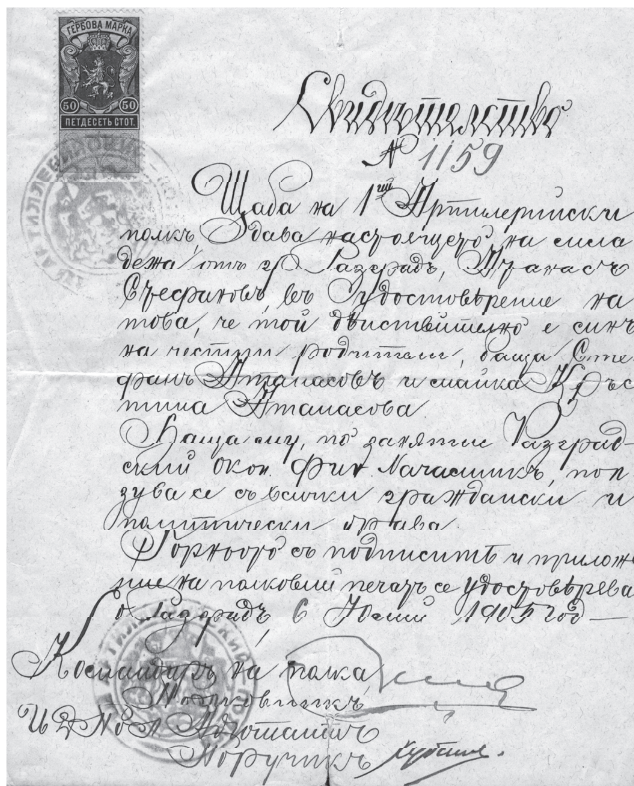
ГЕРБОВА МАРКА
50 50
ПЕТДЕСЕТЬ СТОТ.

Свидетелство
№ 1159

Щаба на 1ий Артилерийски полкъ дава настоящето на младежа отъ гр. Разградъ, Атанасъ Стефановъ, въ удостовърение на това, че той действително е синъ на честни родители, баща Стефанъ Атанасовъ и майка Кръстина Атанасова.
Бащата му, по заявление Разградский Окол. Фин. Началникъ, ползува се съ всички граждански и политически права.
Горното съ подписите и приложение на полковий печать се удостоверява.
гр. Разградъ, 6 Юлий 1905 год.

Командиръ на полка
Подполковникъ
И. д. Полковий Адютантъ
Поручикъ

Свидетелство на Атанас Стефанов от 1905 г.

№ 1

ЮНКЕРСКИ ДНЕВНИК
1905 – 1906
IV рота, I взод, I полувзвод
/ от 22. XI. 1905 до 26. VI. 1906 година /

24.XI – четвъртък. Привечер работихме в градината, за да се упражним по специалността градинарство…

27. XI – неделя. Ходихме на разходка по полето с всички другари. Играхме разни игри и пяхме. Един електрически велосипед мина и всички се чудеха на неговия бърз вървеж. Той така силно се движеше, щото човек би помислил, че не върви, а хвърчи…
25. XII – неделя. Днес очаквахме настойника си да дойде и ни изведе в отпуска, обаче, кой знае по каква причина, не дойде. Къде 2 часа отидохме на езерото и там се пързаляхме доста време…
26. XII – понеделник. Днес в 1 часа излязох заедно с брата си в отпуска. Особено весело прекарах последната. Оттука отидохме в дома на чича Дима, дето прекарахме около 2 часа. Оттам излязохме и си тръгнахме насам. Пред двореца се спряхме да си отберем картички. След като свършихме тая работа, се отправихме направо насам. При градската градина застанахме фронт на един генерал. По-надолу, до Народното събрание във фронт на Н. Ц. В. Княз Кирил и на Н. Ц. В. Престолонаследника Борис. По-надолу до Борисовата градина срещнахме в автомобил Н. Ц. В. Княза, Фердинанд I, но във фронт не му застанахме, защото не знаехме, че е той…

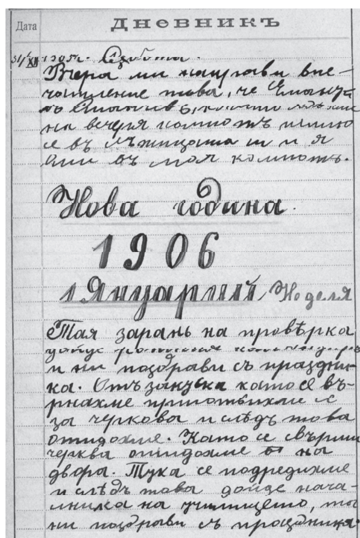
Дата
Дневникъ
[illegible]
Нова година
1906
1 Януарий Неделя
Тая заранъ на провѣрка
[illegible]
и ни поздрави съ праздни-
ка. Отъ закуска като се въ-
рнахме приготвихме се
за черква и слѣдъ това
отидохме. Като се свърши
черква отидохме на
двора. Тука се подредихме
и слѣдъ това дойде нача-
лника на училището, той
ни поздрави съ праздника.

НОВА ГОДИНА 1906
1 януари – неделя. Тая заран на проверка дойде ротният командир и ни поздрави с празника. От закуска като се върнахме, приготвихме се за черква и след това отидохме. Като се свърши черква, отидохме на двора. Тука се подредихме и след това дойде началникът на училището. Той ни поздрави с празника. Особено впечатление ни направи подаряването на два сребърни часовника от страна на Княза на тия кадети, които щяха да му честитят новата година от страна на всичките кадети.
2. I – понеделник. Днес в столовата ни раздадоха по едно пликче бонбони, подарък от Н. Ц. В. Княза. Подаръците ги раздаваше нашият поручик, на мене той каза: “На ти подарък от Н. Ц. В. Княза”и аз казах: “Покорно благодаря”. А на господа юнкерите дадоха по една книга със заглавие “Изкуството да се командва”. Докъде 1 часа седяхме в столовата, след това станахме, изчетохме молитвата и всички викахме три пъти единогласно “Ура!!!”…
6. I – петък. Тая заран след закуска дойдохме тук в клас и се занимавахме около 2 часа. Къде 9 и 1/2 часа отидохме в черква. Там светяваха вода и после ни ръсиха. Тъкмо когато се свърши богослужението и излязохме на двора, започнаха да гърмят топовете в града. Като излязоха всичките роти от черква, подредиха ни и ни подготвиха за церемониален марш. Във време на марша бяхме поздравени от капитан Спиридонов и от г-н майор Бошняков. Трета рота във време на маршируването не маршрувала, ето защо, като се свърши маршируването и другите роти бяха разпуснати, тях ги накараха да седят прави.

8. I – неделя. Днес се занимавахме, както и вчера с подготвяне по аритметика и география. След обяд идва преподавателят по аритметика и решавахме задачи.
10. I – вторник. Държахме изпит по френски език. Аз го издържах доста хубаво. На третия час ходихме на езерото и там се пързаляхме доста време.
11. I. – сряда. Днес държахме изпит два часа по богослужение…
18. I. – сряда. Тая заран ме поливаха с вода по причина, че ми беше имения ден. След обяд държахме изпит по български…
20. I. – петък. Тая заран след като се върнахме от закуска, отидохме в клас. Тук идва ротният командир и ни говори нещо за днешния празник: "Днес ний празнуваме рождения ден на Н. Ц. В. Престолонаследника", каза той. После ни каза, че тоя празник трябва да се празнува на 18, но понеже тогава умря Н. Ц. В. Мария Луиза, затова се отлага на 20. Каза ни също, че Н. Ц. В. Князът ще дойде с Техни Ц. В. Княз Борис и Княз Кирил. След това излезе, а взводният офицер поде да продължава. Той ни каза как да отговаряме, ако би Н. Ц. В. Князът да попита за нещо. След това и той излезе и ние останахме в клас да чакаме определеното време. По едно време взеха да се чуват топовни гърмежи, види се тогава дойде Н. Ц. В. Князът. Тъкмо като се свършиха гърмежите и на нас казаха да си облечем шинелите и да се строим. В едно кратко време ний направихме това и излязохме на двора. Какво беше моето удивление, когато видях, че имаше много генерали около Н. Ц. В. Княза…!

Като излязохме на двора, ний се построихме и отидохме по ротно на полигона. Тука добре застанахме мирно и всички подравнени. След малко Н. Ц. В. Князът тръгна да иде към нас. Той вървеше бавно и се подпираше с бастун. Когато остана да измине още 20 крачки до нас, той се спря и взе да говори с някои генерали. Причината да се спре беше, че Н. Ц. В. Престолонаследникът не беше пристигнал, та трябваше да го почака. По едно време се зададе конница, която се спря и подире й вървяха две карети; тия последните не се спряха, а дойдоха наблизо до нас. Щом спряха, веднага от едната излязоха Техни Ц. В. Княз Борис Търновский и Княз Кирил Преславский. Те и двамата си вдигнаха ръцете за чест, под такт се отправиха към Н. Ц. В. Княза и се здрависаха с него. След това Н. Ц. В. вървеше напред и синовете му подире с някои генерали и така подредени те вървяха, а Н. Ц. В. Князът поздравяваше поотделно всички. След поздрава военният министър прочете едно писмо, което му даде Н. Ц. В. Княза със следното горе долу съдържание: "Аз намирам за добре да причисля първородния си син днеска, когато той навършва 12-тата си година, в списъците на мойто училище". След прочитането на това писмо въздухът се разтърси от гръмогласното "Ура!"както и при поздравлението. Н. Ц. В. Престолонаследникът бе среден по ръст и облечен с формата на 6-ти пехотен полк, а Кирил – с формата на един артилерийски полк. Последва разпореждане да се подредим по ротно за церемониален марш. Като марширувахме, Н. Ц. В. Борис беше на десния фланг като училищен офицер, а Кирил на левия фланг. Церемониалният марш го повторихме, като втория път се движихме дружинно. Тоя път не обиколихме лазарета, ами се спряхме пред училището и военният министър държа реч. След това Н. Ц. В. взе сбогом и си тръгна. На тръгване пак гръмогласно "Ура!"разтърси въздуха. "Ура!"продължавахме да викаме, докато си тръгнаха и Техни Ц. В. Княз Борис и Княз Кирил. След това отидохме в помещението. Ето че мина, не мина

половин час и се строихме за обяд. На обяда присъствуваха господа преподавателите, генералите и училищните офицери. Тоя път обядът трая много време. Имаше лимонати, пасти, портокали, мисирки със зеле и др. Преди да седнем да ядем, началникът държа реч и тя се свърши с весел вик "Ура!". После, като ядяхме II порция, пак ставахме и някой си пак държа реч и викахме…!!! Като ядяхме портокалите, за последен път ни се държа реч и обядът се свърши. На излизане даваха на всекиго по едно пликче шоколад. Горе в помещението идваха да разглеждат някои от гостите. Къде 2 часа в помещението не останаха кадети, защото всички излязоха в отпуска. След обяд до 5 часа аз се пързалях на езерото с кънките на Тодор Малеев. Не се мина много, мръкна се, отидохме на вечеря и след това, понеже всички бяха изморени, в определеното време легнахме и заспахме.

Така весело се свърши тоя ден, който бе посветен за празнуване по случай, че в него за пръв път България в 1894 г., след петстотингодишното си робство, се сдоби с Престолонаследника Княз Борис Търновский.

3. II. – петък. Нищо не ми направи впечатление, освен че тая вечер на вечеря дойде военният министър генерал-майор Савов и генерал-майор Ботев…

27. III. – понеделник… Привечер 1 занимателен час играхме на двора. По едно време началникът на училището с много цивилни отиде към 3-та рота. И цивилни и кадети викаха "Ура!". Тези хора били европейци, които дошли, види се, на екскурзия, та дойдоха да разгледат и Военното училище…

29. III. – сряда… Днес на трети час имахме фронтоучение, за да се подготвяме за парад, ако ще има такъв на Великден.

30. III – четвъртък. Тая заран се причестихме…

1.IV. – събота… В 11 часа ни събудиха. Ний се облякохме и приготвихме за черква. След като каза дядо поп "Христос Воскресе"и певците взеха да пеят това, камбаната заби и топът на двора гръмна едно след друго 12 пъти. След това отидохме в столовата, дето ядохме шунка, по 2 яйца, козунак и изпихме по 1 чаша мляко…

2. V. – вторник "СВ. ЦАР БОРИС"… В 8 часа построиха тия, които ще отиват на парад...Цяла върволица файтони се заниза. Пристигна първият – слезе Н. В. Князът със сестра си, пристигна втори – слязоха Техни Ц. В. Княз Борис Търновский и Княз Кирил и след тях се извървяха още 10 файтона. Събраха се всички генерали от София и тръгнаха да влизат в училището, предвождани от Н. Ц. В. Княза…Той се обърна към нас да ни говори със следните думи: "Юнкери и кадети! Днес аз се намирам между вас по случай имения ден на моя възлюблен син Княз Борис Търновский. Като наблюдавах действията ви, както таз сутрин на парада пред черквата, тъй и сега, аз забелязах, че у вас, както у всеки български юнак, има една смелост – юначество. Аз се гордея с вас като виждам, че у всекиго едного от вас са дълбоко в душата му проникнали тези качества. Но на вас не гледаха само моите очи, а гледаха и членове от мойто семейство в странство. И те, както и аз, бяха очаровани от вашето примерно поведение и също такова държание. Ако вие продължавате да бъдете все така добри и примерни, вие ще сте в състояние винаги да жертвате всичко, само и само да запазите моята държава и моята корона. Да живее България и "Ура!"…

№ 2

Мила мамо!

От ризите, които ми даде, останах много доволен, първо, защото те повече топлят и второ, че излязоха доста здрави. За долни гащи можеш да вземеш всякакъв плат, стига да е бял и здрав. Не по-малко добри ще са и онези гащи, които ми даваше, затова догодина мисля да взема от тях 1 – 2 чифта.

Приеми поздрав от мен и Ивана и поздрави татя от двама ни!

2. XI. 1907 г. Твой син: Атанас
гр. София

№ 3

Обичний тате!

Остават още по три изпита. Изминатите са благополучни. Съобщавам ти, че от 24 т. м. до 4 идущий има отпуска по градовете. Аз съм на мнение да не си идвам. Разпущането ще стане на 23 декември, в неделя.

Твой син: Атанас

20. XII. 1907 г.
гр. София

Адрес: За господина Ст. Атанасов / финансов началник / Разград

Юнкерите Атанас и Иван Стефанови, София, 1907 г.

№ 4

Обичний тате!

Последното писмо, което съм получил от тебе, е от 4 априлий. Оттогава не си ли ми писал или са се изгубили писмата? Пиши ми, моля те! Ний засега сме добре и с уроците, и със здравето; вий как сте?

Приеми поздрав от двама ни и поздрави мама също от двама ни!

26. V. 1908 г. Твой син: Атанас

гр. София

№ 5

Мила мамо!

Честит ти имен ден!

Приеми поздрав и от Ивана, поздрави татя от двама ни.

14. IX. 1908 г. Твой син: Атанас

Ст. София

№ 6

Мила мамо,

Пристигнахме благополучно. Не зная в Търново какво е станало, ала тук мога да ви кажа, че е доста студено. Заварихме доста голям сняг, който бъркаше движението на трамваите даже.

Поздрави татя от двама ни.

8. I. 1909 г. Твой син: Атанас

№ 7

Мили родители!

Извинявайте, че твърде отдавна не съм ви писал.

Третият срок ще се свърши на 10 март. Почти по всички предмети държахме изпити. Остана само алгебра за утре. Досега всичко е наред.

Приемете поздрав от двама ни и, ако си ходите по село, поздравете и дядови.

1. III. 1909 г. Ваш син: Атанас

ст. София

№ 8

Мили родители!

Вчера, 8 май, изкарахме благополучно тази година. Днес с Ивана заедно уча математика. От 2 април до 3 този месец имаме доктор в училището, Недю Ангелов, с който аз се видях на празника на училището и когото разведох из същото… Той ми поръча да ви поздравя от него. Празникът на училището излезе тържествен, присъствуваха Т. Ц. В., престол[онаследникът] и Кирил.

Приемете поздрав от мен и Ивана!

9. V. 1910 г. Ваш син: Атанас

ст. София

ВОЕННО НА НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО УЧИЛИЩЕ

СВИДѢТЕЛСТВО ЗА ЗРѢЛОСТЬ

№ [redacted]78

Юнкерътъ Стефановъ Атанасъ, роденъ на 13 септемврий 1891 год въ гр. Търново, околия търновска, окрѫгъ търновски; – отъ източно-православно вѣроизповѣдание, по народность българинъ, поданикъ български е слѣдвалъ въ гимназиялнитѣ – класове на военното на Негово Величество училище, дѣто, по програмата на VII-ий реаленъ класъ на гимназиитѣ въ царството, е изучавалъ слѣднитѣ прѣдмети: вѣроучение, български езикъ, френски езикъ, руски езикъ, история, география, математика, дескриптивна геометрия, физика, химия, естествена история, психология, логика-етика, рисуване, рѫчна работа, пластика и гимнастика, и на зрѣлостния изпитъ, като редовенъ ученикъ при ПОВЕДЕНИЕ (12.–) дванайсе – I – разредъ, ПРИЛЕЖАНИЕ примѣрно, показа много-добъръ (10.87) общъ успѣхъ по прѣдметитѣ.

Дърża изпитъ по: български езикъ, френски езикъ, математика, физика, география и естествена история; освободи се отъ изпитъ по вѣроучение, дескриптивна геометрия, химия, всеобща история, логика-етика и рисуване.

Настоящето свидѣтелство, завѣрено съ надлежнитѣ подписи и подпечатано съ печата на училището, се дава на юнкера Стефановъ Атанасъ, за удостовѣрение, че той е съ завършено срѣдно реално образование и има право да продължи образованието си въ висши учебни заведения.

гр. София, 3-и Августъ 1910 год.

Началникъ на училището
отъ Свитата на Негово Величество
Генералъ Майоръ

Инспекторъ на класоветѣ
отъ Генералния Щабъ Майоръ

Адютантъ, Капитанъ

Свидетелство за зрелост на Атанас Стефанов от Военното на Н. В. Училище.

№ 9

Кронщадт
15. X. 1910 г.

Драги Стефанов,

Извинявай, дето не изпълних веднаха твоето желание: аз бях толкова много занят в първо време, че не ми оставаше време да се занимавам с нищо друго, освен със своите уроци. Ние бяхме закъснели 15 дена и трябваше да догонваме своите другари. Ако знаехме руски език, това не би било трудно, но ние не можехме език да обелим. Зная, че се интересуваш как прекарваме тука – с една дума превъзходно. Труднички и неловко е, че не знаем езика, но и това, вярвам, скоро ще се изглади. Животът ни в училището е разнообразен. Имаме занятия до 4 часа, а след това сме свободни и ходим из града на разходка; с лодки в морето всеки ден се разхождаме: училището е на брега на морето; покрай морето върви улица, а училището е построено на тази улица.

Училищното здание е обширно. Три военни училища могат да се поместят вътре. В училището владее пълно удобство във всичко: спални, класни стаи, всекиму отделна маса, столова, библиотека / най-обширната морска библиотека /, обща зала за занимания, музей, танцовален заль, майсторски и всичко. В училището сме около 200 човека – съставляваме две роти. Но като ти казвам "роти",да не мислиш, че тук е същият режим както в училището, в което си ти. Да, и тука има началници – 2-ма вицеадмирали, 6 полковника, десетина подполковници и 5 – 6 щабс-капитани и майори. Но техните отношения с нас никак не приличат на тези във Военното училище в София. Първоначално аз останах учуден, кога чух да се обръщат към началника на училището "Николай Тиртев"без никакви титули. Говорим си с офицерите на собствени имена и като другари. Това тяхно държание съвсем не е изкуствено, а напълно естествено.

Тези наши началници са и наши преподаватели. Те живеят със своите семейства в училището и явяват се пред нас само кога четат лекциите си, а през другото време ние сме напълно свободни. Но все пак, макар че липсва всякакъв надзор, то у нас владее съвършен ред – всички "гардемарини"– така се вече аз прекръстих, са съзнателни господа, възпитани. В училището ни дават учебни пособия, дрехи / знаеш ли, че два пъти в седмицата се преобличаме / и всичко, от което имаме нужда. Храната е превъзходна, изобилна, изглежда, че русите ядат повече от нас. Учениците в нашето училище с постъпването се разделят на две групи – една, които следват в корабостроителния отдел и свършват корабелни инженери и друга, които следват в механичния отдел и свършват инженери-маханици. Аз постъпих във втори отдел и Ненов също, но ако искам, мога да се преместя в корабостроителния отдел, кога пожелая. Аз мисля, че в България са ненужни корабелни инженери. Това училище се признава за висше и при това за едно от най-добрите. Тук няма всекидневни изпитвания, а екзамени пред Рождество и Въскресение, а след това започва морско пътуване по Балтийско море чак до 10 – 15 август. Ваканцията започва от 15 август и свършва на 15 септември, а на Коледа и Великден има по 20 дена отпуск. Нашата форма е красива, носим "палаш"– рот школа. Имаме и пушки "винтовка". В седмицата само 1 час имаме нещо, което те наричат "строеви занятия", но което всъщност е играчка, забавление. Всяка събота имаме танц – свири флотският оркестър. Който иска,

всеки ден ходи в майсторските и работи различни железни изделия, то наподобява ръчната работа в нашето училище, но само че тук желязо, бронз, мед и други работят. Всеки има свое духало, струг, чукове, пили и всичко необходимо. Има много добре уредени физически и химически кабинети. Ние изучаваме физика и химия, но така наречените практически занятия – правим само опити и изчисления и това само, тъй да се каже, от интерес към науката, няма никакви изпити по физика и химия, но един свършивший инженерното училище знае много повече физика и химия, отколкото нашите студенти в България. Например всеки има поверени уреди и опити, а по-скъпите уреди поверяват на 10 – 15 души един. Ние сме разделени за практически занятия на групи по 10 човека, така че кога правим опити по групи, всеки има свои уреди…

В танцувалния салон има 4 пиана – който иска да свири, но аз, както знаеш, не отбирам от изкуството на Орфея, та стоя хладнокръвен пред тях. После вечеря всеки ден свирят едни, а други играят в танцувалния салон. У нас няма такова нещо: да отворят кабинетите или салона само в определено време, а после да ги затворят. У нас всичко отворено – и никъде не е забранен входът. Музеят, който е най-обширният инженерен морски музей в Русия, е постоянно отворен и ние можем да изучаваме разни машини от натура, така да се каже. Този музей струва милиони и е собственост на инженерното училище. Навсякъде личи, че това училище има удивителни разходи. Представи си в пушалния салон – има тук пушален салон, постоянно горят 4 – 5 въздушно газови лампички за запалване на цигарите – удобство и на пушачите. На 6 декември е празникът на училището. Всяка година има парад, после разкошен обяд, забавления, а вечерта бал. Още от сега се започнаха приготовленията.

В Кронщадт много весело прекарваме. Тук са командировани трима морски офицери да следват минния курс, може би ги знаеш: Стателов, Тодоров и по цял ден скитаме с тях. Утре тук ще дойдат Игнатов и Пеев, така че нашата компания ще се увеличи. Кронщадт е красив град – голям колкото София. Далече е от Петербург около 20 км. Всеки празник, ако искаме, ходим в Петербург. Пускат ни от събота до неделя в 11 часа. Проверката е в 9 часа, но който иска, може да стои до 11. Сутрин ставаме в 7 часа, но който иска, може да стане в 8 часа. Имаме в училището църква и в събота вечерта и в неделя сутринта ходим на служба. Тук се събират всички, които живеят в училището, офицерите със семействата си и после черква заедно разговаряме, обядваме. Времето тук е добро още. Но казват, че ставало студ до -25 градуса, разбира се вън, а вътре в училището винаги е 14 градуса, а пък ако искаш, може да прекараш цяла година в училището, без да си покажеш носа на двора. Нашите строеви занятия са в танцувалния салон. Много има да ти пиша, но няма време. Ако може да ти услужа нещо, обърни се на адрес: Русия, Кронщадт, Морское инженерное училище императора Николая Первого, воспитанику Георгию Буков, I роте.

Поздрави моите другари. Твой Буков

№ 10

Любезный Михаил Ивановский!

Вот 17 дней уже прошли безвозратно от того дня когда я с вами, после двухдневного совместного пребывания, разделился. Не знаю вам, но с большой

дерзостью могу сказать, что почти всем нам стало весьма грустно, когда вы уэхали. Вы пребывали к нам только два дня, но эти два дня оставили нам такие хорошие воспоминания, что мне не вериться просто какое либо забвение. Вы наверно ходили в монастыр на Шипке и видели нашего Балкана, похож ли он Кавказким горам? В какие болгарские города, кроме Софии и Пловдива, еще были и кто из них всего больше вам понравился?
Жду ответ.
без дата 1911 год. Мой поклон: Ат. Стефанов
P. S. Это почтовая карточка представляет фотографическую съемку той группы юнкеров, с которыми я был на съемки, вокруг Плевна. Мой образ есть позади капитана, которого видите влево на карточке; он был наш инструктор по съемки.

№ 11

Обичний тате!

Ето вече и третия преход изкарахме и то твърде славно. Бяхме на бивак до с. Симеоново, валя ни два пъти дъжд, но нищо, видяхме и това нещо. В петък в 22 ч. ходихме на Черни връх. Едно само лошо имаше, че по върха облаци имаше и нищо надалеч не се виждаше. През време на поход се установихме на бивак при Драгалевци, с. Бояна и Княжево. Посетихме Драгалевския манастир и старата Боянска църква, в която имат икони от старото българско царство с надписи, чудно запазени. Ще ни разпуснат по всяка вероятност по-идущата сряда, 3 август. Ще си тръгнем в четвъртък и на другия ден сме в село.
Приеми поздрав от мен и Ивана! Твой син: Атанас
24. VII. 1911 г., ст. София

№ 12

Мила мамо!

Получих писмото, с което ми съобщаваше неприятната вест за смъртта на Ивановата съученичка Костадинка, за която толкова мили спомени имаме всички, особено ние, които ги пазим от най-крехката детинска възраст, когато човешката природа е най-впечатлителна. Като че ли вчера бе оня прекрасен Божи ден, когато дойде у дома да изучават взаимно с Ивана ролите си за представлението по Нова година. Като че ли няколко часа само са изминали от онез минути, когато те се срамуваха да си продумат дума, а баба изкара прекрасно своята роля като стара жена, като ги сближи и разприказва.

Представяйки си тъй релефно отдавнашната таз картина, аз не мога освен да съжалявам за ранната смърт на Костадинка, не мога да не кажа може би безбройний път заедно с тебе: “Бог да я прости!”

Приеми поздрав от двама ни и поздрави татя!
20. XI. 1911 г. Твой син: Атанас
ст. София

№ 13

Мили родители!

Ида с това си писмо да ви съобщя, че програма за изпитите за първото полугодие излезе, според която поменатите ще започнат на 28 т. м., а ще ги

свършим на 18 януарий. Много желаех да си подойда, за да се поорахатя малко дни от туй началстване, но няма какво, ще се трае още… Щях да кажа 220 дни, а то в действителност 260. Според една последна новина, производството ще бъде на 22 септември 1912 г., ако не се обяви по-рано война, разбира се.

Приемете поздрав от двама ни!

11. XII. 1911 г. Ваш син: Атанас

№ 14

Мила мамо!

Писмото ти получих и му разбрах съдържанието. Четох го и на Ивана. Нямало нужда да ни пишеш за продаването на онова парче земя, но веднаж ни питате, трябва да отговорим. Съгласни сме да продадете въпросното, но само от желание да се улесни комшията. Той в оня коптор без двор би се удушил, ако не сторите това.

Миналият четвъртък погребаха майката на бореца за българската свобода, поета Христо Ботев, майката на нашия началник.* По този случай юнкерите от своя страна поднесоха един венец, за който нацията със сълзи от умиление ни благодари. Усилено вече за изпити се готвим. Хай кажи и ти: "С Божията помощ напред да ви тръгне".

20. XII. 1911 г. Твой син: Атанас

ст. София

* Става дума за генерал-лейтенант Кирил Ботев.

Военното на Н. В. Училище, София, ок. 1910 г.

ВЪВ ВИХЪРА НА БАЛКАНСКИТЕ ВОЙНИ / 1912 – 1914 /

№ 1

Драги татко!

… Пътуването от Търново до Буйновци е цяло триумфално шествие по моему, с някаква скръбна окраска. Отдето минем и жените се разплакват. Окуражват навсякъде. На две места вече ме оплакаха, че съм бил млад и хубав, как щели да ме прежалят нашите. В Елена се отбих у хазаите. Докато ида у тях, сума госпожици ми поднесоха китки, без да ги познавам. През целия град между две стени от народ вървяхме.

с. Буйновци

6 и 1/2 часа след обяд

23. IX.1912 г.

Приеми поздрав от мен и поздрави мама.

Твой син: Атанас

Няма ламба, на тъмно пиша.

На гърба: За господина Стефан Атанасов / финансов началник / гр. Елена

№ 2

Мили родители!

Днес по обяд стигнахме в Ямбол. Утре продължаваме по-нататък. Много полкове минали през тук за Одрин.

По всичко изглежда, че скоро ще захване топът да ехти!…Черно е и мрачно небето, откак сме още тръгнали. Бурен облак се задава. Големи студове отсега, че не зная. Спим в палатки.

Пишете ми на адрес: подпоручик Атанас Стефанов, ротен командир на 6-та рота, 18-и пехотен Етърски на Н. В. полк.

Приемете поздрав от полите на Странджа, Стара планина и от мен, вашия син: Атанас

гр. Ямбол

28. IX.1912 г.

Прави впечатление, че щом минахме Балкана и плачът се изгуби, тук жените засмени ни изпратиха.

№ 3

Обичний татко!

Преди три дни получих затвореното ти писмо. Чантата, за която пишеш в него, не получих. Намерих Камъкова, той ми показа двамата войника, но никой от тях не бил получавал чанта. Но нищо – аз си купих такава от Ямбол. Мушама Иван ми донесе – руска, от Русчук. Конят отлично отива. В Елена минах пеш, защото редникът Павлов от Търново, който те познава, бе отишъл напред да го стъкми.

Като наближихме, захванаха топовете да ехтят. Колкото по-наближаваме, толкова по-зловещо!… Не струва, думи нямам, па и не бива да опиша интензивните

чувства, що преживявам, ако се върна, ще разправям. Аз отивам все тъй смело и засмяно, както докато тръгна от дома.

Прочие, с нам Бог, да разточестся враги наши!… Ний, потомците на Крума Страшний и Симеона Великий, ще покажем врагу, що е българска войска и как се тя бий!…Пиши адреса си, къде е мама и баба, ако сте наедно? Поздрави ги и им кажи да не плачат, а с християнско търпение да очакват това, което ще бъде!

Сбогом, Бог знает что с нами будет впереди!… Но все ми се ще да вярвам, че непокътнат ще се върна, кога и отгде? Сещате се.

Ваш син: Атанас

БЕЛЕЖКА: От Стефан Атанасов до съпругата му.

Кръстино,

Пращам ти писмото на Атанаса. От него се вижда, че още не са влизали в сражение. Намират се в Бургаска околия.

Вълна не намерих по 9 гроша килограма. Остава ти да си купиш от Търново. Пиши ми ще ли си отидеш на село и кога?

15. Х. 1912 г. Стефан

№ 4

Мила мамо!

Вчера стигнах в село Аф[…]*, дето Иван ме присрещна и ми даде мушамата, съвсем нова и удобна, купена от Русе. Останахме на обучение и днес тука. Ето сега двама се събрахме, разправя ми дертове и решихме да ти драснем това писмо. Пиши ми на адрес: подпоручик Атанас Стефанов, V дивизия, 18-ти пех. Етърски полк.

село Аф[…]* Поздрави татя, баба и роднините

2. Х. 1912 г. Сбогом!

вторник Твой син: Атанас

Обична мамо!

Много писма досега ти писах, но все на адреса в Търново и вероятно не си ги получила. В това село ще стоим няколко дена. Пиши ми на адрес: подпоручик Стефанов в щаба на 5-та Дунавска дивизия. Пиши си адреса.

Поздрави татя и баба.

С поздрав: твой син Иван

* Задраскано с молив, вероятно от съображения за сигурност. В писмо № 42 е посочено село Афтаня.

№ 5

Р а з п и с к а

Подписаният командир на 6-та рота удостоверявам, че получих от ковчежника на 18-ий пех. Етърски на Н. В. полк сумата / 500 лв. / петстотин лева аванс за домакински нужди на ротата ми.

6. Х. 1912 г. Командир на ротата

с. Биюк – бунар Подпоручик: А. Стефанов

На гърба: Тази разписка я взех от ковчежника, като му броих сумата от заплата си. Сумата обаче бях предал подпоручику К. Костову Попову от с. Самоводене и още не съм я получил от него.
с. Алатон   Подпоручик: А. Стефанов
28. II. 1913 г.

№ 6

Обичний татко!

Много нещо има за писане, но то е толкова много, щото цели коли бих изписал, а все таки всичко не бих написал, понеже, когато човек много работи, може да изпусне. Славно нещо е войната, чудни моменти и чувства преживява човек в нея. Хеле пък да гоним отстъпающ противник, то било, не знам как да го нарека, но от славно по-славно е! А пък лишенията и трудностите, що граници и мярка нямат, тъй каляват човека, тъй го затвърдяват, щото и чудеса да извърши, все казва ама … това що е?! Колко по-трудни работи има да минем, в сравнение с което настоящето е нищо?… С една дума – и чудеса да извършим, вечно недоволни, все по-трудни и славни задачи очакваме и търсим.
/ мястото на турски език /   Поздрав всем:
Тринадцатий октябрь   Твой син: Атанас
1912 г.
На гърба: За господина Стефан Атанасов – финансов началник в гр. Елена
Писмо № 6 / номерът негов /

№ 7

Милий сине,

Писмото ти получих днес. То ме просълзи от радост, че си жив, здрав и смел юнак. Така те искам – изпълнен с отговорност. Отечеството в този двубой, в този съдбоносен исторически момент, от такива самонадеяни и самоотвержени момци и храбреци има нужда. Дай Боже! Все така да има успех българското оръжие, като в Лозенградската битка, да отивате от победа към победа, докато най-сетне влезете в самия Цариград. Там да се продиктува мирът на Турция, с владение на Азия само.

Бог да ти бъде покровител и защитник!

Най-сърдечен поздрав и благопожелания живо и здраво да се завърнеш.

Поздрави и Ивана, ако го видиш.

г. Елена   Родителят ти:
22 октомври 1912 г.   С. Атанасов
P.S. Пиши ми по-честичко. Досега от теб 3 писма съм получил, а 5 съм ти изпратил, от които едно изпратих по Иван Байчев от Разград, аптекар при Дивизионната болница на Дунавската дивизия.

Същий

№ 8

Мили родители!

Дари ми Господ дни живот и ето че аз пак ида след великата борба, в която взех участие от началото до края все в първите редове, да ви зарадвам и вярвам твърде много, с отъпканата, но навярно много обична фраза: “Жив съм и много

здрав”. На 16, 17, 18, 19 и 20 м. м. се разиграха боевете около града Бунар – Хисар между турците и нас. Зрител и участник бях, впечатления милиони, и нощни, и дневни, с дни ще разправям, с години няма да забравя, сал, дай Бог, да се върна!… Уверих се, че във война всичко е късмет; не е ли направен куршумът, който ще те убие, както щеш се излагай, каквото щеш прави, град да вали около ти, жив и непокътнат излизаш. Иван е вече ротен командир на 1-ва рота от 20-ия полк. За нас не мислете и без мисъл здрави ще се върнем, ако е речено. Пишете поне едно писмо!!! Приемете поздрав от мен и Ивана!
Първий ноември 1912 г. Ваш син: Атанас
близо до Константинопол

P. S. Досега от вас съм получил само две писма. Това, което ви пращам, е седмото. Защо не пишете, не зная. Пишете поне едно – как сте и где сте? Мама в града ли е, баба, ти, татко, где си засега?

Дружинният командир, майор Вълков, се върна в Търново след боевете.

Подпоручик Атанас Стефанов води 6-та рота от 18-ти пех. Етърски полк, 1912 г.

№ 9

Мила мамо!

Извини, че толкова дълго време те държах в безизвестност по отношение на онова, що те най-интересува. Причини за това много, да ги описвам не ща, защото скоро може би ще ги разправям.Вероятно татко ти е пращал моите писма да ги прочиташ.

На 8 октомври в 3 и 1/2 часа после обяд ний, горди балкански левове, потомци на славните Шипченски и Сливнишки герои и нещо повече – такива на славний Симеона и на Страшний Крума, които неведнъж стигаха стените на старопреславний град Цариграда, тържествено преминахме съвсем неестествената граница с агарянина турчин, с голяма вяра в своята мощ и славно бъдеще и с

голяма надежда за бляскави победи. 3 часа след това минахме първото запалено българско село. Беше късно, червени пламъци до небето, писъци из гората, хората бяха избягали из нея, а неуспелите – изклани. Грозна и мрачна картина!… С малка престрелка освободихме към полунощ друго село. На 12 с бой освободихме Лозенград, а на 16, 17, 18, 19 и 20 се разиграха боевете около Бунар – Хисар. Моя милост най-напред и все жив и здрав! Тогава бяхме 1 срещу 4, а сега сме до старопрестолния град в обратни сили. На 5 ноември влизахме в бой, затегна се положението, но, дай Бог, по-скоро то да свърши, та да дойда и те видя сияюща от радост, о, мила моя майко!

Приеми поздрави от мене и Ивана. Поздрави баба, всички роднини и познати от двама ни!

Архангеловден*

Твой син: Атанас

колкото от Търново до Елена сме
до крайната цел!

* Архангеловден е на 8 ноември.

№ 10

Обичний татко!

Получих писмото ти от 22 октомврий и ми се много хареса духът и енергичните слова, що забелязах в него. Последните не могат освен да ме подбутнат, да ме тласнат напред и в най-страшните минути. Мисълта: “Отечеството в този двубой, в този съдбоносен исторически момент, от такива самонадеяни и самоотвержени момци и храбреци има нужда”, що тъй сполучливо си вместил в хубавото си писмо, ми се тъй понрави и хареса в този наистина съдбоносен исторически момент, щото аз не мога, освен да я обявя за свой лозунг през всичкото траене на поменатия и да вървя напред, въодушевен от тебе, о татко, със стъпки дваж по-твърди, триж по-смели.

Ний вече сме пред оградите на Цариград, бой жесток се почна пак, по-жесток и по-кръвопролитен от оня при Бунар-Хисар и Люлебургас. За щастие само той ще е конецът, а конец – это дело венец. На 8 октомври още ний минахме турската граница, срещнахме се с вековния тиранин и почнахме да му нанасяме една след друга все по-люти и тежки рани. Заотнемахме села и градове, стана пак ден в тези страни, изгря пак в тях сияйната зорница на свободата. Сред тази вълшебна светлина, що наследи вековния мрак, робите от пет столетия наред съзряха своите освободители и с плач и сълзи от радост и умиление ни срещнаха, а хвалите, благодарностите и благословиите, що засипваха върху ни, ни край имат пусти, ни пък граница. Обратно пък, турците, тез зверове люти, що гоним като зайци, и псуват, и бягат, и гледат на нас като на джелати, в чиито ръце те скоро ще трябва мъченически да издъхнат след като 500 години непрекъснато върлуваха в тез хубави кътища на майка България. Блазе им, че като тръгвали на война, много са мечтали и на населението са казвали: “Туная – та гити…!”/”До Дунава ще идем и в плюнки гяура ще издавим “/. Като им пляснахме два Кралимарковски шамара /Лозенград и Бунар-Хисар /, те вече тъй се зашеметили, че само бягали назад и викали: “Кач ба ей, кач ба, чок аскер кара гяурлар генди ве чок аскер москов иледжек”! Голям погром в малко време ние на тези кучета вече сме нанесли и

ненапразно техният главнокомандующ в една заповед до армията казва: “Никога нашата славна отоманска империя, в течение на цели 700 години, не е изпадала в такава опасност, както в настоящия момент…”И право е, мисля аз, русите тоже идваха до Цариград, но за 9 месеца, а ние само за 29 дена. Немирович Данченко, този прочут руски военен писател, който е участвал в сума войни, не току-така е във възторг от нашите победи. Най-много последните са скъпи за нас, понеже леем кръв да ги спечелим за всички вас, бащи и майки на храбрите български синове, които на щик победата намушват и с “ура”турчина прогонват.

Накрай ще кажа, че най-големите щастливци от нас ще бъдат онези, които дочакат края на тази кървава епопея, за да видят как под техния натиск чувствително се променя картата на Европа, как с кръвта на доблестните български бойци ще се очертаят естествените граници на Велика България, но затуй нека Бог първом дари дни на славния ни Цар Фердинада, а после и на нас, ратниците за неговото и това на Отечеството величие! Прочее, нека свърша писмото си с думите на Н. В. Царицата, които Тя неотдавна телеграфически бе предала на командира на 8-я Приморски полк: “Напред, напред в Цариград”!

Привет теб, обичний татко, на мама, хазаите, Мола и Стойна, от полите на Странджа, от водите на Черно море и тия на езерото Деркос!

Привет вам и от бойното поле, издраскано от куршуми, прокъснато от бомби, навред обляно с кърви, покрито с гробове.

окресност Константинополя Твой син: Атанас
Архангеловден 1912 год.

№ 11

Мила мамо!

Живи бяхме да дочакаме най-славния и най-тържествен момент в живота си – сключване на изгоден мир за България след бляскава победоносна война. За тръгване ще ти пиша пак, сега само ти се обаждам от пустите безплодни Чаталджански баири. За точния ден на пристигането в Търново телеграфически 3 дена по-рано ще съобщим. Не се знае как ще се върнем.

Приеми поздрави от мен и Ивана и поздрави баба от двама ни!

село Тарфа Твой син: Атанас
21. XI. 1912 год.

№ 12

Мила мамо!

Ето най-после след 2 месеца грозна изтребителна война, в която от началото до край аз взех живо участие все в първите редове, тръгнах обратно към дома и милия роден край все тъй здрав, все тъй бодър, както преди това време у дома си бях. Чудно нещо, като тръгвах, предчувствувах, че няма да ме ранят даже. На 16 октомври после обяд, при Бунар – Хисар аз влязох в такъв бой, в какъвто никоя рота от полка не е имала честта да влезе. И сред тази буря, сред трясъка на пушките и бумтенето на топовете, пищенето на куршумите и свиренето на гранатите, в която много животи се покосиха, аз имах късмет да изляза не само жив и здрав, но още и с чест.

Мръкна се!

Тръбите отдих протръбиха,
Звездите грейнаха в небето надалеч,
Легнаха вси, що него ден се биха,
Едни да спят, а други да не станат веч.
Уморен от дневний бой
Сам аз край огъня легнах.
И чуден сън сънувах.
И дважди до зори
Тоз сън сънувах още,
Но съмна се.
Сънят като сън
Избяга от мен,
А боя още по-жесток бе него ден / 17 октомври /

гр. Сарая
2. XII. 1912 г.

Поздрав от двама ни и на баба
Твой син: Атанас

№ 13

Обичний татко,

Ида с това писмо да ти съобщя, че ние продължаваме да стоим по квартири в изоставените и разрушени турски къщи в град Сарая. Тук още е доста топло, но често валят поройни дъждове, през 5 – 6 дни ще се случи една ясна студена нощ и заранта има лед по баирите. Не зная в България как е, но тук голяма скъпотия стана: 1 пиле – 5 лева; едно яйце – 20 ст.; 1 кг захар – 8 лева; 1 кг газ – 1 лев; 1 кг брашно – 50 ст. и т. н., и т. н.

Пиши ми поне едно писмо как си, де е мама и баба.

Приеми поздрав от мен и Ивана и поздрави мама и баба от двама ни, хазаите, Стойка и Мола! Иван сега е в село Голяма Манука, южно от Сарая. Училищата в България, гимназиите отворени ли са? Млади набори свикаха ли и кои?

гр. Сарая
4. XII. 1912 год.

Твой син: Атанас

№ 14

Обичний татко!

Писмото ти от 4 декември получих по човека, който идва от Елена, днес, 14 декември, 12 часа и 10 мин. по обяд. Казва ми приносителят да си знаел, че сме убити; не си далеч от истината. По едно чудо съм запазен непокътнат досега. При Бунар – Хисар на 17 октомври като отстъпвахме, една граната се заби в земята вляво от мен на 1 метър разстояние. Аз се завалих от шума и вятъра, засипа ме пръст и тутакси прав продължих да водя войниците, някои от които, като избягали, пръснали слух, че граната ме убила и Иван беше го дочул. И ред други случаи ще разправяме за тях, ако се върнем. Искам да ти пиша нещо от войната, толкова много има да се пише, че 20 листа не биха ми стигнали да ти опиша само славните страни и още толкова за ужаса. Ще ти кажа само, че при Бунар – Хисар и Люлебургас се бихме пет дена / 16, 17, 18, 19 и 20 октомври / със 170-хиляден противник / 3 пъти по-силен от нас / и го надвихме, но дадохме доста жертви. От

нашия полк моята рота по загуби и участия заема едно от първите места. Тя имаше 204 човека преди боя, а след боя – 108. От офицерите единия убиха при Чаталджа, другиго раниха, аз – все жив и здрав, но не че съм се крил. Сам не зная, ама май взех да вярвам в онова, що мама ми даде и станах фаталист. Грозни дъждове има тук, по едно време и епидемия се яви, която ежедневно покосяваше десетки. Почна се война с нея и с врага, но скоро вторият престана да се бие, оттеглихме се на 25 ноември на 80 км назад в града Сарая, почна се борба само с епидемията и скоро я победихме. Но тъкмо това се свърши, заповед дойде пак: "Напред!". Оставихме полуизгорелите сарайски къщи, които ни се виждаха по удобствата си палати и тръгнахме напред. Право да си кажа, но тая заповед ни счупи кефа. Ето вече три дни усилено се окопаваме на втора линия, след като 10 дни мечтаехме в Сарая, за славное возврощение с победоносной войны и за тържественото прекарване на идещите празници. Може би ще трябва да водим най-ожесточените боеве. Казвам ожесточени, защото турците вероятно са се усилили и, както чуваме, техните офицери искали да измият позора и затова искали непременното подновяване на военните действия, в противен случай щели да вдигнат бунт. Тия слухове много ни блазнят, ожесточението ежедневно у нас расте, близък е часът, когато зовът "Напред"ще понесе победоносната ни армия към Цариград, ще почнат пак гаджали да бягат, а ние да ги гоним, но много трудно ще ги догоним – вот где беда! Досега нашият войник и офицер добре си изпълни дълга, но нашите дипломати, май, ще излязат наши врагове, защото спряха победоносното ни шествие за дълго време, за да …

Пишеш нещо за ядене да ми пратиш. Истина е, че понякога и кора хляб да има, благодарни сме / това е било само два пъти досега /, но и да ни пратиш нещо, не можем го получи. 2800 колета има за полка, но няма време, не могат да ги сортират и раздадат; ето защо от ден на ден числото им расте, а не намалява. Обикновено добре се храним. Виж някой брой по-интересен от нашите вестници да ни пратиш, добре би било. Измряха много коне, умря на Чаталджа и моят втори кон. Казвам втори, защото първият се загуби в боя при Бунар – Хисар. Нов кон няма отде да вземат и нямат, но и голям път вече не правим.

Приеми поздрав от мен и Ивана и поздрави мама, баба и хазаите.

село Кара – Мандра
14 декември 1912 год. Твой син: Атанас

№ 15

Мила мамо!

Не зная получи ли писмото ми от Сарая, но ида да ти кажа, че всичко излезе суетни мечти. Стояхме 10 дни в Сарая и заповед пак "Напред!"– тръгнахме и ето че очакваме пак топът да заехти. Тук сняг още не е валяло, но много дъждове валят, а щом е ясно, пада грозна слана. Взе да става студеничко, а за връщане престанахме да мислим. Не Коледа, а Великден занапред ще визираме, че дано то поне да бъде и да бъде при още по-голяма слава! Как си ти, как е баба. Пиши ни!

село Кара – Мандра
14. XII. 1912 год.

Поздрав на всички познати и роднини.
Петър Попов пристигна.
Твой син: Атанас

Мила мамо!

Не зная получи ли писмото ми отъ Сарай, но пакъ да покажа, че всичко излезе суетни мечти. Стояхме 10 дни въ Сарай и изведнъжъ пакъ „напредъ!“ — тръгнахме и ето ги очаквали пакъ тамъ да заехми. Тукъ снегъ още не е валело, но много дъждове валяхъ, а пакъ е ясно, пада грозна слана. Взе да става студенечко, а за връщане престанахме да мислимъ, не Коледа, а „Великъ-денъ“ за напредъ ще виждаме, че дано тогава поне да бъде и да бъде при още по-голѣма слава. Какъ си ти, какъ е баба Тинка ти!

Поздравъ на всички познати и роднини. Петъръ Поповъ пристигна.

село Кара-Мандра
14/XII 1912 год.

Твой синъ: Атанасъ

Писмо на Ат. Стефанов до майка му, с. Кара-Мандра, 14. XII. 1912 г.

№ 16

Мила мамо!

Честито Рождество Хростиво!

Бабо, честит ти имен ден!

Честита ви новата 1913 година!

Падна сняг вече и тук, духнаха студените ветрове, по всичко залича, че зимата дойде, но печки и топли соби няма тук – вот где беда! Страдахме от холера, премина и тя, след като взе жертви с хиляди. Бихме се с гаджалите, примирие стана, месец се измина оттогава, но все още нищо налице. Стига толкова седене, ще река аз, а с мене заедно и всички колеги. Я пак война да има, че бърже и неусетно времето лети. Я пак към дома да тръгнем, че в работа да се заловим; да оставим

тука неизвестността, бездната, в която вече четвърти месец блуждаем, която много помежду ни погълна и ни разтъжи, и която извънредно ни омръзна.

Не помня съобщих ли ви или не, че мене ме преведоха на служба във втори Искърски полк на 21 т. м. Тъкмо срещу празниците ме отделиха от другари по чувства, по род и оръжие, понижиха ме. Направиха ме взводен командир в този полк. В такова едно положение на уединение и с болезнено накърнено честолюбие днес аз посрещнах и прекарвам светлия празник Рождество Христово. Изгнание, но нищо, нека всички стадии на войната да премина! Стоейки в стаята сам, когато всички пият и се веселят, ти пиша това писмо.

гр. Странджа — Поздрав на двама ви и на роднините
25. XII. 1912 год. — Твой син: Атанас

№ 17

Обичний татко!

Честита ти новата 1913 година!

Това ми е третото писмо до тебе, откато са ме превели във втория полк. Във второто си писмо бях ти писал достатъчно много по въпроса как гледат на нас тука, смятат ни за опозорени хора, понеже сме отстъпвали и т. н., и т. н. Тежко положение. Едно е само утешителното – понеже много от ранените офицери в този полк си дойдоха, полковият командир подаде рапорт до дивизионния началник приведените от 18-я полк да се върнат. Най-късно до 7 януари се надявам да се върна пак в нашия полк и да взема в ръце командата на славната 6-а рота, която със сълзи на очи ме изпроводи за тукашното ми местослужение. Тежки са минутите на раздялата. За съжаление изпитах това много рано, както и самият к-р на 18-ия полк ми каза , още в първите дни на службата си. Двaж по-тежки бяха те в случая, ПОНЕЖЕ АЗ СЕ БЯХ СРОДИЛ, ТЪЙ ДА СЕ КАЖЕ, С ВОЙНИЦИТЕ, С КОИТО ВОДИХ БОЯ, ЗАЕДНО С КОИТО ТЪРПЯХ ЛИШЕНИЯ И ТРУДНОСТИ И ЗАЕДНО С КОИТО ИЗЛАГАХ ЖИВОТА СИ НА ВСЯКИЯ ВСЯЧИНА. ОЧАКВАЙКИ НАЙ-СКОРОТО ПОВРЪЩАНЕ, АЗ НЕ МОГА ОСВЕН ДА СИЯЯ ОТ РАДОСТ, НО НЕ ЗА ТУЙ, ЧЕ ТЪКМО СЕГА ПРАЗНИЦИ НАСТАНАХА, ЗАЩОТО ТЕ НИКОГО НЕ РАЗВЕСЕЛИХА, А ЗА ТУЙ, ЧЕ ЩЕ ИДА СРЕД ОНИЯ, СЪРЦАТА НА КОИТО УСПЯХ ДА СПЕЧЕЛЯ, СРЕД ОНЕЗИ, ЗА КОИТО ТОЛКОВА ГРИЖИ СЪМ ПОЛОЖИЛ, И НАЙ-ПОСЛЕ СРЕД ТЕЗИ, КОИТО ПОВЕДОХ ОТ СЛАВНАТА СТАРОБЪЛГАРСКА СТОЛИЦА ТЪРНОВО КЪМ БОЙНИТЕ ПОЛЕТА, С КОИТО СЕ БИХ, И НАЧЕЛО НА КОИТО ИСКАМ ДА СЕ ВЪРНА. АКО Е ПИСАНО МИР СКОРО ДА СЕ СКЛЮЧИ, АКО ЛИ ПЪК НЕ, ТО ПЪК КЪМ ОЩЕ ПО-СЛАВНИ БОЕВЕ И БИТКИ ДА ГИ ПОВЕДА. Едно е лошото в 18-ия полк, дружинният ни командир е капитан, който с ротата си първи при Бунар – Хисар отстъпи на 17 октомври. На 16 същият не атакува противника, за да не му изтребят хората и който, за да запази същите, на 18 и 19 октомври пак при Бунар – Хисар, Бог знае де се губи с ротата си и не взе участие в боя. Подбутван от какви чувства не зная, но той не позволява добро за 6-та рота да се говори и, за да унищожи всичкото добро име на ротата ми, заповяда като дружинен командир да представя за награда с "Ордена за храброст" 7 души, а неговата рота представи 8, като че ли тя се е по-добре била. Коя от двете по-добре се е била, всички знаят, особено старият дружинен командир майор Вълков. Един капитан от Златарица

даже ми каза: “Не се ядосвай за тези неща, бъдещето е наше, всичко ще се разкрие и ще се иска сметка за тия злоупотребиха с властта”. Но това все таки се търпи, ами тука да бъда младши офицер противозаконно, само защото волята на командира е такава!?… Татко, извини, че много се увлякох, записах неща, които едва ли ще те интересуват, но да препиша писмото нямам време, а да задращя лишното, ще бъде некрасиво, затова го оставям така, както съм го написал.

Как сте вие, вярвате ли, че мир ще се сключи? Нам все ни мирише на кръв и барут, изкопахме грамадни окопи, докараха милиони патрони, източихме отново ножовете и като часови на своя пост очакваме трепетно да продължим похода си за слава.

Дано новата година ни донесе или дълъг мир, или пък още една грозна гигантска буря, след която затишието без друго ще бъде голямо. Но във всеки случай, понеже не зная още колко ще трае мъчителното седене, аз те моля, татко, бъди тъй добър да ми изпратиш една книга за прочит, предпочитам литературна.

Накрая приеми поздрав от мен и подпоручик Васил Василев /живял в Търново като старши подофицер срещу нас, а сега колега – тук, във 2-ия полк/. Поздрави и хазаите!

гр. Странджа Твой син: Атанас

31. XII. 1912 г.

№ 18

АТЕСТАЦИОННА КНИЖКА

на

подпоручик Стефанов Атанас

от 18 пехотен Етърски на Негово Величество полк

Аттестационна книжка

на

Подпоручикъ Стефановъ Атанасъ

отъ 18 пех. Етърски на Негово Величество полкъ

Почната на 2-и Августъ 1912 год.

Име: Атанас Стефанов Атанасов
Месторождение: гр. Търново
Роден: 13-ий септември 1891 година
Вероизповедание: източноправославно
Първоначално образование: свършил Военната гимназия

Отличителни черти на характера му, констатирани във Военното Училище.

НРАВСТВЕНИ КАЧЕСТВА:

Нравствени принципи силно развити и установени; чувство на дълг, чест и достойнство също; енергия силна; воля твърда; трудолюбив и самостоятелен; на лошо влияние не се поддава; хладнокръвен.

СЛУЖЕБНИ КАЧЕСТВА:

Военната служба обича; работи съзнателно и разумно; като началник е тактичен и деятелен; съзнателно послушен и изпълнителен.

УМСТВЕНИ СПОСОБНОСТИ:

Интелигентен, възприемчив, с творческа способност, съобразителен, любознателен, стреми се към самоусъвършенствуване.

Началник на Военното на Н. ВЕЛИЧЕСТВО Училище:

От Генералния Щаб
подполковник Луков

ст. София, 1 октомври 1912 год.

№ 19

Драгий Стефанов,

Затвореното Ви писмо отдавна получих, обаче, зает с работа, сега Ви пиша. Желая новата година да Ви донесе най-хубавите Ваши желания…

От вчера упорито се носи слух за някакъв мир вече, но понеже много пъти вече ни лъгаха, та резервирано изслушвам новини от подобен характер. Не сме далеч вече от деня, който ще ни изненада с многоочаквания мир и тогава ний ще бъдем най-големите щастливци, окичени с геройски победи при Бунар-Хисар чрез упоритостта си, дето сломихме гаджалите…

Като свършвам, пожелавам Ви скорошно завръщане в средата на храбрите Етърци, които постоянно си спомнят за Вас, също и скорошно завръщане в стара България.

9 януари 1913 г. Подпис: / не се чете /
град Сарай

№ 20

Мила мамо,

Получих изпратения ми от тебе вестник “Утро”с написаното по него. Съжалявам само, че още не съм получил въпросното писмо, иначе ей сега бих отговорил по ред на всичките въпроси, макар че в този момент, като ти пиша това писмо, слушам как кънти и трепери земята от адски рев на топовете, насочени срещу Одринските мълнеблъвни височи. Този ехтеж, този пукот не ме смущава, отдавна съм привикнал да го слушам. Първоначално като минахме границата и като го чувах, грозно ми туптеше сърцето, ей тъй, като че ще се пукне, но това отдавна отлетя, за да се не върне вече заедно с часовете, в които го изпитвах. Сега сърцето ми пак бие, но не от смут, а от възторг и като че ли другояче бие. А може ли човек да се не вълнува, че утре ний ще стигнем до крайния предел, че утре ний ще изпълним заветния идеал на нашите деди, на нашите славни царе, на Крума Страшний и Симеона Велики!?… Утре, вдругиден ний ще продължим победоносния си ход и триумфално ще влезем в Цариград…

Изглежда, че нов бой, по-ужасен и кръвопролитен, с Люлебургаския равен, ще започне тука. А ето какво казва Вазов за боя при Бунар – Хисар и Люлебургас:

Битка титаническа, ужасна –
Нови Мукден, Лайпциг, Ватерло,
Бородино – сеч стихийна, бясна –
Грозний смех на адското пъкло;

Бой на петвековните омрази,
На два гневни свята лют двубой,
Среща на човешките талази,
Побеснели в страшен рев и вой;

Полмильон борци, два урагана,
Светоломни, в бяс, в полуда зла,
Сблъскали се – Азия с Балкана –
Гръм и плам из огнени гърла!

Издържа ти, лъво смел балкански
Таз борба – светът трепери йощ! –
Рухна в дивий бяг на ордите османски
Сетнята на варварството мощ!

Рухна тя навек в страха, позора,
Страшний колос – сянка, съсипни!
Гледам там, далеко в кръгозора
Стамбулските клатят се стени.

Ив. Вазов

На 21 този месец в 7 часа след обяд се свърши мирът и почнаха големите оръдия при Одрин да реват.Тъй ужасно реват, че чак тук в Странджа, на 100 км разстояние / от Русе до Търново /, ги чуваме да реват денонощно, особено нощем, извънредно често. Въобрази си какъв ад е в Одрин! "Не, не давам Одрин! Никога!",бе казал при преговорите турският султан Мехмед V, а Ив. Вазов му отговаря:

Одрин, гръмоблъвна твърдина!
Всуе противиш се на съдбата:
Бил си наш във прежни времена,
Пак ще бъдеш нам под знамената.

Одрин, наближава твоя час!
Виж, обгръщат те орлите наши.
Силом, миром ти си в наша власт,
Скоро в теб ще чукнем пълни чаши!

Ив. Вазов

Още на 21 се започна артилерийската канонада при Одрин, а рано на другия ден турците почнаха да настъпват от Галиполи, стараейки се да разбият нашите войски и да помогнат на своите братя в Одрин, но уви! Така не рече Бог, нашата IV-та армия, като ги загащва, че ги натика още по-надолу. Оръдията от Галиполи много добре се чуваха. Сега иде ред на 200-хилядната турска армия зад Чаталджа и тя да се опита да подаде братска ръка на одринчани. Днес само 32 пъти гръмнаха с топове, но ний и не им отговорихме, чакаме ги да излязат от укрепленията, че като ще ги подгоним, ама тъй силно, че вече да не могат да влязат в тях и ще идем в Стамбул. Както изглежда, страх ги е да излязат, защото неведнъж са ни яли попарата и ако гърмят да ни плашат, знаят, че ний не се плашим. Пак почна таз

война ужасна, цял ден в Одрин и на юг от нас в Галиполи. Ний усилено приготовляваме окопи за среща на турските пълчища, но май на вятъра ще иде работата на аскера, защото не те ще дойдат към нас, понеже са страхливци, а ние ще трябва да идем при тях и с щик от окопите на Чаталджанските крепости да ги изгоним. Пак почна таз война ужасна, за която Вазов ето какво пише:

Таз война …
От бурний Лозенград до бряга беломорски
Посяхме с трупове полета и долове
И друмът ни бе друм настръхнал от гробове,
От пламнали села над хекатомби хорски.
От траури сега България чернее!
Венеца лавров наш как скъпо го купихме!
И колко младости в земята ги зарихме,
И зимний вятър днес над тях зловещо пее!
Навред беди, беди! Там кърви и гробове,
Тук хиляди, безброй сираци и вдовици,
С борци с тонове напълнени болници,
Запуснати нивя, затворени домове.
Война ужасна, зла стихия разярена,
Бич изтребителен, ехтеж от гняв, риданья.
Война безмилостна, море от плач, страданья -
О, Боже мой – и пак война свещена!

Ив. Вазов

Научавам се, че в Търновските казарми имало пленени турци, ако е вярно и ако си ги видяла, пиши ми поне 3 – 4 реда за тях.

За най-важното си обещание пред тебе съм артардисал* вече 800 лева. Сещаш се за кое, нали? За Иеру… Само, дай Бог, живот и здраве и то скоро ще бъде.

Как посрещнаха жените в България подновяването на военните действия? Радват ли се, че техните бащи, синове и братя ще прославят и възвеличат още повече България?

Нам вече е омръзнало да стоим и чакаме, ето защо новата война ще бъде дваж по-отмъстителна и кръвопролитна; по-рано как да е някой турчин се избави като го пленят, сега ще има само изтребление. Ще работим тъй както те се отнесоха при Бунар – Хисар, когато след отстъплението ни изклаха всичките ранени и пленени войници и тъй се подиграха с тях, че срамно е да се разправя.

Назначиха ме вече командир на 2-ра рота от II-ия пех. Искърски полк.

гр. Странджа Твой син: Атанас
22. I. 1913 г.
сряда

* артардисал / тур. / – заделил.

№ 21

Обичний ми татко!

Днес получих предписание да си тръгна за 18-ия полк и утре заминавам. От 18-ия полк днес пристигнаха нови 5 души командировка тук. Мен и Апостолова

извикват обратно за ротни командири, понеже 7 роти в полка сега се командват от новопроизведени подпоручици / от фелдфебели и старши подофицери /. Тука ротните командири болдисаха*, защото днес се върнаха още трима ранени, сега оздравели. Тук, на Чаталджанската линия, засега се разиграват слаби схватки, а в Галиполи и Одрин грозни боеви станаха. Нашата армия е унищожила почти една турска дивизия, която се опитала да настъпи, същото ги чака и тук. Да заповядат, казваме ние.

Позиция до Странджа Твой син: Атанас

29. I. 1913 г.

Адрес: За господина Стефан Атанасов, Окръжен финансов началник гр. Щип

/ писмо № 27 /

* болдисаха / тур./ – станаха много.

№ 22

Мила мамо!

Ето вече цяла неделя откак адските машини навсякъде смърт сеят. Денем и нощем непрестанно въздуха разтърсват и не ми дават покой ни минута. Големи гърмежи, адски ехтеж се слуша нощно време откъм Одрин и Галиполи – далеч от нас. Наблизо до нас още нищо не се е разиграло, освен дето оня ден заранта два турски парахода се опитаха да стоварят във фланга ни турски войници. Обаче от опълченската дружина, която пази морския бряг, подпомогната от две наши роти / от втория полк /, всички те бяха избити и пленени. Една тяхна лодка, пълна с турци, като вижда нашия убийствен огън, се повръща назад към парахода, не иска да излезе на брега. Заповядват й да се върне и излезе на брега, тя не ще, тогава турците насочват едно оръдие от парахода към тях и с една граната потопиха лодката и всички се издавиха. При този малък бой бе убит поручик Василев от доброволческата дружина и трима войници, а турци безброй и 16-тина са пленени. Чуват се гърмежи и право пред нас откъм Тарфа. Предполагаме, че турците са настъпили и отблъснали нашите предни части там, но с големи сили не настъпват, ето затуй нашият 18-ти полк днес заминава на помощ на предните части. Излезе заповед до дивизията, с която ме откомандироват, и аз утре ще тръгна за полка си и ще го гоня напред, съвсем близо до урука. Ще се гледаме едни други и от време на време ще се поздравяваме с куршуми. Ах! Кога ще го сломим този турчин? Кога ще го унищожим, та да си почине българский народ? Ей сега току-що научих, че при Галиполи грозен бой са яли турците, цяла тяхна дивизия е разбита на пух и прах. Надали ще посмеят след боя от Чаталджа да излязат и да настъпят срещу главната ни армия. Прочее напред! Пак блесна звездата на моето щастие. Отивайки в полка си да поема командата на войниците, които със сълзи на очи ме изпроводиха, аз се усещам напълно щастлив. Дано по-скоро се разчисти сметката с този тиранин, дано тъй изнемощее в тази борба, че на дълги години да не смее да нарушава мира.

позиция до Странджа Твой син: Атанас

29. I. 1913 г.

P. S. От утре адресът ми е: подпор. Ат. Стефанов, командир на 6-та рота от 18 пех. Ет. полк, V-та Дунавска дивизия, III – та армия.

№ 23

Милий сине,

Писмото ти от 19 януарий получих. Галантните ти похвали ме трогват много и аз се чувствам ободрен да се трудя и да нося, ако и вече достатъчно изморен, и занапред кръста си към Голгота по този тъй стръмен и трънлив чиновнически път в Нова България. Щип е удивително многострадален, но е и много джанабетски град. Гнездо, откъдето са излизали голямо число четници – размирници в Отоманската империя. Център е на една широка, тайна политическа организация в миналото, която предизвика сечта в същия град и в Кочани и която е завзела града в свои ръце 4 дена преди пристигането на освободителната войска. Предала на грабеж всичко останало от турците, като в тази суматоха са изсечени турци, изгорени сгради и пр. Всеки счита себе си и закон, и власт, и държава. С една реч “вершитель судит”. Особено пък тези от тях, които са облечени малко или много с власт. Всичко ще пребъде, но ще мине време.

Тъй или инак моята е лесна, ами вашата е мъчна: видиш, вий пак почнахте сраженията и не се предвижда и знае краят им кога ще дойде и как ще бъде. Дано Бог ви запази живи и здрави и този път.

Преди два дни ми падна, макар и скъсан, един брой от руското “Вечерное время”. Съгледах, че цитират в него речта на М. Д. Скобелева. Знаейки, че всяко негово нещо те много интересува, пратих ти в плик онази част от вестника, дето са речите. Жалко, че от речта му в Париж пред сръбските студенти само част има, останалата част беше откъсната…Чувам слух, че Скобелев е бил отровен от руските тогава управляющи сфери, но не вярвах. Сега съдържанието на тая реч, ако и откъслечно, ме напълно убеди в това.

Пиши ми по-често, та да зная как сте.

г. Щип — С най-сърдечен поздрав

6 февруари 1913 г. — Родителят ти: С. Атанасов

На гърба поручик Атанас Стефанов пише:

“Получих го на 11 март, тъкмо в деня, когато настъпихме и много гранати падаха от турската батарея от Тарфа, около 10 души убиха от полка и 20 раниха. Два пъти прочетох статията за Скобелева, голямо удоволствие ми направи тя и кураж ми даде като прочетох нещо за героя”.

№ 24

Мамо!

Днес, 7 февруари, неделя, получих едно след друго два колета. Преди обяд – големия газен сандък, а след обяд – оня с курабиите по Кира Калудов. Всичко е почти запазено, изключая свинското месо, което се бе развалило. Случайно се събрахме с братовчедите и решихме да ти пишем това писмо. Те са добре. Едва виждам Бориса, идещ от Албания. Поздрав за теб.

Твой син: Атанас

И аз сега съм тук. Поздравете се от мен. Братовчед Борис.

Благодаря за подаръка на двама ви. Братовчед Александър.

7. II. 1913 г.

Адрес: до госпожа Кръстина Ст. Атанасова, Марно поле, гр. В. Търново

Цензурирал: командир на 6-а рота, 18-и полк поручик Стафанов

№ 25

Обичний татко!

По погрешка бях командирован в 45-ия полк, гдето бях посрещнат добре и начначен за командир на 9-та рота. На 5 т. м., след като престоях 5 дни в 45-ия полк, бях преведен в 18-ия полк и си поех командата на същата / 6-а / рота. На юг от нас грозни боеве се разиграха в Галиполи, също и около Одрин, а прямо пред нас е имало само слаби схватки между дружини и полкове най-много. Тези дни ще замине нашата бригада да смени предните части към Тарфа и може би Иван ще има късмет да влезе в бой, но май не ми се вярва – то за него я пък мир ще се сключи, я кой знае що ще стане. Приеми поздрав от мен и Иван. В няколко села турците изклаха населението, от другите пък то избяга и днес гладува и спи на студа като нас под открито небе. Съжалявам дечицата и жените, но що да правим – война, и то свещена, е това.

позиция Домус – Дамлар Твой син: Атанас

9 февруари 1913 год.

Писмото е адресирано: Стефан Атанасов – окъжен финансов началник в гр. Щип

Писмо № 30

№ 26

Мила мамо!

Изгубих вече търпение да чакам. Само две писма от теб досега съм получил. Пиши на месец по едно бе, барем. Знай, че няма за мене по-голямо удоволствие от туй да получа писмо от дома и по-голямо мъчение от това да не зная нищо за дома.

Големи лишения претърпяхме тук. Водихме война с холерата и я завършихме, сега водим с въшките, но, Боже опази, не се излиза наглава. В Търново имало пленени турци, вярно ли е и вижда ли ги?

Извънредно големи снежни бури се разиграха тука, хляб не бе възможно да ни донесат, студове грозни, но изгайретихме. Взе вече да ми мирише на мир. Поокъсахме се, но недей нищо праща, защото от един месец има складирани по

гарите колети и няма как да ги вземат. Иван и Антон Хаджиеви са в Ивановата рота и са добре.

Чуваме, че мръсните власи, мамалигари, искали Силистра. Де да свършим една война и да започнем друга, хазър сме навикнали да опъваме каиша.

Накрай ще ти кажа, че близък е краят. Каквото ще да става, за Великден все ще сме у дома, ако сме щастливи да оцелеем. Колкото за себе си, все ми се вярва, че тъй ще се върна, както съм тръгнал.

Бъди спокойна, за нас не мисли, защото каквото ще става, ще стане въпреки нас.

Приеми поздрави от мен, Ивана и братя Хаджиеви.

с. Алатон Твой син: Атанас

21. II. 1913 год.

№ 27

Мила мамо!

Утре нашата бригада заминава напред за Чаталджа да смени в първата линия 4-та Преславска дивизия. Пак гърмежи, пак неспокойни и безсънни нощи, пак дъждове и мразове. Ах, как скъпо се купува свободата на един народ! Инат гаджали излязоха, бей! Бой, бой докато ги смажем трябва, та едва полуумрели да извикат: "Теслим олдум"– т. е. предаваме се, щото искате, ваше да е! Изтребление на тия кучета, що само лаят, а не хапят, ще чезнат чеда на исляма, ще гинат рожби на Аллаха.

Из оня ден оттук мина един търновчанин, комитата от долна махала Панайот Георгиев. По него аз ти изпратих 20 лева вътре…

Ще се счепкаме още един път с мръсните гаджали, че после, ако е рекъл Господ, за славно возвращение ще мислим. "Ура! Да живее славна и велика България!"Получих днес писмото ти от 10 февруарий. Иван получи колета, що си му изпратила, и ми даде една наденица от него.

Приеми сърдечния ми поздрав.

с. Алатон Твой син: Атанас

28. II. 1913 г.

№ 28

Мила мамо!

Ето ни пак в първа линия, отново чуваме познатата нам зловеща песен на гранати, шрапнели и куршуми. Още пръв път като застъпих на позиция и ме поздравиха гаджалите с 9 шрапнела. За щастие, обаче, никого не раниха. Оня ден бях излязъл с бинокъла да наблюдавам, лъсна се сабята ми на слънцето и тутакси идиотите изпроводиха по мен три шрапнела, т. е. 900 куршума. Благодарение на Бога, нито един не ме закачи. Вчера, 5 март, свинете, побеснели за нов бой, настъпиха по цялата Чаталджанска линия. По обяд се завърза ужасен горещ бой. Към 5 – 6 часа турците, тез гадове мръсни, недостойни за живот, бяха разбити на глава от нас и в бягство, с много жертви, отстъпиха назад. В този бой нашият полк даде 4 войника убити, около 20 ранени и 1 подпоручик убит. Чувам, че в 20 полк

тоже имало около 20 души загуби, между които и наш Иван ранен. Искам да ида да го видя, обаче ми казаха, че го изпратили в някоя болница. Без съмнение тази новина за раняването на храбрия ми брат ме изненада извънредно неприятно, толкоз повече, че за пръв път той влезе в бой. Не бе дочакал и края на тази схватка, за да види как бягат турците анадолци, гонени от храбри Етърци и Добруджанци, и напуснал строя. Днес в противовес на вчерашния ден, по цялата линия владее пълно спокойствие.

Подпоручик Иван Стефанов, убит на 5 март 1913 при Чаталджа.

Всички очакваме бързото сключване на мира и завръщане по домовете, но уви! Нещастни са тия, които накрая излязоха от строя, та не ще могат да вземат участие в триумфалното шествие при възвръщането. А те, те не са малко – 25 хиляди души има убити в тази война и 75 хиляди ранени. Възвръщането, както се види, едни го очакват с нетърпение и радост, а други – с тъга и свито сърце. Има домове, които са изпратили 3-ма души и тримата убити. Братя Цачеви от Русе например – трима братя са само, нямат ни сестра, ни други брат – единият с отрязани крака, другите двама убити при Бунар – Хисар. Но нищо, ще кажа аз, не буд на то Господня воля, не стало бы то, т. е. ако не е била таквaз Господнята воля, нямаше да стане това. От войната рядкост са фамилиите съвсем да не са пострадали. Не се безпокой за нас и недей плака, защото това, което ще става, ще стане въпреки нас, въпреки грижи и плачове.

с. Чифликьой — Приеми искрения ми поздрав

6. III. 1913 год. — Твой син: Атанас

№ 29

Обичний татко!

Научих се, че Ивановата рана била доста сериозна, но все же имало надежда да оздравее. Какво ще стане по-нататък, ще те държа чрез писма постоянно в течение. А пък ще те моля ти да уведомяваш мама, ако може, дори да си поотидеш или тя да дойде към Щип, защото от мъка се поразболяла. Последното ми съобщиха офицери от Търново, които получили писма. И по-рано бях ти писал, сега пак ще ти пиша, ако имаш възможност, изпрати ми една книга за прочит или някой друг вестник, но такъв, в който да се пише за мир, защото вече не ми се слуша за война.

Приеми искрения ми поздрав!

Куш – кая – тепе — Твой син: Атанас

10 март 1913 г.

№ 30

Обичний татко!

Извини, че дълго се бях замълчал. Причини – боевете около Чаталджа. Завладяхме село Софас, а на 21 т. м. имахме бой за заемане на село Тарфа. По цялата линия турците бити и разбити, а ний – все славни победители. Падна Одрин и от Деркос до Биюк Чекмедже в миг небето екна от нашето “Ура!”. Познаха читаците, че нещо необикновено е станало, и побързаха като къртици в дупките си да се скрият. Получих книжката “Otello”, тя много приятно четиво е за мен през скучните дни на позицията.

с. Чифликьой
27. III. 1913 год.

Бързам да съкратя, защото утре рано в 4 часа постъпвам на позиция за охрана. През два дни в третия, все тая работа омразна. Пушки, топове, безсънни нощи!… Постоянно са в ума ми Вазовите думи:

Война ужасна, зла стихия разярена,
Бич изтребителен, ехтеж от гняв, риданья,
Война безмилостна, море от плач, страданья –
О, Боже мой – и пак война свещена!

Ив. Вазов

Сърдечен поздрав. Синът ти: Атанас

Гробът на подпоручик Иван Стефанов, с. Караджакьой,
5 март 1913 г., рисунка от Борис Денев

№ 31

Мила мамо!

Днес, 1 април 1913 година, в 12 часа по обяд се прекратяват военните действия. Останал жив до този момент, аз не мога освен да хваля и благодаря на Бога. Сключването на мира е факт от голямо значение за всеки българин вече, факт, който предизвика радост у всички. Моята и нашата радост не може да бъде пълна, защото, макар в свещена борба, ний изгубихме най-скъпия до сърцето нам човек, ний изгубихме Ивана, който, ако не беше офицер, може би и на война нямаше да бъде. Ти обаче, мила майко, трябва да се успокоиш по-бързо, защото и от лошото по-лошо има. Ами ако някой шантав куршум бе покосил и мене? Без съмнение загубата е тежка, но трябва мъжествено и с гордост да я понесем, защото Иван умря, но остави славно име след себе си. За неговата геройска смърт с умиление и охота ще разправят двестата и петдесет юнака, които той е командвал. Погребан е в църковния двор на село Караджакьой с военни почести. На погребението аз не присъствувах, понеже бях в първа линия и командвах ротата си, та не ми дадоха отпуска. На 8 март обаче, отидох в 20-ти полк, разпоредих да му приберат вещите, дадох на селския свещеник 120 лева, за да отслужва на гроба всичко и да му стори 3, 9, 40, 6 мес. и 1 год. Убит е на 5 март след обяд в 2 часа от удар на куршум право в сърцето. Умрял почти моментално. За всичко това ти пиша вкратце, като вярвам, че тати отдавна ти е съобщил това, а ще ти разправям надълго, когато се върна. Селото Караджакьой засега е в наши ръце, преди него завладяхме още три села: Орманлий, Серделий и Джелебкьой. Много аз плаках в първите дни, но вече се утеших и казвам, че може би той е по-добре сега там. Животът е кратък – скоро ще се видим / макар и 100 години да живея /. Мен бе мъчно, защото той ми бе брат, другар и приятел, а такова съвпадение между братя е рядко. Мъчно ми бе още за туй, че от люлка все наедно с него сме живели и повече от седмица не сме се отделяли.

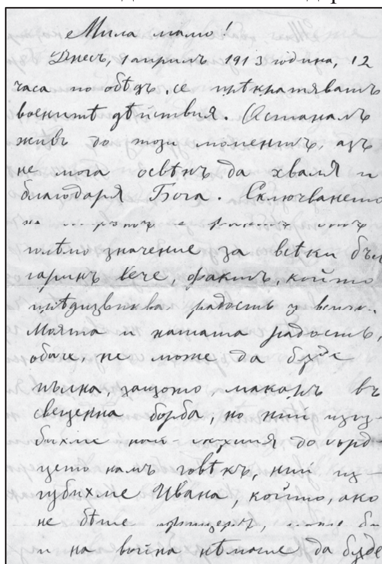

Мила мамо!
Днесь, 1 априлъ 1913 година, 12 часа по обѣдъ, се прекратяватъ военнитѣ дѣйствия. Останалъ живъ до този моментъ, азъ не мога освѣнъ да хваля и благодаря Бога. Сключването [illegible] отъ голѣмо значение за всѣки българинъ вече, фактъ, който предизвика радость у всички. Моята и нашата радость, обаче, не може да бъде пълна, защото, макаръ въ свещенна борба, но ний изгубихме най-скъпия до сърдцето намъ човѣкъ, ний изгубихме Ивана, който, ако не беше офицеръ, [illegible] и на война нямаше да бъде

с. Чифликьой
1 април 1913 г.

Вечна му памят!
Приеми поздрав от мен и недей плака
Син ти: Атанас

№ 32

Обичний татко!

Нощес бях в охранение, постоянно слушах тревожни звукове и за голямо щастие за ПОСЛЕДЕН ПЪТ В ЖИВОТА СИ. Впрочем, не ми се вярва в подчертаното. Една задача току-що решихме, нови по-трудни или по-леки се задават. Тук се пръскат грозни слухове, като тези например: Силистра и Каварна

ще се дадели на румънците, Солун и Битоля – на гърците, Охрид и Велес – на сърбите, изобщо че на запад от Вардара ние няма да вземем нищо, че Шкодра не се дава на симпатичната на всички малка, но храбра Черна гора и пр. Не зная дали е вярно или не, но ако е тъй, изглежда, че колкото по-отлично и бързо храбрата българска армия изпълни своята задача, толкова по-зле и по-бавно ще я изпълнява българската дипломация. Източна граница давали Мидия – Енос. Где е наградата, где е компенсацията заради хилядите доблестни синове на Майка България, които геройски проляха кръвта си и сложиха костите си по бойните полета? При Булаир и при Чаталджа даваха пак същата граница, изключая половината Одрин. Но нека оставя тези въпроси да си блъскат главите и да ги разрешават тези, които отговарят за тях. А ний, българските войници, със спокойна съвест и пълно душевно задоволство можем да кажем, че изпълнихме дълга си и чакаме резултата.

Нощес, бидейки на позиция при село Софас, vis a vis с мръсните читаци, тъкмо в момента на едно душевно мъчение, предизвикано от дългото стоене и лоши новини, получавам известие от дружинния командир, че от утре / 1 април / в 12 часа по обяд военните действия се прекратяват. Часът беше 12 и 20 минути после полунощ. Право да ти кажа, драгий татко, тази новина, която екзалтира цялата ми рота и целия ми полк, на мен не се понрави. Не направи особено впечатление, защото аз бях свикнал да живея отдавна с мисълта за вечна борба с вековния тиранин, борба стихийна, разярена, зла, която да го тласне в студения гроб, във вечното забвение. Аз вече съм свикнал с опасността, с бурния живот и стори ми се в този момент, че след мира, затишието, което ще настане, ще бъде адско мъчение за мен. Неволно по повод това си спомних и избъбрах, останали кой знае отгде в ума ми, следните два стиха: “А он мятежний просит бури как будьто в бурях есть покой”– и се успокоих полека-лека. Нескончаеми “Ура”огласяват небосклона в този момент, когато ти пиша това писмо, а полковата музика, чийто глас от два месеца не бях слушал, свири ли, свири и изрежда един по един всичките маршове и песни от своя репертоар.

На Чаталджа отсреща, турската музика също свири и турци, и българи еднакво ликуват. Чуден контраст, чудна игра на съдбата – вчера два разярени и непримирими врага – днес приятели и другари; вчера топове и пушки – днес музика и песни!?

ТАКВОЗ ЧУДО БИЛО ТУЙ ВОЙНАТА, доживяхме да му видим и края, за което крайно благодарим на Бога. Останали живи, ний до живот ще разправяме и прославяме геройските дела на падналите тук за вяра и Отечество свое, а сега всички единодушно казваме: “Мир на праха ви, славни борци, поклон пред вашите останки и вечна ви памет!”

с. Чифликьой — Сърдечен поздрав
1 април 1913 год. — Син ти: Атанас

№ 33

Обичний татко!

Честито Възкресение Христово!

И този празник посрещаме тук на бойното поле в ожидание на мира. Вчера, бидейки на позиция / на охрана /, заедно с дружинния лекар и фелдфебела от моята рота, отидох при турците за разговор. След като чакахме половин час, дойде при

нас засмян един стар турски бинбашия. От трима ни само аз знаех малко турски, затова и много не можахме да се разговаряме. Докторът знаеше добре френски, но за жалост турчинът не знаеше никакъв чужд език. Както и да е, от малкия разговор, който водихме, аз разбрах, че и у турците имало човещина и не били хора за презрение. Между другото майорът каза: “Биз девлет кавга вар, бен и сен хич кавга йок, шимди барем кардаш дръ”, т. е. “Нашите държави се карат, а аз и ти нямаме сърдитня, сега ний сме братя”. Този турски майор беше облечен много по-добре от нас, с нови лачени ботуши, нови дрехи и пр., с една дума, конкурираше ни във всяко отношение. Облечен е външно, а вътрешно е гол от всякакви военни качества. Забелязах, че много го е страх от нас. Ний бяхме само трима, а той насреща ни дойде с 15 войника, въоръжени с пушки и при все това страх го беше да дойде до демаркационната линия, докато аз не си свалих сабята и револвера на земята. Същото направи и той, заповяда на войниците си да сложат пушките си настрана и да седнат, постави си при тях саблята и дойде при нас, смеещ се, но силно развълнуван. Здрависахме се и седнахме на моравата, която седмици само преди това бе обливана от турска и българска кръв. Той извади първокачествени цигари и ни покани, после се завърза разговор. Майорът не вярваше, че аз съм билюк башия*, защото съм бил много млад. Съжаляваше крайно за подновяване на военните действия на Чаталджа, защото те нищо не успели да завладеят, а само дали лишни жертви, но държавите това искаха и ний го правихме – каза той. Пита ме у нас кога мислим, че ще се сключи мир. Казах му – след 3 дена, а той каза, че най-късно днес или утре – на 10 април. “Бактисахме вече от туй мурабе, ай дано се свърши”– каза човекът и ме покани на 14-ий пак да се срещнем и тогава щял да доведе млади офицери, знаещи френски и немски, но аз вече няма да ходя.

с. Чифликьой — Приеми сърдечния ми поздрав
10 април 1913 год. — Твой син: Атанас

* билюк башия / тур./ – военен началник.

№ 34

Мила мамо!

Получих ти писмото от 23 март. Съжалявам, че внезапно са те изненадали с голямото общо наше нещастие.

Тук военните действия отдавна се прекратиха, сега често наши офицери и войници с турските такива се срещат и приятелски разговарят. Тъй че бъди спокойна, защото аз съм все тъй добре, жив и здрав, както съм тръгнал. Аз тръгнах с пълна вяра в бъдещето и като че не се излъгах. На 21 март 6-та и 8-ма рота настъпиха срещу село Тарфа. Под турския пехотен и артилерийски огън изгонихме турците и днес там, додето ний стигнахме, там се развяват пограничните бели флагове. Вървейки с ротата, изложен много, само три куршума изпищяха до мен, но не ме удариха; една граната падна на 10 крачки и тя нищо не ми стори. Е? Как да не кажа тогава, че тук играе роля съдбата. На 4 март излязох да обикалям постовете, мръсните читаци – веднага 3 шрапнела по мене, пръснаха се 930 куршума, като рой пчели забръмчаха, ала нищо, аз все жив, все здрав. На 15 март ротата настъпи да завладее височината източно от Софас, снемах кроки след това, гаджалите видяха сабята ми като се лъсна на слънцето и веднага букак, букак… бух, бух!… букак… бух! Скривам се – прекратяват, ставам – отново почват.

Мръсни животни са тия турци, видят ли офицер особено, залпове върху му, докато го свалят. Много рядко са офицери неранени. Убити доста, ранени са повечето. Такова нещо е свободата, в кръв и живот се купува.

с. Чифликьой — Днес-утре очакваме мира. Поздрави и баба
10. IV. 1913 г. — Син ти: Атанас

P. S. Кръстът,* що ми даде, още продължавам да го нося, макар че войната се свърши. Вървейки дотук с него, успешно гонех отпреде си полумесеца и той стана скъп ради мене. Щом си дойда, 1000 лева ще ти вържа за целта, за която съм ти обещал.**

* Иерусалимски кръст с муска на дядо му – свещеник Иван Иванов Хаджиев Златарски / 1847 – 1882 /, съхранен в частния архив.

** Отнася се за поклонение на Божигроб. Едва през 1938 година Атанас Стефанов и майка му отиват в Израел и Египет.

№ 35

Мила мамо!

Честито ви Възкресение Христово!

Хубаво щеше да бъде да беше дошла по празниците, да видиш бойните полета, защото сега вече има мир и можеше навсякъде да идеш, навсякъде щях да те разведа. Мястото, дето славно, геройски загина наш Иван, още е в български ръце. Селото, гдето е погребан пък, е квартирен пункт на 20-ия полк.

Оня ден се срещнах с един турски бинбашия / табур командъ /, разговарях доста време с него и разбрах, че и турците имали човещина и не били хора за презрение. Каза ми човекът например такива неща: “А бе бис девлет кавга вар иди, бен и сен хич кавга йок, фекат шимди бизим кардаш дръ”, т. е. “А бе, нашите държави имаха война, аз и ти хич сърдитня нямаме, ето затова ний сме братя.”Много съжалява и майорът турчин за втората война, че нищо не взели, а дали жертви лишни. Той ми каза, че мирът щял да се сключи най-късно на 10 т. м., но не излезе вярно. Ний също, както и те, наситени на война, с нетърпение очакваме от ден на ден сключването на мира. Празниците във всеки случай ще ги преминем в примирие или перемилие, както турците го казват. На първия ден на Великден съм на позиция в охрана. Какви новини има по село и по милата Родина, за която беззаветно хилядите нейни синове излагаха гърди? Едни намериха славна смърт, други осакатяха и окуцяха, а трети, галените деца на съдбата, останаха невредими отначало до края, свидители на всички подвизи безброй, да вспомнят и прославляват героите и техните дела, от ден на ден и от век на век.

Накрай, приеми моите поздравления, поздрави баба и всички роднини.

с. Чифликьой — Твой син: Атанас
11. IV. 1913 г.

№ 36

Обичний татко!

По случай четиридесетте на Ивана, поисках двудневен отпуск. Разреши ми се и аз ходих в с. Караджакьой, дето посрещнах Възкресението. През деня на великата събота отидох при морския бряг, на същото това място, дето Иван е убит. Разпитвах офицерите от ротата му, както и войниците му, за неговите действия и

научих, и от едните, и от другите, почти едно и също. Дружиният му командир, капитан Късев, герой достоен за уважение, бе тъй добър и любезен, та ми разказа тоже на самото място това, което е видял, като ми прочете и Ивановите донесения. Ако един ден дойдеш тук, на това същото място, и аз ти разправя това, що от многото разпитвания узнах, вярвам, че ще извадиш същото заключение като мен. В що се състои това заключение?

Иван, като неучастващ досега в бой, е направил няколко грешки против себе си, тоже и против службата. Думата ми е, че той отишъл на бой с необвита сабля, с офицерски сини панталони, вървял много открито, докато заеме пункта, дето трябвало да даде решителен отпор на турците. Движил се по една пътека, която отдалеч много ясно се вижда и премерва с пушка, като се спирал прав на няколко места, без да държи сметка, че са го забелязали, че се мерят и стрелят по него. Последният път, както стоял прав на едно място, 20 крачки до пункта, дето е щял да приеме боя и давал с глас своите разпоредби, един куршум го пронизва. Държанието му като военен въобще е повече от възхитително – герой безподобен, юнак безпримерен, достоен кавалер на "Ордена за храброст". Уви, още малко му трябвало, само 20 крачки да измине наведен, прикрито, и е щял да бъде спасен, да служи за гордост на ротата и дружината, в които се числи, впрочем и сега той е такъв за тях. Всички съжаляват за ранната му смърт, а дружинният му командир ще се изяде от пешманлък, че му е дал пълна свобода на действия, каквато той настойчиво искал, за да се отличи. Похвална идея, благороден стремеж, но с нищо те нямаше да пострадат, ако той действаше малко по-предпазливо. Не си обул войнишките гащи заранта, защото нямали джеб за часовника му, не си увил саблята, защото я мрази увита. Е добре, ама на бой тъй не се ходи. Дружинният му командир много го обичаше, затова му дал най-безопасния участък, т. е. оня, в който до туй време никога турците не били настъпвали. Оставя него най-близо до съподръжките / другите ротни командири са били капитани /, за да му дава съвети и инструкции, ако има нужда от помощ, понеже е имал предвид неговата неопитност. Напротив, от тактическа гледна точка той отлично си решил задачата и е нямал нужда от съвети за това, а трябвало някой да му вика да се пази. Накрай ще повторя пак, Иван, моя незабравим брат, приятел и другар, е бил герой безподобен, юнак безпримерен – покланям му се. Вечна му памят!

с. Чифликьой Твой син: Атанас

14 април 1913 год.

Подпоручик Стефанов с 6-та рота, 18-ти Етърски пех. полк,
Чифликчикьой, 19 април 1913 г.

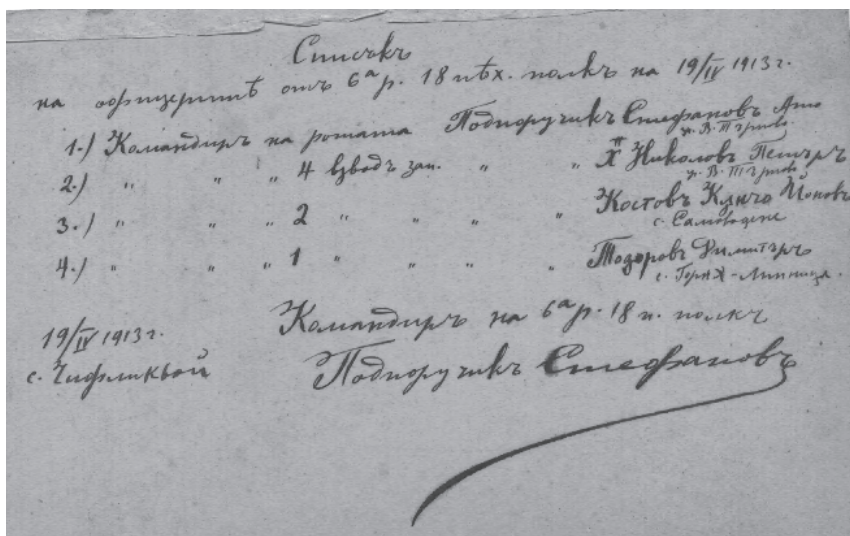

Списъкъ
на офицеритѣ отъ 6ᵃ р. 18 пѣх. полкъ на 19/IV 1913 г.

1.) Командиръ на ротата Подпоручикъ Стефановъ Атю, г. В. Търново
2.) " " " 4 взводъ зап. " " Х. Николовъ Петъръ, г. В. Търново
3.) " " " 2 " " " " Костовъ Кънчо Йоновъ, с. Самоводене
4.) " " " 1 " " " " Тодоровъ Димитъръ, с. Горна-Липница

Командиръ на 6ᵃ р. 18 п. полкъ
Подпоручикъ Стефановъ

19/IV 1913 г.
с. Чифликьой

На гърба на снимката: списък на офицерите от 6-та рота,
18-ти Етърски пех. полк.

№ 37

Обичний ми Атанасе,

Писмото ти от 10-ти того получих. Пишеш ми, че мир се очаква. Нищо хубаво не се чува тука. Вчера би барабанът да изпращат на войниците по два ката долни дрехи. Това не ми изглежда да е на добре. Тренове много заминават тези дни нагоре все с по две машини, но какво карат, не зная. По всяка вероятност да е джепане. Не мога да си го обясня другояче. Какво ще става – не зная вече. Това, що съм ти дала да носиш, пази го много добре! Никога от себе си не го махвай, да не го изгубиш, защото много се съмнявам, че Иванчо, Бог да го прости, не е можал да го опази. Казват, че не се е предпазвал и затова е убит. Това ми е много тежко. Как от старите офицери и новопроизведените сега от долни чинове няма пострадали. Вижда се, че те от дългогодишна практика знаят как да се предпазват. Пак ще кажа най-вече "Бог да пази!"…

Тука има слух, че Сърбия се готви за бой с България. Дано не се случи. То докога ще е тази война и тия жертви човешки?

Приеми искрения ми поздрав.

19 април 1913 г. воя майка: Кръстина С. Атанасова

Търново

Поръчай на тамошните свещеници да предпазват Иванчовия кръст, защото ще дирим гроба подире, за да приберем костите му. Говорят, че чупели кръстовете на войниците, а още повече, че той ще остане в турска територия.

№ 38

Мила мамо!

Днес, 21 април, 2 часа след обяд получих затвореното ти писмо от 7 април, от което разбрах, че много се безпокоиш за мене и си била телеграма, която още не съм получил. Спомни си завета Иванов и недей много плака. Той искаше, ако го убият, да не го оплакваме, а даже да пеем. Същото бях му казал аз, ако с мене стане това. Без съмнение, пълно равнодушие е невъзможно, все ще си поплачеш, но плачи и тъгувай умерено, защото не се знае денят, в който пак ще се видим с него във вечността. Ти поне си много набожна и можеш лесно да се утешиш. За мен утеха и гордост е пък това, че моят брат за светлото дело геройски живота си положи. Гробът на скъпия нам юнак се намира в църковния двор на Караджакьойската църква, над него има малък каменен паметник, построен от другарите му офицери с приличен надпис: "Подпоручик Ив. Ст. Атанасов, от 20 пех. полк, роден на 9.V.1893 год. в с. Миндя, убит в боя при Орманли на 5. III. 1913 год. "

Не се безпокой за мене, сега примирие има, всичко по обикновеному отива, да ти пиша всеки ден обаче, не мога.

На Мидия понтони правят, скоро ще се сключи мир и по море ще се върнем до Варна. От Сърбия има май гюлуртия, ама, както се види, тя е забравила попарата ни от 1885 год. Ще трябва пак да я трепем.

с. Чифликьой здрави и баба

21. IV. 1913 год. вой син: Атанас

№ 39

Обичний татко!

Днес, 24 април, 10 часа преди пладне, връщайки се от позиция, дето прекарах Гергьовдена, намерих в къщи едно твое писмо от 9 април и веднага го прочетох. Напусто се тревожиш. Ето скоро ще стане месец, откак ни пушка, ни топ е гръмнал тука. Постоянно турци и българи се събират на конушмак. На 10 т. м. ходих и аз и се разговарях с един турски майор. Прекарваме засега времето си доста спокойно, но доста скучно. През 5 дена в шестия ходим по ротно да охраняваме демаркационната линия. Мисля, че при това положение лишни са всякакви грижи и безпокойства за мен. Даже и война да има, пак не се безпокой, защото каквото ще става, ще стане въпреки грижи и безпокойства, ще стане въпреки нас. Тръгвайки от България, аз ви казах, че нещо ми подсказва, че ще се върна жив и здрав, тъй както тръгвам. За това си вярване няколко пъти ви бях писал, с него вървях от първия до последния ден на военните действия, с него тръгнах от дома, с него и ще се върна. Ето такава твърда вяра имам аз в своето бъдеще, докато Иван през всичкото време е заявявал, че много иска да влезе в бой, но му се струва, че ще го убият.

Всичките Иванови вещи са събрани, съшити в едно и прибрани в нестроевата рота на 20-ия полк, само сабята му е взета от някой ранен войник и не е намерена още. Парите му стоят в ковчежника, не са изтеглени, а в него имаше само 40 лева, които неговите другари, заедно с револвера и часовниците му, ми предадоха. Прочее, бъди спокоен, не тъжи, аз отдавна прежалих и днес вече не вярвам, че Иван е убит, все казвам “ще се видим пак”, може би много време занапред, но все ще се видим. Хай отишъл в Америка за 20 години, хай загинал славно на бойното поле, без да го видя. Не вярвам, че е убит при всичко, че четох надписа на надгробния камък, при всичко,че видях мястото, дето славно е загинал. Ний двама се бяхме съгласили, ако единият падне, другият да не плаче и да не жалее даже.

За извънредната храброст на полковете от авангарда Царят ни отпусна по 60 “Ордена за храброст”в рота.

с. Чифликьой Твой син: Атанас

24. IV. 1913 г.

На плика: за господина Стефан Атанасов – окръжен финансов началник в гр. Щип

На гърба: Ето сега получих и препоръчаното ти писмо от 6 април. Можеш да дойдеш да видиш гроба на Иван, ще те пуснат. А пък догодина или до друга все ще дойдеш насам с мама. Пиши какво ново има из нова България, как са сърбите, имат ли намерение да се разбират, или искат бой като в 1885 година?

№ 40

Обичний татко!

Вчера получих от мама писмо от 10 април, пита ме как си, защото не те знаела, понеже писмо получила от 3 март само. Съмнява се да не си болен. Ако можеш, пиши й по-често, особено сега, когато и без туй тя има нужда от чести писма за разтуха. Собствено говоря, разтухата никой на никого не може я даде, ако сам не си я създадеш. Аз например съвсем вече не жаля и хич не ща да знам. Казвам: “Ние ще се видим, но кога, сега ли, след години ли, то е въпрос, отговорът

на който почти не зависи от мен.”Търпение и пак ще се видим. Той е жив, не вярвам, че е убит – видях ли го? Не! Ето така гледам на работата аз и затова съвсем съм спокоен и не съм плакал, освен в първите няколко дена.

Ти си по-близо до братята сърби, как ти се види – будем ли драться?

Писмото ти от 11 април получих и му разбрах съдържанието. Ивановият гроб се намира на две крачки западно от входа в двора на църквата, тъй че никога не ще го забравя. Мястото на гроба е много видно, само за него другарите му офицери са платили 5 наполеона.

с. Чифликьой Твой син: Атанас

2 май 1913 г.

№ 41

Обичний ми Атанасе,

Писмото ти от 21 получих. Недей ги праща на село, защото баба ти ги разпечатва, дава да ги четат и когато се падне човек, праща ми ги. Аз тука се прекосявам и чакам за писма. Недей й писа за това, да не я оскърбиш…

Атанасе, когато дойде денят за славното ви възвръщане в милата Родина, да наберете разни цветя, венци да сплетете и да поставите на Иванчовия гроб. Паметникът му да окичеш, като на млад юноша и храбър юнак и това ще бъде утеха на неговия дух. Той там остава далеч от майка, баща, от брат и роднини, далеч от мила Родина. Ах! Как млад той загина! Бог нека му всичко прости!

Приеми сърдечния ми поздрав.

6 май 1913 г. Твоя майка: Кръстина С. Атанасова

Търново

№ 42

Мила мамо!

… Александър Хаджиев бил войник в 20-ия полк в Търново – има писмо от него, с което ми съобщава, че бил на 40-те дни на Ивана.

Засега съм много добре, че лишни са всякакви тревоги и мисли за мене. Спокойно и оптимистично гледай на бъдещето. Всичко на този свят е временно, нищо не е вечно. Щом е тъй, недей прекалено се тревожи и тъжи. От татя имам скоро писмо. Той също е добре, само че и нему е доста мъчно за великата загуба, що претърпяхме. Утешение нека ви бъде, че не сме само ние, че има хора още по-нещастни.

Какви новини има нататък из милата Родина? Ний взехме вече да я забравяме, живеем все из гората на чист въздух, но затова и подивяхме.

с. Чифликьой   Твой син: Атанас

Св. Кирил и Методий 1913 год.

№ 43

Мила мамо!

Писмото ти от 6 май т. г. получих…

Питаш ме да дойдеш ли тука, ако намериш другарки. По моему, по-хубаво ще направиш да не идваш и не за друго, освен за това, че трябва 2 – 3 дни да вървиш пеша през гори, пътища. Много водачи няма, в селата хора няма и от никого не можеш разбра накъде да вървиш. Можеш лесно да дойдеш, ако има непременно някой, който е идвал, да ви доведе, или ако имате карта и се научите да я четете. За пари няма да похарчите много, навярно около 150 лева, то тях има кой да плати, а кой ще ви доведе – вот где беда! После, аз мисля, че ако искаш да дойдеш, най-хубаво ще бъде с татя да се съберете на станция Черкезово и оттам заедно да дойдете в Чифликьой. На станция Черкезово от няколко месеца на работа е бившият фелдфебел от ротата ми, сега подпоручик, Христо Добревски. Ако ли вие пожелаете да дойдете, съобщете ми, а аз ще му съобщя да ви посрещне и упъти, па може даже и да ви даде ординареца си да ви доведе до тук. Само едно нещо, да не би тъкмо да тръгнете и да се сключи я мир, я пак война, та да се осуети. Във всеки случай пиши на татя, споразумейте се и, ако се затегне работата, елате, като предварително ми съобщите.

с. Чифликьой   Твой син: Атанас

10 май 1913 год.

P. S. Ако дойдете, ще видите бойното поле, ще ви разправя где и как Иван е убит. С една дума – доста работи ще научите. Да плачите обаче не трябва; вчера генералът ме видя и ми каза, че знаел за убиването на Ивана. Накрая каза: “Не зная как да река, но може би там той е по-щастлив, отколкото сме и ще бъдем тука, затова не тъжете”. А аз от себе си ще ви кажа, че най-хубаво ще бъде да ви премине тъгата вече. Разбира се, че Иван все още живее в нашата памет, но не трябва да го оплакваме, затова защото и неговото желание е такова.

№ 44

Мила мамо!

По този ефрейтор от ротата изпращам настоящото си писмо като те моля да ми изпратиш 3 чифта партенки от американ. Ний сме добре тук и все мира очакваме, но кога ще дойде, не знам. Как е баба, как си ти? Ако можеш, изпрати ми ръкавелите с копчетата и ми купи едни сиви ръкавици, летни, най-голям номер / № 12 /. Други неща не ми пращай, долни дрехи имам достатъчно. За покупката ти изпращам 20 лева, колкото останат, изхарчи ги.

с. Чифликьой   Твой син: Атанас

10 май 1913 год.

№ 45

Мила мамо!

Стоим и ще продължаваме да стоим на това място при сръбската граница, гдето отначало дойдохме. С ковчежника Русев на 20-и полк не съм се още срещал, това ще стане след подписване на мира, като си отидем в Търново. Засега се намира в селото Долна Вареница.

Получих ти препоръчаното писмо от манастира, тоже и яките, и партенките заедно с бонбоните, що си изпратила по Трифона – благодаря ти крайно. Оня ден, на 1 юни, голямо земетресение по обяд стана тук. Има ли такова нещо в Търново?

Ако имаш нужда от пари, употреби още 100 лева.

с. Долня Вареница Твой син: Атанас

3. VI. 1913 год.

№ 46

Мила мамо!

Лоши работи станали из Търново, градът почти срутен, а ти ни телеграма, ни писмо за това ми прати, от което да разбера какъв е нашият хал. Когато стана земетресението, ти в града или в село беше? В село има ли много загуби като в града? Верни ли са слуховете, че при Златарица топла река извирала? Не ми се ще да вярвам, че кой знае. Нашата къща в село съборена ли е или не? А тази в града? Ако последната е съборена, каквото можеш извади, каквото не, пък остави го, здраве да е. Недей се тревожи и кахъри, каквото ще да става, твърдо стой на позиция – здрав кат е човек, всичко се оправя.

Знай всегда, что есть ли не будь на то Господня воля, не было бы то – само затова е станало, защото тъй Господ е искал. А защо е искал? Судить не нам / не ний ще кажем защо / – негова работа си е това.

Очаквам най-бърз отговор. Ако има нови трусове – не бойте се!

11. VI. 1913 г. Поздрави баба

Твой син: Атанас

№ 47

Мила мамо!

Ето ни вече на друга граница, vis a vis с нов противник, много по-слаб и дори нищожен в сравнение с оня, когото оня ден напуснахме. Ето затова именно, ако почнем война с него, тя ще бъде много кратка, но пък и много славна. Едно обаче не е добро, че те са славяни правоверни като нази, но да се вразумят не щат. Тогава бой, за да се повтори историята от преди 25 години. Чухме, че голям град паднал из Търновско – вярно ли е?

Ако почнем боевете, може да не получиш скоро писмо, но това да не те безпокои. Аз все още твърдо вярвам в своето щастие, вярвам, че то е причина да остана непокътнат в току-що изминалата титаническа борба, то ще ме и докара така докрай. Тръгвайки от дома за война, ти помниш що аз казах: "Както заминавам, тъй ще се върна". Кое ме караше и кара тъй да говоря, ще обясня като се върна, а връщането скоро ще бъде.

Струва ми се, че до война няма да дойде работата, макар че вече съм на самата граница.

Приеми сърдечния ми поздрав и поздрави баба!
19 юни 1913 год. Твой син: Атанас

№ 48

Мила мамо!

Ето вече 20 дни откак воюваме със сърбите. 3 пъти в сериозни сражения съм влизал и пак, слава Богу, съм жив и здрав. Често да ти пиша не мога. Няма поща в полка, понеже води бой. Хай, дано тия дни да се свърши, та да няма нужда и от писма.
13 юли 1913 год. Твой син: Атанас
Адрес: В дома на опълченеца Христо Тацата срещу нестроева рота, 18-ий полк
Кръстина Ст. Атанасова, гр. Велико Търново

№ 49

Мила мамо!

Жив и здрав съм.
15 юли 1913 год. Твой син: Атанас

№ 50

Мила мамо!

Ето най-после и трето примирие дочакахме, тъй дано и самия край щастливо да дочакаме! Ако е рекъл Господ, и то ще бъде, разбира се, само още малко търпение трябва.

През тази война мен се падна честта да взема живо участие по ред в няколко големи победоносни боеве. Те са: на 30 юни, 1, 2 и 3 юли – боят при връх "Св. Илия"– Милевска планина, Босилеградско; на 7 и 8 юли – боят при Кървав камък и Царица; на 11 и 12 юли – боят при Панджин гроб и на 16 юли – боят при Голям Стрешер и Арнаутски преслоп. Само последният от боевете беше в сръбска територия, гдето сме и досега, а първите бяха все в България – Босилеградско. Много зарар на населението причиниха сърбите, изкрадоха много работи, изпотъпкаха нивята, ама и нашите не паднаха долу, с лихва им го върнаха.

Много пъти през тази война на косъм ми е висял животът, но благодаря на Бога, че пак жив и невредим останах. Големи дъждове и студове претеглихме, но нищо, всичко ще се забрави, само да се върнем. Моето най-голямо желание сега е да поведа ротата към родния край, дето знам, всекиго от нас с нетърпение и трепет на сърцето очакват веч, и да я разпусна, пожелавайки на юнаците, що 2 войни на плещите си изнесоха, мирен и спокоен живот отсега нататък. Ти как си, не се обаждаш хич? За татя знаеш ли нещо? Аз нямам писмо от него от 21 май и това мълчание вече ме тревожи.

Приеми сърдечния ми поздрав.
ден "Св. Илия"– събота Твой син: Атанас
20. VII. 1913 год.

№ 51

Мила мамо!

Ида с това си писмо да ти известя, че все още се намирам в сръбска територия и съм жив и здрав. Очаквам мира, ама май четвърта война ще избухне? Ах, пуста война, ще кажа и аз като тебе, кога ще се свърши? Ето лятото и годината си отиде, а ние нищо не разбрахме. Нито овощия, освен онези, що ми прати, съм хапвал, нито пипер, нито дини, нито пък и какъвто и да е друг зеленчук. Все месо и боб, месо и боб, омръзна ми вече, но нищо, ще се търпи, защото Отечеството това иска. Грозно положение, всички въстанали против нас – и романи, и сърби, и гърци, и черногорци, че и турци, и то всички плячкосват, бесят и колят.Ах, нещастие, как не можем всичките да сломим!?…

Приеми поздрав от тукашните далечни крайове и поздрави баба. Дано поскоро да се видим и заживеем спокойно, че бактисах вече от пушки и топове, от студове, дъждове, калове и гладове.

2. VII. 1913 год. Твой син: Атанас

№ 52

Мила мамо!

Чудно ми е защо още мълчиш. Три телеграми съм ти изпратил вече и 4 – 5 писма, а отговор все нямам. Още по-голямо е мълчанието на татя. Той пък от 21 май не се е обаждал. Не помня писах ли ти или не, но 500-те лева, що от станция Батановци ти изпратих, бяха заплата за месец април. За май месец не съм получавал. Ако ти трябват пари, харчи от изпратените. Получи ли ги, съобщи ми. В ожидание мира!

вр. Стретер Твой син: Атанас

27. VII. 1913 г.

№ 53

Мили родители!

Крайно съжалявам, че пак не мога да си дойда. Изпращам това писмо по офицера от поверената ми рота, който е единственият, с когото тръгнах от Търново и с когото бих се върнал, ако не бе една заповед, която попречи. Този офицер е подпоручик Петър х. Николов, родом от град Търново. Защо не си дойдох и дали бих могъл да си дойда, той устно ще ви обясни, понеже в този момент, пишейки това писмо, сам нещо положително не мога ви каза. Ще се опитам тези дни да взема отпуск, че да видим. Твърде не ми се вярва да успея, защото скоро ще заминаваме към Одрин с 34, 35, 36 и 37-ия набори. Какво ще правим там, ще отбраняваме или атакуваме – никой не знае. След демобилизацията, която ще се счита от 9 т. м., навярно ще бъда назначен младши офицер в някоя рота, найвероятно в 6-та.

Колко време ще стоим около Одрин, тоже не знаем, навярно не повече от 1 месец.

Изпращам ви по ординареца си част от тежкия багаж.

Няколко дни ще бъдем в град Стара Загора и след това ще заминем за казаното по-горе място. След получаване на настоящото писмо, моля отговорете

незабавно как сте и где сте. Чух, че на 2 август пак имало земетресение – истина ли е?

Думи нямам да опиша разочарованието си и тягостното си впечатление от настоящото положение. Чудни дипломати сме имали!?… Толкова нещо, с такива велики жертви и страдания бе спечелила нашата армия, за да го прахоса и загуби само в месец. Кой? Тези, които работеха при всички удобства с месеци наред върху зелените маси. Последната война ни тъй обезсили, че сега не сме в положение да защитим и туй, което имаме, а сме изпаднали в грозното положение на умиращ и току обръщаме поглед за помощ към мерзавска Европа! Ах, нещастие!…

Накрай ще свърша с думите на Вазов:

"Герои, ние за вас бяхме недостойни с нашите малки умове и делца".

гр. Стара – Загора — Ваш син: Атанас

6. VIII. 1913 год.

№ 54

Мила мамо!

Днес след обяд заминаваме за Търново Сеймен. Адресът ми е същият. Не се безпокойте, бъдете уверени, че все ще се видим, макар и късно. Где е тати? Пишете непременно и веднага.

Поздрави на татя и баба.

Ст. Загора — Твой син: Атанас

11. VIII. 1913 год.

№ 55

Милий сине,

Писмото ти, отправено ми в Щип след сключването на мира, получих сега тук. Също получихме писмото ти от 10-ти того. Тези дни пратихме писма и армаган /ябълки и круши/ по Савата – фелдфебел, музикант от 18-ти полк…Изпратих ти вместо руски вестници, каквито искаше, французка военна психология, тоже препоръчано…Здраве да е, като не са ти разрешили отпуск. "Беда не в том", защото като има живот, рано – късно, ще си дойдете. Нещастието е в туй, че ако и да демобилизираха уж, постоянно с каруци тътрят патрони за гарата. Това мирише пак на барут.

Макар ти да осъждаше Ивана, че много рискувал, Бог да го прости, според сведенията ми, добити от твои ранени и здрави войници, и ти не си бил нещо по-друго. Постоянно напред си отивал, не дай Боже! Но ако занапред имаш схватки, било с турци или други, не ща от теб такъв героизъм. По-скромен, по-предпазлив, по-хладнокръвен и разсъдлив човек бъди. Често пъти еднакво се плаща на този, който отива рано да копае на лозето и на онзи, който отива по-късно. Нали видиш, че не всякога по достойнство се оценяват действията на хората. Имай милост поне към родителите си, ако не към себе си. Знай, че имаш синовни задължения към тях.

Поздравяваме те майка ти и аз и ти пожелаваме по-скорошно завръщане.

13 август 1913 г. — Родителят ти:

Търново — С. Атанасов

№ 56

Мила мамо!

Пристигнахме най-после и в Търново – Сеймен и се разположихме на бивак до голямата река Марица. Чудно хубава била нашата България, колкото по я обикаляш, толкова по се влюбваш в нея. През тази война имах щастието да обиколя всичките краища на родната земя. От Търново пешком на 22 септемврий м. год. излязохме, минахме през Елена, Твърдица, Сливен, Ямбол, Лозенград, Сарая, Странджа, Караджакьой, Чифликьой, гдето се спряхме. На 18 май т. г. потеглихме от последното село и през града Странджа и Мидия по море за 12 часа стигнахме в град Варна, отгдето по железницата отидохме през Вратца, Фердинандово, после пешком през Белоградчик за границата при село Провужда. От това село на 18 юни в обратна посока до станция Брусарци, отгдето с трен ни прехвърлиха на Сливница. На 22 юни от Сливница пешком минахме през Брезник, Трън, на 25 същия месец преминахме сръбската граница при прохода Дъсчен кладенец, но се спряхме при силно укрепената сръбска висота Тумба. На 27 оттук тоже пеш в обратна посока през Трън / грозна картина бе тогава: населението бяга, пътищата задръстени от коля и хора /, Брезник, Радомир, Кюстендил се отправихме за Босилеград, зает от сърбите. На 30 юний почнахме боевете със сръбския Босилеградски отряд / Шумадийската и др. дивизия /, които траяха близо цял месец, костваха много жертви, но се увенчаха с пълен успех за нас, защото ние не само че изгонихме сърбите от България, но и влязохме в тяхна територия. Аз с ротата си взех участие почти във всички сражения, които нашият полк е дал, но най-големи и критически минути съм изпитвал на 7 юлий, когато охранявах или по-скоро бранех фронта на полка. Него ден излязоха от строя 42-ма души от ротата. Зап. подпоручик Кънчо Костов Йонов от с. Самоводене бе убит. Не по малко сражение бе и на 8 юлий, когато изстрелях 30000 патрона само за 4 часа. Тогава срещу мен и още една рота от 46-ия полк / всичко две роти /, настъпиха три сръбски дружини, две във фланг и тил и една по фронта. Славни часове и дни бяха тогава, славна неравна борба! А сега стоим, защо?!…

гр. Т. Сеймен — Поздрави татя и баба

15. VIII. 1913 год. — Твой син: Атанас

№ 57

Господин подпоручик,

Днес реших да Ви поздравя и Ви запитам какво стана с моите ордени. И до днеска не зная какво стана. Моля, пишете ми едно писъмце и не си считайте труда да услужите на един герой на великата България. Същевременно Ви съобщавам, че и заплатата не съм получил.

30. XI. 1913 г. — Привет! Поздрав!

Акчаяр, Свищовско — Ваш подчинен: Николай Мухов*

*Същият на 18 октомври 1912 г. пленява турско знаме в битката при Чаталджа.

№ 58

Поздравление!

Многоуважаеми милий мой дорогой ротен командир,

Господин подпоручик Стефанов, пишу я Вам уведомит Вас, что я жив и здаров и того желаю Вам от Господа Бога добро здравие и великого успеха Вам. Получит висшего чина поручика. Известний я Вам, ваш подчиньон Илия Събев от вашой 6 рота, 4 взвод.

Обичний ми господин подпоручик, отговорете ми, моля Ви, получавате ли ми писмата. Вы можи да нямате интерес от моите писма, но ази Ви обичам и затова Ви пиша. Извинети на почерка ми понеж не са занимавам с писане и съм свершил четвърто отделение.

Новините тука в Руссия са следующите. Всеобщая газета С. Петербургска казва така: "умната България, която тя съдержа храбрия и будния народ, тя ще разбере, че не е Руссия виновата за миналите събития на Балканите". Плачевно почти пишат вестниците. Русское слово казва, че сивите български полкове, победителите на Турция, днес вече изглеждат не в блестящата хубава форма, която е взета от русски образец. На сегашната минута се появява нов австро-италиански образец, от който вече бляскавите хубави пагони почти унищожават. Тъй щото тука дето искам да разбера Руссия жалко е за форма и всичко. Тука ще Ви опиша за това листче. Ази може и цял вестник да Ви изпратя, но се опасявам да не пострадати…

Аз съм здрав и ни ва забравям, щото ва много обичам…

Голямо недоволствие беше, че България и Австрия стават в съюз. Като ме видят с кръста за храброст казват: "брава маладци булгари"– значи юнаци.

8 декември 1913 г.
Руссия, Ставрополска губерния Илия Събев – булгар
город Ставро-поле
силения Туголук

№ 59

О Т Д Е Л

за отбелязване по-нататъшните служебни и морални качества на офицера*, констатирани през време на службата му във войската 1912 – 1913 г.

1. Преди мобилизацията е бил младши офицер. Подготовлявал взвода си отлично. При мобилизацията е назначен ротен командир и през всичкото време на войната до демобилизацията е командвал ротата. Сега е младши офицер.
2. Във всички боеве и във войната с Турция е вземал участие заедно с полка и е водил ротата си бойко, мъжествено и безпределно храбро. Пълно себеотрицание при изпълнение дълга си в боевете.
3. Здрав – никога не се е разболявал.
4. Интелигентен; има добра памет; притежава способност за бързо

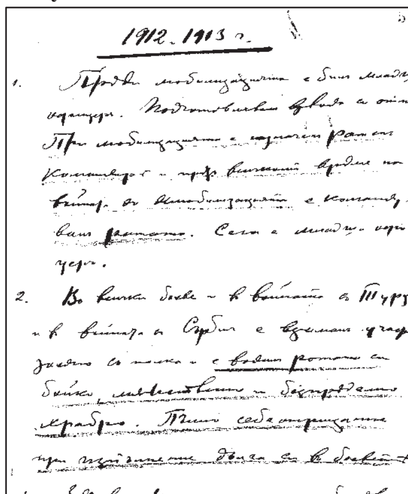
1912 – 1913 г.

схващане и правилно съобразяване.

5. Религиозен, морален, честен, дисциплиниран, мъжествен, безпределно храбър, спокоен и търпелив.
6. Знае доста добре строевата и домакинска служба; знае уставите, инструкциите, законоположенията и сравнително правилно прилага.
7. Следва с интерес прогреса на военната наука и изкуство и работи за самообразованието си. Притежава тактически окомер. Знае тактиката на своя род оръжие, взема съответни решения, бързо и настойчиво ги прилага. Беседи не е държал, статии не е писал.
8. Към началниците и старшите винаги почтителен и услужлив; към равните добър другар и вежлив; към подчинените – строг, требвателен, справедлив.
9. Изобщо отличен офицер.

Подпоручик Атанас Стефанов, 1913 г.

Командир на 18 пех. Етърски на
Н. В. полк, подполк. Бончев
9 октомври 1913 г.
гр. Търново

* Атестация за подпоручик Атанас Стефанов в "Атестационна книжка".

№ 60

Милий сине,

Писмото ти от 15-ти того получих. Бързам да споделя и аз своите впечатления с теб, както по този злободневен въпрос – българската парламентарна анкета за погрома, тъй и по писмото ти.

Приятно ми е да констатирам, че не си останал индиферентен към него, че си следил, интересувал си се и си изучил подробности по въпроса. Само че източниците, от които си черпил сведенията си, чини ми се, че са пристрастни, най-малко тенденциозни. Наистина речта на Генадиева бе силна и добре аргументирана. Това е в реда на нещата, защото той е човек на бляскавото слово. "Утро"не се поскъпи всичко ценно в нея да изложи най-релефно, докато речта на Тодор Тодоров окарикатури и обезцени до неузнаваемост. Като че това не беше реч на един от най-първа величина оратор, на един талантлив и даровит човек, на т. н. "български парламентарен тигър", ами като да беше реч на някой, който прави несполучлив дебют. Ако искаш да познаеш и другата страна на медала, добре трябва да прочетеш и речта на Тодорова в "Мир". Като казвам това, нямам за цел да твърдя, че той и другарите му в управлението са ангели. И в тях има трески за дялане! Но и в други не липсват, а може би са и повече. Аз съм за една анкета,смела и безпристрастна, която да повдигне завесата напълно, та да се види сцената пред нея и задкулисната й тъмна страна. Нека на всички се извадят на мегдан прегрешенията в този погром напълно. Гешовци да се накажат не само за

важните държавни престъпления, каквито безспорно имат, но и за дребните на вид фаворизации, като тази например: синовете на Гешова да са заведущ болница и комендант, онзи на Данева – в главната квартира и пр.

Ако техните синове бяха в бойната линия, ако Главната квартира не беше в Стара Загора, ако министрите не стояха в София в съвсем друга обстановка и условия на живот, ами бяха близо до тътнежа на топа, мириса на барута и ако изпитаха наред с войника трудностите, лишенията, болестите и пр. на бойния живот / както едно време направи Александър II в Освободителната война/, сигурно днешната война още в първия си стадий Бургас – Бунар-Хисар щеше да се свърши и българският идеал стократно повече щеше да се осъществи, отколкото сега. България нямаше да претърпи този политически и икономически крах, който я сполетя.

Съставът на парламентарната комисия не ми вдъхва пълно доверие. Боя се, че той ще сгъсти още повече мъглата, отколкото да разведри атмосферата. Нейната работа ще е своего рода "дар Данаст". Тя няма да уталожи духовете в страната, а ще разгорещи още повече силните партизански страсти. Накрая ще видим в ръцете на тази комисия истината, осакатена и обърната в "урод"или пък с по-гъсто було забулена. С една реч, правдата по-скоро ще бъде разпъната на кръст, отколкото да тържествува. Дано се лъжа, но знаем ли?!…

Поздрав на всички ви.

18 май 1914 г. Родителят ти:
Гюмюрджина С. Атанасов

№ 61

Драгий Атанасе,

Писмото ти получих. Честито повишение! Пожелавам ти все тъй бързо и без затруднение да преминеш всичките стъпала на йерархическата лестница по вашето ведомство. Мощната Германия показа действително чудеса от храброст на Френския военен театър. При още малко усилия, не е далеч денят да склони френците да просят мир, ако Дядо Иван не им развали сметката със своето навлизане все по-навътре и по-навътре в Прусия. Каквото и да стане, не ми се вижда голяма облага да можем извади. Само че, ако русите победят, възможно е Сърбия да порасне до "Велика Сърбия", а ний да имаме една ратификация на границата, както отбеляза "Еко дьо Пари".

Вашият Стойков изкарва Савова гениален. Кому подражават германците в тактиката си в тази война и печелят победи – чети вчерашния "Утро"– бр. 1281. Пусто подлизурство! Поздрав на всички ви.

19 август 1914 г. Вашият: С. Атанасов
Гюмюрджина

№ 62

Драгий Стефанов,

Извини ме, че много често почнах да те безпокоя. Дано тази ми молба бъде последната. Ето в що се състои искането ми. Колкото се може по-скоро ми изпрати имената на войниците от 6-та рота, 46-ти пехотен полк, убити и умрели от болести във войната срещу турците с обозначение кой от кое село и околия е, кога е убит

или умрял. Предварително ти благодаря. Тука за Вас има благоприятни новини. Формират се още роти, според както се научих. Но още по-новото е, че мирише на барут. Дръж се! Недей забравя да поздравиш майорите Михайлов, Данчев, Георгиев, всички познати и поручик Брусев. Чакам с нетърпение сведенията.

13 октомври 1914 г. Подпис: / не се чете /

Княжево

№ 63

Драгий Атанасе,

Вчера тука се пусна слухът, че е обявена вече войната между Русия и Турция. Ако излезе вярно, не е чудно да осъмнем и ний една сутрин с мобилизация и да се проточи след нея онази убийствена волокита като миналата година, а може би и да дойде до война.

Пред такава една перспектива, сметнах за нужно да ти напомня пак, че излишни рискове е неразумно да се правят, че трябва с предпазливост да се действа. Брат ти, като се изложи и самопожертва, какво направи?! Тури само край на живота си несвоевременно. Никой не иска да знае даже за тази му скъпа жертва. Всички го забравиха, като че не е бил, освен нас, домашните му, които потопи в дълбока скръб, докато сме живи. Свършвам по този въпрос като мисля, че инстиктът за самосъхранение и миналият опит ще ти подскажат и целесъобразен начин на държание…

Поздрави на всички ви.

19 октомври 1914 г. Вашият: С. Атанасов

Гюмюрджина

№ 64

АТЕСТАЦИЯ

за поручик АТАНАС СТЕФАНОВ

1914 год.

Ето един отличен офицер, безпределно предан на професията си и неуморно трудолюбив.

Винаги тих, скромен и мълчалив, но непрекъснато работещ за самообразованието си, за ползата на службата и никога непретендирующ със своите знания.

Във време на войната, макар и млад, той отлично е командвал ротата си като навсякъде се е отличавал с безпределна храбост, умни разпореждания и решителни действия.

Макар че брат му, офицер, стана жертва на дълга към Отечеството като падна убит, но това не само не намали куража и храбростта на поручик Стефанов, а напротив, удвои решителността му и затова всички негови действия се свършваха с бляскав успех. За всичките отлични бойни действия той е награден с военния орден за храброст IV степен.

От демобилизацията на полка до днес поручику Стефанову се възлагат длъжности като младши офицер, като временно командващ рота, привършване припаската на бившия 46-ти пех. полк и навсякъде с еднакво усърдие, енергия и акуратност работи. Като младши офицер на тазгодишната полкова учебна команда

и преподавател на дисциплината “История и военно възпитание”, той е обаял войниците със своите прости, аргументирани и интересни беседи.

През миналата година той държа пред г-да офицерите от цялата бригада беседа на тема: “За страха, неговото влияние в боя, средствата за борба с него и такива за будението му в редовете на противника”. Тази беседа, макар и компилация, но бе отлично съставена и с най-голям интерес и внимание бе изслушана както от всички г-да офицери, така и от г-н генерал – лейтенант [Иван] Фичев, началник на военната инспекционна област.

Въобще този офицер, с показаните досега военни качества и трудолюбие, предвещава, че в бъдеще ще бъде един отличен военен началник, доблестен патриот и примерен гражданин.

Командир на 18-ти пех. Етърски на Н. В. полк
полковник [Димитър] Панайотов

15 декември 1914 год.
Търново

Бълг. Акц. Индустр. Керамическо Дружество

„Изида“

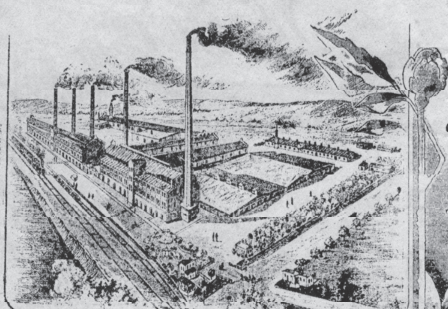

ФАБРИКИТѢ НА ДРУЖЕСТВОТО СЕ НАМИРАТЪ ПРИ ГАРА

НОВО-СЕЛЦИ.

ДРУЖЕСТВОТО СТРОИ СТОЛИЧНАТА КАНАЛИЗАЦИЯ СЪ МАТЕРИЯЛИ ОТЪ СОБСТВЕНИТѢ СИ ФАБРИКИ.

ОСНОВЕНЪ КАПИТАЛЪ

2000000 ЛЕВА ЗЛАТНИ

№ 200

ТЕЛЕГРАФИЧЕНЪ АДРЕССЪ

„ИЗИДА“ СОФИЯ.

ПРОИЗВОДСТВО НА ФАБРИКИТѢ

ЗА СЕГА

КАМЕНИНОВИ ТРЪБИ

ОБЛИ и ЯЙЦЕОБРАЗНИ

СЪ

РАЗНИ РАЗМѢРИ

ФАЯНСОВИ ПЕЧКИ

ОГНЕОПОРНИ ТУХЛИ

ОТЪ

ВСѢКАКВИ ФОРМИ

ЗА

ПЕЩИ, КОМИНИ и ПАРНИ КОТЛИ

ТУХЛИ КЛИНКЕРИ

И

ОБИКНОВЕННИ ПРЕСОВАНИ

ПО ВСѢКАКВИ РАЗМѢРИ

• ТУХЛИ КУХИ •

ТРОТОАРНИ

И

КОРИДОРНИ ПЛОЧИ

РАЗНИ ВАЗИ

И

СТАКЕТИ ЗА ГРАДИНИ.

София 18 Декемврий 1914

До г-нъ

Поручикъ Стефановъ

В. Търново.-

Въ отговоръ на писмото Ви отъ 10 того Ви съобщаваме, че девидентитѣ се исплащатъ ежегодно слѣдъ като се удобри отъ общото годишно събрание процента. Събранието обикновенно засѣдава прѣзъ първитѣ дни на мѣсецъ мартъ.

Съ почитание:

БЪЛГАРСКО

АКЦ. ИНДУСТР. КЕРАМИЧ. Д-ВО

„ИЗИДА“

За Администраторъ: Прѣдседатель:

Г. Чуруми [signature]

Писмо на дружество “Изида”до поручик Стефанов, София, 18.12.1914 г.

ВОЕННО НА НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО УЧИЛИЩЕ

АТЕСТАТЪ № [illegible]

Сумата на балловетѣ по коефициентитѣ за опредѣление старшинството е 305.46

Даденъ на Стефановъ Атанасъ Атанасовъ, за това, че той е свършилъ курса на Военното на Негово Величество училище. Поведение е имал 11.25 (...... 0.25) и е показалъ слѣдния успѣхъ:

I. СТРОЕВО ОБРАЗОВАНИЕ:			
1.	Фронтово учение и практическо знание службата	10.	([illegible] —)
II. ВОЕННИ УСТАВИ:			
1.	[illegible] служба	10.	([illegible])
2.	Гарнизонна служба	10.	([illegible])
3.	Вътрешна служба	11.	([illegible])
4.	Дисциплинаренъ уставъ	13.	([illegible])
5.	Теория на стрѣлбата	11.	([illegible])
6.	Строеви уставъ	10.	([illegible])
7.	—	—	(—)
8.	—	—	(—)
	Сума на балловетѣ	64	([illegible])
III. СПЕЦИАЛНИ ПРЕДМЕТИ:			
1.	Тактика	9.[illegible]	([illegible] 0.82)
2.	Военна администрация	10.[illegible]	([illegible] 0.62)
3.	Артилерия	9.[illegible]	([illegible])
4.	Фортификация	10.[illegible]	([illegible])
5.	Топография	9.[illegible]	([illegible] 0.83)
6.	Военна педагогика	11.	([illegible] —)
7.	Военно законовѣдение	10.[illegible]	([illegible])
8.	Военна география	10.[illegible]	([illegible])
9.	Военна история	9.[illegible]	([illegible])
10.	Военна хигиена	10.[illegible]	([illegible])
11.	Военна психология	—	(—)
12.	Снимки	10.	([illegible])
13.	Тактически задачи на мѣстността	11.[illegible]	([illegible])
14.	—	—	(—)
15.	—	—	(—)
16.	—	—	(—)
	Сума на балловетѣ	12[illegible]	([illegible])
IV. ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНИ ПРЕДМЕТИ:			
1.	Вис. матем. и механика	—	(—)
2.	Френски езикъ	1[illegible]	([illegible])
3.	Рисуване	10.	([illegible])
4.	—	—	(—)
5.	—	—	(—)
6.	—	—	(—)
	Срѣдни балловe	10.[illegible]	([illegible])

[illegible] юнкеръ Стефановъ Атанасъ Атанасовъ е признатъ за свършилъ курса на Военното на Негово Величество училище и съ Височайша заповѣдь № 30 отъ 2 [illegible] 1912 година е произведенъ въ чинъ „подпоручикъ".

За удостовѣрение на това, му се дава настоящия атестатъ подписанъ и подпечатанъ съ надлежнитѣ подписи и печать.

Гр. София, 31 Декемврий 1914 година.

Началникъ на училището, Инспекторъ на класоветѣ

Атестат на Атанас Стефанов от Военното на Н. В. училище, София, 31.12.1914 г.

ОТНОВО НА ФРОНТА
/ 1915 – 1918 /

№ 1

Любезний Стефанов,

Сега си почиствах нещата в къщи и спрях на твоя портрет. И се появи у мене съмнение – благодарих ли ти за милия подарък или не. Изглежда, в случая паметта ми е изменила. Приеми моята най-сърдечна благодарност за скъпия спомен.

По Великден когато командирът беше в София и стана дума за тебе, даде отлични отзиви. Това ме твърде силно радва. Продължавай да работиш в същия дух.

Обръщам ти вниманието върху статията на полковник Николова във февруарската книжка на "Военнен журнал" за действието на Юмассич, гдето аз бях бригаден командир.

Поздрав на всички другари
Майор Михайлов

В политиката нищо ново. Неутралитет. В случай на мобилизация, пожелах да служа в 18-ти полк. Вярвам, че ще ме удовлетворят, тъй че ще се бием заедно.

9 април 1915 г. Същий
Княжево

№ 2

Драгий Атанасе,

Коджа време има откак не съм ти писал. Кой знае и сега дали щях да направя това, ако не беше случайността да видя тук-там разхвърляно творчеството на известния ти Христо Стойков, сега дружинен, на което ми се иска да обърна вниманието ти. Този човек не се счита вече достоен да се подвизава само в колоните на "Военен журнал" и "Военни известия", ами започва широко да размахва писателските си криле…Влезе и в колоните на ежедневника "Камбана". В "Камбана" го виждаме в мантията на педагог – патриот, а в статията – на биограф и историк…

Ех, какво ще го правиш!? Такъв е светът: един се фотографира как налита на атака, без да я е видял, друг надгробни речи държи, трети с перо се мъчи да се прояви и т. н. Пътищата за Рим са безброй и всеки избира за пътуване онзи, който му е свойствен, допада повече на характера му и му се вижда с по-малко завивания и стръмнини.

Гюмюрджина Поздрав на всички ви.
22 априлий 1915 г. Вашият: С. Атанасов

№ 3

Драги братовчеде,

Ти уверено мислиш, че добър военен от мен може да стане, но позволи ми, като такъв да имам малко честолюбие и български инат. Когато им предлагах на преглед документите и тялото, те на мен казаха: "Не ставаш за военен", а други фаворизирани приеха. И добре стана – там, дето има фаворизация, няма за мен условия да вървя напред. Па и как така, трябва сам в душата си да се признавам за негодяй, че да допусна да вървя една, две години след другите. Аз пак ще стана офицер, поне запасен, ето че наближава да ни произведат кандидати / през септември най-късно /. Само че сабля нямам, па и не мога да купя; ако намериш някоя "счупена" из колегите си, хубаво ще направиш да попиташ би ли я продал на евтина цена…

Действащ офицер няма да стана… Право да си кажа, като гледам нашите в Школата, хич не ми се харесва голямата им ограниченост…Помощник-взводният ни командир е Крум Попов – единствений добър офицер…

23 юли 1915 г. Борис Хаджиев
София

№ 4

Драги Атанасе,

Вчера получих картичката ти, за която благодаря. На Бориса писах отново по онзи въпрос, но не зная какво ще каже сам той. Писах му да не търси акъл от мен. Ако го приемат в младши клас, ядва се, но инак да кара гимназиален клас тук при най-сурови условия, не зная какво да му кажа.

Днеска пуквам в лагера, защото съм дежурен, наказа ме ротният – един негодяй. Вчера на обяд имало шумотевица, която, разбира се, кисела ще ми излезе, но що да се прави.

23 юли 1915 г. Прощавай
София Твой братовчед: Александър Хаджиев

№ 5

Мила мамо!

Понеже настоящото писмо ти изпращам по офицер, който по болест си иде в Търново, ще бъде по-обширно и подробно.

Най-напред считам за нужно да ти кажа да не се безпокоиш, защото на вятър ще отиде всичко. Мен все ми се струва, че с ротата си както тръгнах, тъй и ще се върна, без да има бой в пълния смисъл на думата. Положението е тъй шантаво, щото положително никой нищо не казва. Бог знает, что с нами будет впереди, ала то е въпрос как аз мисля. Казах ти вече – това е моя оценка, това е моето мнение по положението.

Офанзивата срещу сърбите вече се захвана, брачата са в чудо – гърците ги изиграха.

Ние понастоящем сме в гр. Плевен, по ония славни в историята места, дето белият генерал Скобелев преди 38 години чудеса извърши. Какво ще правим и докога ще стоим тук, никой не знае. Едно е безспорно обаче, че по трена постоянно

с “ура” към Кралевина Српска войските отиват. Но, вярвай ми, те не отиват на бой, а като че ли на разходка и тепликът е голям, хайде, на хаир да е!

На англо-френците, които се опитаха да спасят дядa Ивана миналата неделя, жестоко им счупиха главите войниците на Кайзера – сега е ред на брачата, а след това мир вярвам да настъпи, за дълго може би не, но всеки случай ще го има.

Насам времената са лоши, постоянни дъждове, живеем на палатки. Поздрав на теб и на Стоянка*.

28. IX. 1915 г. Твой син: Атанас

гр. Плевен

* Сирачето Стоянка от с. Калайджи-дере, Гюмюрджинско, е доведено в Търново, отгледано и изучено от родителите на Атанас Стефанов.

Сирачето Стоянка, Търново 1915 г.

№ 6

Мила мамо!

Почна се вече развязката на великата българска трагедия. Виж й началото от другата страна! О! Ако и краят й е същи!? Слава на освободителите – храбрите български синове! Смърт на враговете – подлите и коварни славяни сърби! Веч близък е техният край! Ура!

6. X. 1915 г. Поздрав всем!

Твой син: Атанас

№ 7

Мила мамо!

Днес реших да ти пиша писмо, такова каквото заръчахте.

Добре съм!

Поздрав на теб, Стоянка, баба, татя и всички познати.

7. X. 1915 г. Твой син: Атанас

№ 8

Мила майко!

Вярвам чела си вече, че Англия, Франция и Русия ни обявиха война, или с другими словами, понастоящем ние сме във война с три велики държави и една келява съдрана Кралевина Српска. Прочее, славата ни е велика – както са велики нашите врагове!

Поздрав теб, Стоянка и всем знакомым.

11. X. 1915 г. Твой син: Атанас

№ 9

Мила мамо!

Почна невероятното олово обилно да засипва нещастната земя на српската дваж по нещастна кралевина. Почнаха бойни гръмотевици от всички хоризонти връх српската земя, падат едни след други градовете ѝ. Гинат и чезнат под мощните удари на татаро-болгарите и свирепите баварци, отчаяно борейки се, последните ѝ синове. Ето паднаха и великите српски устои: Зайчар, Княжевац и Пирот. Велико е унинието на сияйното српско войнство, отчаяно то се бори, но вижда, че безславно ще загине! А германци и татаро-българи вече ръка са си подали! Скоро те взаимно ще прочетат жестоката присъда на лудите шовинисти!

Поздрав на теб, Стоянка и всички познати. Кураж, ще победим!

16. X. 1915 г. Твой син: Атанас

№ 10

Мила мамо!

Добре сме досега. Само едно е лошото, че много дъждове се изсипаха. Такова чудо досега не съм пащал, ала чудо аскер имаме, всичко понася и казва: "Тъй трябва да бъде и това чудо ще мине"…

По такива дивни и красиви места минахме – думи нямам да ги опиша. Трябва човек сам да мине и види и по нощя, за да повярва, че това е истина… Вчера един српски генерал с около 2000 сърби се предали. Каквото ми се види, наситиха се и проклетите сърби на война.

Поздрави на всички.

19. X. 1915 г. Твой син: Атанас

№ 11

Обичний татко!

От десет дни водим боеве с агонизирующите брача – ето защо нямам възможност често да се обаждам. Каквото ми се види, пак на Косово поле они ще изгубят своята независимост и существование както преди 500 години.

Хайде, на хаир да е, да дава Бог скоро и бляскаво да се завърши!

30. X. 1915г. Твой син: Атанас

№ 12

Мила мамо!

След славни десетдневни боеве около Прищина дочакахме най-после да видим и тая последна опора на Кралевината в наши ръце. Велик бе разгромът на сръбската армия. С хиляди постоянно се предават, но повече на германците, отколкото на нас, защото ние сме колели много. На Косово поле, дето в 1389 година се реши участта на Сърбия и тя падна под турско робство, днес стават идентични неща. Тук Сърбия се сгромоляса, пак тук пропадна и сега. Тук ний се срещнахме със 103 германски полк. Славни хора са… нищо срещу им не стои.

Поздрав на теб и Стоянка.

15. XI. 1915 г. Твой син: Атанас

№ 13

Обичний ми Атанасе,

Миналата седмица заминаха от тук 25 души войници за полка, между които и ординарецът на Дянко. На бърза ръка драснах десетина реда, като те замолвах най-главното, ако си жив, по какъвто и начин, да се обадиш, обаче и досега няма нищо. Едва оня ден на 21-ви ми донесе раздавачът писмо…Обаче не толкова съм спокойна…понеже не зная до коя дата сте били в сражение…

Ний тука, дори и да не ти пиша, както знаеш, добре сме. И на топло, и на всички удобства, но вашто е много лошо там, но няма какво. Тука миналата седмица бяха такива студове небивали досега. Всичко мина, снегът си отиде.

Миналата вечер викаха, че докарали 1500 души роби и още щели да докарват. Вярно ли е, не зная, не съм ги видяла…

25 ноември 1915 г. С поздрав. Майка ти:
Търново Кръстина Ст. Атанасова

№ 14

Клон от 3-та местна
военна болница, учредена от
Българската търговска банка
ул. "Витоша"№ 68
София

Господин поручик,

Отдавна се канех да ти пиша, обаче нямах удобен случай. Днес случайно един мой съгражданин си иде в частта, затова казах да Ви извести, че съм добре и на оздравяване. Известно Ви е от ротния писар, че съм ранен в главата и куршумът беше вътре. След дълго войнишко търпение на 5 ноември дойдох в София в горепоменатата болница, дето ми правиха операция и ми извадиха куршума, той е шрапнелен. Раната ми не е още заздравяла. Тук чуваме за големи победи на нашата армия. Жалко ми е само едно, че излязох нещастлив, понеже имах силно желание да бъда в ротата си и при другарите си докрай, но такава ми беше съдбата. Първата война бях герой, понеже от мобилизацията до демобилизацията изкарах и се завърнах живо и здраво, обаче тази не можах. Едно ще Ви моля, ако има награди и производства за раната, да ма имате предвид. Ротният фелдфебел ме познава от първата война, също и взводният, доколкото бяхме с него. Ще си позволя да Ви пиша и някои новини: тук има много германски и австрийски лекари и санитари, следователно медицинските грижи са отлични.

Прочие поздравявам Ви, също и цялата рота.

27 ноември 1915 г. Ст. подофицер: / не се чете /
София

№ 15

Обична бабо!

Даде Господ славно да победим и унищожим Сърбия и след това битки нови с англо-френци да захванем. Победно отиваме напред.

27. XI. 1915 г. Твой внук: Атанас
Всички миндювчета са добре.

№ 16

Мила мамо!

С Божията помощ и англо-френците разбихме. И така ги гонихме, щото в 10 дни помен не остана от тях. Много ги е страх завалиите от нашето “Напред, на нож! Ура!”. Чуят ли го, бягат, ама как – таушан гиби*. Големи мъгли има насам и много пленници заловихме. Засега сме на почивка на бивак около границата. Валят постоянно дъждове. Къде нас сигурно има сняг.

Сандю е жив и здрав, славно се бие, не е такъв, какъвто мислихме.

Поздрави Стоянка.

4. XII. 1915 г. Твой син: Атанас

* Бягат като зайци.

Подтель......полкъ......дружина......рота
......ескадронъ (батарея)......транспортъ
болница, лазаретъ.

ВОЕННА
ПОЩЕНСКА КАРТА

Освобождава се отъ пощенска такса

До Госпожа
Кръстина С. Атанасова
Марно-поле

Да се пишатъ само частни работи. Картата ще бжде унищожена, ако съдържа военни новини.

гр. ~~или село~~ В. Търново
Околия

Военна пощенска карта от Атанас Стефанов до майка му, 6 декември 1915 г.

№ 17

Обична бабо!

Ето една седмица се измина, откак навред топът престана да ехти. Бог да прости леля Сърбия, горката, що загина тъй печално в тази славна борба! По всичките й градове и паланки днес гордо български трикольор се вее. О! Слава, слава, слава на българската войска, що извърши тия дивни подвизи!

Никакво писмо от теб не съм получавал. Та все таки съм спокоен. Ах, где и вие да сте така спокойни.

5. XII. 1915 г. Твой внук: Атанас

№ 18

Мила мамо!

Късно по вечеря научих, че фелдфебелът на нестроевата рота Тодор Мошев щял да замине утре за гр. Велико Търново. Сядам, вземам молива и започвам да

пиша настоящото. Най-напред ще ти пиша за боевете, разбира се, които, вярвам, най-много те интересуват.

За пръв път влязох в бой на 22 октомври при село Брезница, който бой непрекъснато водих на 23, 24, 25, 26, 27, 28 и 31 октомври. Особено силни бяха боевете на 24 и 26 – Димитровден. На Димитровден боят беше грозен, като ад вреше пехотният огън на хилядите пушки, а пукащите се шрапнели в небето приличаха и ми спомняха огнения дъжд, що Данте описва в своя “Ад”. На 1, 2, 3, 4 и 5 ноември, аз с ротата си в състава на полка водих нова серия боеве като произведохме две нощни атаки на 1 срещу 2 и прогонихме сърбите от град Гиляне на 3 срещу 4 на разсъмване в 4 часа. Тази последна нощна атака Е ПОСЛЕДНИЯТ НАЙ-УЖАСЕН БОЙ, в който през тази война съм взел живо участие. Това беше нещо подобно на Бунархисарската атака. 4 ноември – беше сряда – рано заранта в 4 часа 6-та, 5-та и 8-ма рота се отправихме да произведем нощна атака на силно укрепената от сърбите голяма кула, северно от село Бостан. Пред кулата висотите са обрасли с грамадни девствени гори. Силен вятър, просто буря вееше и увиваше вековните дървета, що покриват тези пусти възвишения. Съскаше и ечеше гората, като че ли и тя искаше да прикрие шума на нашето нощно нападение. Строени в гъсти редове, трите роти смело, но тихо, без разговори и глъчка, се движат напред. Най-вдясно се движи 6-та рота, насочена направо срещу неприятелските окопи пред кулата. Противникът /сърбите/ не ни усеща!… Той е заспал дълбок утринен сън, уморен от вчерашния бой!… А ротата върви ли, върви ли! Тя първа трябва да удари противника вдясно. А след това другите две роти. Тупат ни сърцата!

Поручик Стефанов на позиция с коня
Бургас, 1915 г.

Гората се свърши, баирът стръмен, мястото е открито, близо са окопите. Пред мен вървят 20 души смели юнаци – патрули с бомби в ръка, предвождани от юначния кандидат офицер Недялко Смилов. Ето че патрулният войник Тодор Тодоров съзира в тъмнината надигащ се от окопа един сънлив сърбин и го пита: “Кой си там?” А той, като мисли, че е негов другар, отговаря: “Иза е”. Нашият схваща, че това е сърбин, чапва го в главата и след това го застрелва. От гърмежа заспалите сърби се стресват, стават и в паника бягат назад, неколцина само юнаци се хвърлят на нож срещу ни, но промушени от ножовете на моите храбри войници, мъртви лягат на земята… Ротата е вече господарка на неприятелските окопи, скоро 5-та и 8-ма роти долитат вляво, прогонват противника от скалистата чука. Една след друга зловещо започват да се пукат сред нощния мрак хвърлените от нас и от неприятеля бомби, чиято синкава светлина при взрива придаваше на завързалия се вече ужасен бой фееричен, страховит, вълшебен вид. Пушечна стрелба ужасна. Не

ще бъде преувеличено, ако кажа – като че ли милиони казани кипяха, а куршумите като рой пчели бръмчаха. И след този ад от взривове на бомби, гърмежи от пушки, пищене на куршуми храбрите наши войници безстрашно прави стояха и неуморно сееха смърт в редовете сръбски. Заваля силен пороен дъжд като из ведро, заедно с него и боят още по-ужасен стана. Патроните са на свършване, помощ няма, на сърбите подкрепа дойде, нашите войници са доста разколебани, нужно бе по стрелковата линия под град от куршуми да се върви и да се окуражават момчетата. Чудно ми е как оцелях?! Боят ври!…Часът е 12 по пладне. Студен вятър сърдито завея и ето че скоро обърна дъжда в поледица, а след това в сняг. Съвършено измокрените ни дрехи се сковаха. Добиха дъскообразна форма. Изстиналите си пръсти войниците набързо стопляха на горещите цеви на пушките си и пак продължаваха стрелбата. Така продължихме още дълго неравния бой, след свършването на който никой не вярваше, че ще остане вече човек, ала лъгали сме се. Накладохме големи огньове, огряхме се, поизсушихме се, нахранихме се, отспахме си една нощ и ето че силите ни се възвърнаха. И днес, като че ли нищо не е било, само славните спомени ни карат да пламтим от възторг. Боят при Кулата се свърши на 5 ноември вечерта, а на 9 сърбите отстъпиха. Все по петите им ние стигнахме в Прищина, гонихме ги през историческото Косово поле. След като ги натикахме в Черногорските планини, заедно със 103-ти германски полк, на 14 ноември се отправихме на юг срещу френците по пътя: Феродовик, Кочаник, Скопие, дето пренощувах две нощи с ротата си в "Елен капу джамиси"– в най-хубавата и голяма джамия. От Скопие през Велес, Кафадарци, Неготин, стигнахме на 1 декември в град Гевгели, като непрекъснато гонихме французите 10 дни, от с. Градско / Кафадарско / до границата гръцка.

В моята рота, както ти е известно, имаме 8 миндевчени, седемтях и досега са здрави, а само Първанов Стефан Стоянов беше убит в боя на 24 октомври при село Боеваш – близо до град Гиляне.

Засега тук сме добре, само француздките аероплани постоянно хвърчат и ни обстрелват, но и ние им отговаряме. Днес пристигнаха обаче германски аероплани и, вярвам, те скоро ще прокудят англо-френските. В Гърция печели изборите германофилът Гунарис. Представен съм за награждаване с Германския железен кръст за храброст.

За нас грижа не берете, бъдете спокойни, криво-ляво ние добре ще я завършим този път. Чак бригадният командир ме вика да ме калами, както Пенчо се изразява, задето не съм ти пишел. Това не е вярно, но що да сторя като не циркулира редовно пощата? А пък не разбра ли, че аз гледам на войната като на поход за слава?

Алексадър е жив, само ротния му командир капитан Танев убиха на 5 октомври. Той е чудо богатир. Молката му е сега ротен.

Поздрав за теб и Стоянка. Кандидатът Смилов и брат му е здрав и чудо герой е.

с. Мързенци Твой син: Атанас

15. XII. 1915 г.

№ 19

Мамо!

Понеже тук захарта е извънредно скъпа, 8 до 10 лева оката, но и не се намира, най-важно, моля, бъди тъй добра да ми изпратиш един колет от 3 кг захар. Французите, отдето минали, всичко ограбили, нищо за ядене не оставили, даже магаретата, кучетата и котките за голямо чудо изпояли. Македонците се чудят с тях – що за хора са като ядат такива чешити. Засега съкратявам с това като предварително моля, приеми моята благодарност за услугата, на която сигурно ще разчитам.

17. XII. 1915 г. Поздрави на всички!

Твой син: Атанас

№ 20

Мила мамо!

Приготвих две – три писма до тебе тия дни, но като няма редовна поща, изостанаха и ето че по офицера, подпоручик Недевски, днес всички ги изпращам. Има едно писмо и до баба. Пусни го в кутията или ѝ го изпрати по някого. Изпращам ти 50 лева за празниците и по 5 лева за баба и Стоянка. Ако имаш възможност, изпрати ми един колет само захар 3 кг, не повече, понеже колети по-тежки от 3 кг не се приемат по пощата. Тук всичко е скъпо и не се намира. Един хляб, и то мисиреник, струва 5 лева, една кокошка 5 лева, едно яйце 40 стотинки, 1 кг захар от 8 до 10 лева, а сол никъде няма. Ето вече 20 дни откак войниците ядат все безсолна чорба. Също толкова дни дават по 1/2 хляб, а някой път и него няма. То добре поне, че боевете привършиха. Причината за всичко е липсата на съобщения. Французите при отстъплението си хвърлиха с динамит всичките железни грамадни мостове на реката Вардар, та сега трен не може да дойде и да ни докара храна. Скоро това ще се поправи, защото много от мостовете са вече поправени. Тука е твърде топло, само че много мъгла падна. От 10 дни е ясно времето, затова пък рахат нямаме от французки аероплани. Оня ден пристигнаха тук два германски аероплана, които нашите помислиха за френски и обстрелваха с топовете. Те смело и решително, въпреки нашата стрелба, слязоха долу и се разбраха с нас. Разказаха, че италианците правили десант в албанските пристанища Драч, Валона и Сан Джовани де Медия. Каквото ми се види, нашата попара е твърде сладка, само италианците не са я вкусвали, та им се дояде и пожелаха да опитат. Силни германски войски вече са струпани около Битоля и Скечя и скоро ще се нахвърлят с гръмотевична бързина върху Солун.

Извинявайте, че досега не съм ви питал как е вашето здраве, нямам адет да запитвам, но ти ми пиши. Александър е добре. За 50-ия полк чуваме, че бил в Албания, на 20 км далеч от Елбасан. Чуваме, че Кайзерът обещал на нас Драг /пристанище на Адриатическо море/.

Поздрави на теб и Стоянка.

с. Мързенци Твой син: Атанас

17. XII. 1915 г.

P. S. От Сърбия всичката плячка: железници, топове, пушки и автомобили, аероплани и други, е за нас, подарена от Кайзера. Нека ни е лошо с 800 топа още!

№ 21

Обичний ми Атанасе,

Писмото ти по Тодора Матев получих. Това е то войната, знаех си го аз, но нищо друго не мога да кажа освен това: Бог с Вас да е, също и с теб и да те не остави. Каквото и друго да кажа, може би ще сбъркам. Ти тук нали каза, че в тази война луди работи няма да правиш. А то вижда се, нуждата налага всичко…

Новини оттука, както знаеш, никакви. Едно е само: грозна скъпотия – два дни висях в Общината за 3 кила захар и то по чудо Божие едва се вредих…

23 декември 1915 г.
Търново

Майка ти:
Кръстина Ст. Атанасова

Милий сине,

Прочетох и препрочетох няколко пъти писмата ти. Във възторг съм от бляскавото разрешение на възложената ти задача. Но униние ме обзема като си помисля на какви рискове и премеждия си се излагал. Дано да е това краят на изпитанието, което Бог ти е проводил да изпиташ и прекараш. Настоящето и бъдещето да са пълни само с блажени, щастливи и добри дни.

Честита Коледа!

С поздрав.
Родителят ти: Ст. Атанасов

№ 22

Обична ми, мила бабо!

Живо здраво съм. Пиши ти как си и какво ново има по село.

Тук хората по въздуха се бият.

Честита нова година!

30. XII. 1915 г.

Твой внук: Атанас

№ 23

Мила мамо!

По редника от 5-та рота Райко М. Руднев, когото изпращаме чак в Търново за покупки и писма, ми изпрати в един колет или кутия следните неща: 2 кг руски фруктови карамели около 7 лева, една пита шоколад Tobler от най-големите по 2 и 1/2 лева, 5 кг захар на кубчета за чай около 7 и 1/2 лева, едно малко тенеке цариградска или варненска халва тахан около 3 и 1/2 лева, няколко портокала или ябълки около 2 лева, 4 шишета коняк български за имения ден с три звезди по 1/2 кг едното – около 10 лева, малко сланина, суджук или хубава сланина за около 5 лева = всичко около 37 лева. За извършване на горните покупки изпращам 40 лева

Колетът, добре опакован и надписан, ще бъде взет от дома от същия този войник, така че ти няма защо да го търсиш – той ще дойде у дома.

Новини тук почти няма. Засега нямаме никакви действия. Охраняваме границата. Англо-френците са далеч на 15 – 20 км и само с аероплани почти всеки ден ни безпокояха до оня ден, но оттогава не, понеже вече пристигнаха германски оръдия за стрелба против аероплани. Александър е добре, от Бориса нямаме никакво известие, чуваме само, че полкът им се биел в Албания – къде град Елбасан. Много шум се вдигна из вестниците за офанзивата срещу Солун, но кога

ще я предприемам, не знам. Относно нея каквото знаете от вестниците вие, това знаем и ние…

Изпратих ти пари на два пъти, бих ти телеграма, писах по частни хора няколко писма, а по пощата – десетки и още никакъв отговор нямам. С колета ще очаквам и писмо. Стояна как е? Ако можеш, изпрати и курабета. Ако тия джумбиши са много, можеш да ги изпратиш в газен сандък.

Поздрави на теб и Стоянка.

Честита нова година!

с. Мързенци Твой син: Атанас

30. XII. 1915 г.

№ 24

АТЕСТАЦИЯ

на капитан Стефанов Атанас, дадена му от Командира на 18-й пех. Етърски полк подполк. Вълев за времето 11. IX. – 24. XI. 1915 г.

Вземал е участие във всичките боеве при с. Гиляне, а именно: от 22 октомврий 1915 год. до 17 ноемврий с. г. и в боевете с французите на 22 и 23 ноемврий с. г. На 26 октомврий при отбиване на контраатаките на сърбите той сам действа с ръчни бомби. На 4 ноемврий при атаката на Кулата, той пръв от ротата се хвърли в първите неприятелски окопи и действува с ръчни бомби.

Поддържал е ред и строга дисциплина в ротата си. Смут в ротата му не е имало.

Под следствие и съд не е бил.

Като началник и подчинен този офицер е отличен. Винаги е бил пръв в боевете. Проявявал е извънредно храброст, решителност, съобразителност. Притежава всички качества на един отличен офицер.

Капитан Атанас Стефанов, София, 1917 г.

Здрав, издържлив.

Спокоен. С особена твърдост, настойчив в изпълнение на решенията си. Напълно самостоятелен. Предприемчив. Не чака указания. Откровен.

Нравствен. Никакви пороци няма.

Притежава естествено здрав разум, наблюдателност и способност за съсредоточие.

Притежава широки познания по общата литература и особено настойчив за самообразование.

Напълно подготвен теоретически и практически по военното дело.

Притежава добър тактически критерий. Всяко решение в него е добре обмислено и с особена енергия и настойчивост го изпълнява. Завладява ума и сърцето на подчинените си. Обича военната служба. Послушен към началниците и особено внимателен към подчинените си. Отличен другар. Акуратен. Разбира напълно думата на подчинените си и ги завладява със своя личен пример.

Обществен. Има такт и умение при обръщенията в обществото.

1 май 1919 г. Бивш командир на 18 пех. Ет. полк
запас. подполк.: Вълев

№ 25

Обичний ми Атанасе,

… Засега новини тука няма, само за едно се говори. Аз ти го писах в другото писмо. Голям мор по добитъка, който го върнаха от там. На толкова години станах, това не бях видяла. По Марно поле тук ще видиш десетина бивола умрели, там ще видиш десетина крави и волове. Други ще видиш в последня агония се мъчат, изложени там без покрив, без нищо. Трябва човек да бъде съвсем без чувство и само тогава няма да го трогне тая картина. Изпоплакала съм ги тези невинни същества. Та още повече като си помисли човек, че и хората са така изложени, но няма какво. Хеле сега ги прибраха, види се, някъде поне под сушина. Как безмилостно мрат бедни животни. И те са принесли своята заслуга пред олтара на Отечеството. А кой знае там, далеч от нас, в какъв по-голям размер става това същото и с хората.

Прощавай. Майка ти: Кръстина Ст. Атанасова

11 януари 1916 год.
Търново

№ 26

Мила мамо!

Всички колети досега съм получил и то съвършено запазени. Благодаря за големите грижи. Извини за главоболието. Тук вече храна има достатъчно, а колетите, както моите, тъй и на другарите, взеха да се развалят, та трудност ни съставляват при преместването от едно място на друго да ги пренасяме, понеже много от конете ни измряха. Прочее, стига колети, чак кога пиша пак! Още един път благодаря. Тук ти изпращам патрони френски и сръбски. Прибери ги, че като си дойда, ще ги занеса в ротата.

Поздрав на теб и Стоянка.

12. II. 1916 г. Твой син: Атанас

№ 27

Обична ми бабо!

Още двама миндевчета изпратих в отпуск до село – Георги Недялков и Величков Иван Иванов. Ако желаеш новини от тук, срещни се с тях и ги разпитай!

Аз съм добре, дай Боже и ти да си добре! Поздрав на теб, дяда попа, баба попадия, Иванка и др., и др.

26. II. 1916 г. Твой внук: Атанас

№ 28

Многообичний ми внук Атанасе,

… Едно твое писмо има в черквата и го гледат всичките хора. Много са хвалят твоите войници с тебе, че си са държал добре с тях и на мене ми е драго. С попа ходя да слушам какво ще чуя нещо хубаво за теб. Кога пращаш картичка, всички жени на твойте войници идат да ги четат…Аз като ви казвах, че войната ще продължи, не ще стане скоро мир, а ти ми казваше: "Няма да има война. Не се плаши, бабо". Атанасе, … сега тука новините са чуват много лоши. Особено по войната много ни дострашава. Романия и Русия тука лошо се чува. Сега на март ще заминава 40-ти набор войници…

Каквото съм живо и здраво, моля Бога за вашто добро здраве.

Поздрав от мен. Аз, твоя баба Цона

9 март 1916 г.
с. Миндя

№ 29

Обична бабо!

Всичките ти писма досега получавам редовно. А бе, ти просто ме атакува с писма, не съм прочел още едно, ето че и друго иде.

Аз ще си дойда къде Гергьовден.

14. III. 1916 г. Твой внук: Атанас

№ 30

Уважаеми господин поручик Стефанов,

Ази Ви титулувам поручик, но Вие може да сте капитан, понеже ази Ви зная от 1913 година бехти – поручик. Но за сега не зная, драги ми мой бивши ротен командир от 1912 и 1913 година. При време на войната Вий сте ми незабравим. Ази като си спомне за онази война, чи ми сърцето още кипи. Ази не Ви знам де са намирате и в кой полк, но сега доде едно момче от 5-ти Македонски полк и то ми обади, чи сти пак в 18-ти полк…Като си пропомням за вашия военен дух и изпълнителен по военщината, когато бехме в Бунар – Хисар и при Тарфа и при езерото, как ни насърчавахти. Не мога да Ви забравя и после в Сръбската война. Аз съм Стефан Стоянов Караколев от село Драгижево…

И за сега сбогом ваш подчинен Стефан Стоянов Караколев

15 март 1916 г.

№ 31

Мила мамо!

Ида си в отпуск за Великден. Днес минавам през Ниш. В Търново ще пристигна на 31-ви того след пладне.

29. III. 1916 г. Поздрав на всички. Твой син: Атанас
гр. Ниш

№ 32

Мамо!

Пристигнах благополучно на фронта, само изгубих багажа си на гара Ниш. Изглежда го е прибрал един бивш мой войник през миналата война – Петър Цанев Гинчев – и скоро вярвам да го получа.

Сандю си тръгва в отпуск.

Поздрави на теб и Стоянка.

1. V. 1916 г. Твой син: Атанас

№ 33

СПИСЪК НА ДОЛНИТЕ ЧИНОВЕ ОТ 6-та РОТА НА 18-и п. ЕТЪРСКИ на Н. В. ПОЛК, КОИТО СЕ УДОСТОЯВАТ С ОРДЕН "ЗА ХРАБРОСТ"

1. ст. под. Лишев Алекс. Димитров – набор 1904, родом гр. Плевен, II ст.
2. оф. к-т Смилов Недялко Димитров – 1913, Търново, IV ст.
3. ред. Свраков Димитър Христов – 1907, с. Ресен, Търновско, IV ст.
4. мл.под. Минчев Никола Иванов – 1914, с. Шереметя, Търновско, IV ст.
5. мл.под. Генчев Костадин Събев – 1909, Търново, IV ст.
6. ред. Николов Никола Косев – 1905, с. Войнежа, Търновско, IV ст.
7. ред. Киселков Йорго Тодоров – 1913, с. Кованлъка, Търновско, IV ст.
8. ред. Кючуков Богдан Христов – 1915, Търново, IV ст.

с. Мойн командир на ротата: поручик Стефанов

5. V. 1916 г.

№ 34

Мамо!

Тази картичка намерих у заловения френски войник Walines от 6-та рота, IV взвод, 148 полк / французки /, когото заловиха на 22-ри того войниците от IV взвод на поверената ми 6-та рота на 18-и полк.

Запази това писмо за спомен. Виж знамената на десетте държави отвъд, що воюват против нас.

29. V. 1916 г. Твой син: Атанас

№ 35

Обична бабо!

Писмото, що си ми изпратила по Васил Иванов, получих – той си дойде. Засега тук ние сме добре – животът ни е твърде разнообразен от аероплани и думкала и денем, и нощем, чудо картина са. Да им се не нагледаш!

Големи дъждове се изляха насам. Къде нас как е? Почнаха вече тук-таме да приказват за мир, ала чак догодина ще го бъде, това лято в люти битки ще премине и в празни мечти за мир.

29. V. 1916 г. Твой внук: Атанас

№ 36

Мамо!

Засега ние тук продължаваме да носим служба, все така же достолепно и пристойно както по-рано.

Нищо ново не мога да ти съобщя, за голямо съжаление, освен това, що четеш по вестниците, а именно, че държавниците се зазъбиха след слуха за мир, но по моему след това зъбене ще дойде редът на мира. Както вече писах, лятото ще мине в люти боеве. Вестник "Руское слово"пише: "Всичко отива на лошо, всичко се руши. Ний сме уморени, трябва да се привърши войната, мирът е необходим. Германците са окупирали 16 губернии, нека им ги дадем, стига мир да стане". Дядо Иван я окаля хептен.

Поздрав на теб и Стоянка.

9. VI. 1916 г. Твой син: Атанас

№ 37

Обична бабо!

Аз съм добре, също и всички войници от Миндя, които са при мене.

Тука е извънредно горещо, от 100 дни капка дъжд не е капнала, но благодарение на това, че засега живеем в горите на една голяма планина, дето под дебелите сенки на вековните букаци добре поминуваме денем, почти не чувстваме непоносимата горещина, освен когато идем на работа вън от корията.

12. VII. 1916 г. Твой внук: Атанас

№ 38

Мила мамо!

Приеми поздрава ми от тукашния далечен, но твърде уютен край. Славно прекарваме горещите летни дни в девствените букови гори на гиздавата Марианска планина. Нощем изгрява месецът. Щом легнем да почиваме, непрестанно чуваме шумоленето на гората и представяме онова, що Ботев изказва с думите: "Настане вечер, месец изгрее, звезди обсипят свода небесен. Гора зашуми, вятър повее, Балканът пее хайдушка песен". И ти става ей тъй леко – леко!…

Пиши как посрещнахте германците.

Поздрави на теб и Стоянка, дяда хазаина и баба хазайка и др.

14. VII. 1916 г. Твой син: Атанас

Поручик Стефанов с офицери на фронта, 1916 г.

№ 39

Обична ми бабо!

Добре съм. Засега, както видите, по целия свят се водят боеве с всичката си демонична сила. Към есента, ми се струва, ще се разиграят най-големите боеве и то в Русия, в които последната ще загуби и след това ще видим за мир ще се говори ли. Поздрави на всички! Бойните другари от Миндя са все живи и здрави.

19. VII. 1916 г. Твой внук: Атанас

№ 40

Мамо,

Като ти изпратих по ст. подофицер Минчев Никола Иванов от с. Шереметя един брой от "Художествена седмица", желая да прочетеш подчертаното стихотворение с червен молив. Получих изпратеното сладко и мастиката. На Стоянка изпращам 10 лева. Ще я записваш ли вече?

Поздрави на двама ви.

27. VII. 1916 г. Твой син: Атанас

№ 41

Обичний ми Атанасе,

… Купих 10 – 20 кила сирене. Тази година е много скъпо. Засега го харчат 11 гроша кило… Оня ден ми докараха 3 крини жито. Не съм го още плащала, но средната цена е 12 лева. Много лошо е всеки ден човек да ходи по фурните и да виси за хляб и често пъти няма да може да се дореди да вземе. Това ме принуждава да търся храна, което не сме никога вършили…Дошло време така да се тегли… От

Леденик Николовата булка ми донесе армаган едно пиле и едно бакраченце мляко, както изглежда, той трябва да е много доволен от теб…

Приеми поздрава ми, също и от Стаянка.

Твоя майка: Кръстина Ст. Атанасова

4 август 1916 г.
Търново

№ 42

Мила мамо!

По редника Руднев Райко ти пращам две тенекенца със сладко, що ги бе изпратила.Тенекията с печения пипер получих днес и още не сме го изяли. Нея друг път ще ти изпратя. Пиперът е въобще запазен, изключая горните два реда – мухлясали. Писмото по подофицера Евтим Василев получих и разбрах, че вие в България сте много безпокойни – не бива така. Ние, които ковем величието на България с оръжие в ръце неуморно по нашите граници, сме оптимисти, весели всегда, а вие все тревожни – защо?

Пиши и ти винаги, щом получиш от мен писмо.

10. VIII. 1916 г. Твой син: Атанас

Поручик Стефанов, 1916 г.

№ 43

Мила мамо!

От вестниците си чела, вярвам, че от известно време насам, тука срещу Солун се водят артилерийски престрелки, които прогресивно се усилваха, докато най-после се обърнаха на настоящи демонични боеве. От гърма и трясъка на оръдията треперят Солунските стени вече и, струва ми се, не ще е далеч денят, когато генерал Сарай ще трябва да напусне града, в който вече година време нахално се шири. Дано Бог и сега ни дари щедро със славни и бързи победи.

Поздрав на теб и Стоянка.

17. VIII. 1916 г. Твой син: Атанас

№ 44

Мила мамо!

По младшия подофицер Маринов Васил Иванов от Миндя ти изпращам настоящото за уверение, че сме живо и здраво и слушаме и гледаме поезията на боя по цели денонощия наред. С вихрен устрем и мълниеносна бързина нашите храбри войски литнаха към Солун и пожънаха вече първите плодове на своите гигантски усилия… Серес е ясно доказателство за това. Дано Всемогъщият ни помогне по-скоро да стигнем желания край, защото “конец – это дело венец”, казва пословицата.

Поздрав на теб и Стоянка. Стоянка записа ли се?
19. VIII. 1916 г. Твой син: Атанас

№ 45

Обична ми бабо!

Аз съм добре. По нашия фронт има затишие, види се, пред буря. Вярвам вече знаеш, че България обяви война на Румъния, защото последната без никакво предизвикателство е обстреляла ненадейно нашите градове Русе и Свищов и избила маса жени и деца. Така са тия мамалигари, грозно ще бъде отмъщението връх тях. Вчера се случи с мене една грозна работа и сега живея нов живот, но така е, като има човек късмет, всичко преминава. Питай мл.подоф. за това.
2. IX. 1916 г. Твой внук: Атанас

№ 46

Мила мамо!

Вярвам, много ви станаха тревогите, защото след тая за настъплението ни към Солун, като гръм се разнесе вестта за започване война с Румъния. Но и друг път съм ти писал, бъди спокойна и имай пълна вяра в светлото бъдеще на България. Ний, които с оръжие в ръка ковем нейното величие и ето вече година не знаем ни мир, ни почивка и вечно сме срещу смъртта, сме хиляди пъти по-спокойни от вас, които не чувате ни трясъка на пушките, ни адския рев на топа. Наистина чудно ни

Поручик Стефанов с офицери на фронта, 1916 г.

е, защо тъй е наредил Господ – който е срещу опасността и я гледа, де трепери, де не, ала който не я види, сърцето му се къса. По-голям оптимизъм и по-голяма вяра във великата несъкрушима сила на съюзническите думкала, срещу които досега никой не е устоял. Даже и дядоивановите прословути храбролюбиви казаци като овце бяха разгонвани из Полските полета преди една година и в шеметното си

бягство изгубиха крепости и земи, за които още ги боли. Ето че с цел да си ги възвърнат, 90 денонощия вече свръхчовешки усилия употребяват, гигантски е техният напор, с потоци кръв обляха изгубената в миналото лято Полша, стотици хиляди жертви дадоха, но резултатът е нищожен. Ето защо, на минималните успехи на казаците в Галиция аз гледам не като на успехи, а като на собствено поражение, защото от тях руската армия се тъй разстрои, че се просто обезвреди и в пяна се обърнаха нейните милиони пълчища. По 40 вериги една след друга настъпваха срещу укрепената линия на Хинденбурга, срещу Ковел, обаче той още в самото начало строго рече: ”Ковел няма да падне, докато в него гърмят германските чудовища топове и докато го отбраняват германските исполини милитари”. Така и стана, въпреки че хорските талази на Брусилова един след други със стихийна сила, безподобна храброст и самопожертвование се нахвърлиха като вълните на развълнувано море върху германската укрепена линия. След удара им в скалистия бряг в пяна се обръщаха и връщаха назад. Това поражение сплоти руската дипломация и, за да не се обърне в разгром, тя подири и намери нов съюзник – спасител в лицето на коварна и подла Румъния.

Тази държава на кокошкарите, тази земя на пладнешките хайдути няма да намери вече умрялата 1913 година и няма да оправдае доверието на самодържеца. Българската армия, сега готова, отдавна стоеше на границата и нетърпеливо чакаше момента на отмъщението, което е по-сладко от меда, както Одисей казва. Този момент дойде и тя като фурия се втурна из необятните полета на милата нам Добруджа и ето че 10 дни още няма, а цялата почти се радва на свободата, с която 38 години бе живяла. Да, в градовете Курт – Бунар, Акадънлар, Тутракан, Добрич, Балчик и Каварна след ужасни кръвопролитни боеве светла зора е изгряла – зората на българската свобода. А разбитата румънска войска, след като само при Тутракан даде в плен своите сияйни кокошарски пехотни полкове в плен № 34, 36, 40, 74, 75, 79, 80 и 84 заедно със знамената и обозите им, 2 дружини жандармерия, 5-ти гаубичен и 3-ти тежък крепостен артилерийски полк, 130 оръдия, 3 генерала, 8 полковника, 400 офицера и 20 000 пленници, позорно хукна назад и като пепелив облак се носи из Добруджа под натиска на българския ураган.

Тук към нас е по-спокойно, след 10-дневни боеве генерал Сарай е стегнат в подкова и, за да не се задуши, иска помощта на Гърция, но струва ми се, че и тя няма да може да рита срещу ръжена, срещу който не се рита.

От Иван Цонев сигурно си чула, че съм бил ранен. Вярно е, но раната ми вече оздравя. В болница не съм ходил; командвайки ротата си оздравях и пак си гледам работата.

Настоящото, ако можеш, го изпрати на татя, понеже нямам време и книга да напиша друго. Стоянка записа ли се? Хайде, на добър й час в науката!

Поздрав на теб, Стоянка, баба хазайка, дядо хазаин и всички познати.

9. IX. 1916 г. Твой син: Атанас

№ 47

Мала мамо!

Писмото ти заедно с шишето сливовица получих – благодаря. Ако действително в моята стая дойдат германски офицери, смени всички руски картини и премести бюрото. Ако това не може, всичко, което има в него и по него, го

прибери и, празно, застлано добре, с няколко стола, можеш да го оставиш в стаята. Дянко пристигна тук и временно е назначен за командир на 4-та рота 18-ти полк. Пишеш ми и бежанци дошли и пр. Нека видите ги – и от лошо по-лошо има, ами я чети в Добруджа какви золуми са сторили. Скоро ще се провали и Румъния, казаците не могат я спаси. Нашите герои с песни и залпове ги гонят като овце.
12. IX. 1916 г. Твой син: Атанас

№ 48

Уважаеми господин поручик Стефанов,

Като пожелавам добър успех и напредък в добрата Ви тактика, като съм много възхитен от всичките Ви културности, господин поручик Стефанов, аз войника Георги Недялков Генов от поверената Ви рота 4 взвод, който сме командировани в 5 етапен полк, засега се намираме в село Мелет…Сърдечни поздравления. С почитания до моя бивш народен и незабравим командир поручик Стефанов и подпоручик Смилов. Аз, бивш Ваш подчинен редник Георги Недялков Генов.
21 септември 1916

№ 49

Милий сине,

Писмото ти от 17-ти того получих. Наистина, аз не отговарям на всяко твое писмо, но правило е поне на второто твое да отговоря. Защо не ги получаваш, не зная. Да кажеш, не пиша работи, които да правят писмата ми годни за цензурния кош, защото старая се да бъдат въздържани.

Не ти ли прави впечатление събирането на дипломати в Швейцария? Мен се иска да вярвам, че почват да стъкмяват китката от маслинови клончета…

Тук нищо особено. И досега се радваме на добро време и закъсняло лято.
Гюмюрджина
25 октомври 1916 г. С поздрав.
Родителят ти: Стефан Атанасов

№ 50

Обичний татко!

Криво-ляво и октомври прекарахме. Той също като своите предшественици отлита, за да се не върне веч, само бичът человечески, войната, не рачи да отмине, като че ли жертвите, що досега е погълнал, не му стигат, та бърза накрай още да награби. Русия изморена, със свито сърце гледа агонията на Румъния. Не е ли това признак на дърта преумора? Не ще ли скоро краят на бича да дойде? О! Да! Близък е желаният от целия свят край и щастие за нас, че с велик актив, с големи придобивки ние ще го посрещнем.

В предшестващото писмо бях ти писал за “Eco de Bulgarie”– какво стана, можа ли да ме абонираш? В очакване бързия ти отговор, прекратявам.
30. X. 1916 г. С поздрав, твой син: Атанас

№ 51

Мила мамо!

По ковчежника ти изпращам 500 лева. Стотях от тях употреби както ти писах в предното писмо, или пък както намериш за добре. Засега съм главен в полковата учебна команда. Интересно бе изтеглянето ми. Тъкмо чета твоето писмо, гдето пишеш, че тоз се наредил, оня за Синая, и вот заповед да сдам веднага командването на 6-та рота и отида в командата, която се образува. Струвай сеир само, щом аз излязох от фронта, няма ли да бъде скоро мирът. От 1 септември до скоро боледувах, но вече оздравях и сега съм съвсем здрав. Стоянка кара ли науката? Поздрав ней и теб.

30. Х. 1916 г. Твой син: Атанас

Поручик Стефанов с родителите си
Търново, 1916 г.

№ 52

27/…1916 г.

Поздрав от столицата София от ранения войник Димитър Христов Свраков от село Ресен, Търновско. Мойто раняване стана на 4 ноември при Голо Бърдо на отстъплението, когато заехме старата позиция и открихме стрелба, тогава ме раниха от фланга. Ранението ми е през устата, минава през челюстта ми и я строшава заедно с кътниците. Долната челюст от куршум дум-дум, но благодарение, че се паднах на добри лекари, Маджарски мисля, че ме излекуваха…Сега вече остава само поставяне на зъбите. Имам 11 зъби строшени.

Обичний ми мой командир, аз Ви обичах много, защото Вие бяхте един от най-решителните ротни командири, но и аз бях един от най-изпълнителните войници. Моля Ви, господин поручик Стефанов, поздравете и моя взводен командир Смилов на 4-ти взвод. Той знае добре за моята решителност…Двамата български герои не са забравени: те останаха преселени – Пантелей и Чукендов. Бог да ги прости! Остава Йордан Иванов при Вази. Моят взводен командир да си спомни за мене и за 26 – Димитровден, когато отстъпваха нашите взводове безпорядъчно аз останах, не отстъпих и тогава моят взводен командир дойде при мене и ме улови за ръката и ме поздрави в решителност. Затова аз Ви пожелавам на всички в ротата дълги дни и добро щастие, за да изкараме до края това свещено дело и слава.

Моля, господин поручик, ако има дадени кръстове за храброст, запишете и мене. Аз, Димитър Христов Свраков, ако ми се даде, да ми се даде. Сега Ви поздравявам всички.

Адресът ми е: Болница “Антим I”, столица София.

Очаквам Вашия отговор.

Пощенска карта от Стефан Атанасов до сина му, Гюмюрджина, 23 октомври 1916

№ 53

Обичний татко!

Получих отвореното ти писмо от 25-ти миналия месец и бях сюрпризиран от новината, че в Швейцария имало някакви подготвителни работи от дипломати и някакви неофициални преговори. Почнах да получавам “Еко”, за което от сърце ти благодаря. Не ми писа пък какво направи с разрешения ти двумесечен отпуск. Аз мисля, че добре ще бъде да го използваш, защото не се знае краят на тази работа. В “Еко”чета какво Хинденбург говори за решителни победи през 1917 година.

12. XI. 1916 г. Твой син: Атанас

№ 54

12 ноември 1916 г.

Циреите

Господин поручик,

Тук стават ужасни работи. Вчера към 7 часа преди пладне французите с барабанен огън започнаха да бият кота 321. Към 3 часа след пладне я заеха. Нашите се мъчиха досега три пъти да атакуват, но безуспешно. Подполковник Досев след тежна рана умира, подполковник Цанев – ранен и много долни чинове. Тази нощ пак ще се опитат. Ще отиде май подполковник Радков като командващ и все за тази пуста кота 321. Вчера си дойде командированият санитар Коев Пею Недев. На негово място, както знаете, имаше друг от ротата. Сега Пею Недев къде да го туря?

Санитар или в строя? Друго нищо особено тук няма, освен глупави разпоредби, а там какво има към Вас.

Поздрав от Радославов.

Подпоручик Пиперов

П. П. Пращам днес за захар. Гледайте дано изходатайствате и за двама ни, понеже казват, че на кандидати не давали.

Същий

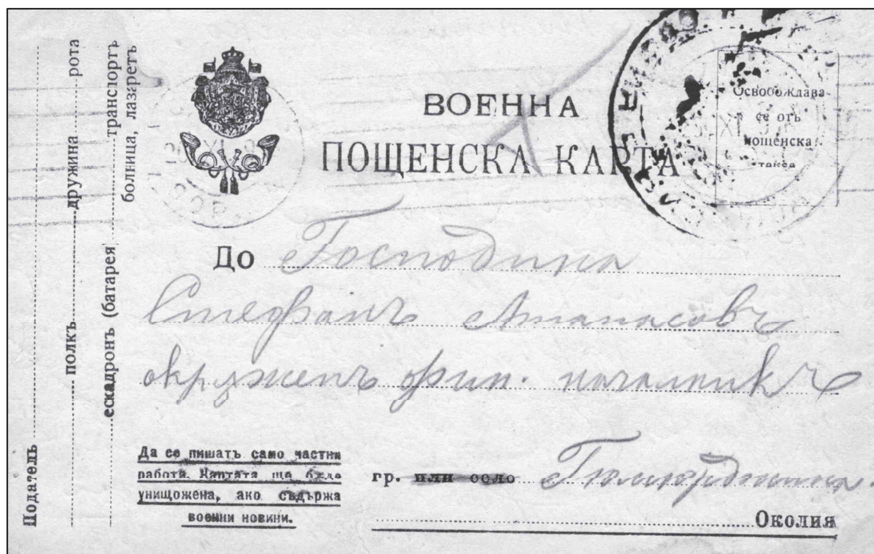

Пощенска карта на поручик Стефанов до баща му, 25 ноември 1916 г.

№ 55

Обичний татко!

На 20-ти того съвършено сюрпризиран напуснах полка и отпътувах за София, в Школата за запасни подпоручици, гдето ме привеждат за строеви офицер. Днес се явих на Началника на Военното училище и от утре започваме редовните си занятия. Школата ще бъде вероятно в Княжево и там ще живея, но още точно не е определено. Майор Илчев е също тук.

25. XI. 1916 г. Твой син: Атанас

ст. София

№ 56

Мила мамо!

Започнахме вече занятията, а тъй като съм назначен да предавам администрация и дисциплинарен устав, моля, незабавно претърси книгите ми и ми изпрати следните от тях: "Записки по администрация" /намират се в лявото чекмедже на бюрото в една папка/, и "Записки по дисциплинарен устав" /тоже печатани на цели листове/, "Дисциплинарен устав" и "Военно-съдебна част", по

които предавах в командата, с червени кори и французки език, подвързан със сини кори, в средното чекмедже. Записките по дисциплинарен устав, една кола, са или в папката, или в сандъка с книгите. Имам нужда също от шинела и ботушите.
4. XII. 1916 г. Твой син: Атанас

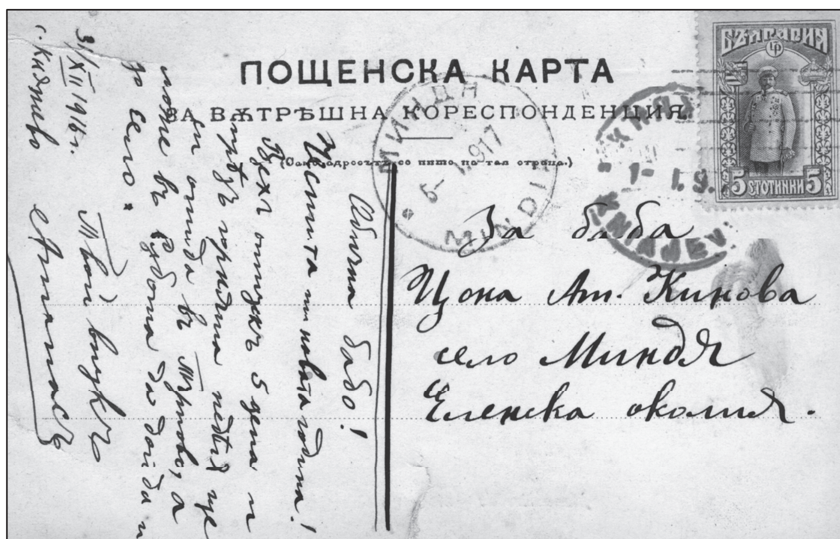

Пощенска карта на поручик Стефанов до баба му, 31 декември 1916 г.

№ 57

7 януари 1917
"Фронта"

Господин поручик,

Днес, по случай настъпващите празници, изпращаме Ви нашите поздравления и благопожелания за успешно завършване на всяка начената работа. Също и в подмладяването.

С поздрав от ротния куриер Ц. Косев, Ваш подчинен.

Фелдфебел / не се чете /
Писар / не се чете /

№ 58

Драги Стефанов,

От курорт в съюзна Австрия изпращам ти моите сърдечни благопожелания по случай новата година. Пожелавам ти да получиш капитански чин през нея, да получиш още много отличия за неустрашимата ти храброст, да подготвиш в Школата славни борци за величието на България и най-после желая новата година да ни донесе многоочаквания, но непременно победоносен край и мир…

Ти как я караш в Школата? Има ли много тапири и шмекери? Надявам се, т. е. сигурен съм, че от твоя взвод лоши войници не могат да излязат. Жалиш ли за фронта, за аскера и за окопите?…

Живей, постарай се извън работата, на която си тъй предан, да поживееш в София, защото войната може да продължи още много дълго. В окопите все е друго, когато има за нещо да си спомняш, да се пренасяш и забравяш поне за момент теглилата.

Ще чакам да се обадиш и то наскоро, защото към 1 и. м. може да тръгна към България.

9 януари 1917 г. Целува те: приятелят ти Сарафов

Виена

№ 59

Драги ротни,

…Всички от ротата ти честитяваме новата година, Рождеството, включително имения ти ден и всички други празници. Колкото за благопожеланията по новите боеве обаче, благодарим – сити сме.

Истина, че има изглед напролет да стане голяма касапница. Мен обаче ми се вижда най-малко вероятно това да стане по нашия фронт.

Разбира се, нашите патриоти считат, че ако изгонят френците от Балкана, с това се разрешават всички проблеми. От това заключават, че ще е особено голямо щастие за България, ако почне офанзивата към Солун. Те обаче изпущат две обстоятелства: I – даже и да изгоним френците от Солун, с това още не си плащаме парсата на голямото хоро и II – не ще е зле да останем на особно мнение по отношение леснотата на офанзивата към Солун. Ако за нашите, които мислят, че цялата Европейска война се върти за и около малката България, им се вижда напълно стратегично да изгонят френците от Балкана, за германците, особено сега, този фронт едва ли представлява голяма важност, ако противникът му даде такава възможност. За голямо мое, па вярвам и твое съжаление, въпреки бляскавите победи в Румъния, противникът не се съгласи да приеме подадената ръка за мир. Аз, независимо от всички военни събития напоследък, си оставам на старото мнение и считам, че настъпилите политически актове от 12-ти насам го напълно потвърждават. А колкото за вероятната офанзива напролет към юг, бъди уверен, че такава даже и да има, тя няма да има нищо общо с настоящите предсказания на нашите патриото-стратези, сиреч последните искат и само затова я предсказват, а не че са научили нещо полезно за нея…

Поздравяваме те всички.

25 януари 1917 г. Подпоручик Васил Ангелов

№ 60

Обична майко!

Ходих на фронта, видях си аскера, видях и още много работи, но не струва да ги опиша, защото са военни новини. На фронта в полка прекарах 7 дни и оня ден се завърнах. Оная история по кулата излезе много неприятна. След завършване курса на школата ще ни дадат по 10 – 15 дни отпуск, между 5 и 20 април, значи по Великден се надявай да пристигнем с татя на гости. Едновременно пиша и нему и на баба, че да се разберем. С татя, като дойде тук, ще видя да уредим въпроса по мястото, но ти побързай да пишеш адреса още веднъж.

Поздрав и на Стоянка.

18. III. 1917 г. Твой син: Атанас

№ 61

Р Е Ч

ГОСПОДА!

Ние сме в последните минути на нашата съвместна служба, ние сме вече пред прага на раздялата и съзнавайки и чувствайки това, разбира се, аз искам с думи спокойно и обстойно да изразя що чувствам и мисля. Този мотив обаче смятам за недостатъчно силен и несериозен, за да се разделя със своите любими подчинени само с едно стисване на ръката, без да им кажа на изпращане нито дума.

Господа! Вчера вие получихте чина офицерски кандидат – това е заслужено увековечаване на вашите четиримесечни усилия, на вашия упорит труд при крайно несгодна обстановка. Свидетел съм на неудобствата и трудностите, от една страна, що срещахте на всяка стъпка, изучавайки военното дело и на постоянството, трудолюбието и дори стоическото търпение, от друга, с които вие се отличихте при работата си тук, особено през лютата тазгодишна зима. На тези ваши качества преди всичко, господа, се дължат големите успехи, с които трябва да се гордеете, защото те са постигнати при два пъти по-къс срок и при лоша обстановка, върху същата почти несъкратена материя.

Безспорно е, че този интензивен труд ви е доста изморил и затова логично бе началникът като награда за старанието, що влагахте непрекъснато в работата си, да ви даде 10 дни отпуск. След изтичането на тези приятни щастливи дни, които ще прекарате вероятно в свещените бащини огнища, отпочинали, вие трябва да се отправите веднага по частите, в които сте назначени. Там отведнъж пред вас ще се открие нов хоризонт, ново поле за работа и то работа сериозна и, най-важно, работа от голямо значение за боеспособността на армията. Известно ви е, че не може да има добра победоносна армия, без добре организиран и правилно функциониращ тил.

Проникнати от съзнание за важността на службите, които ще изпълнявате, горди, че според физическата си здравина и сила ще можете и вие да дадете своята лепта за народното обединение, въоръжени със знанията, що чрез интензивния си добросъвестен труд тук добихте, аз не се съмнявам, господа, че вие и там ще достигнете дори още по-блестящи резултати в предстоящата си работа. За слава и чест на заведението, което сте свършили, на славната победоносна българска армия и нейното запасно офицерство.

Най-после завършвайки, господа, аз считам за свой дълг преди всичко да помоля да бъда извинен от онези помежду ви, които по една случайност по време на службата ни съм оскърбил. Като оставам с отлични от вас впечатления, пожелавам ви честна, добросъвестна и неуморно напрегната народополезна военна служба до оня сюблимен момент, в който многострадална България ще може да сключи многоочаквания и съответстващ на исполинските ѝ усилия и жертви мир. Като венец на всичко, славно и щастливо завръщане по домовете ви, находящи се вече в границите на обединена Велика България, достигнала пределите на Търновското царство във времето на Асеня II.

12 април 1917 г.
с. Княжево

Командир на 3-ти взвод 4-та тежкокартечна
рота: поручик Стефанов

Школата за запасни подпоручици, Княжево, 1917 г.

№ 62

Милий сине,

Писмото ти от 2-ри того получих. Княжево, доколкото си спомням, има разкошна природа, вярвам се е раззеленила вече и да е приятно за прекарване там. После там има минерални бани. Ти от дълго стоене на фронта и прекарвание в окопите, не чувстваш ли нужда от бани? В утвърдителен случай възползвай се от момента и прави топли бани, в случай че е дошъл сезонът за това.

Дано социалистическата конференция в Стокхолм бъде предвестник на мира. Добре съм и уж все чакам да видя Търново, ала кой знае.

11 май 1917 г.

Гюмюрджина

Приеми поздрава ми: С. Атанасов

№ 63

Мила мамо!

Понеже ме назначиха да предавам още един предмет, а именно Артилерия, моля те, изпрати ми най-скоро двете части по артилерията, едната със зелени, а

другата с червени кори / ръчно оръжие /, а тъй също в една картонена корица от тетрадка има 3 тетрадки, ръчно писани от мен, по артилерия; не помня добре дали не са 4 или 5, но ти изпрати всички както са. Всичко се намира в дясното шкафче на бюрото.

Поздрави на теб и Стоянка.

12. V. 1917 г. Твой син: Атанас

№ 64

Господин поручик,

Научавайки се, че сте останали и за този випуск в красивото Княжево, счетох за дълг да Ви поздравя с настоящото от полите на Бабуна и засвидетелствам признателността си към Вас за дадените ни солидни знания във военното обучение и възпитание. Благодарение на тия добри познания, получени от Вас, най-лесно се справяме с всички трудности в службата. Аз съм за ротен командир 3-та Албанска рота, която работи теснолинейка за Прилеп.

20 май 1917 г. Поздравявам Ви сърдечно:
оф. кандидат Игнат Георгиев

№ 65

Мила мамо!

Получих писмото ти от 19-ти май тази година, а тъй също и книгите. Пишеш, че малко си била неразположена, вероятно и по Търново ще е доста студено, та си настинала. Тази заран всичката гора по Витоша бе побеляла, покрита със скреж. Седем години по-рано живях в София, но такова нещо по това време не бях виждал. Дано е на добро.

Поздрав на Стоянка и всички познати.

23. V. 1917 г. Твой син: Атанас
с. Княжево

№ 66

Господин поручик,

Намирайки се, днес 5 юли 1917 година, в охранение на предната позиция и пазейки нашите врагове френци и гърци, то същия ден ази излязох щастлив, че получих от Вази вестника, за което ази Ви благодаря от сърце и душа. Господин поручик, Вие отдавна сте ни изоставили като деца без бащи, но изглежда че Вие пак сте имали грижата за нас, въпреки че се намирате далеч от нас. За това ази Ви благодаря втори път.

С привет: Ваш подчинен – фелдфебел Лишев А. Димитър

Също привети и от войниците на 1-ви взвод.

9 юли 1917 г.

№ 67

Господин командир,

…Парите, дето ги дадохте за армагана за войниците, още са в мен. Когато отида, тогава ще купя каквото ми падне, че то малко ще се позабави. Но когато и да бъде, то ще се изпълни всичко. И друго, тука в това писмо Ви изпращам една моя

картичка. Когато си отивах, се снимах на портрет и затова считам за дълг и обичай аз като Ваш подчинен да Ви изпратя моя лик, с което изказвам моите благодарности като на мой началник. Стана две години аз не съм видял от Вас нищо лошо. Добро съм видял, лошо не, затова аз тука ще прекратя и пожелавам Ви скоро свършване на това дело, дето сме го почнали от две години насам.

Пожелавам Ви скоро да поведете ротата към родните ни села, да се завърнем с лаврови венци окичени и най-много с победа.

7 август 1917 г. Ваш подчинен: Киселков Йордан Тодоров

№ 68

Милий сине,

Писмото ти от 5-ти того получих. За производството ти по-рано научих и ти честитих. И сега повтарям честито. Тъй като ти честитя и награждаването ти с Орден за храброст и ти пожелавам и в бъдеще с делата си да запазиш добрата преценка, вниманието, благосклонността, благоволението на началството към себе си – важни условия за напредъка на всеки млад човек.

С най-сърдечен поздрав и благопожелания.

9 август 1917 Родителят ти: С. Атанасов

Гюмюрджина

6-та рота от 18-ти Етърски пехотен полк на фронта, 1917 г.

№ 69

Господин капитан,

С настоящата снимка на ротата, която сте командвали в продължение на 5 години, по случай повишението Ви в по-горен чин, Ви изпращам най-сърдечните си честитявания и пожелания в скоро време да бъдете повишен в още по-горен чин.

10 август 1917 Фелдфебел: / не се чете /

№ 70

Обична бабо!

За боевете, които водихме по-миналата година в Сърбия, ме награждават с военния “Орден за храброст” I клас, който скоро получих и се фотографирах. Скоро ще ти изпратя един от тези портрети в капитански чин и тоя орден, тази голяма награда. Пишеш за новини. Липсват такива. Скоро, след един месец, свършваме школата и аз ще трябва да отида пак в ротата на юг.

Поздрав на всички познати.

16. VIII. 1917 г. Твой внук: Атанас

№ 71

Мила мамо!

Днес, 1 септември 1917 година, по случай щастливото ми избавление от нещастната случка с бомбата в 11 часа преди пладне миналата година и понеже съвършено оздравях, ти изпращам сумата 100 лева за твои лични нужди и други 20 лева за Стоянка по случай същото нещо и почването на II отделение. Утре със запис всичко 120 лева на твое име изпращам.

Приемете поздрава ми.

1. IX. 1917 г. Твой син: Атанас

с. Княжево

№ 72

Мила мамо!

Тази вечер, идвайки си от разходка, бях изненадан с известие, че ще бъда откомандирован в полка. Дано е на хаир и мир! Изглежда, че оттука ще ни дадат багажа и ще го пратя до гарата, а ти ще го получиш. Креватът ще го наредим в стаята и можете да спите със Стоянка на него.

Утре вечер ще ти пиша ще има или не отпуск.

Поздрави на двама ви.

2. IX. 1917 г. Твой син: Атанас

ОТКРИТЪ ЛИСТЪ

№ 157

ОТЛИЧИТЕЛНИ ЧЕРТИ	Даденъ отъ управлението на военноучебнитѣ заведения на Капитана отъ Стефановъ на сждитѣ Атанасъ, въ удостовѣрение на това, че той пѫтува обратно за частьта си 18-и пѣх. Етърски на Н.В. полкъ, като му е разрѣшенъ служебенъ отпускъ до 8-и того вкл. въ предѣлитѣ на Царството, следъ изтичането на който ще се отправи за частьта си.
Години 26	
Ръсть високъ	
Коса кестенява	
Очи вишени	
Носъ обикновенъ	
Лице обло	
Брада бръсната	
Мустаци средни	
Особени бѣлѣзи: нѣма	

Умоляватъ се военнитѣ и административни власти да му даватъ нужното съдѣйствие при пѫтуването му.

София, 5 Октомврий 1917 година.

НАЧАЛНИКЪ НА ВОЕННОУЧЕБНИТѢ ЗАВЕДЕНИЯ,
Генералъ Майоръ [signature]

АДЮТАНТЪ,
Подполковникъ [signature]

Открит лист на капитан Атанас Стефанов за движение на фронта

№ 73

Мила мамо!

Въпросът с мястото в Търново е почти свършен, това е вече въпрос на дни и часове, ако не и на повече. Хайде, да дава Бог живот и здраве на всички ни, та да се направи на него една хубава красива къща и дълги години в нея да живеем! Щом пристигнат документите при Стати Мартинов, ще уредите въпроса, тъй както говорихме – на него заплатете за труда 80 лева, а не повече, защото почти всичката работа ще е свършена тук. На него ще остане толкова малко работа. Всичките

разноски, без заплатата на адвоката, ще възлизат точно на 184.40 лева, останалите пари до 300 лева, които ти оставих за разноски, вземи за себе си. Хайде, благополучно завършване и щастливо събиране след това.

Французкото правителство си дало оставката. Дано е на по-скорошен мир. Дано отида да им занеса в скоро време мира, както ме благословиха, когато излизах от полка.

Поздрави на двама ви.

8. IX. 1917 г. Твой син: Атанас

№ 74

Уважаеми господин капитан,

Очакваното писмо се получи и бе прочетено тутакси пред взвода…Пишейки Ви това писмо, не мога да намеря друга тема, освен да пиша за Вас. Да пиша и повтарям туй, че напуснали ни без време, оставихте след себе си празнина, която ако и не по еднакъв начин, но от всички се чувства. Вий си отидохте, но оставихте много нещо, което за Вас да ни спомня и да не ни даде възможност да забравим този, що цели 4 месеца с нас е живял. Коментариите по "отишлия" сега са оживени, преценява се, обсъжда и анализира всеки факт, в който Вий през периода прекаран с нас сте взели участие. Без да Ви правя комплимент, заключението от тия обсъждания и анализи е такова, че ни кара по-силно да чувстваме отсъствието Ви и да съжаляваме за взводния…

Ще се стараем еднакво, ще имаме една и съща цел да гоним, един идеал да постигнем – преуспяването на започнатото велико народно дело, постигането на оня ден, в който българският народ, обединен под един скиптър и в пределите на целокупна държава, ще заживее мирен живот, отдал се на интензивен културен и стопански живот. Той за лишен път ще докаже, че е силен и победител срещу врага във време на война, достоен е да бъде такъв и в мирно време, борейки се против грозните последствия от ужасния за човечеството бич – войната…

Пожелавам Ви от все сърце Провидението да Ви дари със здраве и живот, за да можете до край да отстоите храбро правата народни и да изпълните трудната, но славна, възложена Ви от народа задача. Да може да видите плодовете по тая титанска работа – работа, с която Вие заслужено ще се гордеете и служите за пример и назидание на съвременниците и поколенията…

Много искрени привети Ви праща: Борис Мелнишки

17 септември 1917

с. Княжево

№ 75

Милий сине,

Писмото ти от 15-ти того получих. От нашия край няма какво интересно да ти съобщя, освен впечатленията си от вестниците. В тях аз вече съглеждам свенливото лъхание на слаб ветрец за мир в лагера на Съглашението. Няма какво, ще трябва и те полека – лека да се приближават до моста, хвърлен от папата. Дано да е на хаир! Засега ний тук имаме лято по-жежко от юлското, а Вий?…

24 септември 1917 Приеми сърдечен поздрав.

Гюмюрджина Родителят ти: С. Атанасов

№ 76

Господин капитан,

Моля Ви се, нямам риза, бели гащи, куртка, шинел. С една дума съм гол. Вече исках на господина ст. подофицер Иванов, а той не ми даде. Вие сте за баща, Вий сте майка. Други няма кой да се погрижи за мен. Като дойдат за чизмите, кажете да ми донесат риза и бели гащи. Не ме забравяйте.

1 октомври 1917 г. С поздрав Ваш подчинен.
Димитър Бакърджиев – обущаря

№ 77

Господин капитан,

Много съжалявам, че не можахме да се видим при Вашето заминаване, за да си поговорим…

Не се съмнявам, че войниците от ротата с нетърпение очакваха идването Ви. Те са Ви посрещнали също тъй радушно, както и по-рано, когато бяхте за делото Дончева. Пожелавам Ви всичко хубаво и до скоро виждане. Привет. Поздравете всички в ротата, които се сещат за мен и им кажете да се надяват за идването ми.

Привет от Дюлгеров и Момчилов, също и от Манола, Вашия взводен.

3 октомври 1917 г. К. Събев

№ 78

Мила мамо!

Казваш, че за Стоянка нямало чепици и затова си мислила да я оставиш от училището. Не съм съгласен по никакъв начин да стане това, защото моето условие бе да стане даскалица. Ако нямаш пари, ще извадиш от моите и ще й купиш едни чепици, макар и 60 лева да сторят. Каквото направиш, пиши ми.

Поздрав и на Стоянка.

4. X. 1917 г. Твой син: Атанас

№ 79

Господин капитан Стефанов,

…Общите Ви благопожелания, които отправяте към целия взвод, се приемат с общ възторг.

Вашите изпити свършихме благополучно, остава ни само Дисциплинарният устав, който ще държим на 8 т. м.

Очебийната истина е, че 2-ра рота в последните изпити показа сравнително 1-ва рота по-добър успех…Има заповед, че курсът се продължава с още 1 месец. Това дали се отнася и за нас, не е известно още. Във всеки случай, всичко е направено от нас, остава висшето началство да си каже думата. Предайте поздрави на всички подчинени – герои.

7 октомври 1917 г. Привети: / не се чете /
Княжево

№ 80

Мила мамо!

Наближава вече да си дойда в отпуск. Оттук ще тръгна на 18-ти или 25-ти того, но вероятно ще отида до Букурещ и тогава ще си дойда. Стоянка тръгна ли отново на училище? Тук след бурята миналата неделя настъпи затишие и то твърде голямо, защото Сарая го извикали на съвет в Рим, пишат вестниците. В Русия вместо Керенски дошъл Ленин, който иска мир веднага, а Италия съвсем безжалостно я бъхтят и може скоро и тя да кандиса.

Поздрав на теб и Стоянка.

18. X. 1917 г. Твой син: Атанас

№ 81

Драгий капитане,

Прося извинение за дългото мълчание…Когато големият ни резултат е налице и по него може да се коментира, нека ми бъде позволено да Ви заявя, колко много нещо от тоя успех дължим Вам, благодарение на оная любознателност, интерес, трудолюбие и старание, които Вий ни напътвате, бидейки сам жив безпримерен, назидателен в това отношение образец и които добродетели впоследствие оставихте за Ваши тук заместници. Не вярвам, че Вий ще останете хладнокръвен към успеха на този взвод от българската армия, за който Вий толкова много умствен и физически труд посветихте и положихте. Радвайки се и щастливи ний тук, не ще забравим своя възпитател. И Вий, сигурен съм, ще се радвате и бъдете доволни, че семето от Вас посято е намерило благотворна за виреене почва и че пожънатите плодове напълно отговарят на положения задружен труд…

Пращаме своите сърдечни привети от мрачното и дъждовно Княжево.

18 октомври 1917 г. Борис Мелнишки

Княжево

№ 82

Господин капитан,

Случайно се видях с Косьо, взводния подофицер, и си спомнихме за идеално предания към службата и Отечеството взводен командир, който нищо не може опетни при кристалното му разбиране за Бог и Отечество.

Сърдечни привети! Подпис: / не се чете /

Господин капитан,

Приемете и от мен много здраве.

5 ноември 1917 г. Подпис: / не се чете /

Княжево

№ 83

Драгий Атанасе,

… Действително окаяно е положението на онези нещастници: руси, германци, австрийци и други на бойното поле в тази върла зима, но няма как. Води се борба за надмощие. Казвам люта зима не за туй, че и ний я имаме, а на основание опита от миналото, твоето описание и острия студен вятър, който долита до нашия край от вашата Стара България…

Напълно съм съгласен с теб, че е прекрасна Македония и заслужава да се положи труд за освобождението й, но дано не вече кръвен труд. Според мен пет пари не струва човеку идеала, щом сам той се изгуби. Тъй че идеал, идеал, ама и предпазливост. Политиката на Пашича фалира по всички направления, но той пак се инати. Не отстъпва Македония. Днес, с пристигането на Трубецки, му дойде друг акъл. Впрочем от неспоразумението в скоро време ний ще спечелим. Инак възможно е Тройното Съглашение да ни включи в нова авантюра с Турция.

Приеми поздравите ми. Поздрави майка си и Стоянка…

15 ноември 1917 г. Родителят ти: С. Атанасов
Гюмюрджина

№ 84

Господин капитан,

Най-сетне простихме се със славното школуване и дойдохме да прилагаме на дело всичко това, което в продължение на 5 и 1/2 месеца с голям труд можахме да научим. Имайки предвид важността на службите, които ние заемаме, значението на тяхното точно и добросъвестно изпълнение, необходимостта от по-голям кръг занимания и сръчности, Вие с непосилен труд се старахте да ни подготвите за това. В това отношение Вие постигнахте отличен успех, в който никой не би могъл да се съмни. На нас, школниците от 3-ти взвод, понастоящем оф. кандидати, не ни остава друго, освен най-покорно да Ви благодарим и вечно да Ви бъдем благодарни. Ние се гордеем и ще се гордеем, че нашият взвод излезе пръв в ротата във всяко отношение. Нашият отличен успех е единствената и най-ценна награда, която ние успяхме да Ви дадем за непосилния труд. С тая награда Вие трябва да се гордеете.

22 ноември 1917 г. Подпис: оф. кандидат Димитър Минков
с. Конопище
2/ 3 участък

№ 85

Драги капитане,

Простете, че досега не Ви писах от новото си място…Тук съм във Военния съд, даден в помощ на прокурора. Както виждате, това е едничката длъжност, която мога да заема в полза както за Отечеството, тъй и за самия себе си.

Приемете моите от сърце привети.

24 ноември 1917 г. Борис Мелнишки
Русе

№ 86

Обичний татко!

Ето вече 3 дни откак се разхождам из чудно красивите и хубаво павирани улици на гордия някога, а сега смирено унижений Букурещ. Във великолепното здание – хотел и кафене “Канша”, дето преди 4 години бе разпъната България, сега ние, победителите, български офицери и войници, ядем, пием и се веселим. Прочее оставай със здраве.

8. XII. 1917 г. Твой син: Атанас
Букурещ

№ 87

Обична бабо!

Изпращам ти милиони поздрави от гордия някога, а смирено унижен като тая робиня на картичката румънски град и столица Букурещ. Навред из улиците слушам само две думи: “фаче паче” – мир ще стане! Не се сърдя, а казвам “Дай Боже!”. Ти четеш ли дните, наближиха ли 100?

8. XII. 1917 г. Твой внук: Атанас

Букурещ

№ 88

Мила мамо!

След мъчително 32-часово пътуване от Търново пристигнах в София, отдето на 14-ти того едва след пладне заминах за фронта и вчера пристигнах тук. Заех пак същата длъжност и изглежда още доста ще се подвизавам. Треската почти премина. Тук засега е хубаво. Тати какво направи, пиши.

Много поздрави на теб, татя и Стоянка.

16. XII. 1917 г. Твой син: Атанас

№ 89

Мили родители!

Получих писмото ви от 24 декември миналата година. Треската вече почти ме остави, така че бъдете спокойни. Вестта, че тати се уволнил, не ме сюрпризира никак и аз съм горд и радостен, че именно така е постъпил в случая. Най-после стига държавна работа и напрежение, малко почивка. Тате, получих поздрави по Смилова – благодаря. Пожелавам ти по случай новата година дълъг, но спокоен, тих полезен живот. Мамо, на теб също дълги дни. На Стоянка – поздрави и късмет.

1. I. 1918 г. Хиляди поздрави: син ви Атанас

Военна пощенска карта до капитан Стефанов, 1 януари 1918 г.

№ 90

Господин капитан,

Честита нова година! Дано тя донесе на измъченото човечество успокоение, а заедно с това на Вас най-благоприятни и добри условия за полезна дейност.

Поздравявам Ви от хубавото Бяло море!

1 януари 1918 год.
с. Марони — оф. кандидат Несторов
Гюмюрджинско

№ 91

6 януари 1918 г.
гр. Русе

Драгий капитане,

Нека Новороденият свят Младенец ти дари здраве, живот, дълъг и щастлив. Нека той те закриля в рискованата борба народна и ти даде възможност да се радваш на плодовете на тоя положен тежък труд.

От сърце много привети.

Мелнишки

№ 92

Обичний тате!

Честит ти имен ден!

Честит имен ден и на Стоянка! Пожелавам ви щастие, здраве и дълголетие. Ходихте ли на село по празниците?

Моите поздрави и на мама!

9. I. 1918 г. — Твой син: Атанас
Стефановден

№ 93

Мили родители!

По приносящия настоящото, мл. подоф. от 6-та рота Манев Кирил Георгиев, моля да ми изпратите една лампа. Пратете онази, с която вие си служите № 8, а употребете по-голямата № 11, която аз ви донесох от школата. При това моля да е с 2 шишета. Утре пристига нов дружинен командир – майор Петев Стефан, комуто ще сдам, а ще сформирам 4-а картечна рота и от 1 февруари ще й бъда командир.

Поздрави на Стоянка.

27. I. 1918 г. — Ваш син: Атанас

№ 94

29 януари 1918 год.

Господин капитан,

Новината, че сте ангажирани да сформирате новата 4-та картечна рота, създаде в мен мисълта, която реших да Ви съобщя.

Вярвам, че не сте забравили качествата ми още като действующ войник в полковата учебна команда през 1913 – 1914 година, която Вие в голяма степен

възпитахте. Това и досега запазих. Затова аз Ви моля, г-н капитан, да ходатайствате и постъпя в ротата Ви като взводен подофицер, на мястото на отказалия се от тая длъжност фелдфебел Добри Добрев, от ротата ни.

С почитание
Ст. подоф. Девитаков Кънчо

№ 95

Мили родители!

От 1-ви този месец съм командирован в картечното училище при I-ва армия да следвам курса му, който ще трае около 30 – 40 дни. Ето защо до 1 март адресът ми ще бъде така, както съм го написал на отвъдната страница.

Поздрав и на Стоянка.

2. II. 1918 г. Ваш син: Атанас

Капитан Стефанов с офицерите от Картечното училище
при I армия, фронтът, 1918г.

№ 96

Мили родители!

Пристигнах снощи благополучно в бойната си квартира. Идейки насам, приятно бях изненадан от великолепната гледка на жълтите златокласни ниви от двете страни на Вардара, от Градско на юг. Жетвата е в разгара си тук. Скоро ще узреят и житата. Стоянка започна ли каквото й казах – пишете да зная и й кажете и тя самата да ми пише.

Засега тук е твърде тихо.

Поздрави на всички и на Стоянка.

24. V. 1918 г. Ваш син:Атанас

№ 97

Мили родители!

Засега съм добре. Сред бурята неусетно текат дните. Може да чуете някои слухове, не вярвайте всекиму, а четете бюлетина и там всичко ще разберете. Този път вече гърците скъпо ще платят.

Поздрав на вас и Стоянка.

31. V. 1918 г. Ваш син: Атанас

№ 98

Мили родители!

Засега съм живо и здраво. Много има за казване и за разправяне, ала не му е ни мястото тук, ни времето сега. Четете бюлетина и се информийте по-добре по туй, що става към нашия фронт славен.

Поздрав вам и на Стоянка.

2. VI. 1918 г. Ваш син: Атанас

№ 99

Мили родители!

Както видите, времената пак на битки страховити са настали. На запад германците, за които мнозина мислеха, че са се изтощили, с шеметна бързина един след други съкрушителни удари нанасят врагу.

Тук, на юг, противникът, за да се реваншира вероятно, предприе срещу ни тоже офанзива, която още в самото начало се сломи в гранитните ни позиции. В Италия тоже има раздвижване. Въобще, навред все офанзиви и офанзиви – това е последната мода, та затова и аз рекох по последната мода писма да ви пиша. Цяла офанзива с писма съм предприел и докато не мине модата на офанзивите, няма да се спра.

Вие защо не пишете? Бъдете спокойни и не се тревожете. Аз зная, че в оня щастлив светъл ден, когато всичко се свърши по един бляскъв начин и ние горди с победи се завърнем у дома, хиляди ще бъдат онези, които със завист ще гледат на нас и на стоящия зад нас актив – обединена България.

Какво стана с герана, поискахте ли сърби за работници? Сушата по нас премина ли? Тук в най-големите боеве валяха и най-големи дъждове, сега обаче времето е добро.

Поздрав вам и на Стоянка.

4. VI. 1918 г. Ваш син: Атанас

№ 100

Мили родители!

Заедно с настоящето си писмо ви изпращам и исканото удостоверение от 20-ти пех. Добруджански полк под № 16360.

Мамо! На Върбан Кънев едва вчера изпратих писмото, защото, откакто дойдох, грозна работа започна и едва вчера се попривърши. А пък кокошките и двата дни в трена снесли по едно яйце. А щом дойдоха тук, в гората, просто се заклеха и досега нито едно яйце не са снесли. Вероятно топовните гърмежи ги пресякоха, защото докато траеше боят, те се скриха в една горичка до къщата и

като диви, щом видеха човек, мушваха се по-дълбоко в нея и никак не излизаха на открито. Същото нещо се забелязва и у другите кокошки – всички престанаха да носят.

Тате! А ти какво направи със сърбите или им мина меракът? Не зная, но никак не пишете. Ето три недели, откакто съм дошъл, и никой ни слово не писа, а писмата сега са безценни тук!

Поздрав вам и на Стоянка.

5. VI. 1918 г. Ваш син: Атанас

№ 101

Мила мамо!

С пощенски запис вчера изпратих на твое име 200 лева. Като го получиш, изтегли ги и ги внеси в книжката за Кооперативната банка. Четох във вестниците, че фелдмаршал Макензен за добро възпоминание от пребиваването си в Търново, тия дни подарил за бедните от града 5000 кг жито. Какво впечатление произведе върху народа този факт? Изпратих ви преди няколко дни портрета си с ездитния кон, а вчера едно писмо с удостоверение от 20-ти пех. полк за заплатата, която е получавал Иван. Получихте ли ги? Пиши поне ти, а той, татю, хептен не драсва барем два реда в месеца.

Навярно ти е харесала офанзивата на писмата, обаче тия дни ще прекратя ежедневното писане, защото няма нищо.

Поздрави вам и на Стоянка.

6. VI. 1918 г. Твой син: Атанас

№ 102

Мили родители!

Тук се пусна слух, че правителството на Радославов паднало. Истина ли е и, ако е истина, как се чува – кои ще поемат управлението на страната? Питам ви, защото по причина на оживлението вестниците не стигат твърде редовно.

В настоящия момент, като ви пиша тия редове, вали пороен дъжд, навярно защото го не щем – напук. Посевите как са, подобриха ли се, паднаха ли дъждове и по нас? Извинете, че ще ви обезпокоя, но аз още веднъж те питам какво сторихте с герана и мястото. Наехте ли сърби да го оградят?

След бурята тук се мъчи да настъпи малко тишина, ала все не може.

Поздрав вам и на Стоянка.

7. VI. 1918 г. Ваш син: Атанас

№ 103

Мили родители!

По-малък или по-голям теплик, но и тази седмица измина, а на запад Хинденбург смая враговете. От 21 март досега той им отне около 2000 оръдия и 200 000 пленника и с това все повече и повече приближава войната към своя край.

Поздрав на вас и Стоянка.

8. VI. 1918 г. Ваш син: Атанас

събота

№ 990

Провѣрилъ

ВОЕННА

ПОЩЕНСКА КАРТА

Освобождава се отъ пощенска такса

ЦАРСТВО БЪЛГАРИЯ

4 КАРТ. РОТА 18 П. ЕТЪР. НА Н.В.П.

До

Гр. или село

В. Търново

Изпраща

Да се пишатъ само частни работи. Картата ще бжде унищожена, ако съдържа военни новини.

Военна пощенска карта на капитан Стефанов до баща му, 9 юни 1918 г.

№ 104

Стоянке,

Днес получих отвореното ти писмо, с което ми съобщаваш, че сте добре и че си слушала мама. Това много ме зарадва, ама искам толкова много да слушаш, както ти приказвах, и татя, и мама, та и двамата да почнат да се надпреварват, кой по-рано с теб да се похвали. Разбра ли? Чакам отговора ти и ти пожелавам велико послушание.

Поздрави татя и мама.

14. VI. 1918 г. Бъди поздравена! Твой батю: Атанас

№ 105

Мили родители!

Мина и тази неделя сред най-голямо разнообразие и голяма горещина. Какви новини има къде Търново? Навярно се храните с хубави слухове. Тук е добре.

Поздрави вам и на Стоянка.

15. VI. 1918 г. Ваш син: Атанас

№ 106

Мили родители!

Часът е 2 след полунощ. Тъкмо се връщам от усилена работа и сядам да цензурирам писма, та рекох накрая да ги увелича с едно такова до вас. Тук разлика между нощите и дните няма. Първите, сред работа, ми се виждат почти бели като дните. Така живеейки и работейки денонощно, ний пазим бащинията много здраво, затова вие трябва там търпеливо и спокойно да очаквате края.

Поздрав вам и на Стоянка.

18. VI. 1918 г. Ваш син: Атанас

Капитан Стефанов с офицери на фронта, 1918 г.

№ 107

Мили родители!

Днес сряда, 19 юни 1918 година, България навърши точно 1000 дни, откак е на крак и със свръхчовешки усилия воюва и отстоява своите интереси и права. Веч смело можем да си отдъхнем и да кажем "Многото мина, малкото остана", защото в никой случай не вярвам да запишем още 1000 оперативни дни. Непременно те ще бъдат много по-малко. Затова трябва със стоическо търпение и безгранично напрежение да преодолеем ние тук и вие там, целият народ с една дума, малкото, но силни изпитания, които ни носят бъдещите оперативни дни – предшественици на края, защото краят е венец на всичко. Не ще ли бъде язък за жертвите, лишенията и страданията, що изтеглихме в изминалите 1000 дни, ако от нетърпение накрая загазим? О! Да, с търпение към слава трябва да вървим.

19. VI. 1918 г. Ваш син: Атанас

№ 108

Мила мамо!

Получих и двата колета – с хляба и със сухара, за които своевременно ти благодарих, но ти не отговори. Разбра ли, че съм ги получил? Занапред няма нужда от нищо. Всеки ден пиша по едно писмо до дома в Търново – получавате ли го? Има ли разлика между по-рано, когато рядко пишех, и сега? Тук горещо нетърпимо лято стана и сред горещината му войната като че ли умря.

Поздрави на татя и Стоянка. Чакам отговор.

20. VI. 1918 г. Твой син: Атанас

№ 109

Обичний татко!

Четохме, че правителството си дало оставката и я приели. Кои ще дойдат обаче, не е известно. Ти навярно вече си научил. По твоему как е?

Поздрав на теб, мама и Стоянка.

21. VI. 1918 г. Твой син: Атанас

№ 110

Мили родители!

Разбрахме от вестниците, че е съставен нов кабинет от демократи и радикали, неясни останаха досега обаче причините за промяната. Вие как сте? Ще отивате ли скоро за жетва къде село?

Поздрав вам и на Стоянка.

25. VI. 1918 г. Ваш син: Атанас

№ 111

Мили родители!

Аероплани като орли бръмчат и се вият високо в небесата и под тяхното монотонно бръмчене пиша настоящото, за да ви съобща, че съм здрав и добре. Навярно вече сте научили подробности за разигралия се тук бой.

Поздрав на вас и Стоянка.

27. VI. 1918 г. Ваш син: Атанас

№ 112

Мили родители!

С особено голям интерес четохме и препрочитахме вестниците от 25 юни, в които се излагат речите по въпроса за Добруджа в Райхстага при разглеждането на сключения с Румъния мир. Всички единодушно признават безспорните права на България върху целия този край, в който Аспарух в 629 година положи основите на I-то наше царство.

Поздрав вам и на Стоянка.

28. VI. 1918 г. Ваш син: Атанас

№ 113

Мили родители!

И тази неделя в мир и тишина отлетя. Моля, дръжте ме в течение на живота в България, на скъпотията и злободневните въпроси, за да не се явявам като чужд човек и кога се заговори дори от войниците това-онова, аз да нямам мнение. Чувам например, че торба брашно било 700 лева, а една тиквичка за ядене 4 – 5 лева. Вярно ли е?

Поздрав на вас и Стоянка.

29. VI. 1918 г. Ваш син: Атанас

№ 114

Господин капитан,

Днес като стигнах в болницата исках да Ви поздравя с едно писамце. Ази се намирам в 6/ V болница…Работата с мен терсине отива. Господин капитан, моля Ви приемнете поздрава и сбогом.

2 август 1918 г. Ваш войник Антон Лясков

№ 115

Господин капитан,

Днес се намирам в 1/5 п. болница, колко ще стоя не зная. От нашата рота са още Стефан Юрданов – II взвод, Иван Киров – 3 взвод и Филчо Костов II взвод Последните двама са по-леко ранени. Г-н капитан, всички ний най-учтиво молим вашата доброта, да разпоредите – да ни се заварди багажа.

Приемете нашите поздрави.

Ваши подчинени: Стефан Юрданов, Иван Киров, Филчо Костов

5 август 1918 г.

На гърба: До поручик Симеонов к-р на IV картечна рота
с. Долничет

Вземете мерки да се прибере и запази най-грижливо багажът на ранените войници и на убития при картечното нападение.

Приел: Михаил Савов капитан Стефанов

Предал: Балканджиев

№ 116

Мила мамо!

Получих отвореното писмо, с което ми съобщаваш, че си се върнала в града. От него обаче аз не видях ходила ли си до Златарица и как са нашите роднини там. Тодор Калчев си дойде и ми разправи за главоболията, които си имала по прибирането на храната. Той ми донесе две пити чудо бял хляб като франзела и една кърпичка круши и ябълки. Стоянка как е, слуша ли те точно тъй, както й разправях, за вода ходи ли, почна ли да преговаря уроците? Пиши ми за всичко това и то непременно. И нея като поздравиш, кажи й също сама да ми пише.

С материала за ограждане на мястото какво стана, прибрахте ли го барем? То се видя, че и тази зима не ще се огради и пак няма да се използува мястото. Герана поне сковахте ли криво-ляво или и него отлагате? Аз не бързам, защото и догодина, както се види, ще бъдем във война, но понеже скъпотията и липсата ще

бъде още по-голяма, добре би било да се обработи и натори градината тази зима, а напролет да се засее. Всякакъв зарзават бихте имали в изобилие и даже в излишък. Отпуските – тъй както отива, едва ли бих си дошъл по-рано от декември, а тогава ще бъде късно. Нищо не бих могъл да сторя.

12. VIII. 1918 г. Твой син: Атанас

№ 117

Мила мамо!

Нашият братовчед, поручик Борис Хаджиев, този безподобен храбрец и герой, доброволно два пъти начело на една команда напада гърците и влиза в окопите им, като залови пленици и трофеи даже посред бял ден. Той за отличие ще бъде награден с ордени и като награда за тези свои геройски подвизи е пуснат в домашен отпуск. По него ти изпратих 100 лева и за Стоянка 10 и други 500, но получи ли ги, досега не зная. Затова моля побързай с писмото си. Писах ти да ми изпратиш и часовника на татя, защото моят не върви вярно. Изпрати го по Гъбенски, защото Борис ще закъснее много и защото аз не живея вече там, дето Борис ме знае. От 25-ти того приех комадването на I-ва дружина от полка, понеже дружинният е в отпуск до 20 септември. Тук засега, както видиш и по бюлетините, има голям шенлик. Откак срещу ни дойде гордият Албион, доста се оживи нашият фронт, чети бюлетините във "Военни известия" и ще се увериш. Всичките му досегашни опити обаче кърваво пропаднаха пред нашите позиции. Дано Бог и в бъдеще е с нас и дано победата вечно ни се усмихва.

Стоянка записа ли се в III-то отделение и почна ли своите висши науки?

По въпроса за свинята – най-добре е да я платиш и нищо да не продавате. Поздрав на теб и Стоянка.

27. VIII. 1918 г. Твой син: Атанас

№ 118

Драгий внук Атанасе,

… тука няма нищо весело. Напротив, народът се обезкуражава от ден на ден. Изприбират храната, дрехи и всичко каквото се изисква. И селяните все дават, а пък до вас дали достига поне една част от събраните неща?! Засега почваме да сечем дръжата, понеже обрахме мисирите. Нашата река е пресъхнала, има вода само в дълбоките вирища… В Златарица тяхната река по-много е пресъхнала… Много е лош животът, че не се знае кой ще остане жив.

Моите привети. Твоя баба Цона

5 септември 1918 г.

с. Миндя

№ 119

Обичний ми Атанасе,

… Голямо движение в града засега. От цялата дивизия новобранците са тука. Главната квартира на Макензена тоже. Бежанци от Русе и т. н. Днеска идваха германци в дома и реквизираха твойта стая… Като влязоха и най-първо видяха портрета на Скобелева и дадоха да се разбере, че го познават. Поискаха креват. Аз им казах, че нямам, та ще видим ще дойдат ли или не. Хиляди пъти съм по-

благодарна, ако ги нямаше или ако не дойдат. Дянко днес тръгва, но дали при вас ще дойде или другаде, не се знае. Сега вече и ний почувствахме, че войната се води от Германския Кайзер. Има отпусната захар за офицерските семейства и за избитите от миналата война. Аз записах тебе и Ивана, та да видим дали ще ми дадат за него…

Търново, без дата Твоя майка: Кръстина

№ 120

Мила мамо!

Намирайки се в най-предната линия на охранение, vis a vis срещу душманите, реших да ти напиша настоящата картичка и ти съобщя, че пристигнах благополучно. Встъпих в изпълнение на длъжността си като командир на славната 6-та рота и, обкръжен от юнаците, почнах веднага носенето на старата бойна служба. Дано е на хаир! Сандьо замина за София, а Борис в отпуск по болест.

Поздрав на теб и Стоянка.

15. IX. 1918 г. Твой син: Атанас

№ 121

Мила мамо!

Един по един, изтощени и разбити в гигантската борба, започнаха да изпадат от редовете. Започна най-напред Белгия, след нея великосияйната кралевина српска под гръмоносната стихия на българската мощ, а ето най-после, че и гордият планински цар Никита, кралят на Черногорието, завчера безусловно сложи оръжието пред войската на славните унгарци. Черна гора – страната, която вековете бяха пощадили, не изпита тежкото турско иго. Земята, която преди 3 години рамо до рамо се би с нас за освобождението на поробените наши братя и която малко след това против нас се би и коварно измени, за да се заробят отново току що освободените – дан плаща за своите грехове.

Да живее правдата! Тя, нашата сила, тя ни окрилява да летим във вихъра на боя. Ура! Ний ще победим!

без дата Твой син: Атанас

№ 122

Обичний татко!

Не зная каква е тая поща до Щип, но прави ми впечатление, че докато писмата ми до Миндя отиват и идват за 5 дена, тук и за 15 не стигат, а често и за 25.

Веднага сядам, за да ти напиша отговора. Забелязвам, че много се боиш. Не прави това, защото, каквото ще стане, ще стане въпреки нас, въпреки грижи и страхове. А всъщност няма нищо страшно в случая, затуй защото вероятността за погубването на когото и да е /офицер или войник/ от полка от куршум или болест е толкова малка, щото не заслужава човек върху нея да се спре и да мисли, толкоз повече да се бои.

Засега аз съм в отлично състояние. Износвам още една война на гърба си, стига Отечеството това да поиска. Но вярвам, че нищо няма да стане, близък е многожеланият край. Книгата “Othello” прочетох кое сам, кое с помощта на

подпоручик Христо Станчев от Елена. Ако можеш, прати ми някоя руска или пак френска книга.

Идеята, за която намекваш в писмото, ми харесва, но ще помисля върху нея след като се свърши войната.

Приеми поздрав от мен и Христо Станчев – адвокат от Елена.
/ без дата /

№ 123

Мила мамо!

И от баба получих писмо, в което тя ми пише, че лошо се чувало от фронта. Въпреки това лошо, ние непоколебимо стоим будни месеци в денонощен страж и браним далечните предели на нашата Родина. След всичко това, след толкова подвизи, толкова победи и толкова слава, не е ли най-малко некрасиво, ако не друго, вие, нашите близки, да се съмнявате в нашите сили и нашата мощ?… Да, некрасиво – затова бъдете спокойни! Ние тук с оръжие в ръка ковем златните бъднини на Велика България за 100 години цели!

Поздрави на Стоянка и й кажи да те слуша.
18. IX. 1918 г. Твой син: Атанас

№ 124

Обичний тате!

Извинявай, че с дългото си мълчание в тези критични за народа и Отечеството дни, навярно съм те обезпокоил много. Извънредно трудна и почти непосилна бойна служба ме е ангажирала всецяло и време не съм имал да се обадя.
1. X. 1918 г. Твой син: Атанас

№ 125

Мила мамо!

Най-после и мирът дойде, обаче как? Като смаян стоя и се чудя на това, което стана последните 20 дни. Големи дъждове се изляха насам, като че ли и Бог ни наказва. Повече не ми се пише.

Поздрав на теб и Стоянка.

Засега сме гарнизон в Самоков.
7. X. 1918 г. Твой син: Атанас
Самоков

№ 126

Р Е Ч

ГОСПОДА!

Събрани на прощалната трапеза, по случай превеждането и назначаването на любимия ни командир на длъжност много по-важна и по-сериозна в Министерството на войната, ние и тъгуваме, и се радваме, въобще преживяваме чувства твърде примесени и неопределени. И наистина, може ли да не тъгуваме, когато се разделяме с храбрия си водач, под чиято просветена команда бяхме

честити да послужим в най-трудния и трагичен период на тъй печално свършилата се за България гигантска тригодишна война; когато излиза из нашата среда един истински началник другар, пред когото всякога и всякъде в трудните минути на войната, денем, нощем в дъжда, мъглата, в опушените бивачни землянки или в хладния влажен окоп на най-предните постове, секретни и застави, при бреговете на река Люмница, еднакво свободно офицер и войник изказваха своите болки, в замяна на което получаваха от него бащински съвети, наставления, всестранни осветления по въпросите и, ако щете, пълно ободряване на духа. Чувстваме близостта на раздялата с началника, с който ни свързват навеки неизгладимите спомени за тъй много преживяното и стореното в една дълга, много трудна, но същевременно и много славна съвместна служба по Македонските бойни поля в продължение на повече от година. Отива си /нека ми бъде позволено най-после и по-силно, но пък заслужено да се изразя/ главният виновник за вписването на много славни страници в аналите на полковата история, вещият организатор на цялата серия бляскави патрулни нападения, на чиито успех заслужено се удивиха и германците от южния фронт и поискаха терк от техните планове и изпълнение. Той създаде по такъв начин нова ценна бойна слава за полка, която е толкова негова, колкото и наша гордост.

Но! Нека не бъдем толкова егоисти и само да съжаляваме, че ни напуща този изпитан доблестен войн, за да отиде там, дето днес болезнено бие пулсът на намиращото се в остра криза българско войнство. Напротив, нека с радост от сърце му пожелаем и там, както тука, неуморно напрегната полезна служба в предстоящата трудна реорганизация на малката и нещастна българска армия, в изграждането новите устои, върху които тя трябва непременно да легне занапред, ако не искаме трети път в бъдещи времена след чутовни победи и громка слава, спечелвани всякога с потоци кърви и хиляди скъпи незаменими жертви, да изпадне в отчаяно положение като днешното. След това, като венец на всички усилия, възвръщане, щастливо и дълго началстване там, дето сърце копнее.

края на 1918 г. Капитан Стефанов

СРЕД СТОЖЕРИТЕ В РАЗМИРНО ВРЕМЕ
/ 1919 – 1934 /

№ 1
АТЕСТАЦИЯ
на капитан Стефанов Ат. Атанасов, дадена му от командира на 18-й пех. Етърски полк полк. Ковачев на 14 юний 1919 год.
Произведен е в I офицерски чин на 2. VIII. 1912 год.

През Балканската война като командир на 6 рота е взел участие в боевете: при Бунар – Хисар от 16 до 20. X. 1912 год.; при Чаталджа на 4 и 5. XI. 1912 г.; при Чаталджа на 5 – 11, 15 и 21. III. 1913 год.; при Тумба "Черни връх" на 24 юний 1913 год.; при с. Извор – Босиловградско – върха "Св. Илия" на Милевска планина на 1, 2 и 3 юлий 1913 год.; при Острица, Кървав Камък, Царица, Панджин гроб, Стретер и върха Бабик на 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16 и 17 юлий 1913 год. В тия боеве се е държал: бойко, мъжествено, безпределно храбро. Бил е напълно себеотрицателен при изпълнение дълга си в боевете. За отличните му бойни действия в горните боеве той е награден с Военния орден за храброст IV степен.

През Общоевропейската война – в боевете при Гиляне срещу сърбите от 22 до 31. X. и на 1 и 2 ноемврий 1915 год. На 26 октомврий с. г. при отбивание контраатаката на сърбите той сам е действал с ръчни бомби; при Кулата – с. Бостан от 3 до 8. IX. 1915 год. и дето на 4. XI. при атаката на Кулата той първи от ротата се е хвърлил в първите неприятелски окопи и действувал с ръчни бомби, за които боеве е награден с Орден за храброст IV ст. I клас; в боевете при Гевгели от 1. XI. 1917 г. до 20. IX. 1918 г.; при отстъплението на 21 и 22. IX. 1918 г. Като командир на 1 дружина запази прохода Демир Капия в посоката на Удово до преминаването на частите от 5-а Дивизия през Вардара. През тази война е бил командир на 6-а рота от 10. IX. 1915 г. до 25. XI. 1916 г.; инструктор в Школата за запасни подпоручици от 25. XI. 1916 г. до 1. IX. 1917 год.; командир на рота и заместник - дружинен от 1. IX. 1917 г. до 30. IX. 1918 г. В боевете всякога се е държал образцово.

Винаги е поддържал ред и строга дисциплина в ротата си – частта. Смут в частта му не е имало.

Щабна длъжност не е заемал.

Под следствие и съд не е бил.

а/ Притежава здрава физическа структура и напълно издържлив.

б/ Извънредно импулсивна деятелност, въодушевявана от почтеността на офицерското призвание. В работата си сериозен, постоянен, настойчив, самостоятелен и извънредно прям и отговорен. Весел.

в/ Високонравствен, честен, правдив, с развито чувство на дълг и отговорност.

г/ Естествено здрав разум и разсъдливост. Методичен в съжденията си, паметлив, наблюдателен и любознателен. Подготвен за творчество.

д/ Енциклопедист. Сериозно се стреми към всестранно самообразование и усъвършенстване.

е/ Притежава пълни теоретически познания, а така също и практически, и умее да ги прилага напълно. С интерес следи развитието на новите идеи във военната литература и притежава изработен собствен критерий относително известни въпроси в областта на военното изкуство и техника. Обича военната история.

ж/ Притежава здрав тактически критерий. Съобразителен и предвидлив. Бързо се ориентира и енергично взема решения. Завладява ума и сърцата на подчинените си.

з/ Съзнателно дисциплиниран. Предан на службата. Внимателен и разумно послушен към началниците. Добър другар. Честолюбив, със силно развито чувство на собствено достойнство. Обича подчинените си и всестранно се грижи за тях. Доблестен, храбър, смел, служи за личен пример на подчинените си.

и/ Безукоризнен в носението си. Точен и акуратен. Има добър метод за обучение и възпитание и способността за пълна и вярна преценка на подчинените си. Проявява влечение към всички родове оръжия и напълно ги познава.

к/ В обществото се държи с такт и авторитетност. Особено отзивчив и го интересуват събитията от народно и обществено значение.

Капитан Стефанов през войната 1912-1913 год. участвал през всичкото време като командир на 6-а рота, 18-й полк в боевете и походите на полка. Държал се с достойнство като добър боеви офицер. През войната 1915/1918 год. той също така е участвал във всички боеве на полка като командир на същата 6-а рота с един интервал от 10 месеца / XI. 1916 – IX. 1917 г. /, когато е бил инспектор в Школата за запасни подпоручици. Държал се е много добре и минава за доблестен и храбър офицер. В полка служи с ревност. Знае службата и се оценява като твърде полезен за службата строеви офицер.

14. VII. 1919 год. Командир на 18-й Етър.полк

полк. Ковачев

КОНСПЕКТЪ № 12
по
Възпитание и обучение
Принадлѣжи на Капитанъ
гр. В.-Търново.
1919 год.

Конспект, по който преподава кап. Стефанов

№ 2

ДНЕВНИК

/ от 10 юни до 18 октомври 1919 /

…

14 август – четвъртък. В 9 часа след пладне бях с майор Михов* и тръгнах с бърза крачка към пощата, отдето се задаваше цяла тълпа френски войници със своята музика, но без строй. Току-що на ъгъла срещу х. Иван Ферманджиев се събрахме с госпожиците Кръстинка и Сийка Стамболови. Спряхме се и дочакахме преминаването на френската тълпа, която замина за града и ние след нея. Попитах един войник в чест на какво е тази манифестация – отговори ми се, че имали мохамедански празник и с разрешение на своя комендант манифестират своите чувства по случая. Полковата им музика е много просташка, почти дивашка: 10

барабана, 10 сигнални тръби и 10 зурли. Свири много прости неща, както за турска сватба.

7 септември – неделя… Към 7 часа след пладне, като отивах на разходка, минах покрай Кръстинкини, у тях свиреше пиано. На пътната врата беше баща й. Поздравих го и се отбих у тях. Там беше майка й, Милка, Сийка, брат й Тодор и един негов боен другар на гости. В 9 часа последният си замина. Когато другите излязоха да го изпращат, ний с господин Атанас Стамболов останахме и разменихме няколко думи по най-важния въпрос за споразумението ни с Кръстинка за годеж и венчавка. Той ми каза, че тя имала и други кандидати, но не я дали, защото на този въпрос той гледал така – човекът, на когото ще я даде, дотолкова да го хареса, щото да му бъде като син. Не гледал богатството и имотното състояние, защото то не е постоянно и може да се добие. След това той ми заговори за зестра и настоя да ми говори за нея. Аз му заявих в началото, че не ида за зестра и че се абстрахирам от този въпрос. Казах най-после – каквото даде, да го даде и внесе на нейно име. Той ми каза, че е против такова деление, защото то е начало на спорове между мъжа и жената. После ме запита какво искам, като ми каза, че може да ми даде 10 000 лева в пари или голямата къща до баба Божевица**, или едното отделение от тяхната къща. Покани ме да си избера. Аз му казах, че каквото избере тя, това ще избера и аз. След това той ми каза да дойда идущата седмица някоя вечер с нашите на вечеринка и да поговорят по въпроса с тях.

Фамилна снимка на Стамболови, Търново, около 1900 год.

Тъкмо свърши разговорът, всички влязоха в гостната, поговорихме малко по разни злободневни въпроси, между които бе и въпросът за уволнението на

офицерите. Тогава господин Стамболов ми каза, че каквото и да става, и да ме уволнят или не, те напълно ме харесват и няма да ме върнат.
13 септември – събота. В изпълнение даденото обещание на 7-ми того, неделя, да направим една вечерна фамилна визита, тази вечер всички incorpore*** в 9 и 1/2 часа се отправихме у Кръстинкини… Там ни посрещнаха домакините: г-н и г-жа Стамболови, г-ците Кръстинка, Сийка, Драга, Милка и Асенчо. Сервирана бе малка закуска с чаша вино. Стояхме до 1 часа след полунощ. Свириха на пианото в салона Кръстинка, Сийка и Милка. По най-важния въпрос, цел на визитата, уговорихме, че годежът ще бъде на 27 септември – Кръстовден. Те нямат нищо против.

Годежна снимка на Кръстина Стамболова и кап. Атанас Стефанов, Търново, 1919 год.

17 септември – сряда… В 1 часа след пладне заръчах в златарското ателие на Киркор Гарабетян два годежни пръстена, които ще са 14 карата. Ще бъдат готови идущата седмица в сряда…
20 септември – събота. В 2 часа след пладне отидох у господин Стамболова, дето заварих него, току-що дошъл от пазара, но Кърстинкини ги нямаше, понеже били на читалището, дето репетирали на пиано. Аз обясних и оставих на господин Стамболов рапорта си № 15, с който искам да ми се разреши да се сгодя, за да го подпише той и Кръстинка, че са съгласни.
21 септември – неделя. Точно година от славния бой при Дрен – чифлик. Има панихида в църквата "Св. Богородица" за убитите от полка офицери в тоя бой: зап. майор Немцов и зап. капитан Амийорков. След панихидата заедно с мама и тати отидох в читалище "Надежда" на утрото, което женското дружество "Радост" даде. Най-напред се прочете отчетът за 50-годишната дейност на дружеството от госпожа Константинова, сегашната му председателка, след това госпожиците Кръстинка и Сийка Стамболови излязоха на сцената и отлично изсвириха "Семиралис". После тях свири оркестърът, след което те излязоха отново и изсвириха едно арабско парче, също много добре.
27 септември – събота. Кръстовден! Отзарана Кръстинка и майка й ходили на черква и оттам направиха визита на мама по случай имения й ден. След пладне в 4

часа Кръстинка ме покани у тях на гости, та взаимно да посрещаме нашите гости… По-късно отидох в магазина “Хай лайф” на запасния ротмистър Кабакчиев и купих обичайните годежни парфюмерийни дарове: парфюм “Очарование”, една кутия пудра “Lion”, сапун “Глицерол”, едно ветрило луксозно и една кутийка помада… С приятеля ми от детинство Георги Ангелов отидохме у Стамболови да го запозная с годеницата ми и нейното семейство. Постояхме доста. Кръстинка и Сийка свириха заедно “Семиралис” на пиано. Дойдоха г-жа Галчева и дъщеря й Живка, г-ца Шопова Мара… Точно в 9 часа след пладне се отправихме фамилно у Стамболови. Бях облечен в съвсем новия костюм – английски образец, който си уших в София. Взехме пръстените и годежните дарове. Там заварихме роднините на Стамболови – Тодор и Донка Кръстеви, г-жа Стаматова и свещеникът Йордан Стойков. В 9 и 1/2 часа започна церемонията. Първо се състави и подписа годежният акт. След това се чете някаква молитва и се размениха пръстените. Баба Цона и мама подариха на годеницата по една пендара. Започна веселбата с пиано, пеене, танц, хоро, ядене и пиене. Между другото и децата, колкото ги имаше, излязоха на сцената с декламации и песни. Накрая изиграхме едно хоро на двора и чак в 3 часа след полунощ си тръгнахме.

В. Търново.

К.

Г-ца Кръстинка Самболова

и

Г-нъ Капитанъ

Атанасъ Стефановъ

А.

Ви молятъ да присѫтствувате на вѣнчалниятъ имъ обрядъ, който ще се извърши въ недѣля на 23 того 2 часа слѣдъ обѣдъ, въ църквата Св. МАРИНА махала Марино-поле.

Поздравленията ще се приематъ въ Военния Клубъ.

Ноември 1919 год.

печат Церовски

Покана за венчавката в църквата “Св. Марина”, Търново, 1919г.

28 септември – неделя… В 12 часа дойдоха Петър Стамболов и ординарецът на Тодора с дарове. На едната табла бяха даровете за мен…, а на другата – за мама, тати, баба Цона и Стоянка…

30 септември – вторник. В 3 часа след пладне, като отивах към Общинското управление на траурната манифестация, минах да поканя Кръстинка, ако обича да я поразведа, обаче Асенчо каза, че тя спяла. Аз я оставих и заминах сам. По пътя се събрахме с поручик Симеонов. Тъкмо наближихме Атанас Хаджинедялков, видяхме войниците като гонят с прикладите учениците – тесни социалисти от площада при хотел “Роял”. Срещу нас видях доста госпожи и госпожици да бягат. Ние побързахме да се явим по-скоро там. Заварих една група цивилни и няколко

военни, заловили зап. поручик Върбан Ангелов, депутат – тесен социалист, и налагат ли го, налагат по главата с бастуни и юмруци. Аз се затекох тъм тая камара. Върбан ме видя и ме молеше за помощ. Аз обаче ядосано му казах:

Венчална снимка на Кръстина Стамболова и кап. Атанас Стефанов, Търново, 23 ноември 1919 год.

“Какво дириш тук? Това ти е малко”. В това време измежду многото ръце, които се простираха сред тълпата да удрят Върбана, видях една ръка с пистолет, насочен право в главата му. Аз помислих, че това е само за ефект да го сплашат, обаче пистолетът изгърмя. Вместо Върбана, удари право в главата други един човек, стоящ зад Върбана, който малко преди беше стоварил върху главата му два юмрука и доволен тръгна да си отива. Разстреленият, баща на поручик Георгиев, тутакси се повали мъртъв на земята. Всички се разотидоха. Убитият го прибраха. Войската продължи пътя си към Общинското управление, дето хилядното множество акламира траурните ѝ знамена при пристигането ѝ. Оттук начело с участниците гражданството потегли за Марно поле. Когато стигнахме на Марно поле, аз се отделих от строя и отидох да изведа годеницата да чуе ораторите. Тя и техните вече бяха чули за произшествието и доста бяха разтревожени. Скоро те се приготвиха и излязохме. Говориха адвокат Иван Хрелопанов и свещеник Тулешков…

* Става дума за майор Никола Михов, Министър на войната от 21. IV. 1942 до 14. IX. 1943 година и Регент на България от 9. IX. 1943 до 9. IX. 1944 година.

** Отнася се за фамилната къща на Стамболови на ул. “10 февруари”№ 9, която и днес съществува.

*** incorpore / фр./ – групово.

№ 3

АТЕСТАЦИЯ

От 5. X. 1919 год. до 5. IV. 1920 год. като командир на Нестроевата рота капитан Стефанов е незаменим. Твърд, упорит, категоричен в решенията си, желающ да обгърне всички прояви на службата. Той понявга, вследствие централизационния си дух, закъснява в изпълнение на дадените му поръчения и заповеди – дефект, ни най-малко ненамаляващ неговата достойност като офицер и началник, като се имат предвид общата разпуснатост, упадъкът на дисциплината и моралът всред долните чинове. Изобщо със своята интелигентност, висок морал и дух, той обещава да стане един незаменим офицер и началник.

10. IV. 1920 г. Командир 18-й пех. Етър. полк
полковник Иванов

№ 4

Обична бабо!

Сряда след пладне, срещу Коледа ни се роди дъщеря. За кръщението по-нататък ще те поканя да дойдеш и да си видиш правнучката. Сега тя е добре, булката също. Много ти здраве от мен, булката, мама, тати и Стояна!

10 януари 1921 г. Твой внук: Атанас
Велико Търново

№ 5

АТЕСТАЦИЯ

1921 – 1922 година

Поддържам напълно атестацията му досега.

Отличен офицер във всяко отношение, незаменим командир на рота, подчинен и другар. Достоен бъдещ щабофицер. Несправедливо наложеното

наказание от дисциплинарния комитет не му въздейства по носене службата, макар че вътрешно морално и душевно това да го хвърля понякога в отчаяние. Той е достатъчно морално крепък, за да понесе една такава обида. Капитан Стефанов прави чест на инв. дружина като ротен командир.

Командир на 4 п. Плев. Дружина
Подполк.: / не се чете /

В Дружината Капитан Стефанов не е дал повод да се измени дадената му досега атестация.

На 13. 6. 1922 г. като старши ротен командир бе назначен за помощник и домакин на Дружината. И в тая длъжност той си остана неизменно същият – извънредно трудолюбив, откровен, честен и акуратен. Не се спира пред никакви трудности, за да свърши успешно възложената му работа, за което способстваше твърде много общата му култура. Има достатъчно амбиция в неговата работа, която подхранва твърде успешно неговата импулсивност. Притежава и солидни познания по службата. В резултат се очертава неговата отлична фигура на офицер.

Разлика в носенето на строевата и домакинската служба в него не съзирам – еднакво добър е и за двете.

Неоснователно наложеното му наказание засяга неговото честолюбие, но съвсем не е отслабило неговата ревност в изпълнение служебните му задължения.

Изобщо капитан Стефанов е един безукоризнен офицер.

1. XI. 1922 г. Командир на 4 п. Плев. на Н. В. Дружина
Плевен подполковник: / не се чете /

№ 6

ЦАРЯТ В ПЛЕВЕН

/статия на капитан Стефанов за в. "Народна отбрана" бр.1 от 1/VI.1922 г./

Хубав ясен пролетен ден. Жежкото плевенско слънце като че ли бързаше да изсуши последните останки от калта по улиците след напоителния нощен прохладен дъжд. Изглежда, че и самата природа с един замах се бе погрижила да направи по-приветлив и приятен прашния и отегчително горещ град.

Часът е 10 преди пладне. Камбаните на църквите за трети път с тържествен звън канят богомолците на молитва. Със скоростта на техния звук се разнасяше и заливаше като вълна радостната вест, че първият гражданин на България, Н. В. Цар Борис III, заедно с Августейшите си сестри Т. Ц. В. Княгините Евдокия и Надежда, бил вече в църквата "Св. Никола". Голяма и искрена бе радостта на плевенци. Тя непринудено излизаше от дълбините на сърцето, затова неудържимо възторжено сияеше по всички лица… Всички бързаха само да заемат по-видно и по-лично място, за да може по-очевидно да демонстрират и изявят своята любов, почит и уважение към своя легендарен по себеотрицанието си Цар!… Никога няма да се заличат в народната памет силните впечатления и спомени от героичното държание в епичните борби за национално освобождение и обединение на храбрия ни млад ЦАР. Той като вихър летеше от полесражение на полесражение и като легендарния генерал М. Д. Скобелев беззаветно хвърляше себе си като последен резерв всякъде и във всички критични боеве по Тракийските, Македонски, Поморавски и

Добруджански поля, гдето се е решавала съдбата на България! Един ден историята ще каже своята безпристрастна авторитетна дума за най-тежките и критични боеве в нашите войни. В тях Царят взема непосредствено участие от начало до край и няма бой, в който Неговото Име да не е преплетено.

Още в църквата, при свършване на литургията от свещеник Изгоренков, бяха приветствувани милите и отдавна желани гости на града. В църковния двор Тям се представиха всички длъжностни и официални лица и бяха приветствани от страна на плевенското гражданство от зап. полковник Христо Нерезов. Царят отговори с кратка подходяща реч, която завърши с благопожелание: "Бог да дарува по-светли бъднини на нашето многострадално, но жилаво племе".

След това пешком Царят и Княгините, последвани от събралото се множество, от шефовете на много учреждения, от действуюоще офицерство, от много запасни офицери, обиколи историческия Музей, Мавзолея, Сиропиталището, Градската градина и Скобелевия парк. Навсякъде Те бяха предмет на особено внимание. Доста много букети от живи цветя Им бяха поднесени на разни места. Августейшите гости бяха акламирани от причакващото ги гражданство.

Така неочаквано и набързо плевенци посрещнаха тая заран своя любим ЦАР и го съпроводиха при обиколката му до историческите паметници в града. По обяд го изпроводиха към Пордим с традиционните български пожелания: "На добър час и на добър път" и с надежда, че друг път ще имат честта да бъде повече между тях.

"Нека не забравяме един от първите между нас, когото всички познаваме. Вие, офицерите, го познавате от бойните полета, гдето заедно с Вас бра лаврите на героичната борба, а ние го познаваме по връзките Му, дълбоки и широки, с народа. Никоя държава няма владетел като Цар Бориса, който да се ползува с тая популярност, обич и привързаност от народа си. В страната ни няма човек, който да не споделя тия мои думи и чувства за Негово Величество Българския ЦАР" – Из тоста на Министър-председателя*, произнесен при банкета на офицерите от Софийския гарнизон в Офицерския клуб на 21 февруарий т. г.

Капитан Атанас Стефанов

* Отнася се за Александър Стамболийски, министър-председател от 7 октомври 1919 до 9 юни 1923 година.

доклад
"АВИАЦИЯТА КАТО БОЙНО И КУЛТУРНО СРЕДСТВО"

НАПИСАЛ: капитан АТАНАС СТЕФАНОВ
1922 година

[. . .]*

Въздушната война като неизбежно явление в бъдещите въоръжени конфликти между народите

Прелиствайки историята на войните, ние не може да не забележим факта, че двете теории – аеростатика и аеродинамика, току-що родили се, току-що изнамерили балона и аероплана, са били употребени най-напред за нуждите на

войната. В по-старите войни, водени дори до 19 век, не е имало и идея за въздушна война. В по-ново време, с изнамирането на цепелина и аероплана, се явява едно ново средство за воюване, което широко се разпространява и прилага във всяка следваща война. В последната дори се унифицира вече като отделен род войска със своя тактика за действие.

Във Франко-пруската война виждаме много слабо използван само балонът. В крепостната война около Париж – за наблюдение или пък за изнасяне вън от крепостта пасажери като адвоката Гамбета / организатор на френската милиция /. Тогава с балон се изнасят пощенски гълъби и поща от обсадената крепост. В Триполитанската / 1911 год./ и Балканската война / 1912 – 1913 год./ се явява аеропланът и се използва за разузнаване. В Европейската война въздухоплавателните машини значително се усъвършенстват и се използват като чисто боеви средства. Не само за наблюдение и разузнаване, а даже и за преследване, бомбардиране и унищожаване на противника. Те се очертават като отделен род войска – въздушни войски. В началото на войната техният процент в сравнение с общата численост на армиите е нищожен. В края на войната въздушните войски вече се конкурират с другите главни родове войски – кавалерията и артилерията. Тоя извънредно интензивен прогрес на авиацията ни дава основание да предположим, че в бъдеще въздухоплавателните войски ще бъдат най-важният фактор за победата. Французкият генерал Maitrot се изразява в своята книга "L'aveni militaire de la France": "В бъдеще, който владее въздуха, ще господства по суша и по море и ще спечели победата". Организаторът и настоящият началник на въздухоплавателните войски във Франция, генерал Хиртхауер, изтъква, че във всички народи напоследък се забелязва силен стремеж към завладяване на въздуха. Той казва: "Ако искаш мир, стани господар на въздуха". Всичко това дава основание да се каже, че не може да се предвиди докъде ще стигне развитието на този род войска. От статистиката знаем, че Франция в началото на войната е имала само 134 аероплана, разпределени на 23 ескадрили в услуга на висшето командване. Само 4 години след това, в края на войната, тя разполага със 7300 аероплана. През април 1918 година въздушната дивизия била организирана, разчленена и обучена да действа според новата въздушна тактика и стратегия. Тая дивизия се движила над целия фронт и се явявала там, дето и когато трябва. Когато летяла, небето потъмнявало. Скоро тя успяла да вземе решително надмощие над неприятелската авиация и по такъв начин си осигурила господство във въздуха. Тя денем и нощем безпрепятствено е бомбардирала неприятелските войски, тренове, мостове, лагери, каптажи и пр. като навсякъде всявала несигурност, безредие и ужас! Изхвърленото срещу неприятеля количество бомби често е достигало дневно 100 тона. В продължение само на 5 месеца са били унищожени 800 германски аероплана, 200 балона изгорени и 6000 тона бомби изхвърлени… Мнозина военни писатели вече предсказват и пишат, че всеки бъдещ международен конфликт винаги ще започва и завършва с въздушна боева дейност!

Средства на въздушната война

Общоевропейската война извика на бойната арена въздухоплавателните войски, които вече се третират като отделен род оръжие. Въздухоплавателните уреди, с които се снабдяват въздушните войски, днес се подреждат главно в две

групи: 1. по-леки от въздуха – балони: неуправляеми и управляеми; дирижабли и цепелини и 2. по-тежки от въздуха – аероплани: моноплани и биплани.

Следва да се кажат по няколко думи за устройството, свойствата на тия уреди и възможното им използване за целите на войната.

Неуправляеми балони

Балонът е първият въздухоплавателен апарат. Първоначално той е имал сферична форма и се пълнел с топъл въздух, а после със светлинен газ и водород. Едва в 1887 година той изменя формата си и става продълговат. Тая форма е изобретение на германците Парсевал и Стасфилд. Обикновеният балон е неуправляем и ако го оставим невързан, ще бъде играчка на ветровете. Когато той е бил употребяван за военни цели главно, е бил привързан. От историята на Парижката обсада в 1870 – 1871 година виждаме да се пущат свободно да се движат и оттеглят вън от крепостта около 70 балона с пасажери. Това е било несигурно, рисковано и затова има твърде ограничено приложение. Ето защо неуправляемият балон се използвал във войната главно като привързан за наблюдение…

Привързаните балони повдигат наблюдателя на един по-висок хоризонт и дават възможност да се наблюдава неприятелската позиция и нейния тил, което е крайно необходимо. Например позицията на 18-ти и 20-ти пехотни полкове в Гевгелийското поле срещу неприятелската позиция на Мая – Даг в последната война се намираше просто в един трап, лишен от всякакъв удобен наблюдателен пункт. Ако не бяха привързаните балони в с. Негорици и Конско, а първоначално и в с. Мързенци, ние наистина много малко щяхме да знаем какво става у противника. Най-важното тактическо свойство на тия балони е това, че те дават възможност и при най-равна и най-неблагоприятна наша позиция да се построява висок наблюдателен пункт, с който може да се поддържа постоянна телефонна свръзка. Тия балони се пращат чрез моторни макари – лебедки и се прибират чрез същите. Наблюдателите им не могат да се защитават. Те трябва да бъдат защитени от земята с противоаеропланни батареи и картечници или по въздуха от леки бойни аероплани.

След появяването на бойните аероплани в Европейската война мнозина побързаха да предскажат изчезването на тия балони във войната. Скоро се намери начин да бъдат защитени от аеропланните атаки. До края на войната те не само не изчезнаха от фронтовете, ами повече се разпространиха. Те не изчезнаха даже от Западния фронт, където авиацията беше развита и многочислена. Действително, често четяхме в бюлетините за запалени балони. С очите си видяхме как нашите бойни аероплани от Удово посред бял ден запалиха и свалиха французкия наблюдателен балон при Мая – Даг. Това не ни дава право да отречем ползата от тия балони, а оттам и техния raison d'etre. От опита във войната знаем, че когато горespоменатият французки балон се издигнеше, неприятелската артилерия започваше с поразителна точност да обстрелва нашите наблюдателни пунктове, батареи и пр…

В богатите европейски армии, дето бяха придали силни аеропланни части към пехотата и артилерията, балоните пак не изгубиха своето приложение. На бойното поле те си имат своя специална сфера на дейност, от която аеропланът не може успешно да ги измести. Ние едва разполагаме и едва ще разполагаме с

аероплани само за стратегически цели. У нас наложително се явява използването на балона за близки тактически цели. Успешната дейност на нашите привързани балони в Добруджа още по-добре ни убеждава в това.

Управляеми балони

До днес са известни два вида управляеми балони:

а/ дирижабли и б/ цепелини. Първите са с мека конструкция, крайно неустойчиви на силни ветрове и с малка скорост. Вторите са с алуминиев скелет – твърда конструкция, по-силно устройчиви са на атмосферните вълнения, имат по-голяма скорост на движение и товароповдигателна способност.

Дирижабли

Още в 1884 – 1885 година Ренар и Кребс построили управляемия балон – дирижабъл “La France”, с който направили няколко успешни полета със скорост около 28 км в час. В 1883 година Ренар построил втори дирижабъл със скорост 40 км в час, който можел да се държи във въздуха непрекъснато около 10 часа. Тези цифри действително говорят за един сериозен успех, но далеч незадоволителен, защото не са били удовлетворени дори и най-скромните искания на въздухоплавателите. Вторият дирижабъл на Ренар е бил снабден с един мотор от 45 конски сили, тежък 30 кг. Скоростта му е била много слаба – 11 метра в секунда и можел да лети само в тихо време. Чувствително по-голямо усъвършенстване на управляемия балон поради меката му конструкция не можаха да дадат нито французите, нито които и да било други. Германците, за да могат да снабдят балона с много силни и по-тежки мотори, му придадоха голяма продълговата и обемиста форма от твърда конструкция. Тази е може би причината, задето нашите противници не разполагаха в последната война с управляеми балони и почти не се възползваха от тях.

Цепелини

Цепелините са германско национално творчество. Те носят името на своя изобретател граф Фердинанд фон Цепелин. Подобно нещо не можаха да открият другите нации. Наистина преди войната англичани, французи, италианци и др. имаха свои управляеми балони – дирижабли, но никъде във войната не видяхме да ги прилагат. Германците преди войната имаха управляеми балони и то 3 системи: Цепелин Шите, Ланц и Парсевал. Най-усъвършенствана и пригодна за военни цели излезе първата и затова само тя бе употребена във войната. Изобретателят й, граф Цепелин, е роден в Костанца при Баденското езеро на 7 юли 1838 година. Той станал офицер през 1857 година, а във Франко-пруската война се отличил и добил голяма известност. С въздухоплаване започнал да се занимава едва след уволнението си в чин генералщабен майор. Успял да реализира своята мечта в 1900 година, когато е бил построен, почти само от средства на графа, първият цепелин. През 1905 година той построил втори, по-усъвършенстван въздушен кораб, разрушил се още при първото си издигане. През 1908 година бил направен трети цепелин, пропътувал край Рейн – от Костанца през Страсбург за Майнц. Споменатото пътуване направило силно впечатление и възхитило германския народ. Веднага се открила подписка и били събрани волни пожертвования 6170000 марки, които били дадени на граф Цепелин за продължение на делото му. С тази сума били построени няколко нови цепелини, наречени вече въздушни кораби. Те имали повдигателна сила от по няколко тона търговски или боен товар. Можели да

изминават повече от 2000 км безспирно и да престояват във въздуха повече от едно денонощие, като се движели със скорост 100 км в час…

Цепелините, организирани в ескадри от по няколко единици, още в самото начало на войната, се проявиха като силно ефикасно бойно средство с прочутите бомбардировки над Париж и Лондон. Единични цепелини бомбардираха Солун и Букурещ. От пресата е известно какви разрушения правеха, какъв ефект имаха и най-важното – каква паника е предизвикало тяхното появяване. Когато се организираха мощни отбрани срещу тия въздушни пирати, доста единици от тях бяха свалени около Лондон. От тия, които тръгват от град Темешвар и бомбардираха Солун, един бе свален при делтата на Вардара. Единственият, находящ се в България цепелин, имаше хангар в град Ямбол, отдето той правеше набези до Букурещ нощем и се връщаше сутрин. Един ден се връща цял, но, повреден от букурещките противоаеропланни оръдия, пада в лозята при село Арбанаси, Търновско. Големите размери на цепелините, както и не толкова голямата скорост на движението им, налагаха почти изключително да действат нощем и в облачно време. Противниците обаче поставиха много силни прожектори, с помощта на които ги откриваха. След всичко това цепелините слязоха от сцената на сухопътната война и се прехвърлиха като едно допълнение на флота в морето. Тежките бомби, които те хвърлят, често повреждат военните кораби, а малките дори и потопяват. Те са много по-самостоятелни и независими от базата си отколкото аеропланите и могат да съпровождат флота много далеч в морето. От въздушния кораб се вижда много далеч в морето, на повече от 100 км, и затова той може да забележи неприятелския флот много рано и да даде сведения на своя такъв. Особената задача на цепелините е и тая – да изнамират от високо подводниците /при хубаво време те много добре се забелязват даже и като са във водата/ и да ги унищожават.

Аероплани

По-тежките от въздуха апарати за летене се наричат аероплани. Според числото на поддържащите равнини те биват моноплани, биплани и полиплани. От опит обаче е намерено, че само първите два вида са практични и затова само те се употребяват.

История на откриването на аероплана

До края на 18 век почти се изяснила възможността за летене по начина на птиците. Затова през 19 век се обърнало сериозно внимание на апаратите с поддържащи равнини – планьори и започнали научни изучавания на птиците и хвърчилото. Пръв сериозно се е заловил с изучаване законите на летенето немският инженер Отто Лилиентал, който се счита за родоначалник на съвременната школа на авиацията. Бидейки човек с проницателен ум, широки познания и силна воля, Лилиентал в продължение на 6 години правил систематично опити с планьори. Той винаги избирал най-добър тип по конструкция и най-лекия способ за управление във въздуха. Първият му планьор, построен в 1890 година, се състоял от 2 крила от здраво платно, опънато на солиден дървен скелет, от стабилна опашка и от вертикално кормило, а пилотът висял във въздуха, държейки се за планьора с лактите си… В продължение на 6 години Лилиентал е извършил 2000 полета. На 10 август 1896 година той станал жертва на един случаен страничен вятър. Умрял,

след като изказал думите: “Нямах птичия инстикт, за да усетя направлението на вятъра”.

Опитите на Лилиентал имали грамадно значение, защото изяснили много въпроси по съпротивлението на въздуха, налягането на вятъра, възстановяване и запазване на равновесието и др. Тия опити скоро били подети от много учени в Англия, Америка и по-късно във Франция. Най-ревностните лилиенталови последователи са били двамата американски братя Вибур и Орвил Райт, притежатели на малка велосипедна фабрика в Дайтон, щат Охайо. На тях първи се удало, след дълги опити и летения по начина на Лилиентал, да изучат добре принципите на летенето и да построят планьор с газов двигател с 16 конски сили. На 19 декември 1903 година извършили няколко свободни полета като доказали, че апарати по-тежки от въздуха могат да летят свободно. Този исторически ден е минал незабелязано. От 1904 година опитите на братя Райт стават в една пуста местност около Дайтон и всичко се пазело в най-голяма тайна… Факт е, че до 1906 година опитите им са останали неизвестни за никого. Разказва се само, че през септември 1904 година те са можели вече да изписват затворени криви. Една година по-късно им се удало да изминат 40 км за 39 минути.

Докато братя Райт извършвали при абсолютна тайна своите опити, във Франция, отчасти под влияние на слуховете от Америка, отчасти по собствена инициатива, последователите на Лилиентал правели с най-голяма ревност летения с планьори. Първото летене с аероплан в Европа се удало на Сантос Дюмон на 12 ноември 1906 година със собствения му биплан в околностите на Париж. Тоя ден той извършил два полета един след друг: първия на 60 метра, а втория на 220 метра. И за двата полета той получил награди.

[. . .]**

Несъвършенства на съвременния аероплан

За да свърша с устройството на аероплана, следва да се кажат няколко думи за неговите несъвършенства, както и какви усъвършенствания трябва да се направят в бъдеще, за да го направят практично пригоден.

Единственият най-сериозен недостатък на аероплана засега остава липсата на автоматичен страничен стабилизатор, поради което той често под влияние на силни странични ветрове губи равновесие. В силно ветровито време знаем, че нямаше аеропланна дейност на фронта. Безспорно, за много ловкия летец това не представлява никаква опасност. Това още в 1913 година доказа французкият авиатор Пещ, който по няколко пъти обръщал своя аероплан във въздуха и тутакси след това възстановявал равновесието му. Пещ се счита за баща на въздушната акробатика. Оттогава много време измина и все пак малцина са днес авиаторите, които успешно могат да правят лупинги във въздуха. За да може аеропланът да се използва и от най-обикновения пилот при най-неблагоприятни условия, необходимо е да се достигне автоматично възстановяване на равновесието му, което ще замести природния инстинкт на птицата.

Друга задача за достигане в усъвършенстване на аероплана се явява подобрение способа за излитане и кацане. При сегашното му устройство при кацане са налага т. н. “редресиране”, от което почти изцяло зависи успеха и безопасността.

Има стремеж също да се изнамери начин за събиране крилата на аероплана след кацане, както това правят птиците. Постоянно увеличаващата се голяма разпереност, достигнала вече 30 – 40 метра за големите търговски и пътнически аероплани "Фармли", "Блерио" и др. системи, застрашава да се обърне в едно голямо неудобство, защото по разните аеродруми няма такива големи хангари за прибирането им.

Безспорно могат да се посочат още детайли в конструкцията на аероплана, подлежащи на усъвършенстване, но те не са от толкова голямо значение…

[. . .]***

Авиацията във войната
/ военна авиация /

"Макар да са защитени владенията на държавата по суша от армията, по море от флотата, това вече не беше достатъчно; трябваше да се мисли за недостъпност на нейните въздушни граници: за аероплана. Той трябваше да се използва, тъй като не съществуваше никаква друга техника, способна да защити въздушното пространство".

G. Gromegier

Назначение, служба и дейност на аероплана във войната

Аеропланът е предопределен, благодарение на особените тактически свойства, които обладава: лесноподвижност и поворотливост, голяма бързина, малка цел, високо летене и др., да играе голяма роля във войната, както сухопътна, така и морска / хидропланна /. Ето защо ние ще се занимаем главно със службата, назначението и приложението на аероплана във войната. А какво бе назначението на аероплана във войната? Ето въпросът, на който всеки участник в последната голяма война с леснина ще отговори. Предназначението бе и ще бъде:

1. Да събира сведения за разположението и силата на противника.
2. Да открива неговите батареи.
3. Да коригира стрелбата на нашите батареи / прав план /.
4. Да пречи на неприятелската авиация да събира сведения за нашите войски.
5. Да разстройва тила на противника.
6. Да прави аеропланни снимки на неприятелските позиции и важни пунктове в тила му / пристанища, железопътни центрове и др./
7. Да снабдява с хранителни и бойни припаси обходените свои части, както и гарнизоните на крепостите.
8. В страни, дето авиацията беше силна / Германия, Франция и Англия /, да забавя и затруднява настъплението на противника.
9. Да подпомага атаката.
10. Да преследва и окончателно разстройва отстъпващия противник.

Тия са в общи черти по-главните задачи, които авиацията е изпълнявала и ще изпълнява по време на война.

Видове аероплани

Докато в Триполитанската и Балканската война аеропланът се използваше само за разузнаване, последната война, особено във втория си период, се обърна на позиционна и създаде ред нови нужди и условия за най-различното му приложение. В началото на тая война аеропланите се използваха пак само за разузнаване,

особено германските, които летяха на 1000 – 2000 метра височина. От тая височина каквото забележеше авиаторът с око или бинокъл, донасяше. Войната загуби своя подвижен полски характер и се създаде възможност да се струпат на фронта и далеч зад него специални противоаеропланни оръдия. Аеропланите бяха прогонени от тях на по-голяма височина 4500 – 7000 метра. Това затрудни наблюдението и принуди наблюдателите да употребяват фотографически апарати с все по-голямо фокусно разстояние. Днес фотографическите апарати вече са така усъвършенствани и необходими, че без тях авиацията би била абсолютно негодна за разузнаване.

Нуждата от успешно коригиране на артилерийската стрелба, която в тази война доби извънредно голямо значение, предизвика инсталирането в някои аероплани на тежки предавателни, а по-сетне дори приемателни радиоапарати.

Необходимостта да се разузнават големите продоволствени, муниционни и други видове складове наложи да се увеличи повдигателната способност на аеропланите, за да може да им се дават за целта повече и по-тежки ефикасни аеропланни бомби. Да не бъде лесно свален отиващият дълбоко в неприятелския тил аероплан, за да може той да се брани, а при нужда даже и да напада забелязани колони, обози и др., на аероплана са поставени по една, две и повече картечници. На някои аероплани са били инсталирани малки оръдия, с каквито бе обстрелван бивакът на 5-а и 6-а рота от 18-ти пехотен полк на височината при с. Мързенци, Гевгелийско, през януари 1916 година.

Нуждата да се съдейства на атаката като се доунищожат останалите живи защитници в окопите на атакуемия участък е заставила техниците да създадат специална броня, която да не може да бъде лесно пробивана от снарядните парчета и куршумите. Идеята за бронирания аероплан е горе-долу едновременна с тая за танка. Главната му задача бе сигурно унищожаване на останалите неразрушени бетонирани картечни гнезда след артилерийската подготовка.

На 31 май 1918 година на Южния фронт в Македония французите при атаката на Яребичната височина значително си спомогнаха с такива бронирани пехотни аероплани. Те летяха съвсем ниско, на 30 – 40 метра, над окопите на атакуемия 49-ти пехотен полк. С действителен картечен огън доунищожиха останалите в тях след барабанния огън живи защитници. Ефектът от тия аероплани заслужено е привлякъл вниманието на американските техници, за да работят за тяхното доусъвършенстване дори и след войната. Вече е изнамерен един усъвършенстван брониран аероплан. Във вестник "Народен глас"брой № 221 от 21 октомври м. г., издаван в Ню Йорк, пише:

"Един новоизработен брониран аероплан, предназначен за атакуване на пехота, въоръжен с 30 картечници, които могат да изстрелват в разни посоки по 3000 изстрела в 4 секунди, който може да взема по 140 мили на час, замина днес за Вашингтон. Там ще се произведат опити от военните експерти при Военното министерство. Всички картечници могат да се приведат в действие само от един човек посредством електричество. Аеропланът може да оперира в един радиус от 400 мили и еснабден с мотор 600 конски сили. Понеже е добре брониран, то не може да бъде лесно повреждан от оръдия и картечници и се смята за последна дума на военното изкуство".

Необходимостта да се даде възможност на аероплана безопасно да действа около бреговете и над моретата в помощ на бреговата охрана или морския флот, е наложила заменянето на колелата на шасито с лодки. Те дават възможност на аероплана свободно да плува над водата и така да получи своята скорост за излитане над водната повърхност. По такъв начин се е явил хидропланът.

Във втората половина на войната се създаде последният вид малки, но бързи аероплани с голяма огнева мощ, наречени ловджийски или боеви – за борба с неприятелските аероплани.

Един тип аероплани не може да се справи с високите нови задачи, с които последната война отрупа аероплана. Яви се нужда аеропланите да се поделят на три главни вида според службата и конструкцията си. Тези видове са следните:

1. Бойни аероплани за преследване неприятелските аероплани.
2. Тежки аероплани, употребявани за пренасяне тежести и за бомбардировка.
3. Специали аероплани за разузнаване, свръзка, коригиране артилерийската стрелба и пр.

Първият тип са бойните аероплани. Те действали единично /Евтек, Биолке, Имелман, Ритмайстер, Фрайхер фон Ритховен и др./ или най-често сведени в отделения с различен състав – обикновено с 10 до 14 апарата в отделение. Германските леки бойни аероплани във войната носеха бензин само за 2 часа, имаха само 1 пилот и 2 предни картечници. Службата в тези отделения е най-трудна. Отделението има телефонна връзка с предните позиции, а някои отделения дори са си устройвали свой наблюдателен пост в предните позиции. В зависимост от числото на идещите неприятелски аероплани се вдига нужното число бойни, за да ги преследват. Тяхната задача се счита за изпълнена, не само когато свалят неприятелски ароплан, но и когато отбиват неприятелските ескадри и не им позволяват да влязат в наша територия… При хубаво време за летене всички леки бойни апарати се изваждат от хангарите, пробват се моторите им, напълват се резервоарите им и така съвършено готови чакат тревожния сигнал за появяване на неприятелски аероплани, за да се вдигнат. При такива дни често се случва на един лек апарат да се вдига 2 – 3 пъти на ден, според дневника на капитан Биолке.

Леките аероплани летят само над наша територия, дето и завързват бой. Много рядко минават границата при преследване и там почти избягват боя. Ако са над наша територия, те се спускат надолу и с виражи могат да се спасят. Над неприятелска територия аеропланът не може да намалява височината си, защото рискува да бъде свален от артилерията, картечниците или от пехотата. Бойните отделения и аероплани се използват още за охрана на тежките ескадри за бомбардировка или за такава на привързаните балони, цепелини, разузнавателни аероплани и други. На 19 февруари 1918 година една неприятелска ескадра от 20 – 30 аероплана, под охраната на 7 – 8 леки бойни аеропланчета "Спат" и "Нюпорт", успешно достигна при Дедели. Там бомбардира нашите муниционни складове, в резултат на което изгоряха няколко десетки хиляди гранати и маса ракети. Тази неприятелска ескадра при възвръщането си беше нападната от няколко бойни апарати от Удово. Благодарение ефикасната многочислена охрана благополучно се завърна обратно и застави един от нашите бойни аероплани да слезе при село Черпица.

Вторият тип са специалните големи тежки аероплани. Те се използват за бомбардиране на неприятелски биваци, фабрични центрове, гари, пристанища, мунсиционни складове и др. подобни. Тия аероплани се групират обикновено по 2 – 3 ескадрили, всяка от които има по 15 – 20 аероплана. Носят тяжест от 250 до 3000 кг, а напоследък и по-много. Екипажът им бива различен, но най-малко той е един пилот и един наблюдател, а в по-големите аероплани още 1 – 2 картечника.

С последния германски тип за бомбардировка успешно и твърде ефикасно в края на войната бяха бомбардирани Париж и Лондон. Той е имал грамадни размери: разпереност на крилата 40 метра, дължина 20 метра и 6 мотора по 250 конски сили. Екипажът му е бил 2-ма пилоти, 1 наблюдател и двама картечника. Имал много картечници и представлявал цяла въздушна крепост. На него имало радиотелефонни предавателни и приемателни станции. Управлявал се по морски начин в мъгла и облачно време. Полетите с тоя тип аероплани са могли да стават във всяко време на денонощието и независимо от състоянието на времето. Те летели винаги в големи групи от по 20 – 25 аероплана…

Нощните летения са малко по-опасни по отношение на преследването от страна на противника, но са много неудобни по отношение слизането на аероплана на земята. Повреждането на аероплана при тия полети трудно се е избягвало, даже и когато аеропланите са бивали снабдени със специални прожектори под крилете и опашката.

В мъгливо и облачно време също е било неудобно да се лети. Ако аеродрумът е заобиколен с високи планини, както тая при Удово в Македония, в такъв случай обикновено се избягва летенето. През 1916 година при Демир – Капия двама германски авиатора катастрофират и се убиват.

Генерал Maitrot в книгата си “L’avenir militair de la France” говори, че при примирието Франция е притежавала аеропланни бомби, тежки по 500 кг едната. Те потапяли и най-мощния параход, стига експлозията да стане не по-далеч от 30 метра около самия параход. Вече имало в употреба и бомби, тежки по 1 тон едната. Според Maitrot били предостатъчни една дузина бомби, за да подравнят със земята градове като Берлин. В бъдеще аеропланите щели да пускат цели варели със силно компресирани отровни газове, които щели да разнасят смърт в големи райони.

В началото на войната французите употребяваха доста често стрели, като с тях обсипваха нашите биваци и застави от охранението. Стрелите биваха хвърляни от големи височини и при пристигането си на земята обладаваха такава скорост, че раните от тях биваха обикновено тежки и дори смъртоносни. При падането си те са имали скорост 100 метра в секунда, която се оказа предостатъчна да пробие даже и стоманена каска. С такива стрели почнали да си служат и немците.

Третият тип са специалните аероплани. Те са: а/ за разузнаване, б/ за свръзка, в/ пехотни, г/ за коригиране артилерийската стрелба и д/ хидроплани.

Този тип аероплани са за специални назначения и служби. Към тях се отнасят и всички невоенни апарати: полицейски, пасажерски, спортни и др. Всяко аеропланно отделение за разузнаване обикновено е имало 6 аероплана и най-малко толкова пилоти и наблюдатели. Във войната ние имахме две такива отделения в Удово и Белица с по 4 апарата. През февруари 1918 година, когато посетих отделението в Удово, налице имаше годен за работа само един апарат. Желаната норма у нашите отделения не се спазваше по независещи от нас причини. Нашите

съюзници, германците, в това отношение бяха много точни. Излезеше ли от строя някой аероплан, веднага изпращаха на негово място друг от депото, което се намираше в Скопие и то с нов пилот и наблюдател. Ето защо те във всеки момент имаха попълнени аеропланните си отделения с машини и авиатори. Всеки аероплан за разузнаване има 2 места – за пилота и за наблюдателя; 2 картечници – едната отпред, стреляща през перката, а другата при наблюдателя, поставена на подвижна основа. Аеропланът D. F. W. на нашето разузнавателно аеропланно отделение в Удово има мотор 220 конски сили, тежи 900 кг и предавателна безжична станция. Моторът система "Бенц" изминава в час 140 км и се качва за 30 минути на 4000 метра височина.

В разузнавателния аероплан пилотът управлява мотора и аероплана, а наблюдателят извършва разузнаването, стрелбата с картечница, фотографирането, радиотелеграфирането и пр. Същевременно наблюдателят с условни знаци напътства пилота каква посока да държи и накъде да кара.

Със специалните аероплани се извършват следните работи: а/ рекогносцировка, б/ фотографиране, в/ коригиране артилерийската стрелба, г/ свръзка с пехотата, д/ хвърляне бомби и случаен въздушен бой.

Рекогносцировката бива близка – по позициите и далечна – зад тях в тила. Всяко разузнавателно отделение има свой участък и върши разузнавания преимуществено в него. Близките разузнавания се извършват обикновено от височина 3000 метра, по-далечните от 4000 – 4500 метра, а много далечните от 5000 метра.

Преди летенето наблюдателят се снабдява с точна карта на мястото, дето ще лети. Отбелязва на нея всички пунктове, които влизат в задачата му и трябва да ги разузнае. Заедно с пилота уговарят предварително през къде ще минат и как ще се разбират. Когато се лети над една местност за първи път, наблюдателят начертава по картата с цветен молив пътя на летенето. Основно оглежда и проучва най-забележителните пунктове по картата, които трябва да търси за ориентиране през време на полета. Изчислява колко е пътят, по който ще лети и се съобразява с количеството на бензина, който носи. През декември 1915 година два германски аероплана бяха ходили до Атина да носят поща и пощенски гълъби на гръцкия крал. На връщане слязоха в полето западно от Гевгели и като взеха бензин, продължиха пътя си за Скопие.

Наблюдението отгоре се извършва с бинокъл или просто око. От големи височини ясно могат да се виждат отделни влакове, машини под пара, параходи, войскови колони по шосетата, биваци, лагери и пр. Отделни хора и малки групи не се забелязват, особено ако стоят. Най-голямо улеснение при разузнаването за авиатора дава фотографията. От аероплана се правят много сполучливи фотографически снимки над биваци, окопи, пътища, гари, пристанища, батареи и други. Фотографическите апарати, които се употребяват в аероплана са специални и със силни обективи. Аеропланните снимки са много точни, положителни, подробни и ценни за пълното всестранно разузнаване. Ако отсъстваха фотографиите при днешната височина на летене, авиацията нямаше да има това значение. От тия снимки авиаторът си припомня всичко, каквото е видял и попълва донесението си. Съобразно тия снимки се попълва и поправя картата, като се нанася на нея и разположението на неприятеля. През цялата война в Германия

усилено се е работило за внасяне на нови усъвършенствания и подобрения в аеропланната фотография. От 1917 година в авиацията почна да се употребява кинематографическа фотография. Още тогава германците създадоха специални аеропланни отделения с кинематографически апарати. Възложиха им задачата да снемат постоянно неприятелските предни артилерийски позиции и по такъв начин да държат в течение Щаба на армията за ставащите промени на фронта. При нас в Удово през 1918 година имаше едно такова аеропланно отделение. Снимките му представляваха наистина последна дума на аеропланната фотографическа техника.

Извънредно голямо е значението на разузнавателните аероплани и за тяхното усъвършенстване се е направило много в тази война. За френското въздухоплаване пише в брой № 604 на "Народна отбрана": "Още в началото на войната, в навечерието на битката при Марна, френският щаб узна от множество авиаторски донесения за промяната на направлението на германските колони – отправени първоначално към Париж. Това твърде важно донесение, което позволи да се предприеме победоносната офанзива на Марна, отвори очите на най-недоверчивите и доказа, че една модерна армия без авиация е сляпа армия".

б/ Коригиране на артилерийската стрелба.

Коригирането на артилерийската стрелба става от специални аероплани и аеропланни отделения. Където няма такива – от самите разузнавателни аероплани, или от привързаните балони. Често ние българите имахме специалнио подготвени артилейски наблюдатели към разузнавателните отделения, понеже нямахме специални апарати. Ето какво е писано за значението на аероплана в тази му роля в книгата "L'airation pendant la guerre" от G. Gronvezier:

"Съвременната война, каквато е настоящата, представлява една артилейриска битка. Победата е за този, който ще разгроми най-бързо оръдията на врага, който осигурява разрушителното напредване на пехотата.

Тъй като съвременните оръдия имат голям радиус на действие, все по-трудно ставаше да се определи тяхното местоположение. Самолетът изпълни тази мисия, която се състоеше в това, да се прелети над врага, да се установи точното местонахождение на неговите батареи и веднага да се предадат наблюденията на нашите артилеристи.

Тази роля, която е основна при използването на самолета, е в същото време най-трудна и най-опасна, тъй като вражеските оръдия не се оставят лесно да бъдат открити, маскирани, сякаш са клони на дървета. Често дори са поставяни фалшиви оръдия, за да плашат летците, които са били под продължителния огън на специални батареи, търсещи да унищожат този нежелан наблюдател."

От тоя цитат се вижда, че тази роля иска твърде опитен наблюдател, защото иначе той може да заблуди артилерията да изстреля хиляди снаряди по някоя фалшива батарея. Това стори френската тежка артилерия от Мая – Даг през есента на 1916 година като просто разора с фугаси една цяла височина южно от с. Горничене. При самия кръстопът между Горничене, Майн и Горточет Гевгели нашите артилеристи бяха монтирали една фалшива батарея и слабо я бяха замаскирали с клони. Същевременно в цитата се казва, че тази роля е колкото трудна, толкова и опасна. Чиновете от II-а дружина на 18-и пех. Етърски полк са били очевидци на свалянето на един такъв неприятелски френски аероплан западно от село Майн на 20 ноември 1917 година. Той коригираше стрелбата на

една тежка батарея от Мая – Даг, обстрелваща нашите батареи. Този аероплан бе свален от една германска бойна ескадрила от 3 моноплана Фокери. Намиращият се в аероплана наблюдател падна от 1000 метра височина. На тоя аероплан намерихме 3 картечнци.

Коригирането се предприема само за стрелбата на тежки батареи. Предварително наблюдателят, който ще коригира стрелбата, влиза в лично разбирателство с батарейния командир или чрез телефон, за да разбере точно целта, която ще се обстрелва. Всяка така установена цел трябва да се изучи много добре от наблюдателя. Може да се почне обстрелване и направо, без проучване, но само върху цел лесно забележима и нанесена на картата. Например: бивак, лагер, станция и др. Батарейният командир обезателно трябва да свърже своя наблюдателен пункт с безжичната приемателна станция. В момента на излитането на аероплана батарейният командир и персоналът на станцията трябва да са готови по местата си. Аеропланът взема нужната височина и щом тръгне за целта, предава на батарейния командир на станцията, че летящият аероплан е за коригиране на стрелба. Щом наблюдателят намери целта – иска изстрел и указва де е попаднал снарядът. После батарейният командир коригира мерника си и чака за втория изстрел аеропланът да му съобщи “стреляй!”. След това наблюдателят по същия начин определя попадението и това продължава докато се умери целта. Той иска унищожителен огън от цялата батарея, чиито попадения и взривове фотографира. Между батареята, станцията и аероплана обикновено се държи свръзка чрез условни знаци с 2 бели платнища дълги по 10 метра.

в/ Аероплани за свръзка с пехотата.

В позиционната война често пъти се е случвало свръзката между предните части и техните щабове да бъде компрометирана. Така беше в боя при Яребична висота на 31 май 1918 година, защото от силния неприятелски артилерийски огън всички кабели на телефоните в участъка бяха изпокъсани. В този случай аеропланът може да възстанови връзката между тия части и техните щабове. Същевременно аеропланът може да спуща вода, хранителни припаси, патрони и др. на тия части. Това практикуваха през време на войната австрийците и италианците в участъка на дивите и непристъпни скали на Алпите, около река Изонцо. Там, на много места по почти непристъпните алпийски скали, е имало устроени отбранителни застави с по 1 – 2 картечници. По тоя начин те се снабдяват с всичко необходимо чрез аероплани. За горната цел се явиха специални аероплани, които се придаваха в пълно разпореждане на пехотата. Същите се използваха и за съдействие при атаката като летят съвсем ниско 50 – 100 метра над окопите. Тия бронирани аероплани се наричат “пехотни аероплани”. Такива около 20 взеха участие от французка страна при атаката на Яребична. Летяха съвсем ниско над окопите на 49-и пехотен полк и стреляха с картечници. Също такива аероплани взеха участие в преследването на нашата войска при отстъплението ѝ през септември 1918 година като съвсем ни дезорганизираха с бомбен и картечен огън при Хамзали, Костурско и др. Същевременно те даваха възможност на французкото командване постоянно да знае де се намират нашите артилерийски части. В Европейските армии авиацията вече се засили неимоверно. Във всяка заповед за действие на части с придадени аероплани непременно има параграф, в който се указва и ролята на последните. За да илюстрирам още по-добре горната мисъл, ще

приведа един пример, който съм взел от съчинението на Clement Ader – “L’aviation militere”, глава 18:

“Вражески отряд напредва в едно дефиле. Земният враг, дързък може би от успеха на челния отряд, желаейки да заеме благоприятна позиция, се е настанил в дефилето.

Разузнавателните самолети вече са сигнализирали за това движение на щаба, който е дал заповед на един полк да отиде да прегради пътя на врага. Щабът се съмнява в неговото пристигане навреме и този страх го кара да вземе ново решение – да изпрати един авиобатальон на линията, за да атакува вражеската колона в същото това дефиле”.

Условните знаци се подават от земята и се следят от аероплана, за да се добие връзка. Те биват давани от особени платна или при липса на такива, с войнишки платнища. Специалните платна биват от едната страна бели, а от другата червени. В зависимост от цвета на местността се поставя с едното или другото лице.

Пехотният аероплан също така има фотография, но по-проста, с малко фокусно разстояние, за да фотографира всичко, което е забелязал. Преди да се предприеме атака на един участък при позиционната война, тия аероплани от съвсем малка височина фотографират окопите с най-малки подробности. Копия от фотографическите снимки раздават на всеки офицер от щурмовите колони. Такива бяха намерени у убития французки офицер при Яребична при първата атака през май 1917 година.

За сигнализация пехотният аероплан често си служи и с разни ракети.

д/ Хидроплани.

Последният вид военни аероплани, които спадат към третата категория на специалните аероплани, това са хидропланите.

Нуждата да се използва практически аеропланът за целите на морската война, е главната причина за откриването на хидроплана. Техниката е дала по конструкция главно два типа хидроплана. Първият е по-прост, в който колелата на шасито са заменени с лодки. Вторият представлява един истински аероплан, прикрепен върху една лодка, в която се намират както мотора, така и пасажерите. И двата типа имат свои предимства и неудобства. В морската война засега съществуват и се използват и двата типа. Има тенденция първият тип да вземе надмощие.

От офанзивна гледна точка аеропланът помага на нашия флот със своя бърз и безпрепятствен полет преди боя да открие и да разузнае неприятелската сила и то много добре. По този въпрос Густав Грувезие в книгата си “Въздушната война – ролята на пета армия” пише следното: “От гледна точка на наблюдението с хидроплан, за да се определи значението на това “око” за кораба, достатъчно ще е да се каже, че ако от палубата на кръстосвач при хубаво време може да се види пушекът на вражески военен кораб на 25 км, а един хидроплан от 200 м височина ще позволи да се види на 50 км, а от 1000 м височина – на около 150 км.”

Като новост по хидропланите трябва да цитирам следното съобщение: Германският професор Юнкер е привършил неотдавна проекта за един гигантски изцяло метален хидроплан с повърхнина 100 кв. м, разпереност 80 м, дължина 38 м, обща височина 9 м и 4 мотора по 1000 конски сили всеки един.

Пречки, които среща аеропланът при изпълнение на своята служба

а/ Атмосферно влияние.

На първо място аеропланът се бори с атмосферата. В много студено време мъчно изтрайва както авиаторът, така и моторът. В много горещо време, особено след дъжд, има големи изпарения и се образува т. н. “рему” – вълнение на атмосферата по отвесна посока. Когато аеропланът се движи в такава атмосфера, случвало се е, моментално да спадне 10, 20, 50, 100, дори и 200 метра. Ако аеропланът лети ниско, увлечен от това вертикално течение, може да се удари в земята и да се строши въпреки волята и възможните мерки на пилота. Затова в големите горещини се избягва летенето.

б/ Противоаеропланна артилерийска, картечна и пушечна стрелба.

Втората пречка, която трябва да преодолее аеропланът, това е неприятелският противоаеропланен артилерийски, картечен и пушечен огън… Колкото повече се развива авиацията и колкото значението на нейната роля във войната нараства, толкова паралелно изпъква важността на един друг въпрос, именно въпросът за защита от аеропланите.

“Стрелбата срещу самолети е, така да се каже, проблема на деня. С инструментите за стрелба: пушка, картечница, оръдие, с които разполагаме, както се знае, е доста трудно да се свали на самолет”. На тази тема миналата година французкият полковник О. В. в “La France Militaire” посвети цяла статия. В нея се казва, че бъдещата война ще пусне в действие грамадна маса аероплани, както в тила, така и на фронта. Страшна щяла да бъде въздушната война още в началото и тежко на слабия, но и силният не ще бъде запазен от нашествието на неприятелските въздушни флоти. Защитата против тях, прочее, е необходима!

Между многото средства тая защита разчита доста на картечната и артилейска стрелба, както е известно. Задачата в случая се свежда към следното: аеропланът взима лесно 50 метра в секунда, а се иска той да бъде достигнат от снаряд / куршум, шрапнел, граната /, който употребява 1/2 минута, докато стигне до целта. Преди да се изстреля снарядът, трябва да се определят данните на стрелбата според предполагаемото положение на аероплана в момента на бъдещото пръсване на снаряда…

Във войната тая стрелба се произвеждаше от ограничен брой специални оръдия. Сравнението между изстреляните снаряди от тия оръдия в известен период от време и количеството на свалените аероплани в техния район, показва, че те често изстрелват няколко десетки хиляди снаряда, за да свалят само 1 аероплан…

Днес, когато за всеки род оръжие, особено в артилерията се препоръчва концентрираният огън, не бива да се облягаме срещу аеропланите само на специалните противоаеропланни оръдия. В бъдеще се препоръчва, в помощ на специалната противоаеропланна артилерия, да се включат и всички разполагаеми оръдия, имащи възможност да засегнат с траекторията си целта… Възниква необходимостта от концентрираната стрелба на колкото е възможно по-голям брой оръдия. Разбира се, не се осигурява абсолютният успех за свалянето на аероплана, а само се увеличава шансът за това. Като са дадени едновременно изстрели от 30 – 40 оръдия, вместо от 3 – 4, гъстотата на поражението в даден момент ще се увеличи

значително повече. Единичният аероплан в бъдещата война ще бъде рядко нещо, а концентрираната стрелба ще бъде не само препоръчана, а просто ще се наложи.

А колкото се касае до участието на картечницата в противоаеропланната защита, трябва да кажа, че то става все по-малко. Аеропланите летят все по-високо и по-високо и мъчно могат да бъдат засегнати и повредени от картечния огън. Изключение са насколетящите противопехотни аероплани, но напоследък те се бронират и картечният огън ще бъде много слабо ефикасен.

Днес значението на картечницата като средство за защита от аеропланите е много по-малко и затова на този въпрос няма да се спирам повече. Той е разгледан доста обстойно във "Военен журнал", книжка 4 и 8 от 1921 г., респективно в статиите: "Картечни стрелби по въздушни цели" от майор Сотиров и статия със същото заглавие от капитан Мусаков.

Третата и най-сериозна пречка за всеки аероплан, който извършва полет над противника, представлява неприятелският боен аероплан. Той се явявя единствено и най-рационално средство за отбраняване на въздушните необятни простори. С цел да избегне срещата с него, тактиката препоръчва, а и на практика във войната се прибягваше до някои хитрини: 1. Аеропланът преминава границата над по-маловажни пунктове и първоначално държи фалшива посока. 2. Когато лети край аеродрумите на леките аероплани, трябва да държи тая страна, че да се пада към слънцето, защото срещу слънцето много мъчно се наблюдава. 3. Твърде полезно се е оказало и летенето по посока течението на вятъра, защото аеропланът-гонител мъчно взима височина и едва ли би го настигнал. 4. На всеки аероплан, за да може да се отбранява от нападащия по-лек неприятелски аероплан, се инсталират по една или няколко картечници. 5. При по-важни случаи му се придават един или няколко бойни апарати да го охраняват.

Въобще службата на аероплана е твърде трудна и уморителна, защото през всичкото време на летенето над противника, авиаторите са в силно напрежение. Те трябва непрекъснато да съобразяват, записват, нанасят на картата, фотографират и наблюдават както земята, така и въдушното пространство във всички посоки, за да не бъдат изненадани и нападнати. Знаменитият немски авиатор капитан Биолке свали 40 неприятелски аероплана. Голяма част от своите победи той дължи на издебването и близкото нападение на противника си обикновено отзад и отгоре.

Тактика, организация и строева аеропланна подготовка

Въздушните боеве бяха в началото на войната на втори план, а към края на същата станаха даже нещо обикновено. В бъдещата, вероятно, ще бъдат нещо неизбежно и твърде обикновено. Цитирам от книгата на Clemant Ader "L'aviation militaire", за да се видят кои са условията за един успешен въздушен бой:

"Височината е ключът на победата. От последната кампания ние виждаме, че трябва да се прибави превъзходството на скоростта. Да се допълни това превъзходство, трябва още само продължителността на полета да не бъде по-долу от тази на неговите противници. Необходимите качества на един добър боен самолет се състоят в: 1. неговата скорост; 2. способността да се издига на голяма височина и да се задържа там; 3. да има продължителен полет."

Към изброените условия и качества, необходими за успешното водене на въздушния бой на отделния аероплан, трябва да добавим още нуждата от подходящи строеве при група аероплани. Също от подготовка те да летят,

маневрират и еволюират в тях, както и необходимостта от извънредно строг ред и дисциплина. Не е трудно всеки да си представи и схване, че аеропланите не могат да летят разбъркано, без никакъв ред като гаргите и гълъбите, отивайки да срещнат и разбият своя противник във въздуха. Всяко сблъскване, което ще се яви неизбежно в случая, ще бъде катастрофално за сблъскалите се апарати. Ред и дисциплина трябва да царуват във всички маневрирания, действия и бойни операции на аеропланните групи, отделения, ескадрили и ескадри…

Нашата авиация във войната; организация и попълване с машини и хора

През войната нашите въздушни сили бяха сведени в 2 аеропланни отделения в Удово и Белица, аеропланно училище и работилница в Божурище при София. За попълване аеропланните отделения с пилоти и наблюдатели се вземаха от частите по избор и желание офицери с доказана решителност, храброст, безспорно здраве. Те се пращаха в Божурище, дето следваха един 4 – 6 месечен курс. Поправката на малките повреди на аеропланите ставаше на фронта, в работилницата на самите отделения, а по-сериозните повреди се отстраняваха в Божурище. Снабдяването с нови апарати преди войната ставаше от Франция, а през войната – от Германия. Немците ни даваха остарели машини, които, поради малката си сравнителна скорост и бързина на изкачване, не можеха вече да съперничат на новооткритите машини, пуснати във войната на Западния фронт.

Авиацията в мирно време
/ Цивилна авиация /

“Днес никой не може да отрече значението на въздухоплаването като ново, бързо, икономично и сигурно средство за пренос. Никой не може да не забелязва промените, които то постепенно внася по всестранните житейски полета на културните страни. Днес грамадни, силни, луксозни и сигурни аероплани и дирижабли, способни да летят непрекъснато множество часове и да изминават хиляди километри път, с бързина 10 пъти по-голяма от тая на железниците и параходите, хвърчат безспирно по създадените вече множество редовни въздушни линии и пренасят ежедневно множество пътници и големи количества стоки и поща”.

Информационен комитет при Божурище

Изгледи за широкото приложение на авиацията в културния мирновременен живот на човека

Необходимо е да се спра и кажа няколко думи и по тоя въпрос, защото авиацията в бъдещата война ще има толкова по-широко приложение, колкото в мирно време тя по-широко се употреби и разпространи в културния живот на народите. В мирно време ще бъдат създадени грамадно количество машини с различна, твърде голяма товароповдигателна способност. В мирно време ще се подготви и ще практикува необходимият за целта персонал от пилоти, механици-инженери и др. Всичките или част от тия мирновременни цивилни аероплани /търговски и пощенски/, изключая луксозните пасажерски, без особена мъка във война ще могат да се приспособят и използват в състава на ескадри за бомбардиране.

В почти всички европейски вестници днес има специален отдел “въздухоплаване”, в който се третират разни въпроси на авиацията и аеростатиката.

Това показва, че въздухоплаването е станало вече една необходимост за съвременния търговски, стопански и политически живот на народите. Навсякъде вратите се отварят все по-широко за въздухоплаването и в него вече съзират мощен фактор за прогреса. Ежедневно то печели все по-нови и по-важни успехи. С бавни, но сигурни стъпки навлиза в полето на всестранното практическо приложение. Множество учени денонощно работят в лабораториите и напрягат ум, за да го направят по-съвършено, по-удобоуправляемо, а което е най-важно – по-икономично и сигурно. Сума въздухоплавателни компании, дружества, къщи и пр. с несметени капитали, разполагащи със специални работилници и фабрики, постоянно работят и изкарват все по-нови и по-усъвършенствани машини. Така те задоволяват нуждите на постоянно откриващите се нови въздушни линии. Трескаво е напредването на народите в това отношение. Навред в западно-европейските държави се откриват почти ежедневно нови аеродруми, въздушни станции и пристанища, богато инсталирани с всичко необходимо за редовното, правилно и удобно функциониране на всички дневни и нощни въздухоплавателни служби. Досега за показване въздушните пътища нощем са били употребявани "фарове" със светлина 35 000 000 свещи. Държавният подсекретариат на въздухоплаването и Военното министерство във Франция са решили да построят тази година на планината близо до град Дитон един нов "фар". Той щял да бъде най-големият в света, с 1 600 000 000 свещи сила, та светлината му да се вижда от 300 – 400 км разстояние нощем. / Из Съобщение на Информационния комитет – Божурище /

Самите европейски държави са вече заинтересовани от засилването на цивилната авиация. На Държавния секретариат по въдухоплаването във Франция по бюджет се отпущат редовно огромни суми, за да работят и създават по-благоприятни условия за развитие и широко приложение на авиацията в обикновения живот. В държавния бюджет на Франция за 1922 година са предвидени за развитие и поддържане гражданското въздухоплаване през годината 122 829 000 франка. Всичко това ни навежда на мисълта, че изгледите за широко приложение на авиацията в мирновременния културен живот на народите са бляскави. За да докажа това и научно да го обоснова, трябва да направя и една сравнителна оценка на въздухоплаването с другите съобщителни съвременни средства: железницата и парахода.

**Сравнителна оценка на въздухоплаването
с другите превозни средства**

Тази оценка е необходимо да се направи, защото само чрез нея може да се извадят положителни и обосновани заключения относно голямото бъдеще на въздухоплаването. Разбира се, като всяко съобщително и превозно средство и въздухоплаването има своите недостатъци и предимства.

а/ Като недостатъци обикновено сочат: 1. несигурност; 2. нередовност; 3. неикономичност; 4. неудобство.

Несигурността обикновено сочат като най-голям недостатък на въздухоплаването. А причините за въздушните катастрофи с резюме са: 1. запалване на газа на балоните; 2. счупване на някоя съществена част на аероплана; 3. грешка в управлението; 4. повреда на мотора; 5. атмосферни влияния и 6. случайни инциденти.

Запалването на газа безспорно се отнася само за балоните, но вече видяхме, че това може да се отстрани чрез заместване на водорода с идеалния за целта газ – хелиум.

Относно втората причина – счупването, днес с положителност може да се твърди, че и тя в скоро време съвършено ще изчезне, тъй както отдавна е изчезнало счупването на мостовете. Германия е направила особено много в постройката на солидни металически аероплани според доклада на Рене Фолк. Там вече имало даже апарати като тия на Дорниер, които били направени изцяло от най-първокачествена стомана. Напоследък германците вместо стомана използвали с голям успех за постройка на аеропланите си твърдия алуминиум и прекомерно лекия метал електрон, който се изработвал във фабриките на Битерфелд. Построените от тоя метал аероплани били и по-евтини, и по-доходни от обикновените. Освен това мъглата и дъждът съвсем няма да им влияят така лошо и да ги деформират.

Колкото до третата причина – грешката в управлението, също може да се каже, че е лесно отстранима. За пилоти да се избират само хора, обладаващи нужните качества и да им се дава една солидна подготовка, а не прибързана, както във войната.

Относно катастрофите поради повреда на мотора е намерен път за избягването им: поставяне в аероплана на 2 – 3 независимо работещи един от друг мотора. Аеропланът може и без мотор с плавен полет да се спусне безопасно от надоблачните висоти на летенето си, стига да намери една малка равнинка на земята. Когато той лети над неблагоприятна за кацане местност: гора, блато, скали, планинска силно пресечена местност и пр., трябва да лети по възможност на по-голяма височина. С това се противодейства успешно на моторните капризи, като се получава възможност да се избере място за кацане в един голям кръг, с радиус равен на десеторната височина на летенето… И наистина, ако на един аероплан, летящ на 5000 метра височина, в момента, когато се намира над Стара планина около връх Чумерна, моторът му спре, той може да слезе и намери място на кацане както северно от Балкана в Еленско, Троянско, Г. Ореховско, Търновско, или южно от него в Твърдишко, Н. Загорско, Сливенско и др. По време на войната бе повреден моторът на един съглашенски аероплан, отиващ от Солун за Букурещ. Той с планиращ полет, макар и преследван от нашите авиатори, успя без катастрофа, благополучно да слезе на една малка полянка при станция Своге.

Смята се, че силният вятър е смъртен враг на авиацията. Всъщност не е така, защото той оказва известно влияние на стабилността на апарата, само когато последният е в съприкосновение със земята, при излитане или кацане. На високо във въздуха, аеропланът даже не чувства равномерния вятър и това е едно от най-големите му предимства пред балона.

И като най-последна, шеста, причина за катастрофи във въздухоплаването остават инцидентите, които имат за основа случайността. Тя е общо явление за всички превозни средства, а именно: сблъскване, пожар, дерайлиране и пр. Заслужава да се подчертае, че вероятността за сблъскване във въздуха е най-малка. Летенето става в триизмерно пространство, плуването във водата се извършва в двуизмерно такова, а движението на трена в едноизмерно – само по релсите и никога вън от тях, /това е друг вид катастрофа – дерайлиране/.

Нередовност. Тоя въпрос при въздушното съобщение не е така важен, както при свързаното с разписание тръгване и пристигане на железниците и параходите. Естествено, че тренът от София трябва навреме да пристигне на пристанище Русе, за да могат пътниците да сварят и се качат на параход, отплаващ за Галац. Аеропланът взема пътника и го откарва без трансбордация право в крайния пункт. Следователно неговото пристигане там не е свързано с разписанието на друго съобщително средство никъде.

По-неблагоприятно върху въздухоплаването е действието на мъглата, понеже тя пречи да се съглеждат аеродрумите отгоре и пилотът не смее да слезе. Въздушните пристанища при мъгла се означават с издигнати над нея привързани балони, а свободен път за слизане се иска чрез безжичния телефон или телеграф. Безжичният телефон, този най-нов продукт на човешкия ум, е твърде усъвършенстван напоследък. Особено в Англия с успех се прилага в някои съобщителни въздушни линии и са водени разговори на много стотин километра. Безспорно е обаче, че мъглата, въпреки всичко това, ще оказва известна пречка на въздухоплаването, както я оказва на мореплаването.

Доскоро единственото сериозно затруднение при нощното летене представляваше кацането. Вече и тая мъчнотия е преодоляна чрез поставяне на 3 малки прожектора на аероплана: 2 под краищата на крилата и 1 под опашката и то по такъв начин, че хвърлената от тях надолу светлина да се пресича и събира в една точка…

Неикономичността се сочи като трети важен недостатък на въздушния превоз. Последните аеропланни модели, употребявани в цивилната авиация на запад, не отстъпват на железницата в това отношение. За построяването и поддържането на една железница между два града трябват инженери, маса работници и материали, както и постоянен надзор и разноски за поддържането на пътя, нещо което съвсем не съществува при аероплана. Последният, веднага излязъл от фабриката, само с един пилот и двама трима прислужника може да поддържа съобщението без никаква мъка.

Неудобството за пътуване по въздуха е последният несъстоятелен аргумент. Грамадните пътнически аероплани, които се употребяват на запад, не само запазват пътника от дъжд, вятър и студ, но му доставят удобствата за пътуване, съществуващи в най-луксозния трен или параход. Същевременно му дават възможност да изпита във висша степен приятното удоволствие и усещане при летенето, носейки се със страшна бързина над планини, гори, поля, села и градове и съзерцавайки от висините тяхната необикновена красота. Погрешно е мнението, че пътникът стоял неподвижен. Той свободно може да се разхожда из коридора на аеропланната каюта. Като се прибави към всичко това, че по въздуха пътят извънредно се скъсява, става ясно, че въздушното пътуване ще доставя наслада, непозната при досегашните съобщителни средства.

б) Предимствата на въздушното съобщение са следните: 1. скорост; 2. права насока и 3. пряко съобщение.

Скоростта е най-важното и ценно преимущество на въздушното съобщение и благодарение на него аеропланът започна да се използува за пренасяне на пощата. Във всички културни държави вече има устроени за целта въздушни линии, които постоянно се увеличават. В брой № 3739 на в. "Утро" от 6 януари

тази година четохме, че Хамбург бил избран за централна станция на германската въздухоплавателна поща. От 1 януари 1922 година в Германия се открили три нови въздушни линии, които засега щели да служат само за бърза поща. Южната линия: Хамбург – Берлин – Дрезден – Мюнхен имала дължина около 2500 км и се преминавала от пощенски аероплани за 4 часа. Северната линия Хамбург – островите – крайбрежието била 3000 км и се преминавала за 5 часа. Това означава, че в Германия от тази нова година се въвежда нов тип поща, която ще пренася писмата с по-голяма бързина от тая на телеграмите досега – заключава кореспондентът.

Права насока е второто важно предимство на въздухоплаването, даващо му възможност да избира своя път по най-късото направление, независимо от конфигурацията на местността, а именно по правата линия между два пункта. В практиката въздушните течения често налагат по-малки или по-големи отклонения от нея.

Третото преимущество на въздухоплаването е прякото съобщение, даващо възможност да се свържат помежду си непосредствено всички точки на земното кълбо. Това никое от досега съществуващите превозни средства само не е в състояние да стори. Като по един магически начин всички населени места на земната повърхнина ще се обърнат в пристанища на един океан, което ще осигури пряката връзка помежду им. Мъчнодостъпните планински върхове, даващи възможност на туриста да се наслаждава на великолепните ландшафти, ще станат лесно достъпни и с еднаква леснина ще бъдат направо достигани от всички пунктове и от всички направления. От ледовете на полюсите до Сахара и от океана до върховете на Алпите и Хималаите, навсякъде авиацията ще разпростре своите пипала и с бързината почти на светкавица навсякъде ще разнесе плодовете на човешката култура, прогрес и цивилизация. Ние сме навикнали да отдаваме светкавичния развой на най-новата съвременна цивилизация на свободата, която донесе Френската революция. Забравяме, че когато революцията бе в разгара си, първият параход пухтеше по Сена и първият телеграф между Париж и Страсбург вече тракаше. Тия две средства – парата и електричеството, бяха най-добрите агенти на родилите се в революцията идеи за свобода, равенство и братство, и науката. Сега сме пред едно ново средство за съобщение – въздухоплаването, на което като че ли е предопределено такова значение, пред което ще бледнее значението на всичките досегашни изобретения за съобщение.

Морето свързва бреговете на целия свят, железницата – по-важните и достъпни пунктове на сушата, а въздухоплаването свързва и прави достъпни всички точки на земното кълбо. За него няма планини, непребродими блата, реки, морета, океани, нито пък граници, ето защо то се явява като висше развитие и обединение на водните и сухоземни досегашни съобщения. То е основа на една по-висша култура, която ще се наложи чрез него. И може би не ще измине много

време, когато безпределните въздушни пространства над материците и океаните ще бъдат редовно и постоянно кръстосвани от грамадните и мощни железни птици – аероплани и дирижабли. Те ще разнасят култура и цивилизация между най-отдалечените, най-чуждите и най-непознатите народи на земното кълбо. Ще се унищожат границите, в които човечеството се е задушавало и изтребвало само, цели векове. Затова именно всеки народ днес се стреми да завладее въздуха, за да вкуси и запази за себе си по-голям пай от благата на днешната и бъдещата цивилизация. И ето защо ние виждаме едно безумно надпреварване в това отношение между държавите. Най-красноречиво говорят цифрите на предвидените кредити за авиацията в бюджета за 1921/1922 год. на разните държави. Съединените щати за новата 1922 год. предвиждат за своята военна, морска и сухопътна авиация 30000000 долара. За същата цел Франция е отпуснала 58816684 долара, а Англия 113757024 долара. От горните цифри ние виждаме, че Англия, която досега се смяташе за господарка на моретата, в бъдеще се стреми да стане такава на въздушния океан. Да си осигури тая възможност, отпуща в бюджета си само за тая година 2 пъти по-вече средства отколкото Франция и 4 пъти повече от Америка. С една дума тя отпуща около 15 милиарда български лева. Япония пък е приготвила един план за организирането на своята авиация в срок 7 години, което ще й струва около 28 милиарда български лева. /Горните данни заимствувам от "Н.О." № 745/.

Тези грамадни суми, отпуснати за организирането на военната авиация, силно подчертават и най-красноречиво доказват грамадното й значение. Под нейна закрила само ще може да се развива и движи свободно цивилната авиация. Това напомня борбата за морско надмощие и създаване силни военни флоти, под чиято закрила свободно да плуват и търгуват търговските параходи. Именно чрез военните флоти се осигури завладяването на повече колонии и пазари в миналите столетия

Изгледи за най-вероятно мирновременно използване на военната авиация в близко бъдеще

От изложеното дотук не е мъчно вече да се заключи, че далечните хоризонти, от които иде въздухоплаването и в частност авиацията, от ден на ден стават по-светли, по блестящи, по-близки, по-реални за нас. Благата, които носи на културния човек, се нижат като скъпоценни камъни на една златна огърлица. В Европа и Америка, отдавна вече бързата поща се пренася почти изключително по въздуха. Има изгледи в скоро време и пътническият превоз да се поеме от въздухоплаването, като се остави за железницата и парахода само превоза на обемистите и много тежки товари. По такъв начин ще се даде по-пълна диференциация на целите и службите на всеки отделен вид съобщителни средства. Неотдавна информационният комитет на Българския аероклуб при Божурище ни съобщи, че от 1 март тази година Париж и Цариград ще бъдат свързани с редовно

пътническо съобщение по въздуха чрез аероплани. За целта отдавна била образувана въздухоплавателна “Compagnie Franco-Rommane”. Тя понастоящем обслужва въздушната линия: Париж – Страсбург, а от горната дата ще продължи от Прага, през Виена, Будапеща, Белград, Букурещ /а не София/ за Цариград.

Цивилната авиация в мирно време се използва и за други културни цели и нужди в живота: за разбиване на градоносни облаци, за откриване на пожарите в горите, за откриване рибни пасажи в моретата, за фотографически снимки, необходими за приготовлението на кадастрални планове, в помощ на полицията и т.н.

Въобще, след току-що казаното, смело може да се предскаже, че човечеството стои пред една нова епоха в културния си живот, епоха на такова пълно използване на световните блага, каквото никое изобретение на човешкия ум досега не е дало.

В международните отношения и въобще в правовия ред на света, с основание трябва да се очаква, че ще се родят нови принципи предвид новите възможности за спорене. И наистина, обществото на народите вече скицирало принципите на международното въздушно право, което установява и реализира новите отношения между държавите, на които дирижаблите и аеропланите унищожават границите. А за защита на своите въздухоплавателни интереси, някои държави вече са назначили въздухоплавателни аташета при чуждестранните си легации и представителства.

Накрая трябва да отбележа, че въздухоплаването, непризнаващо непреодолими препятствия и държавни граници, ще изиграе може би най-важната роля в бъдещия културен живот на човека и ще даде вероятно най-голям принос за бъдещата обща световна цивилизация!

Значението на авиацията за правилното
и успешно ръководене на операциите в една бъдеща война

Във военно отношение авиацията от ден на ден добива все по-голямо значение. И ако днешното въоръжение не се замени или подкрепи с някое ново, чрез което войските успешно да се борят със своя въздушен враг, то авиацията в бъдещата война ще играе една от най важните роли. От нея ще зависи правилното и успешно ръководене на операциите. Още с обявяване на войната, въздушните ескадри ще се прехвърлят в индустриалните центрове на неприятеля, за да разрушат главните му извори на мощ за модерната борба. Те ще бомбардират най-важните градове и фабрики. Ще дирят ядрото – главните сили на неприятеля още в пунктовете на съсредоточаването им, за да ги разстроят. При възможност – дори и да ги унищожат. Ще използват за целта както огромните силно ефектни бомби от по 1 тон и по-мощни, така и силно компресираните газове. Аеропланите, снабдени със силното орлово око на най-усъвършенстваната въздушна фотография, безпрепятствено от големите висоти на летенето си, ще долавят в най-големи

подробности движението, разположението и силата на неприятелските войски. И най-главното, с непозната досега бързина на безжичния телеграф или телефон, веднага ще съобщават важното в щабовете. По такъв начин ще ги държат почти идеално в знание на обстановката. Една дума, в бъдеще, те ще са ушите и очите на нацията, респективно на командния състав. Основата на началническите заповеди и разпореждания по време на война са донесенията. Грамадното значение на аероплана за успешното водене на операциите се допълва от авиаторските донесения, подкрепени с идеално кроки – аеропланна фотографска снимка.

* Пропуснатият текст е "История на въздухоплаването".

** "Основни принципи на авиатиката" и "Устройство на аероплана" със схеми.

*** Отнася се за "Сравнителна оценка на балоните и аеропланите".

№ 7

Мила мамо,

Изпращам ти тоя колет, в който съм поместил: 1 кг захар на бучки и 1/2 кг кафе – армаган за баба, 1 шоколад, малко карамели и фъстъци, да се почерпите по Стефановден, понеже имаме трима именика… Вчера, по случай нова година в 11 и 1/2 часа преди пладне, се отслужи молебен в църквата "Св. Неделя". Там присъстваха между другите официални лица и Царят, брат Му Княз Кирил Преславски и Княгиня Евдокия, отсъстваше само Надежда, понеже тя още преди един месец замина при баща си в Германия. След нейното пристигане там, тръгна насам Княз Кирил.

Срещу нова година ходихме на бал във Военния клуб. Там беше Царят и Княгиня Евдокия. Царят, като поздравяваше разните познати в салона, съгледа и мен и като се обърна към мен с думите: "Бай Атанасе, …"честити ми новата година, което и аз сторих от своя страна. В това време при мен беше запасният полковник Радков и се учуди каква е тая интимност. Аз му обясних, че тя датира не много отдавна и затова може би не ме е забравил Царят…

Честито Рождество Христово! И честит имен ден на татя, баба и Стояна.

2 януари 1923 г. — Поздрав на всички
1 часа след полунощ — Твой син: Атанас
ст. София

№ 8

Мила Кръстинке,

…Същият ден вечерта в 7 часа дойде в училището капитан Сирко Станчев /адютант на Царя/ и ме помоли веднага да се приготвя и в 9 часа след пладне заедно с ротмистър Бойдев… да се явим на соаре в Двореца. Отправихме се за Двореца. Стражата бе предупредена и ни даде свободен ход. Специален лакей, комуто също бе известно за нашето идване, ни въведе в малкия източен салон на Двореца. Влязохме там, седнахме на канапетата, но след като разгледахме разните картини по стените, започнахме да четем и разглеждаме френски и немски илюстрации, намиращи се по масата. Не мина много време и младшият адютант на Царя –

Сирко Станчев, дойде и ни каза, че трябва да се държим пред Царя съвсем свободно, защото Той не обичал натегнати и официални обноски. Думите "Ваше Величество" трябва да произнасяме колкото се може по-рядко и не на всяка дума "Ваше Величество". Отвориха се вратите от камердинера и Негово Величество Цар Борис III влезе, последван от своя по-старши адютант капитан Коста Скутунов. С последния също съм много добре познат още от кадет. Царят беше облечен с цивилни дрехи. Още с влизането му ние се поклонихме, а той усмихнат се ръкува с нас и най-любезно ни покани да седнем на канапетата. Започнахме най-обикновени разговори: как сме се видели една вечер в Търново; после лятос Царят като идвал в Плевен стана дума, че съм го посрещал; как сме ходили в парка и пр. Много въпроси се разчепкаха. Стана дума и за владиците: Методий Кусевич, който неотдавна бе погребан и как Търновският владика не е отишъл до гроба, за Йосифа, за Сливенския Паисия и Илариона и др., и др. Направи ми впечатление, че Царят всестранно познава всичките тия въпроси. Донесоха след това 2 бутилки евксиноградско вино и разни царски закуски: салами, херинги, хляб с прясно масло и др. След като хапнахме и изпихме по 1 чаша вино, развързахме приказките и почнахме да говорим за последната война. За нея няма още нищо цяло и систематично писано. Царят е обикалял всички фронтове и в най-критичните моменти е бил при всеки бой там. Оказа се, че най-обширно и пълно Царят познава цялата Общоевропейска война, включително и Германските и Австрийски фронтове, които лично е споходил. Когато стана дума за последния погром, направи ми впечатление, че Той излиза с едно особено мнение за него. Намира, че извънредно много са причините за погрома и началото му е в Чеганската операция през 1916 година, която смля всичките български резерви. Той обвини и немците, като изтъкна, че Чеганската, нещастна за българската армия, операция е дело главно на немците. Чрез нея те искали от една страна да ангажират българите по-здраво във войната, а от друга – чрез това да привлекат Съглашенските сили от Западния фронт, където по това време се водели твърде жестоките за немците боеве при Сома. Така, говорейки и похапвайки от време на време, ние неусетно прекарахме до 2 часа след полунощ. Изпихме всичко по 3 чаши вино, около 250 – 300 грама на човек. Щом стана 2 часа, Царят стана, взе си сбогом, ние му пожелахме лека нощ и си тръгнахме. А княгините до това време трябва да бяха изкарали по два съня поне…

На следващия ден, неделя 14-ти того, преди пладне, в училищната църква по случай 25-годишнината на 19-ти випуск, се отслужи панихида и молебен за офицерите от тоя випуск. На молебена присъствува и Царят. След молебена имаше парад и ние, офицерите от курса, минахме най-напред церемониален марш.

След парада Царят се ръкува с митрополит Стефана, който току-що бе излязъл от църквата, дето произнесе чудесна реч. Подхождайки към него, Царят сне шапката си и му целуна ръка, а владиката Го благослови. След това Царят се отправи към нас, офицерите, и се ръкува с всички ни. Когато се ръкува с мен, каза усмихнато: "Чест ми е, че Ви виждам". Това направи силно впечатление на другарите и колкото да крия къде съм бил по-миналата нощ, за тях вече почти е ясно къде съм бил…

16 януари 1923 г. Поздрав на всички ви

София Твой: Атанас

№ 9

Мила Кръстинке,

… Тук е много натегнато и навсякъде се говори за война през 1923 година. Изпращам ти един вестник "Независимост", който прочетете у дома след ядене, та да видите хем какво нещо е германец, хем как стихията на войната със страшна сила наближава. Аз бях дал след последната война едно примирие от 10 години, обаче все повече се уверявам, че е възможна една война и по-рано и даже нещо повече, не само че е възможна, а даже е неизбежна…

На 19-ти того, Богоявление, имаше голям парад на площада пред Двореца, обаче Царят го нямаше. На другия ден научих от адютанта му, че Той с княгинята и адютанта си отишли да хвърлят кръста в Дунава в град Лом. На връщане от Лом за Вратца, близо до едно село, Царят вкарал автомобила уж по брод в реката Ботуня и почти целият автомобил потънал, защото реката придошла. Всички се измокрили до пояс, автомибилът затънал в тинестото дъно на реката и ни напред, ни назад. Тогава Сирко и Царят прегазват, извикват от селото селяни, които с кокили дошли и два чифта биволи, свързали автомобила и го изкарали на брега. Бързо те отиват в една близка гара с автомобила, преобличат се и със специален вагон се завръщат в София… На гарата пили по няколко горещи чая.

Парадът бе приет от министър Стамболийски и на какво основание никой не можа да разбере, защото Военният министър бе тук и той най-напред поздрави войските. Ние, офицерите, минахме церемониален марш…

25 януари 1923 г.

София — Поздрав на всички ви.

Твой: Атанас

№ 10

Мило булче,

…Аз тук чета и разни френски и швейцарски вестници като: "Matin", "Le Gournal", "Le Temps", "Journal de Jeneve", "Suisse"и др. и във всички все същия тревожен тон. Навсякъде се провикват: "Мирът е в опасност, спасете го!", обаче никой нищо не прави, за да го спаси…

Поздрав на всички ви в къщи.

28 януари – неделя, 15 часа и 10 мин.

1923 год. — Твой: Атанас

№ 11

Мила Кръстинке,

… Тук положението е доста тревожно. Постоянно се говори за война. Министри се карат. Има криза и ето вече цяла седмица се карат и не могат да решат кои да излязат и най-важното кои ще ги заместят, обаче почти сигурно е решено да излязат: Торлаков, Манолов, Томов и Райко Даскалов.

Снощи пък, към 7 и 1/2 часа след пладне, избухна пожар в Народния театър. Там беше Марин Брусев и като си дойде, както той, така и други офицери, които били там до 2 часа през нощта, разправяха потресаващи работи за пожара. Доста хора са се хвърлили от покрива на горящия театър / мъже и жени /, някои от тях

даже се поминаха. Тая заран ходих да видя пожара, който още не беше изгасен напълно и тулумбите непрестанно пръскаха. Загубите се изчисляват на не по-малко от 50 мил. лева. Казват, че театърът бил застрахован за около 20 мил. франка на "Фениск". Ако е така, те са 500 – 600 мил. лева и с тях ще се издигне един много по-голям театър, но само да не излезе лъжа…

11 февруари 1923 г. Твой: Атанас

София

№ 12
БЕЛЕЖНИК НА КАПИТАН СТЕФАНОВ
/ Неврокоп, 1923 година /

29 юли – неделя… В заключение от днешната разходка трябва да кажа, че малко се възхищават хората от природата. Такива дивни местности като Папаз Чаир, само на 16 км от Неврокоп, съвсем малко се посещават. Надали има по-красиво място в Пирин, па дори и в Родопите, от Папаз Чаир. Затова казват в Нерокоп: "Който не е ходил на Папаз Чаир, не познава красотите на Пирина".

Кап. Стефанов, Неврокоп, 1923 год.

31 юли – вторник. Днес с капитан Печев с коне отидохме до с. Фустани да му предам ливадата на 3/2 подучастък. После ще му предам и покосеното сено /3 големи купи = 60 000 кг/ за щаба на участъка. Във Фустани се отбихме да починем и на гости в извънредно любезния и богат турчин Сюлейман чауш. Той е бил подофицер и фелдфебел в турската армия в Скопие – 19 пехотен турски полк, преди 1912 година. Поменатият ни нагости на обяд със сума ястия: саздърма с яйца, пържени чушки и диня… От Сюлейман чауш научих следния куриоз:

В училището имало арестувано едно момче, четник от четата на Скендер войвода, от село Сатовча. То ограбило жълтиците на една жена от село Равика, Драмско. Съдът на автономистите щял да го съди. Сюлейман чауш вярва, че ще го осъди на смърт. Със своето поведение то всява злоба у поробеното македонско население към комитите, които не са разбойници, а идеалисти. Автономистите присъждат така строго, защото ако се наежи населението против тях и започне да ги издава на гърците, те не биха така свободно кръстосвали цяла Македония, от Албания до Места и от Пирин до Солун. Четници постоянно отнасят писма до разни лица в Кавала, Драма и др. и връщат отговора назад. Народът обича своите комити и умее да ги крие от гръцката власт.

Не много отдавна в Митрополията в Неврокоп се бе събрал Областният съвет на нелагалните войводи от Неврокопско, начело с Алеко паша, да разгледа

някои въпроси. Между другото, решили и смъртната присъда на един бивш четник от Хисарлъка, защото обезчестил една мома. Въпросният бил обесен около селото в присъствието на много селяни.

Взехме си сбогом със Сюлейман чауш и се отправихме право на Футовишките /Неврокопските/ минерални бани. Там стигнахме в 5 часа след пладне и се изкъпахме в най-горния басейн с температура 41° С. Средният басейн има 40° С, а долният – 39° С. И трите бани имат много изобилна вода според професор Петков, който бе тука по изследване на минералните води. Тия бани, ако се ремонтират и се прокара до Неврокоп теснолинейка, ще бъдат едни от най-добрите бани в България. Ще се равняват на Банки при София, защото имат много умерена температура и изобилна вода…

Като стигнахме в града, видяхме да влиза пред нас една рота, която се изпраща от Мехомия за гарнизона тук. На 25 юли през нощта, между 1-вия и 2-рия гранични наши постове, е преминал от наша в гръцка територия Тодор Паница с 60 четници. Като се организират добре, може да нападнат града Неврокоп, както стана миналата есен на 10 октомври…

1 август – сряда. Последен ден в Неврокоп. Днес сдадох дружината на капитан Печев. Въпреки че изгубих цял ден време, не можах да намеря откъде се явяват 3000 лева повече в касата. Тези пари ще ги внеса и запазя, ако един ден се открият грешките.

По вечеря си взех сбогом с всички по-видни граждани: г-н Мандиев – кмет на града /адвокат, 17 години секретар на Екзарха в Цариград/, с войводата на Разлог – Илия Попиванов, с архиерейския наместник протоерей Икономов и още други… На улицата с фенер ни посрещна турска делегация, която ни покани на шенлика по случай сюнета на синовете на Шишко Акиф. В двора фенери, столове за посетителите, маси с ядене и пиене. Хоро само от турци, ни една кадъна не се мярка. Два тъпана думкат ли думкат на хорото по цели часове непрестанно, а и 5 зурли свирят… Влязохме горе в стаята, дето утре вечер ще спят обрязаните в сърма и коприна. Сложиха вечеря по турски със сума яденета, както и специална грис-халва с краве масло и захар. Човек би се смаял как стопанинът ще се справи с толкова харч. Сюлейман чауш докарал 10 коча армаган и други видни турци донесли по нещо. В 2 часа след полунощ оставихме турците да продължат до заранта, а ние си тръгнахме. Хорото на двора продължаваше да се вие…

2 август – четвъртък. Илинден! В 9 часа ходих на църквата “Св. Богородица”, дето имаше много народ и се отслужи молебен по случай 20-годишнината на Илинденското въстание. Имаше един взвод войници. След молебена държах една малка реч – абсолютна импровизация…

№ 13

17 август 1923 г.
град Колумбус

Драги господин капитан Стефанов,

Сърдечно благодаря, дето Вие ми се обаждате. Разбрах защо така късно ми пишете. Още щом стигнах тук, от приятелски дълг, пък и по желание на някои от нашите другари офицери, аз писах почти на всички, но никой не ми отговори –

освен Вие сега. След това и аз престанах да им пиша. Изглежда, че желанията на някои, които също искаха да дойдат тук, се така лесно изпариха.

Нека най-напред изкажа мойта радост и похвала към Вас, че Вие сте завършили щабофицерския курс и че след това сте назначен за възпитател във Военното училище.

Аз вярвам, че сте много доволен от това Ви назначение, защото ще работите с интелигентни момчета и ще им дадете това, което досега като офицер през живота си сте могли да научите.

Новини от България, общо по положението в страната, аз научавам тук от вестниците, но небезинтересни са за мен новините из частния живот на тези, които познавам и които досега са ми се обадили. Все съм отговарял и бил благодарен.

Картичката Ви се беше позабавила, защото сте я пратили до Стилтон, а аз отдавна напуснах това място. В Колумбус дойдох, след като бях писал вече до много университети, защото имат голям щатски университет, с цел да се запиша и започна. Но, за мой късмет или не /това занапред ще видя/, за мен тук във факултета, в който исках да постъпя, няма място.

Тука има отдели по ветеринарна медицина, инженерство, агрономство, аптекарство, адвокатство и медицина. Цел ми е и извънредно голямо желание имам да запиша медицина по първата и най-важна причина, че е работа самостойна и независима. Много искам да се отърва вече от зависимост през живота си.

Това, че тук няма за мен място, ме принуди да вляза във връзка с Чикагските университети по медицина / там са три / и след две седмици отивам там със същата цел. Трудности общо срещам доста, но съм тръгнал преднамерено с всичко да се помирявам и с всичко да се боря, докато силите ми позволяват.

Ясно Ви признавам, чистосърдечно, че нас, хората, не ни измъчва друго толкова, колкото желанието за самоусъвършенстване, а това става обикновено бавно.

Америка е доста интересна да се види, това почти на всички съм писал. Пространна и богата с всичко / особено земни богатства / земя. Не минах през Европа, за да направя сравнение с там, но учуди ме много тукашната индустрия и техника. Иначе народът не стои на по-високо стъпало в умствено отношение от нашия народ дори, но се ползва с най-модерни средства на науката и техниката. Животът е охолен и блага има всякакви.

Едно аз намирам за кусур тук – то са слабите нрави и слабите връзки в семейството. Разводите и свободният живот са обикновено нещо. Жените от всички слоеве на обществото или, обратно, мъжете развалят брака за най-дребнави причини. Където и да отида, пак с истинско удоволствие ще Ви пиша. Ако бихте рекли да ми отговорите и до Колумбус даже да пишете, писмото Ви ще получа, защото хазаите ми ще го препратят.

Моите почитания и сърдечни поздрави на Вашата госпожа и на малката Ви госпожица.

Нинчев

№ 14

Драгий Стефанов,

Сядам с удоволствие да искам от тебе следната услуга. Утре, 13-и того /четвъртък/ в 3 часа след пладне, пристига моята дъщеря в Търново с научна цел. Тя иде от Русе по изучаване на пещерните църкви на река Лом. В Търново има да види и фотографира фрески от някои стари църкви и на 14-и ще продължи за Пловдив. Тя няма познати в Търново и не я предупредих за тебе. Упътих я да пренощува в хотел "Принц Борис". Моля те, намери я и й укажи услуга, за да може да си свърши работата до вечерта. Тя работи тези неща по византийското изкуство и през идущия месец ще замине за Рим за доклад…

/ без дата / Сърдечен поздрав: Акрамов

№ 15

Мила Кръстинке,

Едва снощи завърших обиколката на границата и се завърнах в Неврокоп. Тая сутрин, в 10 часа преди пладне, по случай имения ден на Царя има парад и молебен в града, имаше много граждани и селяни. В тоя град има засега бежанци от Гръцка Македония, от 9 града и села, затова има грозна жилищна криза и скъпотия, обаче военните имаме много евтин стол.

15 май 1923 г. Твой: Атанас

Неврокоп

№ 16

АТЕСТАЦИЯ

от 1. VI. 1923 до 5. VIII. 1923

В поверения ми сектор капитан Стефанов служи малко: до 20. VI. 1923 той бе в командировка като свидетел и участник в събитията от 9-й юни. През времето, което той прекара в поверения ми сектор, не е забелязано нищо особено, което да предизвика промяна на атестацията му. Необходимо ми бе да го наблюдавам повече, за да мога да се произнеса по-изчерпателно относно един стремеж у него да дава съвети на началниците си тогава, когато се е изисквало той да прояви известна дейност.

4. 9. 1923 полковник – началник 3-й пограничен сектор

Подпис:/ не се чете /

В кратката шестмесечна служба в училището като командир на 2-а юнкерска рота, майор Стефанов се прояви като работлив и съзнателен офицер. За строевите занятия през зимния сезон той състави план, разработен грижливо и внимателно. Както по строевата подготовка, така и върху възпитанието на юнкерите, майор Стефанов работи с такт, умение и усърдие.

Неговата дейност като инструктор, възпитател и преподавател по военна педагогика на средния клас даде добри резултати. В него аз винаги съм виждал един добросъвестен и отлично подготвен строеви офицер, който с достойнство изпълнява деликатната и отговорна длъжност – командир на юнкерска рота.

21 януари 1924 подполковник – Началник на Военното Училище

ст. София Подпис: / не се чете /

№ 17

ДОКЛАД

”ВИСШИЯТ ВОЕНЕН СЪВЕТ У НАС”

Приемствеността в армията не може да се осъществи напълно чрез създаването на Висш военен съвет, но безспорно той я осигурява в значителна степен. Въпреки доста сериозните недостатъци на такава една система, в строго парламентарните страни Висшият военен съвет се явява даже една необходимост. Това у нас е признато с чл. 19 от Закона за устройството на войската и пограничната служба.

В Ъ П Р О С И:

1. Наложително ли е да има Висш военен съвет у нас?

Наложително е по следните причини:

а/ Военното дело днес е толкова обширно, щото е почти не по силите на един обикновен човек, застанал начело на армията, самостоятелно да вземе правилни решения по въпроси от всевъзможно естество, които ще се изпречат пред него, преди предварително да се е осветил от мнението на компетентни.

б/ За да може при доклада си Началник щаба по поставените въпроси да бъде по-тежаловест, необходимо ще бъде, щом Министърът е цивилно лице, често да му поднася и протоколните решения на Висшия военен съвет. В такъв случай, особено по сериозни и важни въпроси, по които Висшият военен съвет поддържа едно определено становище, естествено не така лесно ще бъде Министърът да не се солидаризира с Началник щаба. Дори и с уволнението на последния, конфликтът няма изгледи да се уравни, защото в подобен случай конфликтът с Началник щаба е все едно конфликт с цялото висше управително тяло, с целия Висш военен съвет, из средата на който мъчно би се намерил желаният заместник на Началник щаба.

За допълване и поясняване казаното трябва да добавя. Смятам, че тъкмо сега е времето да се организира и постави на здрави и непоколебими основи централното управление на армията, за да не попада неограничено и вполне нейната организация, командване, управление и обучение в ръце съвършено некомпетентни, които чрез своето вмешателство в случая по-скоро вредяха, отколкото помагаха на подготовката й /унищожаване военните болници, унищожаване музиките, насочване обучението в казармата в криви посоки: земеделие, чифликчийство, занаятчийство и др./. Близкото минало красноречиво ни доказа, че сегашното устройство на централното военно управление у нас не е никак добро и приспособимо при министерство, управлявано от цивилен Военен министър, защото всички цивилни лица, които се изредиха на тоя пост, без разлика на партия, се оказаха ревниви пазачи на всички права, които завариха. С цел да осигурят армията напълно в ръцете си, без стеснение се вмесиха във всички области на нейния живот. Ако понякога срещнеха единствената опозиция на тоя или оня висш началник, инспектор, та даже и Началник щаба, без колебание го сменяха и то с цел да не поставят на негово място по-способно лице, а само по-послушно и доверено. Явно е, че подобна система, като разделя офицерите на НАШИ И ВАШИ, вкарва партизанството в армията, тъй вредно за нейното правилно фунциониране, както в мирно, така и във военно време / пример Гърция /. От друга страна, тя широко отваря вратите на всички некадърни офицери, чрез

лакейство и други недостойни за офицера пътища, чрез приспособяване и угодничество на тая или оная партия, бързо да достигнат до най-високите постове. Необходимо е, прочее, да се издигне авторитетът на Началник щаба – на него да се подчинят всички началници на отдели при Военното министерство, влизащи в състава на Висшия военен съвет, като се постави те да правят докладите си до Министъра чрез него, а не сами, както е сега.

2. Кому трябва да бъде орган Висшият военен съвет?

Безспорно, от гледището на принципа за разпределяне отговорностите, той трябва да бъде орган на Началник щаба на армията. Така може да се избегне неудобството от отговорността на много лица за подготовката на армията и най-главно – още от мирно време да се положат здравите основи на единството в командването и обучението. Досега и особено преди войните, всеки род войска начело със своя инспектор съществуваше и се обучаваше самостоятелно, независимо от другите. Следствие на това нямаше онова сцепление, което даваше дружност в действията, единодушие в удара, вяра в другите и пр., а като краен резултат беше се появил даже и антагонизъм между разните родове войски, който заличи едва войната.

От гледището на осигуряване приемствеността в армията, тоже мисля, че по-добре е Висшият военен съвет да е орган на Началник щаба, отколкото на един цивилен Военен министър. Един Началник на щаб по-скоро ще проникне и ще се постарае до възможния максимум да се солидаризира духът на работата на Висшия съвет, отколкото един цивилен Военен министър, на когото освен некомпетентност, често ще бъркат и партийни идеи, убеждения и влияния, а може би и предварителни ангажименти.

Необходимо е да се намали вредното влияние от честата промяна особено на некомпетентни военни министри, което подкопава устоите на държавната отбрана. Трябва ясно да се определят отговорностите и осигури приемствеността. Поради това, в заключение, считам за повече от необходимо от Щаба на армията, начело с Началник щаба и подведомствения му Висш военен съвет, със специално положение да се създаде Щаб на армията като едно автономно учреждение. Такава конституционна и парламентарна практика у нас вече отдавна има по отношение: Университета, Народната банка, Върховната сметна палата, Съдилищата и др., на които учреждения е дадена известна автономия. Признато е, че за да може специалната служба на тия учреждения да бъде полезна за страната, необходимо е ограничаване вмешателството в специалната им работа на респективния министър. Ако това ограничение на вмешателство в специална серия институти е допуснато даже за компетентни министри, какъвто е Министърът на финансиите по отношение на Народната банка, или тоя на правосъдието по отношение на съдилищата, то очевидно става колко повече това трябва да се допусне по отношение дейността на често некомпетентния Военен министър. Трябва да се вземе под внимание сравнителната второстепенна важност по отношение на армията. От тяхната здрава организация и стабилно военно управление и подготовка зависи дори съществуването на държавата.

3. Решенията му какъв характер да имат?

За да не се спъва формирането още от мирно време на характерни големи началници, готови да поемат отговорност, решенията на Висшия военен съвет

естествено трябва да имат само съвещателен характер, т. е. Началник щаба да бъде свободен да се солидаризира или не с тях. И двата случая обаче отговорността остава всецяло негова. Само при такива условия ще има вероятност за пълно и всестранно осветляване на известно мнение от страна на членовете. Те няма да се резервират, защото отговорността не тежи толкова върху тях.

Всички решения на Висшия съвет обаче трябва да се протоколират с предварително изложение на предлаганите гледища и аргументи за защитата им.

4. Какъв трябва да бъде съставът му?

В състава на Военния съвет трябва да влизат:

1. Началник щаба – председател – без право на гласуване.
2. Помощник-началник щаба на армията.
3. Началникът на снабдителната служба.
4. Началниците на първокласните гарнизони – 3
5. Началникът на канцеларията.
6. Инспекторът на кавалерията.
7. Инспекторът на артилерията.
8. Инспекторът на инженерните войски.
9. Инспекторът на пограничната стража.
10. Понякога и Министърът на войната без право на глас.

Така че съставът на Висшия военен съвет ще бъде обикновено 11 души. Могат да се викат обаче на доклад пред съвета по искането на Помощник-началник щаба и другите началници на отдели като: Началник военно-съдебната част, Началник на военно-санитарната част и др., но без да се считат за членове на съвета.

5. Каква трябва да бъде компетентността на Висшия военен съвет?

Безспорно тя трябва да бъде най-широка, за да може Началник щаба без стеснение да консултира съвета по всички важни за съществуването, организацията, обучението и въобще подготовката на армията за война. Така например тя трябва да обгръща всички въпроси относно:

а/ Непосредствено командване на войската.
б/ Налагане на наказания.
в/ Уволнения.
г/ Преводи.
д/ Повишения
е/ Производства.
ж/ Награди.
з/ Обучение.
и/ Дислокация.
к/ Организация.
л/ Мобилизация.
м/ Съсредоточаване
н/ План на войната.

9 януари 1924 година — Майор Атанас Стефанов
София

№ 18

АТЕСТАЦИЯ

Майор Стефанов следва преподавателския курс от 1923 г. до 1926 г. в продължение на три учебни години и го завърши с много добър успех. Извънредно трудолюбив и настойчив в работата си. При разработване на научни теми през последната учебна година той показа отлично усърдие. При доклада обаче на тия теми, той не можа добре да разпредели материала според времето, с което разполагаше, не можа да завърши доклада си и бе принуден да го прекъсне поради изтичане на времето.

Направи ми отлично впечатление тактико – стратегическата му задача през последната година. Докато през първите две учебни години той не тъй добре се справяше с тактическите задачи, през последната година показа голям напредък. Това обстоятелство ми дава основание да заключа, че е възприемчив.

Напълно честен, добросъвестен и откровен, той се ползва с добро име между другарите си и напълно заслужава името добряк.

Както е бил отличен офицер във война и в мир, той ще бъде и добър генералщабен офицер, щом свикне по-добре да пресмята времето и да обогати своята обща култура.

26. 5. 1926 г. Полковник Няголов

София Началник на курса

№ 19

25 септември 1926 г. – събота

На 22 км от Варна за Девня се намира тази местност “Дикили – таш”, Побитите камъни, на която правихме бойната стрелба с пехота и артилерия тази година с войските от Варненския гарнизон.

майор Стефанов

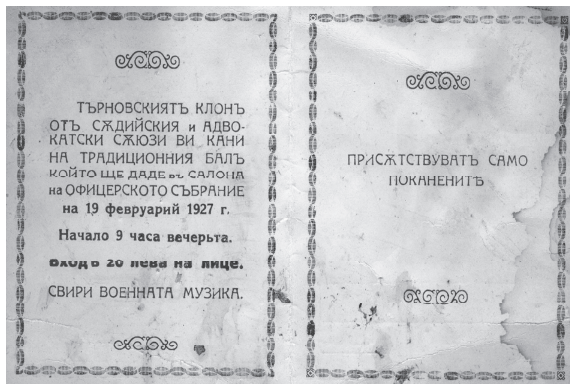

Покана за майор Стефанов, Търново, 1927 год.

№ 20

АТЕСТАЦИЯ

Майор Стефанов Атанас стажува в щ. а. от 17 май 1926 година до 1 август 1927 година и бе назначен началник секция II в.

Изработи:

а/ План за народната мобилизация и отбрана;

б/ Правилник за военната мобилизация.

С тези работи се справи напълно успешно. Прояви се като офицер крайно настойчив, трудолюбив и добросъвестен.

Беше назначен за ръководител на група по тактически задачи в Стрелковата школа.

Извънмерно голямата му настойчивост в работата и преданост към службата го правят един рядък и полезен офицер. Обещава да стане един добър генералщабен офицер и отличен строеви началник.

16 юни 1927 г. Полковник Маринов
София Началник отбрана

№ 21
ДНЕВНИК
/ от 31 август 1927 до 4 март 1928 година /
ЗА СЛУЖБАТА МИ В АВИАЦИЯТА

31 август… В 6 часа и 50 мин. бяхме в Божурище. В 7 часа се представихме на Директора на въздухоплаването Попкръстев и на инспектора на авиацията Златев Петко от Генералния щаб…След обяд ни прие Попкръстев и ни каза, че до 10 октомври трябва да се запознаем с нашето въздухоплаване – неговото минало и бъдещи проекти. Ще бъдем зачислени в летателния отдел да преминем основно наблюдателски… и пилотски курс.

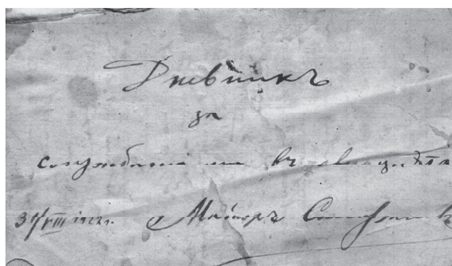

3 септември – събота. Явихме се на Началник щаба на армията в кабинета му. Той ни каза, че сме в авиацията не само да се научим да летим, а да изучим авиацията в пълната й цялост и сложност. След свършването на стажа в един обективен доклад да донесем за всичко и препоръчаме какво трябва да се направи в бъдеще, за да може авиацията да се военизира и да стане истински род войска… Помолих Началник щаба към края на стажа ни да нареди да обиколим всички хангари, аеродруми, аерогари, аеростанции и хидродруми в България, за да може нашата ориентировка да бъде по-пълна и докладът ни изчерпателен. Той каза, че щял да нареди да ни командироват във всеки аеродрум по няколко дни с аероплан, за да се запознаем със службата там, както и в училището в Казанлък…През ноември ще бъда извикан да държа една беседа пред курса на дружинните командири на тема: “Отстъплението на французите в 1870 година, на турците в 1877 година, на русите в Руско-японската война от 1905 година, на турците в Балканската война, на французите при Марна, на българите в 1913 и 1918 години и на гърците в Мала Азия” – време 2 часа…

26 септември – понеделник. Днес след обяд с апарат система “У I” – българска фабрикация, мотор “Бенц” – 250 конски сили, в 17 часа излетяхме с пилот – авиаторът Градинаров от летище Божурище. Минахме на 1600 м над Банки, над Люлин, Перник, село Диканя, над град Дупница, дето бяхме вече на 3000 метра над морето…

27 – 29 септември. Бях в София като член на изпитна комисия. Работих тук в Щаба по Правилника за аеропланното училище в Казанлък.

1 октомври – събота. В аеродрума пристигна и кацна един голям моноплан “Фокер”, тримоторен, идещ от Холандия и отиващ в Индия за поща. Аеропланът

имаше височина 5 – 6 метра, разпереност на крилата около 25 метра и дължина 15 метра. Вътре в него имаше една голяма каюта, в която спокойно биха се събрали 10 – 15 човека при всички удобства. С аероплана пътуваха двама пилоти, един механик и директорът немец с жена си. Правеше впечатление, че жената отлично познава аеропланната техника и се интересуваше повече от мъжете за проверка изправността частите на аероплана. Тя знаеше и малко български, но разговаряхме на френски…
22 октомври – събота. Днес преди обяд трябваше да се открие въздушната линия София – Русе – Варна, но се отложи за 25 октомври поради лошото време… Над София се направи демонстрация с 5 аероплана. В първия "Юнкерс" се качих аз на първото място при пилота, като помощник – пилот на капитан Узунски. В другите два "Юнкерса" имаше гости – журналисти. Вярвам, че 10 години няма да минат и хората вече няма да се пращат по земята, а ще имат необикновеното удоволствие, особено за по-дългите разстояния, да пътуват изключително по въздуха. Жена ми обаче няма вяра на аеропланите и при всичко, че имаше едно място за нея, отказа да се покачи…
17 януари 1928 година – вторник. Днес в 11 и 1/2 часа точно излетяхме с една група от три "Потеза" с пилоти Рогев, Бенчев и Русев и с наблюдатели поручик Томов, подполк. Стефанов и майор Богданов. Задачата бе далечно стратегическо разузнаване в дълбокия тил на противника, като се обърне особено внимание на жп възли Плевен, Левски и Горна Оряховица, които да се фотографират… В 12 часа и 40 минути кацнахме в Божурище…

Подполк. Стефанов на летище Божурище, 1928 год.

2 февруари – четвъртък. Днес за пръв път сам се учих да управлявам – пилотирах аероплана "Бристол". Инструктор поручик Ножаров. Излетях в 11 и 1/2 часа до 12

часа. Към Банки малко друсане, висота 500 метра… Пилотажът ми се вижда твърде интересен, привлекателен и забавен. Жалко е само, че нямам време да го изуча…
14 февруари – вторник. 49 ЛЕТЕНИЕ. Точно в 11 часа и 25 минути ние отново излетяхме със задача вече да догоним височина 5000 метра над морето или 4400 метра над земята. За целта в апарата, освен обикновеният алтметър, бе поставен и един барограф за отбелязване на височините…
3 март – събота. Тодоровден. 51 ЛЕТЕНИЕ. Още снощи пристигнах от село Княжево… Трите "Потеза" бяха приготвени за далечно разузнаване. Аз им дадох задачата, която бях написал, и уговорих, че днес Тодоровден в 9 часа, 50 години от Освобождението на България, ще прелетим над България с трите аероплана, изпълнявайки задача за далечно разузнаване в ролята на сърби…

№ 22

АТЕСТАЦИЯ

Подполковник Стефанов от времето 31 август 1927 до 27 февруари 1928 бе на стаж във Въздухоплаването. Изпълнявал е тренировъчни учебни летения и задачи, също изпълни и една дълга задача за навигация и наблюдение. Нему бе възложено да ръководи тактическите задачи с офицерите.

Прояви особена обич и стремление към летение, и характерна заинтересованост към летателното дело. Схваща се също, че има силно желание да служи повече във въздухоплаването.

Работлив и добросъвестен офицер.

15 март 1929 г. Полковник / не се чете /
София Началник на Въздухоплаването

От 1 март до 1 октомврий 1928 година

През изтеклите две тримесечия, март – октомврий 1928 г., подполковник Стефанов Ат. се прояви като здрав и с феноменална издържливост офицер. Деятелен е в работата си по влечение. Притежава прекрасен характер; самоуверен е и с голямо самообладание. Работи с инициатива и истинско разбиране, влагайки в службата и работата си цялата своя душа. Весел и благ е; добър другар, отличен началник и подчинен. Честен е и правдив; прям и откровен. Поема отговорност. Като човек този офицер е напълно нравствен – в неговия живот и държание няма и следа от пороци и слабости. На неговия морал не са свойствени нито ласкателствата, нито низостите. Разсъдлив е и притежава естествен здрав ум и корава логика. Способен е да работи продължително и при най-голямо напрежение на силите си.

Притежава пълни теоретически и практически знания и широка военна и обща култура. Командни качества – отлични. Ползва се с уважението и любовта на своите подчинени, пред които има и голям авторитет.

Дисциплиниран е; обича службата и е предан към същата с цялото си същество.

С верен тактически критерий, с настойчивостта в работата си, с предвидливостта, съобразителността и акуратността си, полковник Стефанов и неговата служба са най-хубавият личен пример за частта. Той безропотно приема несгодите и проявява при тях забележителна твърдост и войнишко достойнство.

Считам, че този офицер е не само добър и полезен за службата, а е ценност за пехотата и школата.

полковник Атанасов
Началник на пех. отдел

№ 23

аерогара Ямбол
26 април 1929 г.

Драгий Стефанов,

Обръщам се към теб, защото най-добре ме разбираш. След едномесечното ми пребиваване в София и разни тактико-авиационни задачи и въздухоплавателни съвети, завърнах се пак в гнездото си с гнет в душата. Моят въпрос пак не се разреши и това ме ужасно мъчи. И затова казвам, че няма правда на този свят. Сега съм като орел с прерязани крила, без хоризонт, без висини и дълбини… Такова положение може да съществува само в България. Кажи, има ли по-голяма аномалия от следната: Сега имам в мое подчинение войници и един офицер / Карадимчев /, с които от 22-ри този месец започнах галопен курс. За тяхното обучение и дисциплина аз отговарям. Нямам никакви права, никаква дисциплинарна власт. Е, кажи ми сега, в кои армии съществува такава аномалия?!… При влизането ми в клас командва ми се / на мен чиновника / от капитан Карадимчев, обаче ако аз отида по-рано от него в класа, то нему не се командва. Иди, че разбери тази работа… Как ще карам тая служба, не зная.

Ако началството ми намира, че съм недостоен или некадърен да нося тази служба, нека ме уволнят. Но не и да ме държат в такова едно неопределено положение. Аз мисля, че все още мога да работя и че на чуждо небе мога да бъда полезен на въздухоплаванията. Но явява се въпросът – защо ще дезертирам, защо ще отивам другаде, като аз мога да бъда полезен на нашето въздухоплаване.

Извинявай, че те безпокоя. Довиждане и много поздрави на тебе, госпожата ти и Кинчето. Много здраве и от Карадимчев.

Подпис: / не се чете /

БЪЛГАРСКО ДРУЖЕСТВО „ЧЕРВЕНЪ КРЪСТЪ"

СВИДѢТЕЛСТВО

№ 12266.

Българското Дружество „Червенъ Кръстъ"

награждава съ почетния дружественъ знакъ

Подполковникъ

Стефановъ Атанасъ,

съгласно чл. 24 отъ Уставa.

София, 26. май, 1930 г.

Прѣдседатель:

Секретарь:

№ 24

10 ноември 1930 г.
София

Драги Стефанов,

Много ти благодаря за направеното с кандидат подофицера. Ти си направил голямо благодеяние и си допринесъл за общото благо, защото момчето, вярвам, ще бъде много полезно и не ще ни посрами. Как ти върви службата? Сега си към родния си край, та сигурно си доволен.

Поздрави на тебе и булката.

Твой Каров

№ 25

АТЕСТАЦИЯ

От 1. VI. 1929 г. до 1. V. 1930 г.

Подполковник Стефанов през тоя период се прояви като отличен във всяко отношение офицер. През летните занятия командва 6 дружинни упражнения, тилови и бойни, които бяха подготвени образцово в тактическо и техническо отношение. С видим успех и желание офицерите курсисти следваха преподавания от него предмет. Учебната дружина беше подготвена много добре, въпреки големия ежедневен разход по ремонта на казармите и загубата на време по пренасянето ѝ в Търново от с. Княжево.

Като другар, подчинен и началник, подполковник Стефанов е един много ценен офицер. Винаги точен, акуратен, той е всецяло предаден на работата си. Свободното време употребява само в четене и постоянно следи всички новости в

нашата, френска и руска литература. Възложената му работа е винаги най-сполучливо и вещо проучена и изпълнена.

Във всички занятия подполковник Стефанов е бил мой пръв помощник. Изобщо е и го смятам като отличен и много ценен офицер.

Подполковник / не се чете /
Началник пех. отдел

от 1. I. 1930 г. до 1. IV. 1931 г.

Подполковник Стефанов през тази година беше помощник-началник на отдела. Преподава в офицерското отделение "Оръжезнание" /практическо и теоретическо/, "Методика" и ръководи една група офицери по тактически задачи в полето.

Подполковник Стефанов Атанас е физически много здрав и издръжлив офицер. С благ и прям характер, той е обичан еднакво от всички офицери в отдела и гарнизона. Неговата дейност през тази година е била следната:

I. Практическа и командна дейност.

1. Командвал и организирал следните бойни упражнения: дружинно упражнение по нападателен бой, дружинно упражнение по подвижна охрана, дружинно упражнение по отстъпление със задимяване и други 6 подготвителни дружинни бойни упражнения.
2. Ръководил 3 бойни стрелби с дружина по военен състав / едната зимна /.
3. Ръководил 2 бойни упражнения по преминаване на река с подръчен материал.
4. Ръководил бойно упражнение по натоварване и разтоварване на една бойна дружина на влакове.

Всички занятия са били грижливо подготвени и много добре ръководени. Правените след това разбори са били пълни и много добре ръководени. Даваните задачи при тия упражнения бяха много изискано съставени и целесъобразно допълвани със следващите ходове.

II. Преподавателка дейност:

а/ Преподавал е в съкратения курс: обща тактика, теоретично оръжезнание, наблюдателна служба и е ръководил тактически задачи.

б/ Преподавал е в пехотния курс: оръжезнание, методика и ръководи една група тактически задачи в полето.

в/ Съставил и напълно разработил следните тактически задачи: по срещен бой /2 /, по неподвижна охрана / 1 / и една изпитна.

г/ Съставил е записки по наблюдаделна служба.

д/ Съставил и ръководил две задачи за военна игра с усилен пехотен полк.

В тая си дейност подполковник Стефанов се прояви като вещ познавач на пехотните правилници, пехотното оръжие и стрелбата му. Като преподавател е много добър – винаги се явява основно подготвен и с добре проучени лекции, които говори на курсистите. Като ръководител по тактически задачи в полето е с отличен похват и маниер, понеже познава основно действието на пехотните единици в боя. Съставените от него записки по наблюдателна стрелба са едно ценно помагало в отдела. Те са и пръв опит по въпроса в армията. Като ръководител във военната игра ръководи много добре и вещо. Даваните ходове на страните са интересни и целесъобразни. Като опонент на 3 – 4 беседи в отдела той

е бил напълно обективен и сдържан. Като член в комисии по изпити е съвсем безпристрастен, недребнав и точен.

III. Генералщабна дейност.

а/ Участвувал в комисията заедно с мен по написване Правилника за годишните занятия в пехотата и всичките му части.

б/ Председателствал и сам работил по следните въпроси: въвеждане на планинските оръдия "Шмайдер" като пехотни оръдия у нас; необходимост от противотанкова, противоаеропланна картечница и картечен пистолет у нас; прибор за правилното носене на тежката картечница; недостатъци в нашите учебни бомби; причини за честите повреди в леката картечница "Мадсен"; походна кухня; ново платнище.

в/ Взел участие в Щаба на Червената страна при военната игра в 5-а пех. дивизия със старшите началници.

г/ Взел участие в тренировката и изпълнението на 5-дневния маньовър на гарнизона.

В тая си дейност подполковник Стефанов е бил всякога напълно обективен, изчерпателен и обосновано научен. Протоколите, които е представял, са много ценни и интересни. В щабната си служба работи неуморно и точно. Подготовката на 5-дневния маньовър – организацията му е в по-голямата си част дело на подполк. Стефанов.

Като началник подполковник Стефанов е образец. Като другар и подчинен е всякога много почтителен и вежлив. В гарнизана той е председател на комитет за постройка на Военен клуб. И там развива дейност над всякаква похвала. Основа в града аероклуб – клон и държа в читалището беседа на тема: "Въздухоплаванието като бойно и културно средство днес".

В гарнизона и обществото минава за много сериозен генералщабен офицер.

Изобщо подполковник Стефанов ми е бил много ценен помощник. Всички възложени поръчения е изпълнявал отлично и точно; отличава се със своя прям и откровен характер. Така че накрая мога да потвърдя досегашната му отлична атестация. Той е във всяко отношение отличен офицер.

18. IV. 1931 г. Подполковник Хаджипетков

от 14 май до 14 октомврий 1931 г.

Подполковник Стефанов Атанас заема длъжността помощник началник на пех. отдел от Школата за Р. Б. Е. Командири.

През това време той прояви голяма издържливост: взе участие във всички летни уражнения на П. О. и в похода до връх Бузлуджа и обратно пеш за 24 часа.

Разработи програмата за летните занятия, като съгласува безпогрешно общите и специални упражнения на разните поделения на П. О.

Преподава с голямо усърдие и завидно трудолюбие на господа офицерите курсисти от съкратения курс "Оръжезнание", а на ония от пълния пехотен курс – "Методика". Завеждаше стрелбите с пех. картечница с взвод и рота. Командвал е три бойни упражнения с дружина по военен състав, а е ръководил осем бойни упражнения с бойна дружина. Докладвал е пред офицерите от отдела темата: "Пехотната дружина в нощната атака. Примери от войните, изводи и заключения".

През времето от 20 до 27 септемврий взе участие в двудневните бойни упражнения на 5-та пех. дивизия, като началник Щаба на Червената пех. дивизия, в мястото, източно от река Янтра.

През всичкото време и на всички занятия подполковник Стефанов работи с увлечение и забележително умение. Прояви неведнъж пълно разбиране и полезен почин. Пехотното дело, оръжията и стрелбата с тях знае отлично и ръководи с голямо усърдие, както бойните упражнения, така и стрелбите с всички пехотни оръжия. Като преподавател увлича и разяснява подробно и изчерпателно. Като Началник щаб на дивизията се прояви като твърдо знаещ функциите на съвременния Щаб и длъжностите на Началник щаба. Проявил е голяма издържливост, завидно трудолюбие и забележителна експедитивност.

Прочетената беседа от него, образцово разработена и вещо, увлекателно разказана, свидетелствува че притежава сигурен военно – критически метод.

Разборите върху стрелбите и дружинните упражнения в полето направи с голямо умение, изтъквайки изчерпателно всички съществени пропуски и грешки.

Цялата му служебна дейност бе един образцов пример за неуморно трудолюбие, вярна и честна служба.

Съзнателен, дисциплиниран, честен, добър другар, готов на себепожертвование.

Притежава благ и приветлив характер, откровен. Обичан е и много почитан от подчинените си.

Теоретическите му познания по военното дело са пълни. Има здрав военен критерий. Предвидлив, съобразителен, точен и редовен. Командва разумно и умно.

Военната служба е за него призвание, на което се е посветил с всички сили.

Изобщо службата на подполковник Стефанов Ат. през отчетния период е отлична във всяко отношение и много полезна.

Полковник / не се чете /
Началник на П[ехотен] О[тдел] от
Ш[кола] за Р[отни] Б[атарейни] и Е[скадронни] К[омандири]

С офицерски семейства на Преображенския манастир, ок. 1930 год.

№ 26

Стефанов,

За утре след пладне има предвидено двустранно бойно учение: от едната страна ще е капитан Петков, а от другата капитан Цанев. Ръководител сте Вие.

Намирам, че ще е необходимо своевременно да дадете заданието на решаващите. А за да се избегнат грешки, добре ще бъде предварително да се изслушат решенията на решаващите.

12 юли 1931 г. Пеев

Началникъ П. О. отъ Ш. Р. Б. Е. К.

Търново.

№ 27

АТЕСТАЦИЯ

от 14 октомврий 1931 до 14 април 1932 г.

Подполковник Стефанов Атанас продължи да работи със същото неотслабно трудолюбие и успех.

Докладва в присъствието на Началник щаба на армията беседата “Новостите в пехотното оръжие”. Разработи и навреме представи възложените му за съставяне две глави от Правилника О. Д. П., част IV.

За отчетния период той с нищо не помрачи блясъка на досегашната си отлична служба.

Полковник / не се чете /
Началник П. О.

от 15 април до 15 октомврий 1932 г.

Подполковник Стефанов Ат. продължи изпълнението на досегашната си длъжност като мой помощник и преподавател по Стрелково дело в П. О. от Ш. Р. Б. Е. К-ри със същото усърдие, трудолюбие, знание и умение.

Напълно здрав – не е отсъствал от ни едно занятие. Способен да понесе извънредни трудности – издържа всички походи, поездки, умствени занятия и тактически упражнения в полето.

Командва енергично, умело и разумно. Ръководи стрелби и тактически занятия тактично, ползотворно. Прави правилни, всестранни и изчерпателни разбори.

Напълно дисциплиниран, предан и отдаден на службата и служебния дълг. Във време на службата си през отчетния период прояви още веднъж всички изтъкнати вече качества в по-ранната му атестация.

Той е един от най-ценните ми помощници – офицер, отличен в службата си, достоен за подражание и пример за по-младите.

Полковник / не се чете /
Началник П. О. от Ш. Р. Б. Е. К-ри

от 16 октомврий 1932 до 15 април 1933 г.

Подполковник Стефанов продължи да изпълнява длъжността помощник началник П. О. от Ш. Р. Б. Е. К-ри.

Преподава в офицерски курс Стрелково дело; ръководи моралната подготовка в отдела.

Взе участие в зимния маньовър на П. О. от В. Търново до Габрово и обратно от 23 до 27. 12. 1932 г. и командва успешно едно бойно учение със стрелба.

Службата носи с неизменно старание и преданост.

Полковник / не се чете /
Началник П. О. от Ш. Р. Б. Е. К-ри

от 22 май 1933 г. до 31 март 1934 г.

Като Нач. отделение в Щ. Арм. прояви следните качества:

Неуморно трудолюбив и настойчив в работата си. Когато е нужно, работи с най-голямо настроение на силите си. Увлича се в работата си. Отлично познава работата в отделението и я ръководи с голям такт и умение, които му осигуряват началническия авторитет. Обладава много добри познания по общата и военна култура. Проявява се като много полезен ген. щабен офицер. Напълно нравствен. Прям и откровен. Искрен. Неизменно предан на службата си. Самоуверен и с

голямо самообладание. С инициатива. Поема отговорност. Отличен като човек. Като началник и подчинен може да служи за пример.

Със забележителна издържливост.

Изобщо подполк. Стефанов е много добър ген. щабен офицер и много ценен помощник.

Председател на комисията: Н. Бакърджиев
Ген. Лейтенант – Нач. Щ. Армията

Полк. Стефанов на летище Божурище, 1934 год.

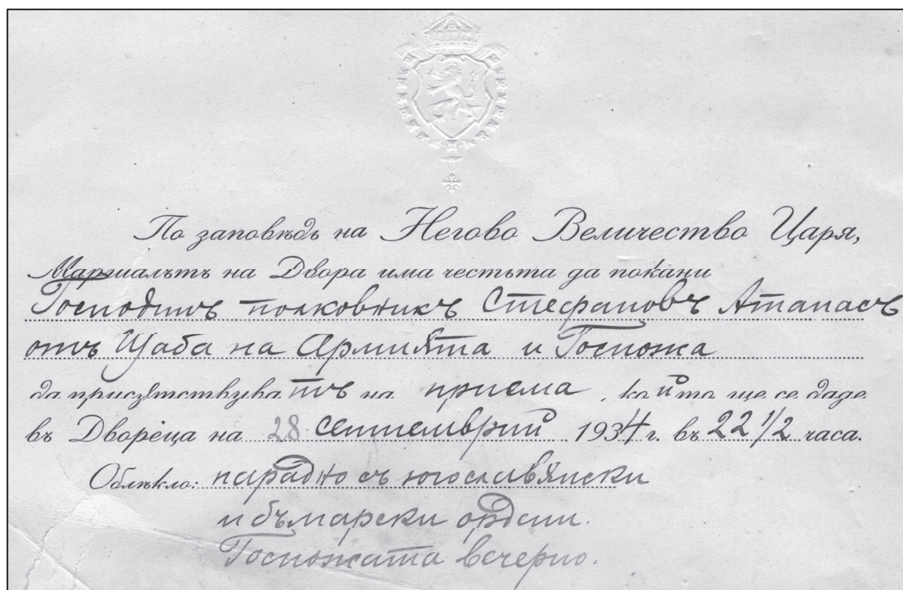

По заповѣдь на Негово Величество Царя,
Маршалътъ на Двора има честьта да покани
Господинъ полковникъ Стефановъ Атанасъ
отъ Щаба на Армията и Госпожа
да присѫтствуватъ на приема, който ще се даде
въ Двореца на 28 септемврий 1934 г. въ 22 1/2 часа.
Облѣкло: парадно съ югославянски
и български ордени.
Госпожата вечерно.

Покана до полк. Стефанов за прием в Двореца, София, 1934 год.

Т. В. Цар Борис III и Царица Йоанна при полагане основния камък на Военния клуб, Търново, 1934 год.

ВЪВ ВИСШЕТО КОМАНДВАНЕ
/ 1935 – 1944 /

Отговорено на 14/VIII

БЪЛГАРСКИ НАРОДЕНЪ КОМИТЕТЪ
ЗА ЧЕСТВУВАНЕ СТОГОДИШНИНАТА ОТЪ ВЕЛЧОВАТА ЗАВѢРА.

ИЗПЪЛНИТЕЛЕНЪ КОМИТЕТЪ.

СЕКРЕТАРИЯТЪ ул. Трайанъ № 14, София.-

№ 201.- 12 Августъ 1935 г.

До Г-да членоветѣ на
Изпълнителния Комитетъ
..Полковникъ А. Стефанов
........Ад. Отредовоекъ
гр. ~~София~~. Плевен

По нареждане на г-на председателя на Изпълнителния Комитетъ умолявате се да присъствувате на

ДѢЛОВОТО СЪБРАНИЕ

което ще се състои въ ЧЕТВЪРТЪКЪ, 15 Августъ 1935 г. въ ТРИ ЧАСА СЛЕДЪ ОБѢДЪ, ВЪ КАБИНЕТА НА Г-на МИНИСТРА НА ВЪТРЕШНИТѢ РАБОТИ, министерството на вътрешнитѣ работи, ул. Шести Септемврий въ гр. София, при следния дневенъ редъ:

1. Приемане протокола на последнето събрание.
2. Съобщение за дарението отъ 25,000 лева на Министерския Съветъ за изплащане дълга на Комитета къмъ Военното Издат.
3. Докладъ на Контролната Комисия за провѣрка смѣткитѣ на Комитета и освобождаване отъ отговорность на отчетенитѣ.
4. Доклади на председателя, секретаря и касиера и вземане решения за ликвидиране дѣлата на Комитета.

ТЪЙ КАТО ТОВА СЪБРАНИЕ Е ОТЪ ГОЛѢМА ВАЖНОСТЬ ВАШЕТО ПРИСЪТСТВИЕ Е КРАЙНО НЕОБХОДИМО. СЪБРАНИЕТО ЩЕ СЕ СЪСТОИ И ОТКРИЕ НЕПРЕМЕННО НА ОПРЕДѢЛЕНОТО ВРЕМЕ И МѢСТО!

ЗА ИЗПЪЛНИТЕЛНИЯ КОМИТЕТЪ:
По заповѣдь:
Секретаръ. [signature]

Български народенъ комитетъ за чествуване 100 г. Велчовата завера, 1835 София 1935

№ 1

АТЕСТАЦИЯ

от 1 април до 1 юли 1935 г.

При идването ми в Щаба на Армията заварих полковник Стефанов на същата длъжност – началник на отдел II.

Прояви същите много добри качества както досега на извънредно работлив и трудолюбив офицер. Дадените му за разработване въпроси разнищва подробно и изчерпателно. Дисциплиниран и взискателен към подчинените си. Требвателен и към себе си.

През миналата 1934 г. му се случи един неприятен инцидент. При едно пътуване по железницата бе му открадната една чанта, в която се е намирал и поверителният "Правилник за мобилизацията". Впоследствие тоя правилник бе намерен,както и другите правилници, изгубени с горния и върнати в Щаба на Армията, но бе заведено съдебно дело.

В резултат полковник Стефанов бе осъден на изобличаване пред равни и по-горни по чин и длъжност офицери. Същата присъда е обявена с Министерска заповед № 190 от 1 юли 1935 г. Това произшествие не може да има влияние върху отличната служба на полковник Стефанов и неговите качества, които навсякъде са изтъкнати при атестацията му.

10 септемврий 1935 г. — Генерал Попов
София — Пом[ощник] Нач[алник] Щ[аб] Армията

№ 2

Министерство
на В О Й Н А Т А
Щаб на армията
№ 4657
20. XI. 1935 г.
София

Т У К – Полковник Атанас Стефанов

В изпълнение на чл. чл. 1 – 3 от Правилника за даване възпоменателен знак на офицерите, които напущат Щаба на армията, аз и офицерите от Щаба на армията Ви предават приложения тук пръстен за добър спомен и в знак на благодарност за добрата Ви съвместна служба и другарство.

Полковник – пом[ощник] началник
Щаба на армията: Даскалов

№ 3

ДНЕВНИК

1935 г.

16 юни – неделя. Днес войниците от пехотата и артилерията от Софийския гарнизон дадоха клетва в двора на ШЗО. Присъствува Н. В. Царят и министрите.

18 юни – вторник. Днес след пладне излезе заповедта за назначавеното ми Командир на пехотната стрелкова школа в град Велико Търново, а полк. Хаджипетков превеждат тук Началник инспекторска служба в канцеларията.

5 юли – петък. Днес в 15 часа, генерал Г. Попов в своя кабинет в присъствието на полковниците Т. Даскалов, Сл. Попов и Боян Урумов ми обяви устно мъмрене – изпълнение на присъдата по изгубената от мен чанта. С това се ликвидира най-после този въпрос…
10 юли – сряда. Днес приех новата длъжност – Началник щаба на Плевенската инспекционна област…
16 юли – вторник. Днес идва румънският пълномощен министър Стойка, военният аташе Кратичеану и Фризику да обикалят Гривица. От тях разбрах, че румънският крал щял да дойде през септември да върне визитата на нашия Цар.В 18 часа дойде при мен игуменът на Преображенския манастир отец Софроний. Разведох го из клуба.
2 август – петък. Св. Илия и Бузлуджа. С Министерска заповед № 171/ 21. VII. 1935 година се урежда общ боен празник – Денят на възшествието на престола на Н. В. и се заповядва той да се празнува не само в центъра, а и в селата едновременно, като се изпрати по една рота, даже по един взвод. С Министерска заповед № 243/ 23. VII. 1935 година се задължават всички офицери да следят и донасят за паметниците, когато са повредени.
30 ноември – събота. Днес генерал Недев ми предписа с Предписание № 1006 от 30. XI. 1935 г. да се отправя за София – Началник оперативен отдел в Щаба на армията, съгласно Царска заповед № 327 от т. г.
7 декември – събота. В 20 часа днес купих един радиоапарат “Телефункен” за 14000 лева. Платих 4000 лева, а останалите 10000 – по 1000 лева всеки месец до 1 ноември идущата година, включително. Най-после се сдобих и с това културно средство за свръзка с целия свят. Само здраве и живот да е! Дълго да му се радваме всички!
19 декември – четвъртък. Днес, Никулден приех окончателно командването на Школата.

№ 4
Многоуважаемий
Господин Полковник Стефанов,

За изпратените ми от Търново снимки и за Вашите поздрави, както и тия на Вашите другари, благодаря Вам най-сърдечно.

Много ме зарадва Вашия спомен по мен, както и изгледите на тъй добре познатото ми Търново и моля да изразите моята благодарност и на всички подписали се по този случай.

28 март 1936 С другарски поздрави
Германия фон Макензен
Генерал Фелдмаршал

VON MACKENSEN

Falkenwalde, den 28. März 1936
(Post Stettin 1 Land)

Sehr verehrter Herr Oberst Stéphanov!

Für die mir aus Tirnovo gesandten Fotografien und Ihre und Ihrer Kameraden Grüsse danke ich Ihnen wärmstens.

Ich habe mich über Ihr Gedenken und die Ansichten des mir so wohl bekannten Tirnovo sehr gefreut und bitte, meinen Dank auch allen Unterzeichnern gelegentlich zum Ausdrucke zu bringen.

Mit kameradschaftlichen Grüßen

v. Mackensen,

Generalfeldmarschall

Писмо на Фелдмаршал фон Макензен до полк. Атанас Стефанов, Германия, 28 март 1936 г.

Полк. Стефанов посреща майор Годлей от Британския легион, Търново, 1936 г.

№ 5

Директор
Географския институт

22 февруарий 1937 г.
ст. София

Драгий бай Атанасе,

Получих и двете ти картички… Радвам се, че проявяваш интерес към нашите нови карти и към новите способи на работа. Когато дойдеш в София – при повече свободно време – ще ти покажа всичко, което те интересува.

Много поздрави теб и на г-жа Стефанова – от мен и жена ми.

Твой: Антон Ганев

№ 6

ДОКЛАД
ЗА СЛУЖБАТА НА ПОЛКОВНИК СТЕФАНОВ АТАНАС АТАНАСОВ, НАЧАЛНИК НА ТЪРНОВСКАТА ПЕХОТНА ШКОЛА

към 15 април 1936 година

полк. Стефанов с офицери от Търновската пехотна школа, Търново, 1936 г.

1. ОБЩА КУЛТУРА. От всичките му началници, още от първите години на службата му, е оценена като МНОГО ДОБРА. С добра памет, бързо схваща и правилно съобразява. Широтата на познанията му по общата литература е дала повод началниците му да го преценят като "ЕНЦИКЛОПЕДИСТ". Със здрав разум и корава логика. Следи френската и руската литератури.

2. ВОЕННА КУЛТУРА. Притежава пълни, закръглени теоретични познания по всички отрасли на военното дело. Извънредно възприемчив, той е с творчески способности. Постоянно следи всички новости в нашата, френската и руската военни литератури. През 1926 година завършва Генералщабната Академия у нас с МНОГО ДОБЪР УСПЕХ /10.06/.

3. КАТО КОМАНДИР полковник Стефанов се е проявил както следва:

а/ Обича подчинените си и всестранно се грижи за тях; извънредно настойчив в работата си и предан на службата, в която е винаги точен и акуратен.

б/ По обучението и възпитанието – като преподавател в Пехотната Школа е бил МНОГО ДОБЪР. Увлича слушателите си и разяснява лекциите си, които се следят с интерес и завършват с успех. Преподавал е с ГОЛЯМО УСЪРДИЕ и ЗАВИДНО ТРУДОЛЮБИЕ: теоретично оръжезнание, методика, обща тактика и наблюдателна служба. По последната е съставил единствените досега записки, които са оценени като ЦЕННО ПОМАГАЛО. Бил е ръководител по Морална подготовка и Продуч и е проявил същите ценни качества както и в останалата му преподавателска и командна дейност.

в/ По командването – с неуморна енергия, разумен и умел началник. Повечето е бил орган на командването / помощник, началник на отдел, началник щаб и др. / и е организирал правилно разни маньоври с войскови части. Всички възлагани му поръчения е изпълнявал ОТЛИЧНО и ТОЧНО.

г/ По ръководството на тактическите задачи е проявявал винаги пълно и всестранно познаване на материята и ОТЛИЧНО ИЗРАБОТЕН МЕТОД.

д/ По ученията – завеждал е в Търновската Пехотна Школа стрелбите с тежките картечници и всички бойни стрелби с взвода и ротата. Командвал е успешно, с увлечение и забележително умение множество бойни упражнения с дружина в боен състав. Всички възложени му учения с Школата е подготвял и организирал ОБРАЗЦОВО в теоретическо и техническо отношение, като при разборите им се е проявявал напълно обективен и безпристрастен. Правил ги е пълни и ги е ръководил добре.

е/ Познанията му по тактиката на разните родове войски са основни и отлични. Познаващ отлично въздухоплаването, гдето е стажувал, полковник Стефанов Атанас с големи разбирания проучва и разработва въпроси от тактиката и на останалите родове оръжия.

ж/ При решаването на тактически задачи е проявил видимо прогрес и е достигнал до нужната висота при успешното ръководене на същите в клас и на полето с курсистите от Пехотната Школа.

з/ Длъжността Командир на полк е изпълнявал в разстояние на 2 години /от 1. V. 1933 до 1. V. 1935 г./ като е бил на служба в Щаба на Армията – началник на отделение. За първата година е отлично атестиран като човек и началник и оценен като МНОГО ДОБЪР Генералщабен офицер. МНОГО ЦЕНЕН помощник. За

втората година липсват атестационни сведения, обаче тия, които се дават за периода след 1. IV. 1935 год., са едно продължение на оценката на МНОГО ДОБРИТЕ му качества.

СЪВРЕМЕННА ПЕХОТА

— вдъхновение и ръководство —

Генералъ-Майоръ
Хр. Луковъ
—Министъръ на Войната
Вдъхновенъ деецъ за възхода на нашата пехота

Н. В. Царь Борисъ III.
Върховенъ вождъ на войската — пръвъ въ нашата пехота и нейна гордость

Генералъ-Майоръ
Ю. Пъевъ
— Началникъ щаба на войската.
Основатель на списанието и непосрѣдственъ ръководитель отъ 1932 г. май до юний 1934 г.

Полковникъ
Н. х. Петковъ
ръководитель на списанието отъ юний 1934 г. до декемврий 1935 г.

Полковникъ
Ив. Христовъ
Ръководитель на списанието отъ ноемврий 1936 г. до сега

Полковникъ
А. Стефановъ
Ръководитель на списанието отъ декемврий 1935 г. до ноемврий 1936 г.

Сп. "Съвременна пехота", г. V, София, март 1937г.

и/ Командир на бригада не е бил, но заема длъжността от 1. V. 1935 г. и досега – близо 1 година. Тая длъжност изпълнява като Началник на Учебния отдел в Щаба на Армията 1 и 1/2 месеца; като Началник Щаба на IV-а Инспекционна област – близо 5 месеца и Началник на Търновската Пехотна Школа – на каквато длъжност е сега. През това време полковник Стефанов е атестиран като ОТЛИЧЕН. През цялата си служба полковник Стефанов е давал доказателства за достойно и успешно командване и управление, преизпълнено с любов към службата и с енергия при нейното носене.

4. През БАЛКАНСКАТА ВОЙНА – участвал като командир на рота във всички боеве на частта си до Чаталджа включително /21. III. 1913 г./. През МЕЖДУСЪЮЗНИЧЕСКАТА – от връх Тумба /24. VI. 1913 г./ до връх Бобик /17. VII. 1913 г./. През ЕВРОПЕЙСКАТА ВОЙНА – в боевете при Гиляне, Кулата, Гевгели. Като командир на дружина запазва прохода Демир Капу.

Инструктор в Школата за запасни подпоручици от 25. XI. 1916 г. до 1. IX. 1917 год.

Бойната му дейност е оценена като ОТЛИЧНА. Командвал е поверените му строеви части – взвод, рота и дружина – "бойко, мъжествено, безпределно храбро и с пълно себеотрицание". Бивал е винаги пръв в боевете и смело се е хвърлял в ръкопашни боеве. Убиването на брата му – офицер в полка – не понижава морала на полковник Стефанов /тогава поручик/ и той следва воденето на частите си в боя с изтъкнатите по-горе качества.

Награден е за участието му в боевете с В. О. Х. IV ст. II и I класи.

Към подчинените си е полагал бащински грижи. Частта му не е попадала в плен и не се е разбунтувала.

5. Здравословното състояние на полковник Стефанова е ОТЛИЧНО. През войната е боледувал малко от малария, при частта си; през 1934 година – няколко дни от цирей на врата. Оценен е като Генералщабен офицер с ФЕНОМЕНАЛНА ИЗДЪРЖЛИВОСТ.

6. Морални качества. Полковник Стефанов е характеризиран от всички свои началници като силно морална личност; извънредно прям и откровен; с благ и приятен характер; религиозен, спокоен и търпелив. Скърбите, неправдите и другите душевни и физически страдания е понасял търпеливо, със стоицизъм,запазвайки хладнокръвието си и спокойствието на разума.

7. Наказания:

а/ През 1921 г. неизвестно за какво му е било наложено от дисциплинарния комитет наказанието "НЕУДОСТОЯВАНЕ В ПО-ГОРЕН ЧИН ЗА СРОК ОТ ЕДНА ГОДИНА". Това наказание е оценено от всичките му началници като несправедливо. Правени са били служебни постъпки за отменяване на наказанието. Липсват данни за резултата.

б/ С поверителна Министерска заповед № 190 от 1. VII. 1935 год. е обявена наказателна присъда № 112 от 2-3. V. 1935 г. на Софийския Областен Съд, с която се осъжда полковник Стефанов на дисциплинарно наказание "Изобличение пред равните и по-големите по чин и длъжност офицери от частта" – за изгубени държавни поверителни правилници, впоследствие открити и върнати.

8. Заключително мнение.

а/ Полковник Стефанов Атанас е офицер с широка обща и отлична военна култура, обичащ безпределно службата, която носи със себеотрицание. Обладаващ могъщо

№ [redacted]

Въ знакъ на НАШЕТО особенно благоволение, награждаваме

командира на 5-а пех. Дунавска дивизия

Полковникъ

Атанасъ Атанасовъ Стефановъ

съ командирския кръстъ

Заповѣдваме да му се даде настоящата ГРАМОТА скрепена съ печата.

София, 28 декемврий 1936 г.

Канцлеръ на Орденитѣ:

Секретарь:

здраве и безподобна издържливост, с бодър дух и благ характер, взискателен към себе си, внимателен и коректен към околните, полковник Стефанов е сочен от всичките си началници като незаменим офицер и началник, ОТЛИЧЕН във всяко отношение, образцов пример за неуморимо трудолюбие, вярна и честна служба.
б/ Така ОТЛИЧНО атестиран, полковник Стефанов е действително един великолепен строеви Г. Щ. офицер, достоен за по-горна длъжност.

ГЕНЕРАЛ МАЙОР / не се чете /
ИНСПЕКТОР НА ПЕХОТАТА

№ 7
ТЕЛЕГРАМА

София. Двореца.
Негово Величество Царя.

Ваше Величество,

Чествайки бойния празник на армията и деня на най-високата военна добродетел, олицетворена в Ордена за храброст, аз и чиновете от Дунавската дивизия поднасяме Вам, Ваше Величество, Върховния министър на Ордена за храброст, чистосърдечни уверения на непоколебима преданост и пожелания Вам и Августейшия Ви дом за здраве и дълголенствие, за да ни водите към славни дела за благото на скъпата ни Родина.

№ 120 5/ V. 1936 г. Русе

№ 8
ТЕЛЕГРАМА

София. Двореца.
Негово Величество Царя.

Ваше Величество,

По случай имения ден на Ваше Величество, щастлив съм да поднеса от мое име и от страна на всички чинове на Дунавския полк сърдечни войнишки поздрави и благопожелания, за да дарува Всевишният дълъг и щастлив живот на нашия любим Цар и Неговата Августейша фамилия.

Дунавци са горди, верни и предани войни на Ваше Величество, сплотени около народните идеали и работят с въодушевление в името на дадената клетва за светлото бъдеще и величие на Родината.

№ 1401 14/ V. 1936 г.

№ 9
ТЕЛЕГРАМА

София. Двореца.
Негово Величество Царя.

Ваше Величество,

Чиновете от покрития със слава 5-ти пехотен Дунавски полк в деня на Възшествието Ви поднасят своята безпределна преданост и готовност да вървят на смърт по Ваша заповед.

Наред с това те молителствуват Бога да Ви даде крепко здраве и дълголенствие, за да ги водите по още по-славни от славните, покрити с победи, пътища на техните по-стари братя и бащи.

№ 2747 3/ X. 1936 г. Русе

Полк. Стефанов при откриването на училището в село Беляковец, Търновско, 9 май 1936 г.

Полк. Стефанов открива Паметник на загиналите във войните, с. Беляковец, Търновско, 10 май 1936 г.

№ 10
ТЕЛЕГРАМА

София. Двореца.
Негово Величество Царя.

Приветствувайки Нейно Царско Височество Княгиня Мария Луиза с рождения ден, едновременно поднасям сърдечните пожелания на всички чинове от

гарнизона за Нейното здраво и щастливо всестранно развитие, за радост на Ваши Величества и на целия български народ.

№… 14/ I. 1937 г. Русе

полковник Ат. Стефанов –
Началник на гарнизона

№ 11

ТЕЛЕГРАМА

София. Двореца.
Негово Величество Царя.

Ваше Величество,

С чувство на искрена радост по случай рождения ден на Ваше Величество поднасям от мое име и от страна на чиновете от Дунавския полк сърдечни поздрави и безкрайни благопожелания за най-щастливи и честити бъднини на Нашия Любим Върховен вожд и на целия Царски дом.

№… 30/ I. 1937 г. Русе

полковник Ат. Стефанов –
Командир на 5-и пех. Дунавски полк

№ 12

ТЕЛЕГРАМА

София. Двореца.
Негово Величество Царя.

Ваше Величество,

Днес, току при пристигането ми в старопрестолния град, се получи многоочакваната вест, че се е родил Престолонаследник на преславния трон на българските царе.

С бързината на молния тя се разнесе и проникна заедно с топовния гръм във всичките жилища на града, за да зарази мигновено с голяма радост и млади, и стари.

Военни, ученици и народ, всички ликуващи от възторг масово се събрахме по камбанния звън и отправихме топли молитви към Всевишния за здравето и щастливи славни бъднини на Вашия мил син и толкова очакван от всички ни Престолонаследник – бъдещ Цар на България, както и за здравето на Неговата Августейша майка – Вселюбимата ни Царица и за Вашето здраве и щастливо дълголенствие, за да можете като честити родители да го отгледате за Ваша непрестанна радост и за радост, чест и слава на целия български народ.

Ваше Величество,

В този исторически, паметен за българите ден, от името на всегда преданите и верни Вам Дунавци, като поднасям най-честосърдечни честитки и поздрави на Вас – Августейшите родители на новородения мил Престолонаследник на България и най-хубави благопожелания на целия Царски дом и на бъдещия Върховен народен вожд, същевременно Ви уверявам, че всички, обзети от неописуема радост, от дъното на душата си и от все сърце викат:

“Да живее нашият любим Върховен вожд Н. В. Цар Борис III, да живее Н. В. Царица Йоана, да живее Н. Ц. В. Престолонаследникът, да живее Н. Ц. В. Княгиня

Мария Луиза, целият български Царски дом и бъдеща мощна и Велика България! Ура!!!…

№ … 16 юни 1937 г. гр. В. Търново

полковник Ат. Стефанов –
Командир на 5-а Дунавска дивизия

№ 13

Бай Атанасе,

Исках да се завърнеш в частта си и да си починеш малко от напрежението по Царските маневри, та тогава да ти напиша нещо и да те поздравя с отличната работа, която ти и дивизията дадохте.

С особено напрежение и удоволствие следих движението на Сините войски и съжалявах, че това следене трябва да правя чрез гадаене по вестниците. Не ми се отдаде възможност да видя и завършека – импозантния парад, но затова пък слушах през цялото време тропота на коне, хора и машини, предаван по радиото.

Отдъхна си народът, успокои се, че миналото до войната не е вече и настояще, че сме пак подредени с времето, със съвременното, че има вече кой да бди, за да осигури вътрешното и външно спокойствие на страната! Сега вече знам също, че многото данъци отиват за градиво на здрави основи, а не за пълнене чуждестранни каси от репарации и за котерийни сделки вътре в страната.

Аз лично обаче се особено радвам, че тъкмо на теб се падна честта да командваш нашата 5-та дивизия и да изнесеш най-хубавото в маневрите, най-годното във войската.

Поздравява те също и Маргарита и ще ни бъде особена гордост и радост, ако те видим при нас в Габрово.

7 октомврий 1937 г.
Габрово

Твой братовчед
Борис

№ 14

Мила Кръстинке,

Поради това, че днес Царят даде три знамена на флота, едното бе за Русенския флот, мен се наложи вчера да дойда във Варна и довечера заедно с Министъра на войната в неговия салон-вагон тръгваме за София за Висшия военен съвет. В 8 часа утре ще пристигнем и право в Министерството, та да видим кога ще дойда да те взема.

19 декември 1937 г.
Варна

Поздрав от Пепа, Сандю и Иванка.
Твой Атанас

НИЙ БОРИСЪ

СЪ БОЖИЯ МИЛОСТЬ И НАРОДНАТА ВОЛЯ

ЦАРЬ НА БЪЛГАРИТѢ

Въ знакъ на НАШЕТО особенно благоволение, награждаваме командира на 5ᵃ пех. Дунавска дивизия

Полковникъ

Стефановъ Атанасъ Атанасовъ

съ командирския кръстъ

отъ НАШИЯ ОРДЕНЪ НА СВ. АЛЕКСАНДРЪ.

Заповѣдваме да му се даде настоящата грамота скрепена съ печата.

София, 3. октомврий 1937 г.

Канцлеръ на Орденитѣ:

№ 805.

Секретарь:

№ 15
ДНЕВНИК
1937

10 февруарий – сряда. Дунава придойде много. Пратих команда моряци с парахода “Искър” да разбиват леда при село Оряхово. Цял ден вали сняг…

13 февруарий – събота. Тази сутрин в 8 часа започнахме тактически задачи с офицерите от Ловешкия гарнизон…

22 март – понеделник. Св. 40 мъченици. В 7 и 1/2 часа с автомобила се отправих за църквата “Св. 40 мъченици”, дето беше войската от Търновския гарнизон за причастие. Причестих се пръв при дядо владика. После молебен и манифестация. Едновременно със Св. 40 мъченици и 707 години от битката при Клокотница празнувахме. Днес е и празникът на Благодетелите в Търново. Портретите на 66 покойни благодетели се носиха по време на манифестацията. При Паметника на Велчовата завера пропуснах парада. След това се играха хора при Девическата гимназия…

23 март – вторник. В 18 часа и 30 мин. в Русенската митрополия се събра настоятелството на “Червения кръст”.

27 март – събота. От 18 до 20 часа в църковния салон държа сказка Жорж Нуритан – италиански кореспондент, на тема: ”Българският дух и несломимостта му към по-добро бъдеще”.

2 април – петък. До обяд майор Герганов докладва за IV-та военна област от оперативно гледище. След обяд разгледахме атестациите на командирите на полкове, а след това обменихме мисли по подготовката на маневрите.

16 април – петър. Днес започнахме във Висшия военен съвет разглеждането на новия “Правилник за службата на офицерите от българската войска”.

22 април – четвъртък. До обяд г-н Министърът на войната говори за маневрите. След обяд ходихме в Двореца на доклад. След като излязохме от Двореца, Военният министър генерал Луков покани генерал Даскалов, генерал Н. Марков и мен да направим една разходка с автомобил до Владая, а след това по Цариградско шосе до Двореца Враня. Вечерта от 20 и 1/2 часа Министърът на войната даде

прием на офицерите от Висшия военен съвет в салоните на Военния клуб. Свири Царският симфоничен оркестър на Саша Попов…

16 юни – сряда. Точно в 9 часа бяхме спрели автомобила при Преображенския манастир. Откъм Картала се зачуха топовни изстрели. Веднага ми мина през ум, че това ще да е по случай раждане на Престолонаследник. Казвам на майор Стоев да тръгваме, докато е време. Точно при влизане в града Петко Аврамов си хвърля шапката и вика: "Ура! Имаме си Царче!" Продължаваме из града. Топовете още стрелят, всички камбани тържествено бият! Всички търговци украсяват своите дюкяни със знамена и ги затварят. Гражданите – своите къщи и балкони със знамена и килими. Стигаме у дома. Мама плаче от умиление. Същото и у дядови Стамболови, дето се отбих да оставя единия шаран. Питам по телефона полк. Бакърджиев какво ще става. Каза ми, че в 10 и 1/2 часа всички войници отиват в катедралата "Св. Богородица", дето ще се отслужи молебен. Веднага се отправих в 18-ти пех. Етърски полк, дето поздравих войските с великата радост, застанах начело и тръгнахме за църквата. През целия град поздрави, ура и пр. Стигаме в катедралата и едвам си пробиваме път. Там се отслужи молебен на открито в двора. Преди молебена Н. Преподобие арх[имандрит] Стефан държа реч, а след свършване молебена държах аз. След това всички тръгнахме за Девическата гимназия: войска, ученици и народ. Пред Девическата гимназия пропуснах в парад всички войници, ученици и организации. Учениците минаха просто великолепно, също и войниците. След парада във Военния клуб на чаша шампанско. Държах тост за здравето на Престолонаследника, който, като син на Бориса III, дано има щастието да достигне славата на Симеона Велики, сина на цар Борис I.

17 юни – четвъртък. В 11 часа тържествен благодарствен молебен във всички църкви в Русе. След молебена реч от мен и военен парад. В 21 часа войската и всички училища се събраха на площад "Александър I" да манифестират. От балкона на Околийското управление казах няколко думи, които завършиха с "Ура!" за Княз Симеон Търновски и Неговите Августейши родители! Запалиха факлите и тръгнахме с кмета начело по главната улица. Хора се играха до 24 часа.

19 юли – събота. В петък се даде обяд на 1000 души на площада до театъра с музика. От 21 до 23 часа музиката свири хора в градската градина. В събота вечерта – офицерско събрание съвместно с женското дружество "Добродетел" във Военния клуб. Особено тържествено се раздаде пита за здравето на Престолонаследника. След това танци до 3 часа.

21 юли – понеделник. Преди пладне в църквата "Св. Троица", дето служи дядо владика. След служба поздравих колоездачите. Направих визита на църковното настоятелство.

23 юли – сряда. Тази заран в 6 и 1/2 часа тръгнахме с майор Стоев за Севлиево, дето започнахме проверка и след обяд продължихме до 17 часа.

27 юли – неделя. В Килифарево се отбихме у д-р Петров, дето взехме по едно сладко. Отидохме на църква и с духовенството, начело с Търновския протосингел Стефан, се отправихме за мегдана, южно от селото до реката, дето се отслужи молебен. Реч от Протосингела, клетва, реч от мен, парад…След обяд отидохме до Килифарския манастир "Св. Богородица". Разгледахме целия манастир, любезно разведени от отец Исая – игумен. Църквата в манастира е стара – на 306 години.

Много хубави икони има и най-вече разкошна резба по иконостаса от орехово дърво.
1 юли – четвъртък. Днес с генерал Даскалов до обяд обменихме мисли по занятията и главно по полските поездки с командирите на полкове. След обяд с разузнавателния автомобил разузнавахме местата за поездките при маршрут: Русе, Щръклево, Пиргово, Червена вода, Русе.
3 юли – събота. Преди обяд и след обяд имахме военна игра – упражнение по картата за командване на дивизия.
15 юли – четвъртък. От 12 до 15 часа направиха операция на тати в клиниката на доктор Стефан Георгиев в Търново. Излезе благополучна. По-нататък Бог да помага!… В 21 часа смених мама и стоях до 1 часа през нощта в клиниката.

Последна фамилна снимка с баща му, Търново, 1936 г.

16 юли – петък. Тази нощ цялата стоях в клиниката, макар че дойде самарянката да ме смени…
30 юли – петък. Точно в 10 часа по телефона Михаил ми съобщи, че тати получил сърдечен удар и се поминал.
31 юли – събота. В 16 часа се извърши опелото на баща ми в църквата "Св. Марина", а в 18 часа стана погребението му в гроба на баба Цона. Бог да го прости и вечна да бъде паметта му! "Ако нещо ви се вижда трудно, не се отчайвайте – с търпение всичко се побеждава. Честта е най-скъпото нещо за човека: по-добре честна смърт, отколкото безчестен живот" – Свещени правила, от които баща ми цял живот се ръководи!…
2 август – понеделник. Св. Илия. По случай празника "Св. Илия" се отправихме за манастира "Св. Илия" и сварихме литургията. След това молебен за дъжд. След 1/2 час голям дъжд се изсипа с гръмотевици…
9 август – понеделник. Работа в Щаба. Идва при мен Маждраков – адвокат, който пише интересни спомени за Балканската и Междусъюзническата войни.

21 август – събота. Тази сутрин в 8 часа и 30 мин. Военният министър дойде в Щаба на дивизията, за да се запознае с подготовката на маневрите. Тук той изслуша докладите на Началник щаба подполк. Хайдуков, на снабд[ителното] отделение подполк. Козаров, на интенданта полк. Векилов и пр…
11 – 15 октомври. Работихме по отчета на маневрите!

Н.В. Цар Борис III поздравява полк. Стефанов за успеха в Царските маневри , Поповско, 1937 год.

Посрещане на полк. Стефанов в Русе след Царските маневри, 1937 год.

6 декември – понеделник. Днес с мама заедно отидохме в Земеделската банка и Финансовото управление да уредим завещанието на баща ми. В завещанието има следните дарения:
...
3. На читалище “Искра” – 5 000 лева.
4. На църквата “Св. Марина” – 3 000 лева.
...
7. 40 декара ниви и лозя на училищното настоятелство в село Миндя – фонд “Подпоручик Иван Стефанов” за подпомагане бедни ученици от селото…

19 декември – неделя. В 8 часа бях на военното пристанище във Варна по покана на адмирал Вариклечков. В 9 часа дойде Н. В. Царят. Отслужи се молебен и след това се осветиха трите морски флотски знамена и се дадоха на трите флотски части: Дунавска, Морска и Рибарско училище. Реч от Царя, след това парад. След парада Царят по море замина за Евксиноград. Варненският кмет ни покани на чаша кафе и коняк. По време на банкета във Военния клуб реч от Военния министър – генерал Луков…

№ 16

ДНЕВНИК

1938

ЯНУАРИЙ

10 – понеделник. Проверих класните занятия в учебната команда на 18-ти пехотен полк. Проверих след пладне атестациите на офицерите.

11 – вторник. Присъствах на занятията по стрелково дело с офицерите от 18-ти пехотен полк. След пладне проверих дивизионната учебна команда. От 16 до 19 часа говорих на офицерите за Висшия военен съвет.

12 – сряда. Бойна зимна стрелба с пехотна рота, усилена с 1 тежкокартечен взвод от 18-ти пехотен полк в местността "Близнаците", западно от село Беляковец, Търновско. Разбор на стрелбата.

14 – петък. Преди обяд молебен в катедралата "Св. Богородица" за рождения ден на Н. Ц. В. Княгиня Мария Луиза. След обяд пътуване за Русе.

22 – събота. Търновският гарнизон тръгва в петдневен зимен поход и ще нощува в град Дряново.

23 – неделя. Разглеждане на Дряновския манастир и вагонната фабрика.

24 – понеделник. Поход от Дряново за Балван. 18-та пехотна дружина отбрана при село Керека.

25 – вторник. Пехотната школа има дружинна стрелба при Кая – Бунар. Нощуване в Мусина.

На гърба на календара за януари 1938 година, вероятно част от статия:

"…Мир би зацарувал в цял свят. Ние разбираме, че сме част от едно растящо семейство от хора във всички страни, които по думите на великия американски държавник Келог, поставят войната вън от законите.

Полк. Стефанов, Русе, 1938 г.

Има място за всички ни в света. Ние имаме възможност да произвеждаме даже повече, отколкото ни е нуждно. Едничкото, което ни липсва и от което се нуждаем, е "волята" против войната! Това значи здрав разум! Аз моля, всички да се присъединят към нас в едно общо и голямо усилие, за да се избегне войната чрез свикване на една конференция, на която всички да извикаме "Не щем вече война!"

Интернационалът на борците против войната отхвърля твърде модната идея за колективната сигурност, основана на идеята за неделимостта на мира, защото ако някоя държава наруши мира, всички държави, които са свързани с нея чрез договора за “колективната сигурност”, ще й обявят война, т. е. ще прибегнат до войната за премахване на войната!… /Парадокс! – бел. А. С./

Ето защо “Интернационалът на борците против войната” счита, че единственият верен път за борбата със злото е, да откажеш да му помагаш. Всички хора, а особено работниците, имат право и са длъжни да откажат да помагат на държавите си, щом се стремят да поробят мирни народи. Работниците трябва да откажат да фабрикуват и превозват оръжия. Нека обмислим как чрез взаимно сътрудничество и съгласно справедливостта да направим от цялата земя общочовешка родина и осигурим мир и благоденствие за своите и чуждите народи. Ние сме уверени, че това разрешение на въпроса днес е по-възможно от когато и да било по-рано. Страхът от войната е толкова голям, че може да вразуми всички да тръгнат по пътя на мира и справедливостта.

Дж. Лянсбърн обикаля всички столици, дойде сега през август 1938 г. и у нас да проповядва тези идеи.”

ФЕВРУАРИЙ

11 – петък. В 7 часа продължаваме пътя за Севлиево, дето пристигнахме в 9 часа. До обяд проверих как се водят занятията и намерих, че съгласно заповедта за зимните занятия те се водят редовно.

12 – събота. В 8 часа инспекторски преглед на 9-ти артилерийски полк, а от 10 до 15 часа говорих на офицерите за Висшия военен съвет. След обяд прегледах и плановете “Аспарух”, “Асен” и “Омуртаг” и в 18 и 1/2 часа за Търново. Валеше сняг. В 20 часа стигаме Търново.

23 – сряда. Тази сутрин в 8 часа с парахода “Вит” се отправих за Свищов, дето произведох инспекторски преглед на 33-та пех. дружина и на 3/20 погр подучастък.

25 – петък. В Ловеч преглед на 34-та пехотна дружина и инспекторско изпитване.

МАРТ

2 – сряда. Вечеринка във Военния клуб на дружеството “Любов към Родината” съвместно с офицерите.

6 – неделя. В град Русе днес се произведоха избори за народни представители. През деня имаше по 1 дежурна рота в 5-ти полк и във флота. В 22 часа начало на бал с маски в клуба. Дадохме две награди на маскираните.

АПРИЛ

7 – четвъртък. Тази сутрин заминаха за Варна д-р Марков и други пътници за Иерусалим, понеже утре в 8 часа тръгват от Варна с парахода “Цар Фердинанд” за град Хайфа в Палестина.

que la photographie et la signature ci-dessus sont bien celles de
M. Atanas Stefanoff Atanasoff
Tirnovo, le 11. IV 1938
Le Sous-Préfet

Членоветѣ отъ семейството, които ще пжтуватъ заедно съ лицето, на което е издаденъ паспортътъ
1. Кръстина Ст. Атанасова 65 год.
3.
4.
5.
6.
7.
8.

Les membres de la famille qui voyagent avec le possesseur du passeport:
1. Krastina St. Atanasova 65 ans
2.
4.
5.
6.
7.

6

7

МИНИСТЕРСТВО НА ВОЙНАТА

СВИДЕТЕЛСТВО

№ 95

Атанасъ Стефановъ

роденъ презъ 1891 г. въ Търново, околия Търновска

е взелъ участие въ войната презъ 1912/13 год.

като Подпоручикъ на длъжность

К-ръ на рота въ 18 п. Етър. на Н.В. Ц. Фердинандъ I п.

Въ знакъ на благодарность и за споменъ на това участие

му дарява възпоменателния медалъ за тая война на зелена лента и съ право на носене отъ същия

живущъ въ Русе, околия Русенска.

София, 10 АПР. 1938 г.

Генералъ Майоръ - Министъръ на Войната

Началникъ на отдѣление за военни музеи, паметници и пр.

11 – понеделник. Преди обяд извадих общ паспорт за мен и мама. В 14 часа с влака отпътувахме за София, дето стигнахме в 21 часа. Настанихме се в хотел “Славянска беседа”.
12 – вторник. Представих се на началството и след обяд взех виза на паспорта за Палестина от Английската легация, а за Солун и Атина – от гръцката.
15 – петък. Днес времето също лошо. Казах да ми приготвят билетите, защото, каквото и да е времето, трябва да се върви. Мама иска на Връбница да е в Иерусалим.
16 – събота. Лазаровден. И днес дъждовно. В 12 часа и 10 мин. излитаме, защото аеропланът от Букурещ закъсня. Между Солун и Атина буря, затова спахме в Атина.
17 – неделя. Връбница. Тази сутрин в 10 часа и 15 мин. излитаме от Атина, но понеже в Родос вали дъжд и има буря …право към Лидда.
ЮНИЙ
1 – сряда. В 8 и 1/2 часа с леката кола отидох в Митрополията при дядо Владика, дето беседвахме в продължение на повече от 2 часа…
2 – четвъртък. В 8 часа тази сутрин с адютанта и полк. Бакърджиев се отправихме за с. Раданово. Там ни посрещнаха с букети. След литургията – панихида и откриване на паметника.
5 – неделя. В 16 часа в Русе пристигнаха с 2 парахода от Гюргево около 100 румънски агрономи с жените си. В Ловния парк им се даде закуска. Разгледахме фазанарията и стрелбището на Ловния парк. Изпратихме ги в 20 часа на пристанище Русе.
6 – понеделник. В 19 часа в Щаба се събра Комитетът на спортната федерация под мое председателство и заседава до 21 часа.
16 – четвъртък. Рожденият ден на Н. Ц. В. Престолонаследника Княз Симеон Търновски. Всички войници от дивизията днес дават клетва в гарнизоните си. В Русенския гарнизон клетвата от 9 до 11 и 1/2 часа. Клеха се на трите знамена. Вечерта във Военния клуб семейна вечеря.
19 – 22. Военна игра. След това разбор.
23 – четвъртък. Разглеждане атестациите на командирите на полкове.
24 – петък. Оглеждане местата за летни занятия и биваци. Минахме през Павликени, Сухиндол, Севлиево, Троянски монастир и Троян.
ЮЛИЙ
11 – 15. Полски поездки с командирите на частите около град Елена! / по атаката /. Втората задача и разбор се разгледаха на 14 и 15 по отбраната при село Велевци.
16 – събота. На Велевския баир изнесох беседа за действията в Освободителната война около гр. Елена и тръгнах за Търново…Освободих командирите да си отиват, но след като съгледахме места за летните учения при Стамболово. Аз продължих за Русе.
31 – сряда. Днес войниците от дивизията се устройваха на бивак, къпаха се в река Росица и почиваха след обяд. От 14 до 17 часа с офицерите от дивизията състезателна стрелба с пехотните оръдия. От цялата дивизия най-хубава стрелба даде поручик Асен Стамболов – шурей ми… Ще му дадат сабля и аз ще му подаря един бинокъл като награда лично от мен, от командира на дивизията.
СЕПТЕМВРИЙ

19 – понеделник. В 7 часа на бивака при с. Яворово пристигна Военният министър г-н генерал Даскалов. Към 9 часа с Щаба на дивизията заминахме към с. Свобода, а надвечер в Чирпан на бивак.
20 – вторник. Тази сутрин дивизионното упражнение по нападателен бой продължи. Министърът беше там. Към 16 часа занятието се прекрати с атака на 8 бойни колони.

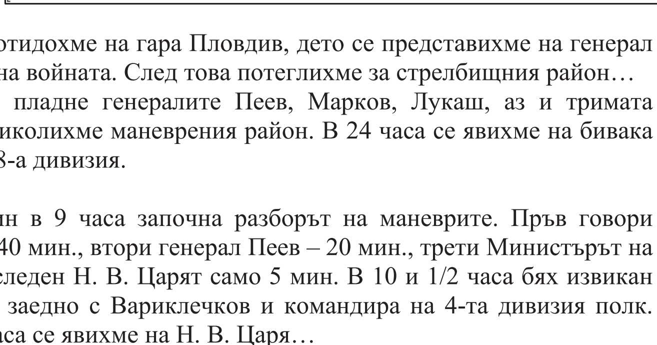

22 – четвъртък. Тази сутрин с подполковник Козаров тръгнахме в 6 часа за с. Омурово, дето 8-ми конен дивизион направи бойна стрелба. Ние я оценихме и запознахме офицерите с начина на оценка.
25 – неделя. Тази сутрин аз, генерал Лукаш, подполк. Козаров, капитан Пасков с колите обиколихме Бунарджика и Сахат тепе в Пловдив. След това в хотел “Молле” се събрахме с полк. Бойдев и отидохме на Карловския аеродрум…
26 – понеделник. Тази сутрин в 6 часа тръгнахме за стана “Княз Симеон” при с. Любен и заедно с Лукаш и Хаджипетков отидохме на гара Пловдив, дето се представихме на генерал Даскалов – Министъра на войната. След това потеглихме за стрелбищния район…
28 – сряда. Днес след пладне генералите Пеев, Марков, Лукаш, аз и тримата полкови посредници обиколихме маневрения район. В 24 часа се явихме на бивака Полатово при Щаба на 8-а дивизия.
ОКТОМВРИЙ
2 – неделя. Тази сутрин в 9 часа започна разборът на маневрите. Пръв говори генерал Марков – само 40 мин., втори генерал Пеев – 20 мин., трети Министърът на войната – 10 мин. и последен Н. В. Царят само 5 мин. В 10 и 1/2 часа бях извикан при Военния министър заедно с Вариклечков и командира на 4-та дивизия полк. Айрянов и точно в 11 часа се явихме на Н. В. Царя…

10 – понеделник. Днес преди пладне Началник щаба на войската генерал Пеев е ходил във Военната академия да открие учебната година. Към 15 часа, като отива на работа, по ул. "Славянска" застига майор Стоянов – началник на Картографския институт, и тръгва с него. Едно цивилно лице тръгва надире им и тъкмо пред Министерство на правосъдието с 6 куршума застрелва генерал Пеев и с 2 майор Стоянов. Пеев умира веднага, а Стоянов – през нощта. Убиецът бил жив и дал някакви показания. Утре, 12-ти, ще стане погребението. От дивизията наредиха Велчев да поднесе венец. Изпратихме съболезнователни телеграми на близките.
12 – сряда. Днес в 9 часа стана опелото и погребението на генерал Пеев в София. По същото време в Русе отслужихме панихида в църквата "Св. Троица". Говори протосингелът арх[имандрит] Симеон в църквата, аз говорих отвън. Поднесени ми бяха много съболезнования от граждани и официални лица заради голямата загуба, която България понесе, в лицето на Началник щаба на войската генерал Пеев, героичен син на поробена Добруджа, родом от Тулча. Бог да го прости! Служил съм дълго с него и незабравими спомени имам. Преминаването на Балкана с школата през Шипка 1934 г. бе цял подвиг! Човек с най-голяма човечност, но бе убит най-безчовечно с 6 куршума от един психопат! Но ще се разкрие и тази тайна! Да му мислят тези, които са кроили този пъклен план!

Полк. Стефанов, Русе, 1938 г.

23 – неделя. Заминах за Ловеч, дето събрах офицерите и им говорих. Прегледах новите казарми. В 18 часа продължих за Севлиево…
НОЕМВРИЙ
4 – петък. От 8 и 1/2 до 13 и 1/2 часа и от 17 и 1/2 до 20 и 1/2 часа – заседания на Висшия военен съвет. В 18 часа във Военния клуб Царският симфоничен оркестър на Сашо Попов даде концерт на висшите офицери.
21 – 24. В 8 часа в казармите на 34-ти Троянски полк започнахме тактическите задачи. Към 9 и 1/2 часа дойде генерал Иван Марков. Той стоя до късно вечерта на разбора…В 8 часа започнахме военната игра в 2 групи по 2 страни. Обядвахме в казармата войнишка чорба. Свършихме в 21 часа. В 8 и 1/2 часа се събрахме в казармата за подготовка разбора на военната игра. След обяд разбор от 14 и 1/2 часа до 19 и 1/2 часа. В 20 и 1/2 часа – семейна вечеря в "Сплендид". Тост от мен и командира на 34-ти полк. След вечерята танци до 1 часа. Дадох хаджийски кръстчета на г-жи полк. Попова, подполк. Горанчева и подполк. Рачева. Преди обяд събрах командирите на полкове и им говорих по Висшия военен съвет и Дисциплинарния кодекс. В 10 и 1/2 часа всички заминаха за Плевен. Аз останах, защото утре имам върховна контролна комисия. От 8 до 17 часа проверка на наборниците за Ловеч. В 17 часа тръгна цялата комисия с разузнавателния автомобил за Ловеч. По пътя срещнахме

много камиони, идещи от Троян, натъпкани със стоки. Нощувахме в Троянския манастир. Дядо игумен арх[имандрит] Климент го нямаше. Оставих му 2 снимки от Хаджилък.
28 – понеделник. В 8 часа комисията тръгна за Габрово. В 9 часа бяхме в Габрово. В 11 часа свършихме и посетихме Габровския девически манастир. Там имаше една учителка от Добрич, която плачеше за свободата на Добруджа. След обяд право на връх Св. Никола, а в 17 и 1/2 часа обратно в Габрово…
ДЕКЕМВРИЙ
1 – четвъртък. В 14 и 1/2 часа пристигнахме в Габрово. На полк. Попов и полк. Босев дадох по една снимка от аероплана в Лидда на връщане от Иерусалим. На Борис Хаджиев дадох една седефена броеница, на Маргарита един апостол и едно кръстче, а на децата им Румянка и Ива също по едно кръстче…
12 – 15. Комисия за проверка набора в Русе!
21 – сряда. В 12 часа след обяд с влака заедно с Началник щаба на дивизията полк. Велков и други офицери се отправихме за Свищов, дето се събират всички командири на полкове на тактически задачи.
22 – четвъртък. От 8 до 11 часа и от 14 и 1/2 до 18 и 1/2 часа имахме тактически задачи по военните сухоземни превозки с железници, автомобили и коли…
24 – събота. Преди обяд в 9 часа произведох инспекторски преглед на 33-ти пехотен полк. Прегледах новите казарми и един час говорих на офицерите. В 18 часа стигнахме в Русе. На мама изпратих кутия тарама хайвер и у дома друга.
25 – неделя. Преди обяд в 9 и 1/2 часа отидох в църквата "Св. Троица", дето имаха молебен обущарите от Русе и се освети знамето им. Поздравих ги, след това реч на тържественото събрание в постоянната комисия и най-после 3-та реч бях поканен да държа на обяда в ресторант "София".
26 – 30. Съставяне на стрелковия отчет!

№ 17

Уважаеми господин полковник,

Моля приемете моите почитания, сърдечни поздрави и искрени пожелания за имения Ви ден. Желая Ви здраве за дълга служба, за величието на Цар и Родина и назидание нам.

Доволен съм, че можах да обиколя най-интересни области и видя забележителни градове: Нюрнберг, Мюнхен, Дрезден. Видях много музеи, паметници на изкуството, дворци и други.

Пожелавам Ви на тазгодишните маневри да бъдете тук.

26 януари 1939 г. Майор Генев
Берлин

№ 18

гр. Русе
31 март 1939 година
Началник на Русенския гарнизон

Мила мамо,

Утре е Лазаровден! Колко хубави спомени буди у мен този ден! Цяла година вече и като че още има хора, които се съмняват в твоята смелост, в твоята

решителност при твърде лошо и дъждовно време за пръв път да се решиш да се качиш на аероплан и то не за да се разходиш за 5-10 минути, а да прелетиш с него над облаци, планини, равнини и морета на цели 2000 км от Божурище до Лидда, сиреч от София до Иерусалим. Наистина, сега като си давам отчет за всичко това и аз се възхищавам, защото надали когато летях за първи път на 2 септември 1924 година, бих се решил да продължа дори и при най-хубаво време да летя толкова дълго!

Изпращане в Иерусалим, летище Бужурище, 1938 г.

Спомням си в хотел "Славянска беседа" как се чуваше капчукът под валящия дъжд. Помня как сутринта ти стана твърде рано и ме дигна да се приготвя за ВЕЛИКИЯ ПЪТ: как се облякох цивилен за първи път; как изядохме петохлебието от Преображенския монастир. След като пристигнаха Михаил, Стояна, Мичето, Калина с децата си, Бозов и пр., се качихме на автомобила и потеглихме за Божурище, макар и да ръмеше дъжд. Пристигайки в Божурище, ние разбрахме, че аеропланът от Букурещ още не се бил обадил по радиото и сигурно поради лошото време щял да позакъснее. Вместо в 8 и 15 часа той пристигна в 8 и 45 часа, т. е. с 1/2 час закъснение. По едно време го видяхме как се изсули от облаците западно от аеродрума Божурище и започна да прави завои, за да слезе при нас. Няма да забравя момента, когато той кацна и ти видя, че една жена, макар и чужденка, Клара инженер Казимир Клайн от Варшава, слезе от аероплана да се разходи. Много те ободри и зарадва фактът, че ще има още една жена. Фотографирахме се пред аероплана, след това взехме сбогом с изпращачите, които видимо изпитваха твърде смесени и неопределени чувства, и се радваха, и ни завиждаха, и ни съжаляваха, и се бояха!!…

Аеропланът тържествено се отдели настрана в полето. По даден сигнал се втурна по равнището със страшна сила, точно в 9 часа и 10 минути се отлепи от земята и бързо се устреми към гъстите тъмни облаци. Към 9 часа и 15 минути, т. е. само 5 минути откато излетя, той навлезе в облаците и само половин минута по-късно бързо и гордо се понесе над тях! О, колко вълшебна и дивна бе картината, която в този момент се откри пред нас! Ослепително белите облаци, дивният изглед на вечно белите планински върхове, които се издигаха под облаците – всичко това наистина бяха картини, на които човешкото око никога не може да се насити и нагледа!… Летейки със страшна бързина, т. е. с 5 и 1/2 км в минута /близо 100 метра в секунда/ ние, докато видим една планина, отлитаме над друга и съвсем неусетно, само след 55 минути кацнахме в Солун. Слязохме да се разходим по летището "Седес" и особено драго ми бе, че най-после даде Господ да признаеш и се убедиш, че пътуването по въздуха е най-бързо и най-приятно!

Някъде по пътя за Божигроб…, 1938 г.

В 10 часа и 20 мин. ние отново полетяхме над полуостров Касандра първоначално, но скоро напуснахме сушата и започнахме да летим над морето. Няма ги вече дивно красивите пейзажи и вълшебните картини на българските планини. Летим над една черна, сива водна маса, по която тук-там се мярка някой параход, който отгоре изглежда като детска играчка, пусната над водата. Скоро отново навлизаме в облаци, прелитаме над остров Евбея, над ивица море и отново, все над облаците, над една рекичка в Гърция. Упътихме се по права линия за летището "Татой", на 17 км северно от Атина. Започна да вали голям дъжд, започна

страшна буря и авиаторите, за да избегнат опасността да се блъснем в някоя планина, обвита в облаци, бързо направиха стръмни завои и обърнаха право назад. Започна магнитна буря! Моторите прекъсваха, аеропланът започна да губи височина и летенето стана страшно неспокойно. Ние излязохме отново над морето. Скоро в мъглите се изгубихме и авиаторите започнаха да правят кръгове наляво, кръгове надясно, за да намерим брега. Когато го съгледаха, отправиха се на юг, все близо до брега, та ако би да спрат съвсем моторите, да можем да кацнем на сушата. Летците станаха също много неспокойни. Никому нищо не отговаряха. Прелитаме над град Халки едва на 300 метра и продължаваме пак над морето при страшни люшкания и друсания на юг. В това време ти ми каза: " Ако умра, дрехите ми за умиране са вляво на куфара ми!" Тези думи ми каза тъкмо в най-лошото време, когато и аз бях взел да се съмнявам, че ще можем успешно да стигнем до Атина. В момента си мислех за ковчега, който видях преди да тръгна от Русе за Търново, бях много изнервен и затова ти отговорих твърде троснато, както никога в живота си. Едно съм доволен, че в бурята, понеже ти беше много лошо, не си ми обърнала внимание! Но ето че след ужас иде спасение! Към 12 и 1/2 часа, тъкмо когато сме над нос Атика, магнитната буря прекъсва и моторите се оправят, ние завиваме към Пирея, прелитаме над Атина и благополучно, въпреки силната хала, кацнахме и останахме да нощуваме в Атина. Така изкарахме Лазаровден миналата година!

Твой син: Атанас

P. S. Добре, че миналата година те заведох и изпълних едно обещание, което отдавна ми тежеше. Ето на, тази година, предвид тревожните времена, които изживява Полша, аероплани за Лидда не летят. Не летят за там даже и германски. Въобще Палестина е изолирана. Щяха да ходят две групи хаджии с параход, даже Сандьо и Пепа бяха се записали, но вярвам си чела във вестниците, че пътуването за Хаджилък тази година се отменя поради бунтовете в Палестина. Така сега въобще няма да отива никой за Хаджилък.

Днес след обяд видях едно ято щъркели, идещи от Палестина, да се вият над града Русе. След това прелетяха Дунава и заминаха на север! Щом ги видях, спомних си за нашето летене на Лазаровден към Хаджилък, спомних си за река Нил, за Египет и всичките ония топли страни, които миналата година посетихме. Затова, щом стигнах в казармата, рекох да споделя с теб хубавите си спомени, които съм запазил от съвместното ни велико и знаменито пътешествие до Светите места и до Древния Египет!

Ако е рекъл Бог, може да дойде ден пак да отидем! Само здраве да е!

№ 19

D-r rer. pol. KARL VIRGENZ
Direktor
Deutsches Handelsgymnasium
RUSSE

Русе, 25 април1939 год.

До Господин
Полковник Атанас Стефанов
командир на V-та пех. Дунавска дивизия
гр. Р У С Е

Уважаеми господин полковник,

Дирекцията на Германската търговска гимназия в Русе има честта да Ви покани да присъствувате при освещаване знамето на същата гимназия, което ще се извърши на 30 април 1939 година, неделя, 10 и 1/2 часа преди обяд в двора на Германското училище.

С отлично почитание:

Директор: / подпис /

Полк. Стефанов, Русе, 1939 г.

№ 19

П О З И В

към Русенското гражданство

Войнството от Русенския гарнизон приканва Русенското гражданство да присъства масово на ежегодния традиционен боен празник на българската войска, празник за прославата на нейния труд и засвидетелствува по такъв начин своята любов и привързаност към родната армия.

Празненството ще се извърши по следната програма:

5 май 1939 година

1. До 19 часа и 45 минути – построяване на войсковите части, средните училища и родолюбивите организации на Площада на Свободата за зарята с церемонии.
2. В 20 часа Командващ армията поздравява войската, учащите се и организациите.
3. След поздрава започва панихидата в памет на падналите по бранните поля в разните войни офицери, подофицери и войници.
4. Тържествено възпоминание на загиналите за защита на Родината храбри войни, музиката ще изпълнява бойни маршове и "Покойници".
5. Коленопреклонно почитане паметта на всички загинали борци през войните.
6. Приемане рапорта за извършената проверка, музиката свири тържествен марш.
7. Вечерна заря и молитва.
8. Едновременно поднасяне на всички венци на паметника на свободата в чест на героите, загинали за България. Подходящи думи от командващия

зарята, който обявява и имената на организациите, които поднасят венци.
9. Реч от командира на армейската област.
10. Стрелба и светлинни ефекти.
11. Разотиване на войските по казармите с музика и песен.

6 май 1939 година

1. До 9 часа и 30 минути – построяване на войсковите части, училищата и организациите на определените им места на Площада на Свободата.
2. От 9 часа и 40 минути до 10 часа – поздравяване на всички участници в парада от командующ парада – началника на гарнизона.
3. В 10 часа – начало на тържествения молебен по случай празника на победите.
4. След молебена поздравяване войската, учащите и организациите от старшия началник – Командира на армейската област.
5. Реч от приемащия парада.
6. Поздрав и честване на опълченците и кавалерите на Ордена за храброст.
7. Раздаване на ордените на наградените офицери и възпоменателните медали на железничарите.
8. Престрояване за парада.
9. Парад на войските, учащите се и дружествата.
10. След парада войските се отвеждат на обяд в I-ви артилерийски полк.
11. Поканените за обяд шефове на учрежденията, представителите на организациите и училищата заедно с войските се отправят към казармите на I-ви артилерийски полк.
12. В 16 часа – игри и забава от войниците за всички желаещи граждани в двора на I- ви артилерийски полк. Входът е свободен.

О Б Р Ъ Щ Е Н И Е

Граждани и гражданки на Русе,

Свещен дълг налага на всички Ви да дойдете довечера на тържествената вечерна заря на Площада на Свободата и коленопреклонно да се поклоните пред светлата памет на героите, паднали в люта бран за защита на Отечеството и свободата на българския народ. А утре, на Гергьовден, да засвидетелствувате и изразите своята почит и признателност към живите участници във войните, които водихме за нашето обединение.

Само тъй Вие ще докажете, че вървите по пътя на героите, който е труден, но единствено води към слава, чест и победи за величието на България; че се възхищавате от тяхната беззаветна храброст и себеотрицание и също като тях, сплотени около вселюбимия ни върховен вожд – Царя на всичките българи и великия магистър на военния орден за храброст, сте готови също да изпълните дълга си до край.

Да живее Н. В. Царят! Да живее България и нейната храбра и непобедима войска!

От Комендантство
4 май 1939 година
Русе

Началник на Русенския гарнизон
Атанас Стефанов

№ 20

Драгий Стефанов,

От сърце и душа Ви поздравлявам със заслуженото Ви производство в най-горен чин в нашата армия – генерал майор. Дано Бог Ви даде здраве и дълъг живот, та под Вашето мъдро командване и присъщите на Вас умелост, тактичност и беззаветна храброст, ако стане нужда, да напишете в историята на желязната V-та дивизия още по-славни дати и подвизи. Да бъде! Многая лета!

Много поздрави и на госпожата Ви Кръстинка от двама ни.

5 октомври 1939 г.
гр. Разград

Ваш Вълчев

генераль маиорь стефановъ командирв 5/- п . дунавска дивизия рзн

101 двореца софия 1863 18 31/12 12/40=

= поздравлявамь ви сь повишението вь чинь генераль маиорь = царьтв =

Телеграма на Н. В. Царя по случай производството на генерал Стефанов, Двореца, 31 декември 1939 год.

Царска зап. № 1
1 януарий 1940 г.
Съб. Софр.

Поверително.

СОФИЯ—ДВОРЕЦА—НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО ЦАРЯ.

Одобрено

ВАШЕ ВЕЛИЧЕСТВО

Борисъ

Моля:

ДА СЕ ПОВИШАТЪ ВЪ ПО-ГОРЕНЪ ЧИНЪ ЗА ИЗСЛУЖЕНО ВРЕМЕ И НА ВАКАНЦИЯ.

ПО ПЕХОТАТА.

Въ чинъ генералъ-лейтенантъ.

Инспекторътъ на пехотата генералъ-майоръ Никола Тотевъ Марковъ.

Командващиятъ I. армия генералъ-майоръ Константинъ Лудвигъ Лукашъ.

. . . .

Въ чинъ генералъ-майоръ.

Командирътъ на 10. пехотна Родопска дивизия полковникъ Георги Йордановъ Йордановъ.

Командирътъ на 5. пехотна Дунавска дивизия полковникъ Атанасъ Атанасовъ Стефановъ.

Командирътъ на 2. пехотна Тракийска дивизия полковникъ Асенъ Николовъ Николовъ.

Командирътъ на 9. пехотна Плѣвенска дивизия полковникъ Константинъ Димитровъ Коцевъ.

№ 1, 1 януарий 1940. година, ст. София.

ГЕНЕРАЛЪ-ЛЕЙТЕНАНТЪ - МИНИСТЪРЪ НА ВОЙНАТА.

№ 21

Началник
Щаба на войската

31 декември 1939 г.
София

Русе – командира на V-та пех. дивизия
- генерал Стефанов Атанас

По случай новата 1940 година и производството в чин генерал Ви поздравлявам и от все сърце Ви желая здраве и бодрост, за да служите все така доблестно на Царя и Родината.

Генерал – майор
Хаджипетков

НАЧАЛНИКЪ
ЩАБА на ВОЙСКАТА

София, 31.XII. 1939 г.

РУСЕ - Командира 5.пех.дивизия
- генералъ СТЕФАНОВЪ Ат.

По случай новата 1940 г.и производството въ чинъ генералъ Ви поздравлявамъ и отъ все сърдце Ви желая здраве и бодрость за да служите все така доблестно на ЦАРЯ и РОДИНАТА.

ГЕНЕРАЛЪ-МАЙОРЪ:

№ 22

ТЕЛЕГРАМА

София. Двореца.
Негово Величество Царя.

Ваше Величество,

Моля, приемете моите най-чистосърдечни войнишки благодарности заради благоволението да ме поздравите с генералския чин, заедно с най-хубавите ми благопожелания по случай новата 1940 година за здравето на Ваше Величество, на Царското семейство и на целия Царски дом, както и за най-щастливо царуване, славата на което да пребъде във вековете и в историята на вселюбимата България под Вашето мъдро ръководство.

генерал – лейтенант Ат. Стефанов

№ 23

ТЕЛЕГРАМА

София. Н. В. Царя.

Ваше Величество,

С чувство на голяма радост приех Височайшия поздрав за новия ми чин със сърце, преизпълнено от благодарност. Като предан и честен войник ще се постарая да оправдая Вашето доверие и благоволение.

генерал – лейтенант Ат. Стефанов

№ 24

ТЕЛЕГРАМА

София. Двореца.

Чистосърдечно моля Ваше Величество да приемете моето войнишко покорно благодаря заради Височайшето внимание, оказано послучай имения ми ден.

генерал – лейтенант Ат. Стефанов

№ 25

12 януари 1940 г.

с. Миндя

Господин генерал – майор Атанас Стефанов,

Благодаря на Ваште писмо, с което ме съжалявате и повдигнахте мойто сърце. От 1916 година когато бях в поверената Ви храбра рота и като Ви поздравлявам сърдечно за Вашето неоценимо производство, Господин генерал майор, Вашия лик в “Утро” го видях и го пазя крайно като бащин лик и братска любов. Второ – Ваштo престигане от Царевец и слязохте при паметника…И ази видях Вашта снага буйна и прелестна, ази ме удари Вашта любов и реших да се явя

при тебе и когато Вий се настанихте на обяд, ази се представих…Слисан от Вашето писмо, с което ми честитите новата 1940 година и Рождество Христово, също и ази Ви поздравявам с производството и Ви честитя 1940 година. Да Ви запази Господ със своите сили несъкрушими, които ази съм описал в себе си от Гилянските позиции, на които задържахте отступающа 6-та рота…

Сбогом като Ви целувам Вашта ръчица.

С голям привет до Вас. Георги Недялков Генов

№ 26

К О М А Н Д И Р
на Въздушните Школи
от Въздуш. на Н. В. войски
№ I – 68
15 януари 1940 год.
гр. Казанлък

РУСЕ – Командиру 5-а пех. Дунавска дивизия
Генерал – майор Атанас Стефанов

От мое име и от името на всички чинове от Въздушните школи изказвам сърадване по случай повишението, което Новата 1940 година Ви донесе. Летците Ви честитят 1940 година, честитят Ви производството и се радват, че по върховете на Българската армия имат един незаменим приятел. Нека новата година, започнала така щастливо, Ви донесе здраве и сили, за да ръководите Вашите подчинени при изграждането военната мощ на България, за славата и величието на Н. В. Царя и българския народ.

Подполковник – летец Дреников

№ 27

Уважаеми господин генерал,

По случай Вашто повишаване в чин генерал – майор, аз Ви честитя този висок чин, който Вие заслужено получавате. Желаем Ви щастие и напредък в тази насока на Вашата служба. Нека един мой бивш началник и другар на бойното поле за чест на нашето скъпо Отечество, с когото пребродихме Македонските полета и планини, с когото бяхме свидетели на най-жестоки и смъртоностни боеве, ние по Божа благодат останахме живи – да се радваме на свободния живот. Нека виждам един такъв мой началник, пропит от чувства да служи на род и армия, Цар и Отечество. Нека все така да постига всички свои мечти.

Като Ви пожелавам щастие и напредък Ви поздравявам.

16 януари 1940 г. Цоню Р. Рикевски
Стефан Стамболово
Велико Търновско

№ 28

Монастир “Св. Никола”
с. Арбанаси
21 януари 1940 год.

Уважаеми господин генерал,

Хайде, честит генералски чин! С живот и здраве да си изпълняваш новия пост. Всички сестри се радваме. Господин Стефанов, една молба отправям към теб.

Това заявление е от едно наше арбанашко момче – комшия, който пожела да служи доброволец. То желае да постъпи в набора, който ще служи 1919 година, защото е бедно момче и по-рано иска да си привърши службата. Моля, господин Стефанов, каквото е възможно направете, все едно че ще направите на мен услуга…

Много здраве от всички сестри.

С поздрав:
Игумения монахиня Рахила

Резолюция: 24 януари 1940 година. Наредих до Началника на 33-то Военно окръжие да се извика в инженерни войски!

генерал – майор Атанас Стефанов

№ 29

Господин генерал-майор Стефанов,

Може би ще Ви стане чудно и отегчително. Аз съм жител на село Миндя… Като дете помня след войната какви грижи положихте да закриляте милото ни Отечество и скъпите вещи за време на война. Посред нощ идвахте от Търново да поставите във Вашата собствена маза оръжие. Това е истински отечественик, но днес лично в нашто село, сега и в миналото, има хора с лоши сърца. Останах извънредно доволен пролетис, рано като посетихте нашето село Миндя с Дядо Владика. Говорихте няколко време. В разговора засегнахте отчаяните стърчащи паметници на наши братя от Освободителната война. Тия наши братя, на онова време, да тръгнат от Далечния Изток и дойдат да ни отърват от тежкото турско иго. Тези стърчащи паметници, господин генерал-майор, би трябвало да служат за истинско слънце на всеки българин, който мисли за Отечеството, но те са съвършенно напуснати. Паметникът, който се намира в местността "Генчер", неговият железен кръст е укривен извънредно, буквите са почти разрушени. Вторият, който се намира на местността "Ръта", неговите желязни огради са отдавна отвлечени за жилищни употребления. Според мойто разбиране, такова скъпо и мило богатство за Отечеството не бива да се руши. Не бива ли начело с младия свещеник, учащата младеж и други селяни да определим един ден да направим нужния поклон… Колко общински средства отиват на халос. Няколко трудовака, заедно и аз с тях, да разработим мястото и насадим няколко хубави дръвчета, които да напомня на нашите деца, че тук лежат нашите братя от Освободителната война…

Ако греша, моля да бъда извинен.

Стефан Костадинов Първов

31 януари 1940 г.
с. Миндя

Ген. Стефанов открива паметник на загиналите във войните, 1940

№ 30

гр. Добрич
30. 12. 1940 г.

Господин генерал,

Честитя Ви новата 1941 година и Рождество Христово и пожелавам Вам и на семейството Ви веселото им отпразнуване. Пожелавам Ви също, като войскови началник, да командвате и водите поверените Ви части, както при мирното им усъвършенстване, така и във война, ако такава се наложи, за славата на Отечеството и за величието на Върховния Вожд.

Дано Бог помогне с Ваше съдействие през настъпващата 1941 година България да се възроди в границите, които са лелеяна мечта на всеки българин.

Приемете моите сърдечни поздрави от равна, златна Добруджа.

Пр. Ботев

№ 31

Мила мамо,

… В Англия ще продължава да се води страшна въздушна война между англичани и германци. Към Кайро, Александрия, Хайфа и Яфа, напоследък даже и Ел – Кантара не оставиха на мира италианците със своите аероплани. Около Ламанша и Лондон тази сутрин по радиото предадоха, че започнали да падат мъгли. Това е добър признак, щом мъглите се сгъстят и започнат по цял ден да се задържат, германците ще стоварят десант в Англия. И както английският народ е втасал, струва ми се, че до края на октомври с Англия ще се свърши. А победи ли Германия и Англия, няма кой да стои зад Гърция и Турция и да ги насъсква за война. Затова вярвам, че и там по мирен начин ще си вземем вземането.

17 септември 1940 г. — Поздрав от всички ни.
Русе — Твой син: Атанас

Генерал-майор Стефанов със семейството си, Русе, 1940 г.

№ 32

ДНЕВНИК

1940

15 януари – понеделник. ПРЕДСТАВЯНЕТО МИ В ДВОРЕЦА НА Н. В. ЦАРЯ.

Още вчера /неделя/ към 10 часа по телефона ме извика флигел – адютантът на Н. В. Царя полковник Жечев и ми предаде утре в 11 часа да се представя в Двореца. Тази сутрин станах рано и се приготвих за явяване в Двореца. Понеже беше още твърде рано, затова отидох в Щаба на войската и дадох по две аероснимки 12/18 см на 5 офицери…Точно в 10 часа и 50 мин. се отправих за Двореца. Минах откъм Военния клуб по бул. "Цар Освободител" и влязох в Двореца през парадния вход. В хола ме посрещнаха двама лакеи и майор Бърдаров Христо, който, след като оставих шинела си, ме въведе в Знаменната зала. Тук двамата поприказвахме 10-на минути, докато излезе генерал Асен Даскалов – командир на 8-ма Тунджанска дивизия. Точно в 11 часа аз се представих на Н. В. Царя. Той ме посрещна много любезно. Ръкувахме се и ме покани да седна на едно кресло до Неговото бюро. След това Той искаше да се информира най-напред за духа и настроението на офицерите. После говорихме по общото политическо положение и по-специално върху войната във Финландия. Накрая за здравето на офицерите и дори на жена ми, понеже Той знаеше, че тя е болна от colitis chronica, както знаеше, че от същото е болен и подполк. Геранлиев…Точно в 12 часа аз излязох, а след мене влезе генерал Асен Николов – командир на 2-ра Тракийска дивизия.

29 януари – неделя. Проверих мобилизационните работи в 18-ти пех. полк.

30 януари – понеделник. В 10 часа ходих в съборната църква "Св. Богородица" с автомобила на молебен за рождения ден на Н. В. Царя. След това парад и в казиното на Военния клуб всички офицери бяха поканени на чаша кафе и коняк. Вдигнах наздравица за Н. В. Царя.

1 февруари – четвъртък. В Свищов стигнахме към 16 и 1/2 часа. Проверих мобилизационните работи на 33-ти пехотен полк. Направи ми впечатление, че подполк. Иванов работи без план и затова работата му едва е започнала. Дадох лично указания, съставих им план и в 19 часа свърших.

11 февруари – неделя. Присъствувах на сватбата на Тодор Димитров на сина му в село Куцина. Тодор бе в Европейската война един от най-храбрите ми войници, затова не можах да откажа на поканата му. Времето беше много лошо. Пръв кметът ме приветства, а след това аз отговорих и се ръкувах с всички бойци…В къщата на Тодор Димитров бе сервиран хубав обяд и вино. Държаха се тостове и в 18 часа при най-весело настроение се разделихме…

18 февруари – неделя. Преди пладне в 10 часа имахме панихида за Васил Левски, отслужена от дядо Симеон Велешки. В 21 часа вечерта обща среща между учителите и офицерите.

14 март – четвъртък. Снощи, тъкмо се върнах от езда, започнаха по телефона от село Ряхово да искат помощ, защото 170 къщи от селото били залети. Наредих веднага двата камиона на 5-ти пехотен полк с 30 войника и 1 офицер, който не е ходил на езда, да заминат в 22 часа…В 3 и 1/2 часа през нощта поручик Медникаров ми доложи по телефона, че пристигнали и започнали разчистването на

леда под моста, южно от селото. След обяд в 14 и 1/2 часа тръгнах за село Беляковец, дето разпитах 4-мата турци по обвинението в рушвети на капитан Власев. След това отидох до село Кубрат…В 17 часа пристигнах в Ряхово и видях, че положението съвсем не е така отчаяно.

18 март – понеделник. Днес, точно 27 години откак брат ми, поручик Иван Стефанов, командир на 1/20 пехотна рота, падна убит при боя с турците при езерото Деркос! Днес щъркелите пристигнаха от юг!

22 март – петък. Св. 40 мъченици. Точно в 10 часа започна панихидата, а след това и молебен по случай 710 години от славната битка при Клокотница! Държах реч за благодетелите на Търново – 157 човека, чиито портрети носеха учениците, защото днес е и празникът на Благодетелите. След дядо Владика 20 мин. говорих и аз за биткатата при Клокотница…След пладне направих визита на дядо Владика Софроний. Говорихме между другото и за нуждата от патриарх на III-то Българско Царство. Въпросът бил твърде много напреднал и видях даже проектоустава за учредяване на Българска патриаршия.

Ген. Стефанов със съпругата си и балдъзата Драга Стамболова

19 май – неделя. Днес точно се навършват 6 години от 19 май 1934 година – от подлия и безумен преврат на Дамяна Велчева, който искаше да вкара България в интегрална Сърбия…С Министъра на търговията, народния представител Сирко Станчев от нашия випуск, и Йосиф Вешков* отидохме в църковния салон, дето с подходящи речи се откри Конгресът на търговците. След това Вешков ни покани в дома си на закуска и вино, като се извини, че може да покани само 120 души, защото му е тясна къщата за всичките 500…

24 май – петък. Св. Св. Кирил и Методий. В 10 часа започна молебенът на площад "Александър I". Имаше и военен парад… Присъствах на освещаването на парахода "Евдокия"…

12 юли – петък. Петровден. Преди обяд в 10 часа в Русенската търговска камара ходих да поздравя книгоиздателите, книжарите и търговците на хартия с техния IX конгрес и им пожелая добри успехи!

14 юли – неделя. В 9 и 1/2 часа отидох в църквата “Св. Никола” в Търново. Служеше дядо Владика Софроний. Оттам с процесията – на панихида и молебен при Паметника на Свободата. Оттам в читалище “Надежда”, дето се откри XXVII редовен конгрес на Юношеския туристически съюз. При откриването произнесох приветствие от името на Военния министър и на войската. След обяд с дядо Владика с автомобила посетихме детските летни колонии в Плаковския манастир “Св. Илия” и в Капиновския манастир “Св. Никола”…

Ген. Стефанов поздравява туристите, Търново, 1940

16 юли – вторник. Преди обяд прегледах 18-ти пех. Етърски полк в полумобилизационния му състав. В палатките войниците са добре устроени. Храната добра и достатъчно. Изобщо полкът се представи отлично. След обяд отидох в Горна Оряховица, дето приех 4-то противовъздушно армейско отделение. Последното засега е твърде лошо устроено, няма казарми, разположено е в 3 училища и пр. От Общината му е дадено много хубаво място /Ловния парк = 400 дка/ дето скоро ще започне строежът на казармите му.

17 юли – сряда. Преди обяд от 9 до 12 часа работих в Окръжието и проверих как е проведена в изпълнение частичната мобилизация. След обяд взех подполк. Велизаров и майор Апостолов и с колата обиколихме няколко села, дето са станали най-големи нередности при частичната мобилизация: Бяла черква, Вишовград и Балван. Направи ми много лошо впечатление, че Законът за гражданската мобилизация и по-специално Правилникът за прилагането му и подпомагане на войнишките семейства не се схващат и прилагат добре.

23 юли – вторник. Тази сутрин, щом дойдох на работа, лейтенант Попов, който бе назначен да посрещне на пристанище Русе английския адмирал Търл /новия английски военноморски аташе за Балканските държави със седалище Атина/ и бе аташиран към неговата особа, доложи по телефона, че адмиралът в 10 часа щял да ми направи визита. Точно в 10 часа адмиралът във военна лятна униформа, придружен от лейтенант Попов и английския търговския вицеконсул Baker във Варна, пристигна. Поканих го в Приемния салон, където на френски език заведохме следния разговор:

1. Адмиралът ме запита: ”Какво мислите по Добруджанския въпрос, по който напоследък тъй много се пише?” Казах му, че още от началото на миналата година – 1939, откакто почнаха вестници на великите Европейски сили Англия, Франция, Италия, Русия и Германия да пишат за коригиране на неправдите и уреждане света върху по-справедлива основа, всички българи вярват, че Добруджа непременно ще ни се даде и без война. Много се радват, че правотата на нашата кауза еднакво се признава от всички велики държави, което усилва още повече вярата ни, за да се обърне в пълна увереност дори.

2. “Кога смятате това да стане?” Казах, че не зная, че народът с пълна вяра и надежда чака и вярва, че това ще стане. В отговор адмиралът каза, че много правилно съм схванал положението и допълни: ”У нас всички симпатизират на българите по този въпрос и мога даже да Ви уверя, че в скоро време той ще се разгледа. И тогава ще видите, че Английското правителство ще Ви подкрепи”. След това ме запита дали съм ходил на запад. Отговорих, че на запад не съм ходил, но през месец април 1938 година ходих в Гърция, Палестина и Египет. Адмирал Търл се заинтересува: ”С каква служебна мисия или по частна работа сте ходили там?” Казах му: ”За поклонение на Светите места”. Последваха въпроси: “Какъв е бил маршрутът ми и с кого съм ходил?” Отговорих. Остана много учуден, че мама, на 64 години жена, се е решила да лети от София до Палестина. Лично той счита за най-неприятно пътуването с аероплан, което оприличава на пътуване с “хвърчаща кутия”. С това завършихме разговора.

7 септември – събота. Към 15 и 1/2 часа предадоха речта на Министър – председателя Богдан Филов за отстъпването на Южна Добруджа от Румъния. Всички камбани на църквите започнаха да бият, а народът започна да вика “Ура!” и да пее и това продължи до късна вечер.

Надвечер отидох до Общината в Търново и от името на дивизионната област подадох до Н. В. Царя следната телеграма:

София. Н. В. Цар Борис III

Вестта за миролюбивото възвръщане на Южна Добруджа под скиптъра на Българския Цар предизвика у всички Дунавци и цялото население от Дунавската област чувства на признателност и благодарност към Ваше Величество преди всичко, а след това и към Вашите сътрудници. Тя предизвика и неописуема възторжена радост от постигнатия първи голям успех по пътя на осъществяването на великия народен идеал – ОБЕДИНЕНА ЦЕЛОКУПНА БЪЛГАРИЯ! Това буди светли надежди и непоколебима вяра у всички българи, че под Вашето мъдро и самоуверено ръководство българският народ този път сигурно ще достигне пределите на ВЕЛИКА БЪЛГАРИЯ! Ликуващият народ нескончаемо вика:

Да живее В. В. Цар Борис III!

Да живее Велика България! Ура!!!…

телеграма № 30 63 Генерал – майор Атанас Стефанов
7/ IX. 1940 г. Началник на V-та Дунавска дивизионна област
Велико Търново

8 септември – четвъртък…в 10 часа отидох в църквата “Св. Троица” в Русе. Оттам с дядо Владика се упътихме към Площада на свободата, дето имаше събран много народ и войската. Тук се отслужи молебен и панихида за убитите в Добруджа в миналата война. Държаха се много речи… После това всички с музиката начело направихме една великолепна манифестация с шествие до площад “Александър I “. Комендантът майор Стойчев поднесе венец на убитите от 5-ти пех. полк в Сръбско-българската война от 1885 година. След молебена хоро и оттам в казармите. От 18 часа пак хора.

От 14 до 15 часа слушах у дома по радиото церемонията в София, ликуването на народа и преминаването му през двора на Двореца на Н. В. Царя! Да живее Добруджа!

21 септември – събота. Вчера сутринта Министърът на войната генерал Даскалов ми нареди с автомобила си да обиколя всички части, които днес ще навлязат в Добруджа от Черно море до Дунава…

В 8 и 1/2 часа пристигнах на площад "Александър I". Протосингелът Н. Високопреподобие архим[андрит] Симеон отслужи кратък молебен и аз казах кратка реч. Точно в 9 часа започнах да чета Царската заповед до III-та армия да нахлуе в Добруджа! Моментът беше тържествен и величествен! Всички сирени и параходи свиреха продължително, а накрая нескончаемо "Ура". След това парад до 10 и 1/2 часа…

22 септември – неделя. Точно в 9 часа по разписание пристигнахме в гара Любимец…Довърших написването на доклада си за състоянието на Дунавската дивизия. Този доклад ще чета във Висшия военен съвет в началото на месец октомври.

30 септември – понеделник… По телефона ми съобщиха, че баба ми** отишла на гости в Горна Оряховица и там нощес починала от сърдечен удар…

1 октомври – вторник. В 6 часа пристигнах в Търново и право в дядови. На Стамболовата къща на балкона висеше голямо черно знаме. След като ми поднесоха сладко и кафе, отидох да се поклоня смирено пред тленните останки на моята любима и обична тъща и да запаля свещ…

* Йосиф Вешков – председател на Търговско-индустриалната камара в Русе.

** Отнася се за тъща му – Молка Стамболова.

№ 33

БЕЛЕЖНИК

1940 – 1941

/ речи, резюмета на доклади, прошения на войници и офицери и пр. /

ЗА ЖИВОТА И СМЪРТТА

/ философски разсъждения /

Човекът е единственото живо създание, което осъзнава съществуването си и със силата на своята критична мисъл се мъчи да го анализира и проникне в тайните му.

Животното живее в спокойствие и не се чуди на нищо. То се бори само да се сдобие с необходимите средства за живот и, водено от инстинкта за продължение на рода, да изпълни биологичното си предназначение.

Природата, след като изживява две несъзнателни епохи – минералната и растителната, най-после след дълга еволюция дохожда с човека до разума и съзнанието. В този момент на умствено поведение стремежът към живота у човека се преплита със съзнанието за смъртта и страха от нея – чужд нему по-рано, както и чужд на животните. Ето защо човекът от всички времена започва да търси обяснения за смъртта, за нейната същина, за да добие една утеха и удовлетворение на копнежа си за познания.

Това учудване, което се явява пред лицето на смъртта и при гледката на унищожението или изчезването на съществата, е извор на метафизичните му нужди. Храмовете, джамиите, синагогите, капищата и пр. свидетелстват за тези нужди на човека от всички времена и по всички краища на света.

Но въпреки всички религии и метафизични системи, смъртта винаги се е рисувала във въображението на хората като отблъскващ и страхотен призрак, изобразен като скелет с коса в ръка, навяващ ужас, отчаяние и пр.

В действителност обаче дали е толкова страшна смъртта? Толкова ли тя причинява страдания и болки, за да ужасява хората?

С напредъка на човешката мисъл тези болезнени за всекиго въпроси стават все повече и повече предмет на много философски схващания за живота. За да бъдем на прав път, преди да разглеждаме въпроса за смъртта, която е неизвестна, трябва ясно да разберем същината на живота.

Както е известно от биологията, животът представлява "съвкупност от тия характерни явления, които се извършват в познатите нам растения, животни и в човека и по които те се отличават от всичко останало в природата". И днес биологията – науката за живота, е успяла да проникне до най-тънките подробности на материалната субстанция на живота – протоплазмата. Чрез съвършени технически уреди тя следи развитието на процесите в нея; разлага я, мъчи се да я синтезира, обаче много е далеч още от възможността да я съчетае с изкуството и да предизвика ония промени, които дават възможността да блесне искрата на живота, т. е. тя е неспособна "да вдъхне живот". Но това нас не ни интересува, важното е, че имаме налице живота и неизбежното му последно явление – смъртта. Че смъртта е последното физиологично явление в един организъм, се убеждаваме като разгледаме живота на едноклетъчния организъм – чехълчето / Paramaccium / от групата на инфузориите, представляващо най-удобен обект за наблюдение.

Редица изследвания са доказали, че основният механизъм на живота не може да работи вечно, без да се изхаби. Времето убива жизнената способност на клетъчния механизъм и ако той е лишен от възможността да дойде в съприкосновение с друг организъм, за да се извършат процеси, следствие на които се възстановява пълната изправност на клетъчния апарат, той е обречен на загиване. След тоя акт двата организма на чехълчетата се отделят един от друг и пак заживяват самостоятелно, но вече напълно подмладени. Тия процеси, които се извършват между двете отслабнали полуизхабени клетки, съставляват половите процеси. Същността им се състои в това, че "животното отделя от себе си една част от наследствения хроматин на ядрото си и го замества тоже с хроматин, получен от другото животно. Смесването на две различни маси наследствен хроматин докарва пълната реставрация на клетъчния апарат". По този начин клетката достига до т. н. от биологията "потенциално безсмъртие".

В многоклетъчните животни това "потенциално безсмъртие" се забелязва само в половите клетки. Всички други клетки, които съставляват тъканите, органите и системите на сложния организъм, живеят и се делят, докато най-после умират изхабени. Те не могат да останат "безсмъртни", защото им липсва възможността да влязат в полови процеси. При човека тия полови процеси се извършват от специални за целта размножителни клетки… Каква е обаче участта на останалите клетки, които образуват тялото на стария организъм? Те ще живеят по-дълго или по-малко време, според способността си и необходимостта от поддържане живота на зародишния организъм. След това постепенно ще се изхабяват и ще умрат, а понеже те съставляват тялото, значи цялото тяло ще умре, ще умре самият човек.

След всичко казано дотук можем със сигурност да кажем, че смъртта на многоклетъчните организми, следователно и на човека, представлява едно неизбежно, последно физиологично явление, вследствие на постепенното изхабяване на съставящите го елементи. Видяхме, че само половите клетки у човека имат "потенциал безсмъртие" и чрез тях може да се продължи животът на човешкия род до безконечност.

И това именно трябва да ни служи като основа на идеята за безсмъртието – търсено обаче в продължаването на рода. Индивидът умира, но племето остава безсмъртно. Затова безсмислено е да мечтаем за недостижимото лично безсмъртие. Напротив, силната личност, гледаща реалистично на живота, трябва с философско примирение да посрещне неизбежната смърт / Както моят баща стори това! / Даже нещо повече, тя трябва да надрасне себе си и не само да се примири със смъртта, но и да я презре, когато трябва, заради общото благо. Рано или късно ще умрем. Две смърти няма, без една не може! По-добре, умирайки, да изпълним един дълг към човечеството, сънародниците си, към потомството и да си осигурим вечната му признателност.

Ето тук се крие великият смисъл на самоотвержеността на бойното поле!

Командир армии

По прошения и жалби на войници и офицери:

1. Петър Митев – сирак от войната е обезземлен от с. Ряхово и са му дадени 10 декара в Баховското землище, в държавното блато, което се залива.
2. Христо Стоилов от с. Поликраище пише писмо до Царя: "Царю честити, Обръщам се към вази и Бога с моята искрена молба и като смятам ще ми изпълните молбата". Иска да бъде под знамената на войската или в някоя военна школа.
3. Александър Александров Горанчев от с. Златарица – сирак от войната, образование средно техническо училище в Габрово, иска деловодител, архивар или какъвто и да било чиновник в Павликени.
4. Марин Атанасов Младенов от с. Лесичери пред комисията в Русе се прави на слабоумен. Да се види в Лесичери дали не симулира.
5. Христо Ив. Попов от с. Златарица, градинар при солната фабрика Провадийско, пише затворено писмо до Н. В. Царя с 10 обръщения "Царю честити" и моли за 1000 лева, защото ще служи в Гвардейския полк!?…
6. о. з. Йордан Трифонов Дачев, роден 1910 г., негоден за длъжност физически – тежък и флегматичен.
7. о. з. оф. к. Димитър П. Петърчев, роден 1915 г. в Беляковец, негоден като глух.

ЗАДАЧИ:

5-та пехотна дивизия с придадените й Прикриваюoщи части да прикрива десния участък и отбранява укрепената линия в същия, да сломява и отбива решително всяко нападение и не позволи на противника да овладее предната линия на първата армейска позиция, която трябва да задържи на всяка цена до мобилизирането и пристигането на предназначените за действие в този участък дивизии, като обърне особено внимание на посоките:

1. долината на река Марица.
2. Беш – тепе – Даг, Хасково.

СЪСТАВ НА ВИСШИЯ ВОЕНЕН СЪВЕТ
на 9 октомври 1940 година

1. генерал – лейтенант Т. Даскалов
2. генерал – лейтенант Г. Попов
3. генерал – лейтенант Г. Марков
4. генерал – лейтенант Н. Марков
5. генерал – лейтенант Ив. Марков
6. генерал – лейтенант К. Лукаш
7. генерал – лейтенант Р. Русев
8. генерал – лейтенант Н. х. Петков
9. генерал – майор Ат. Жилков
10. генерал – майор Н. Стойчев
11. генерал – майор Н. Михов
12. генерал – майор Ас. Даскалов
13. генерал – майор Никифоров
14. генерал – майор В. Бойдев
15. генерал – майор Ат. Стефанов
16. генерал – майор Ас. Николов
17. генерал – майор К. Коцев
18. генерал – майор Ас. Краев
19. генерал – майор Н. Наков
20. генерал – майор Н. Христов
21. генерал – майор Пасков
22. генерал – майор Пенев
23. генерал – майор Златоустов
24. генерал – майор Д. Айрянов
25. генерал – майор С. Бакърджиев
26. полковник Ан. Ганев
27. полковник Р. Жечев
28. полковник П. Илинов
29. полковник К. Стоянов
30. полковник Богданов
31. полковник Бекяров
32. полковник Станчев
33. полковник Ас. Тошев – флота
34. полковник д-р Боснев
35. полковник д-р Марков

Съставил: генерал – майор Ат. Стефанов

№ 34

Господин генерал,

Служил съм 13 години на държавна служба, 12 години полицейски стражар в Русе и 1 година в държавната болница, заведущ цветните паркове и овощни градини. Сега съм без работа. Имам 4 сина и 1 дъщеря. Под наем живея. Служих 3 години при Яребична в окопите, 49-ти пехотен полк. Две години попаднах военнопленник във Франция. Кандидат подофицер съм. Имам орден за храброст…

Обръщам се към Вас, господин генерал, дайте ми и най-опасната служба, и най-тежката. Ще я изпълня добросъвестно, при най-опасната граница за българския войник опасно няма. Само да си изхраня децата…

10 януари 1941 г. Тодор Илиев Грозданов

Ряхово

№ 35

Мило Кинче,

… А сега, когато пред България се откриват такива богати перспективи да се уголеми и обедини твърде много, интелигентните сили ще се търсят още повече, защото този народ ще трябва да се възпитава и ръководи. Не бива да се изоставя в ръцете на комунистите, които могат само в скоро време всичко да провалят и дори да катурнат България в робия, както това стана пред нашите очи във Франция. Изобщо на велика и целокупна обединена България ѝ трябват много хора, много деца и което е най-важно, много добре патриотично възпитани бъдещи граждани. Да обичат България като Ботева, повече от себе си, от жените и децата си, за да могат както германците да творят чудеса, да се хвърлят на явна смърт като германските парашутисти, въобще в огъня да се хвърлят, когато е въпрос Родината и бащинията си да бранят. Но тези граждани няма да бъдат пуснати от небето. Те трябва от достойни майки да се отвъдят и отгледат и от още по-достойни учители и учителки да се възпитават. България прочее на вас гледа!!!…

Вчера в Югославия преврат и тя се присъедини към Тристранния пакт. Вероятно най-късно до края на този месец и Гърция ще капитулира или пък германските войски ще нахлуят в нея и ще я унищожат, за да дойде ред и на агата към Великден. Изглежда, че тазгодишният Великден ще бъде много велик за българския народ. Аз вярвам, че дотогава и ние ще бъдем на Бяло море и може би ще минем през селото на леля ти Стоянка – Калайджи дере, Гюмюрджинско. Във всеки случай, велик и радостен ще бъде за нашия народ тазгодишният Великден и затова ти взех от Свиленградската фабрика "Коприна" 4 метра плат от чиста, естествена коприна и едно бяло копринено шалче, та и ти по-радостно да се стъкмиш и пригласиш за светлите дни и празници, които идат.

Пишеш ми, че вече си захванала много сериозно да изучаваш гръцки език. Похвалявам те, ако наистина това е така…

26 март 1941 г. Твой баща: Атанас

с. Любимец

№ 36

Мила мамо,

Писмата ти от 8 и 11 март получих своевременно и разбрах, че си добре. Дай Боже все така да си, пази се, защото големи събития се разиграват и поради това имам толкова работа, че хич не ми остава време не само да пиша, а дори и да мисля за вас. Разбира се, и сега не е изключено нашите братя сърбето да капитулират в последния момент. Капитулират ли – страшно ще им е положението, а ако се бият, още по-страшно ще бъде падането им. Във всеки случай, след ликвидирането на сръбската проблема, много бързо и лесно ще се свърши в Гърция, и още по-бързо и лесно с Турция. Аз все вярвам, че с бой или без бой, не зная, но за Великден ще сме

по Беломорския бряг. ЗОРЪТ Е ВЕДНЪЖ ДОКАТО СЕ ПОЧНЕ, А ТО ПОЧНЕ ЛИ СЕ, БЪРЗО ЩЕ СЕ СВЪРШИ, ЗАЩОТО СРЕЩУ ТАЗИ СТРАШНА НЕМСКА СИЛА НЯМА ДА УСТОИ НИТО ГРЪК, НИТО СЪРБИН, НИТО ТУРЧИН ИЛИ АНГЛИЧАНИН! С възторг четох затвореното ти писмо от 8 март, в което ми пишеш, че от една неделя денем и нощем вървели германските войски през Търново и изказваш възхищението си от страшната и голяма сила на Германия. Аз искрено съжалявам, че не бях в Русе или Търново, за да видя тази мощна жива лава, която заля Северна България, преля през Балкана и днес се готви да залее като голяма, излязла от коритото си река целия Балкански полуостров, въпреки съпротивата на гърци, сърби и турци. Ако това още не е станало, то е защото Хитлер гледа, ако може Балканските въпроси да се уредят по комшийски – без бой. Дали ще успее в това или не, не зная. Както Царят ще каже – само Всевишният в този момент знае какво има да става. Както знаеш, след навлизането на немците в България позамириса на барут, понеже всички мислеха, че и сега, както в Европейската война, Германия ще дойде само с 3 – 4 дивизии, но когато разбраха с каква страшна сила нахлу у нас, от страх всички си глътнаха езика и се вцепеносаха. Сърбите даже, тези юнаци над юнаците, що смятат, че тяхната войска е най-храбра в целия свят, и те омекнаха и дори подписаха Тройния пакт, като се съгласиха да демобилизират своята едномилионна войска. Англичани и американци обаче не сториха хас* и започнаха да заплашват Сърбия с пълно унищожение. Изглежда, много злато хвърлиха вътре, за да подкупят много хора и в резултат стана превратът, по силата на който, едно хлапе, Петър II, стана крал на Югославия. Едновременно с това, в Сърбия станаха големи побоища над немци и италианци, ето защо тям се наложи масово да напуснат Сърбия. Хърватската област обаче не признава новия крал, нито новото правителство, а начело с Мачек иска приятелство с Германия! Всичко това заплете страшно много вътрешното положение в Югославия и затова днес сърбите не знаят какво да правят! Макар че Англия ги окуражава, Америка им обещава помощ, а Турция ги уверява, че ако Германия ги нападне, тя щяла да им помогне, все пак хич не е лесно за сърбите да се решат да почнат война, защото днес отвсякъде са обиколени от врагове: немци, унгарци, българи, албанци и италианци. Нещо повече дори, днес те не могат избяга и през море на някой остров, благодарение на германските “Щуки”, които на никого не прощават. Ето защо, макар и да е толкова напечено положението, все още не ми се вярва, че ще се дойде до война с Югославия. Този преврат ще свърши много позорно и безславно, а ако ли се дойде пак до война, то това ще бъде още по-хубаво, защото Сърбия ще бъде окончателно смазана и унищожена и ние ще можем да си вземем цяла Македония със Солуна барабар.

ИЗОБЩО ОТ СРЪБСКАТА ГЮРУЛТИЯ НИЩО НЯМА ДА ИЗЛЕЗЕ, А САМО ОБЪРКАХА НАШИТЕ ОТПУСКИ. След като Сръбско-германският пакт се подписа във Виена, бяха наредили да пуснем на две смени всички запасни офицери, подофицери и войници в отпуск по за един месец. Стана превратът в Сърбия и дойде нареждане да не се пуска никой в отпуск! Затова между войниците се появи страшно лошо настроение срещу нашите бракя сърбето, защото те им изядоха великденската отпуска. За действащите офицери, подофицери и войници пък беше наредено да се пуснат на три смени за по 10 дни. Аз бях се наредил във втората смяна, от 14 до 23 април т. г., и сметнах всички да се съберем при тебе в

Търново, за да посрещнем и заедно да прекараме светлите Христови празници, но ето че всичко рухна! Здраве да е. Четири години сме карали Великдена по бранните поля, ако такава е най-после Господнята воля, защо да не го прекараме така и тази година! Стига държавните работи да са на добре, а те пущината от хубаво към по-хубаво отиват! Ех, така е, само с труд и мъка, с борба, страдание и тежки изпитания може да се възвеличи България, а тя, добра квачка, да прибере всичките си пилета под свое крило. Само тъй може да се осигурят ония богати полета и долини, които хищници – комшии ни откраднаха! Само тъй може да се осигурят по-светли и много по-радостни дни на грядущите поколения, за да могат поне те щастливо в дълъг мир да живеят. То нашата се видя накъде е – с войни захванахме службата преди 28 години и с война ще я завършваме, изглежда! Само, дано поне този път да сме честити със слава, с чест и победи да се върнем, и да ни дава Бог дълги дни, да се радваме на победи от делата си! Дано помогне Бог и на нашите съюзници германците, също така със слава и пълна победа да завършат тази гигантска световна война, та покрай тях и ние да сме добре, особено след като се обединим и се поставят основите на новия вековен мир, както се изразява Хитлер. В такъв случай аз вярвам, че и ПАЛЕСТИНА ЩЕ ОСТАНЕ ПОД ГЕРМАНСКА ВЛАСТ И ВМЕСТО ПОЛСКИ АЕРОПЛАНИ, ОТ СОФИЯ ДО ИЕРУСАЛИМ ЩЕ ПЪТУВАТ ГЕРМАНСКИ ТАКИВА! А СЛУЧАЙ ЧЕ ТОВА СТАНЕ, МНОГО ЛЕСНО ЩЕ МОЖЕМ ВТОРИ ПЪТ ДА ОТИДЕМ ПО ВЪЗДУХА НА ХАДЖИЛЪК. ТОЗИ ПЪТ СИГУРНО НАЙ-СВОБОДНО ЩЕ МОЖЕМ НАВСЯКЪДЕ ДА ОТИДЕМ, ЗАЩОТО НЯМА ДА ИМА БУНТОВЕ КАКТО ПРЕЗ 1938 ГОДИНА, А ДВИЖЕНИЕТО ЩЕ БЪДЕ СВОБОДНО И ЩЕ МОЖЕ ВСИЧКО ДА ВИДИШ И РАЗГЛЕДАШ, КАКТО ТИ Е ЖЕЛАНИЕТО!…

Преди десетина дни, на Св. 40 мъченици, тук беше великолепен хубав ден и за пръв път видях на една ливада до с. Мезек един самотен щъркел да крачи гордо и търси храна. По едно време нещо се подплаши, завтече се няколко крачки по ливадата, разпери крила, прицапа с тях, плавно се повдигна от земята и полетя на север към Балкана! Дълго го гледах и му завиждах, че с такава леснина и абсолютна сигурност се къпе из небесната синева. Неволно си спомних, че само преди 2 – 3 дни той е летял през ония местности, де зреят бананите и портокалите, гледал ги е и е долетял като нас преди три години тук, дето се е мътил, дето му е родното място! И в този ред на мисли аз си спомних, как ние обиколихме Палестина, дето ни пуснаха, т. е. без

По Светите места места, Иерусалим, 1938 год.

Генисаретското езеро и планината Тавор. След като изкарахме трите дни на Великден, 24, 25 и 26 април 1938 година, на 27 април отидохме на гара Иерусалим. Извадихме си билети по железницата за град Кайро в Египет и потеглихме точно в 8 часа от Иерусалим през гара Лидда. Там се прехвърлихме на друг влак и продължихме на юг, първоначално през Палестина, а след това преминахме границата и навлязохме в Египетската земя, по-право в Египетските Синайски пясъци и пустини. Голяма неприятност имах във влака, защото на паспорта ни имало английска, а не египетска виза. Уж се разбрахме с египетските чиновници, след като минахме Ел – Арив, малък оазис, отдето започва Синайската пустиня. Но когато дойдохме до първия истински оазис Ел – Адир, същите чиновници искаха да ни свалят от влака. Тук насмалко щяхме да се сбием – едва тогава се съгласиха да ни пуснат да продължим пътя си през пустинята по- нататък. Така към 17 часа след пладне ние достигнахме оазиса Ел – Катие, който беше сред пясъците. Западно от него, на около 300 метра, се намираше брегът на Средиземно море, обрасъл с хубави финикови палми, сред които се пръскаха и разбиваха една след друга нестихващите вълни на морето. На този хубав пейзаж аз направих няколко снимки. Като тръгнахме от Ел – Катие нататък, видяхме сред пустинята да се движи един малък керван от 6 – 7 камили по пясъците, вляво от нашия трен. Около час по-после ние пристигнахме на брега на Суецкия канал при селото Ел – Кантара. Тук нови препятствия и разправии, едва след като се съгласиха да им дам капаро 10 английски лири, ни пуснаха да минем оттатък Суец. Суецкият канал там беше много тесен, едвам колкото да се разминат два средни парахода, т. е. около 80 – 100 метра. Към 21 часа, т. е. около 2 часа откак слънцето беше залязло и бяхме минали западно от Суецкия канал, ето че иде влакът от Порт – Саит и ние се качихме в него. Вярвам си спомняш за оная гъркиня, която носеше фенер с кандило от Иерусалим във влака и отиваше за “Загазиго”, и други такива хаджийки, които още от Иерусалим носеха запалени кандила и постоянно доливаха зехтин, за да не угаснат, та да занесат “Нур”, т. е. свещен огън от гроба Господен чак по домовете си в Александрия. Вярвам си спомняш също във влака тази гъркиня като разправяше, че 6 години живяла в София и нищо български не научила…

Към 23 часа и 40 минути ние пристигнахме на голямата гара Кайро и с един файтон се отправихме право за хотел “Луна парк”. Видяхме Кайро, видяхме пирамидите и Британския музей, дето ни разведе и разправи на хубав френски език оня арабски фелах, с когото се фотографирахме при пирамидите. Още ме е яд обаче, че не се качих на Хеопсовата пирамида, но все за твой хатър!

На 28 април, четвъртък преди обяд, ние отидохме да разгледаме Британския музей в Кайро, видяхме мумията на Тутанкамона, много идоли и какво ли не още. Всичко ни обясняваше един “чичероне” – арабин. Същият арабин след пладне дойде с електрическата железница в града Гиза, на

баба Кръстинка, 1938 год.

25 км западно от Кайро. Оттам пеш вървяхме около 2 км през пясъците на Сахара, понеже ти не се съгласи да възседнеш камила. Стигнахме пирамидите и сфинкса, дето същият фелах ни обясни едно-друго. Там се фотографирахме с него за спомен. Вечерта се върнахме с електрическата железница в Кайро и вечеряхме в един ресторант. Там ни намери журналиста Хайдутов и ни предложи услугите си – на другия ден, 29 април, да ни разведе преди обяд из Цитаделата – Наполеоновата крепост, за да видим дворците и харемите на Египетските хедифи, след това – зоологическата градина, а след обяд до града на слънцето – Хелиополис.

Сахара, 1938 год.

Казано – свършено. На 29 април сутринта той дойде, взе ни от хотела и отидохме в Цитаделата. Видяхме баните от алабастър на ханъмите и дворците на хедифите, в долния етаж на които английските войници държаха своите коне. В двора на казармите една английска рота стреляше с лека картечница "Левис". Тук видяхме и кладенеца на Якова, а високо над крепостта се вееше гордо английското знаме. Около височината на крепостта, долу в ниското, се намираха египетските казарми, стари и овехтели постройки, на които се вееха червени дрипави малки знамена, дрипави като египетските войници. По всичко личеше подчиненото положение на Египет. В двора на Цитаделата направихме няколко снимки, от които не излезе нито една сполучлива.

Към 9 часа ние тримата: аз, ти, мамо и Хайдутов се отправихме към зоологическата градина на Кайро, една от най-големите и най-богатите в целия свят. Там видяхме наистина животни, които досега никъде не сме виждали, като носорог, тюлени, които се гмуркаха из водата, врякайки и пр. Там видяхме и растения фикуси, които у нас се отглеждат в саксии или качета, а там големи като орехи и пр. Към 14 часа с трамвая се върнахме в града, вървейки дълго покрай реката Нил, по двата бряга на която имаше много гемии с кухни и спални за спане със сайвани, покрити с платна. Тук обядваха на прохлада египетските аристократи. В същите гемии тези хора спят нощем, защото в града е много горещо. Ние обядвахме в същия ресторант, дето вечеряхме снощи… След обяд аз и Хайдутов отидохме до Хелиополис, дето направихме и няколко снимки…

Сутринта на 30 април подранихме и точно в 6 и 1/2 часа бяхме на гарата… Изобщо в Египет има много фалшиви пари и никой не се тревожи от това, както у нас. В 12 часа пристигнахме в Александрия и там обядвахме в един ресторант, който се държи от сродници на полк. Бозов от Копривщица. Надвечер излязохме двамата да се разходим из града. Вярвам си спомняш на зеленчуковия пазар като ни видяха една група българи и българки, та не можахме да се отделим от тях, толкова се интересуваха за България. Те бяха работници от фабриката за чорапи "Ка – бо" на братя Бояджиеви. След това вечеряхме у копривщенците и се прибрахме в хотела. Аз обаче излязох преди да легна да спя, за да напиша няколко писма до

булката, дядови, Ал. Хаджиев, полк. Велков и пр. Поразходих се още малко из феерично осветените улици на Александрия с неонови разноцветни реклами и към 22 часа се прибрах…

Иерусалим, общ изглед, 1938 год.

На 1 май към 9 часа параходът потегли… Тъкмо като тръгна параходът, в пристанището пристигна, идейки от Лондон, един голям четиримоторен хидроплан от английската авиация. При кацането си вдигна толкова бризи и мъгла от пяна и разбита вода, че цял се загуби вътре. В залива на Александрия минахме покрай четири английски военни парахода, които стояха на котва. Докато излезем от залива, мина повече от половин час. Много е голямо Александрийското пристанище и надали в Средиземно море има по-голямо от него. Към 11 часа параходът навлезе толкова навътре в морето, че сушата се загуби съвършено. От всички страни се виждаше само вода. Морето беше много тихо, а небето слабо заоблачено, колкото да не грее силно слънцето. Тъкмо затова на палубата беше много приятно. Ние целия ден прекарахме на дългите платнени столове върху палубата, наслаждавахме се на чистия първомайски въздух и хубавата гледка на морето… След обяд времето се поразясни, слънцето клонеше към запад. Морето, огряно от залязващото слънце, изглеждаше ту като море от разтопено злато, ту като страхотно голям адски огън! Дивно красиви и незабравими картини наистина! Но ето че слънцето залезе, като че се удави, съвършено угасна и потъна в безкрайните

води на морето, по които цял ден вече плаваме. Скоро звънецът за вечеря зазвъня. Ние влизаме в столовата. Какво ядохме, не помня, френска кухня беше, обаче много ми хареса хубавото черно френско вино “Бордо”, което дават без мяра на трапезата, както у нас водата. След като се навечеряхме, ти поиска пак да излезем на палубата, дето смяташе даже и да спим на чист въздух. Величествена нощна картина! Само звездите тук не са точно тъй, както по нас. Студеният вечерен морски зефир обаче скоро ни накара да се приберем в кабините. Тъкмо си легнах към 22 часа, ето че в кабината влезе един сирийски ходжа от Бейрут, постла на пода едно килимче, че като почна да се моли, да се кланя, да споменава по 100 пъти Аллаха, чак ме хвана яд на него. Развали ми се сънят. По едно време съм заспал, и ако не беше този ходжа да се разкашля и да пали лулата си и да пуши…, хич нямаше да се събудя, нито пък щях да стана толкова рано, но какво да правя…Реших без време да стана. Часът беше едвам 4 на 2 май, понеделник. Излязох на палубата, макар да беше още доста студено и твърде влажно от утринния морски въздух. Зазоряваше се. Слънцето започна да се показва и постепенно като голямо огнено кълбо да изплува от морето. Показа се далеч пред нас една сива дрезгавина, гледам с бинокъла си и виждам едно градче. Питам моряците кое е това, а те отговориха – Хайфа! Най-после даде Господ да стигна и в Хайфа! Не, господине, ми отговориха те, още цели 3 часа имаме да пътуваме до там! И наистина, след един час както баирът, така и градчето станаха по-големи. Първоначално се виждаше само върхът – само билото на планината Кермел, от която Св. Илия се възнесъл жив на небето и по скатовете на която е построен градът Хайфа. Къде 6 часа започна да се вижда и кеят на пристанището, като че всичко това постепенно излизаше и се подигаше от морето! Към 7 часа ние приближихме залива на Хайфа и аз го фотографирах. Такъв голям параход докато опре на брега, два по-малки парахода му помагаха и тикаха, с гигантски макари и възли го теглиха и едвам след 1 и 1/2 час опря на брега.

Докато това ставаше, ние от палубата наблюдавахме как един английски хидроплан от “Роял Ер Форс” излетя от водата и замина за Александрия. Тук по брега на пристанището имаше много големи петролни и бензинови резервоари, които се пълнят по тръби от Мозулските извори в Сирия – 1500 км далеч. Гледах как един голям параход – цистерна отиде до резервоарите и започна да се пълни. Като пуснаха един кран с 40 – 50 см диаметър и тръгна цяла река бензин от него.

Към 10 часа слязохме от парахода на брега и се фотографирахме пред същия за спомен. Макар че валеше дъжд, снимката излезе сполучно. Взехме си и два билета за Иерусалим… Към 15 часа ние се качихме в автобуса, който се напълни с 50 – 60 души, повечето араби, и потеглихме от Хайфа през Назарет, Наблус /Самария/ до Самарския кладенец. Минахме покрай антената на Иерусалимското радио, после пред с. Витания, дето е гробът на Лазара, покрай гроба на Света Богородица и параклиса на архидякон Стефана – при Гетсиманската градина и през Дамаската порта на Давидовата крепостна ограда. След като неусетно за 3 часа изминахме цели 200 км по хубавото асфалтирано шосе, пристигнахме в Иерусалим и се явихме в нашия любим, доста комфортен и сравнително евтин арабски хотел “Мажестик”. Багажът ни стоеше непокътнат. Измихме се и излязохме към 19 часа из града. В портокаловата чаршия, която е в стария град на около 250 метра от нашия хотел, срещнахме една доста голяма група български хаджии и хаджийки,

които за последен път бяха излезли да се разходят из града и си купят последните армагани. Казаха, че утре в 6 часа заранта щели да тръгнат за Хайфа, за да се качат на българския параход “Цар Фердинанд”. Ние им разправихме, че сме ходили в Египет, какво сме видели и пр. Казахме им, че ще останем няколко дни в Иерусалим, след което с аероплан ще се върнем в България пак за един ден. Като разбраха това, някои хаджии, па даже и сам един от водачите им, г-н х. Юрдан Михайлов, почнаха да те убеждават да тръгнеш с тях. Обещаваха ти най-добрата кабина в I-ва класа в парахода и то без пари. За голяма изненада на всички ти прояви смелост, която ги смая, като отхвърли поканата им и каза: “С аероплан заедно със сина си съм дошла и с аероплан пак заедно с него ще се върна!” Тогава те заубеждаваха, че пак може да излезе буря като на идване, може и нещо да се случи с аероплана, та поне ти да се върнеш живо и здраво. И на това тяхно предложение ти отговори: “Каквото стане със сина ми, това ще стане и с мен, ето защо безсмислено е ако с него стане нещо, аз да се върна сама, за какво ще живея тогава?” Този отговор смая всички и чух някои като казваха: “Разбра ли сега защо госпожата пътува с аероплан – защото е безстрашна”. Мен също ме учуди твоя кураж, особено като остана непоколебимо твърда в решението си да се върнем двама заедно с аероплана, макар че аз ти казах в присъствието на всички: ”Ако искаш, върни се с параход”. След тези кратки разговори си взехме сбогом с хаджиите, които изпратихме до Абрамовия манастир, дето те спяха. Тук в един безистен намерихме ресторант, дето се нахранихме…

На 3 май, вторник, след като станах и се измих, излязох до портокаловата чаршия, отдето тръгват автобусите, за да изпратя нашите хаджии за Хайфа… Тук срещнах двама изпращачи българи, единият от Габрово, който се заселил в Иерусалим, а другият хлебар в Иерусалим от братя Щаклеви. Габровчанинът ме покани да му направя визита. Макар и да бе твърде рано, не можах да откажа на настойчивата му молба и отидох у тях, дето ни посрещна прелюбезната му госпожа, която ни сервира закуска мляко с козунак – чисто по български… После излязохме по чаршията. Много от дюкяните бяха затворени… Ти каза, че като не срещаме вече български хаджии и хаджийки не само, че не ти било хубаво, ами ти се виждало вече грозно и страшно, затова утре да си вървим. И така набързо, без много канене, взехме решение да си вървим, макар че уж искаше да постоим поне още една седмица. Тогава аз отидох в хотел “Кинг Давид” – най-скъпия и луксозен хотел в Иерусалим. Тук се помещаваше дирекцията на полското въздухоплавателно дружество “Лот”. Ангажирах две места в аероплана за утре. Казах, че сме в хотел “Мажестик”, за да дойде едно такси от дружеството в 7 часа да ни вземе и да ни откара на аеропристанище “Лидда”…

На 4 май, сряда, стана в тъмни зори и започна да се приготвяш за дългия път…Точно в 7 часа, с Божията воля, както ти се изрази, потеглихме за Лидда. В този момент ти се прекръсти и каза с насълзени очи: ”Сбогом Иерусалиме! Не ще те видя вече!” А аз ти казах, че не се знае нищо. Часът в Иерусалим е съвършено еднакъв като у нас – няма разлика нито една минута. Слънцето бе значително високо. Като излязохме от Иерусалим и настигнахме големия баир със змиеобразното шосе, по висотите имаше гъсти мъгли, които се надигаха от слънцето… Скоро минахме през селото Лидда и се спуснахме в голямата равнина, дето се виждаше аеропристанището. Само 10 минути пътувахме и стигнахме в 7 и

1/2 часа. За голямо мое удивление мадам Клара с мъжа си беше там! Наистина цяло чудо и голяма, много по-приятна изненада бе за теб като ги видя. Аз ги попитах някого ли ще изпращат, а госпожата каза: “Не – ще пътуваме обратно” и се развика: ”О, бабушка. Я очень приятно изненадалась, мне очень приятно что мы и сегодня вместе будем летать на самолете!” Тогава аз й казах, че и ние сме много радостни, че ще пътуваме заедно…Бог ни събра пак заедно да пътуваме…С нас се качи и господин Зембуджски, поляк от Букурещката полска легация, който по-рано беше секретар на Полската легация в София и затова знае отлично български и ме познава…

О, велик и тържествен час! Точно в 8 часа усилиха моторите, аеропланът бързо забяга по голямата циментова плоча, след малко се отлепи от земята и изхвръкна! Ние бързо се издигаме все по-високо и по-високо. Ето ни вече над портокаловите гори на Яфа, бързо минаваме над тях, също и над града Тел Авив, изобилно облян от ослепителната светлина на утринното палестинско слънце. Напущаме града и сме вече над морето! В този момент сме на 500 метра над морето, обаче гледам как барографът бързо се качва все по-високо и по-високо. Скоро мина над 1000, после над 2000 метра над морето. Палестинският бряг остава все по-назад и по-далеч зад нас, скоро започна да се губи в утринната омара, както и градовете Тел Авив и Яфа, отделени с една ивица от 1 км незастроена площ. Яфа е старото арабско пристанище, а Тел Авив е новият еврейски град, построен след Европейската война. Първият е стар град с криви тесни улици, а вторият – с широки булеварди и импозантни нови бетонови здания.

Ето запоказваха се по небето и тук-там разпръснати, като заблудени, малки облачета. Ние сме вече на 2500 метра височина. Скоро облаците станаха по-големи, по-плътни и се обърнаха в голям чер облак. Аеропланът, горд и величествено разперен, като могъщ орел, достигна 3000 метра и остана на тази висота. Палестинският бряг вече се загуби, под нас се виждаха само величествени черни облаци. Над нас пролетното слънце засмяно грее и ни ободрява с мисълта, че то единствено ще ни придружава като стар познат приятел чак до България и че преди да се спусне към запад, ние ще кацнем в София. Летим съвършено спокойно и приятно и не сме усетили кога е изминал цял час, когато към 9 часа вратата на пилотската кабина се отвори и при пътниците влезе Воегов. Той по руски каза, че преди 1 – 2 минути влязъл в разговор по радиото с капитана на полския параход “Полша”, който пътувал в открито море за Пирея, пристанище в Гърция, като е тръгнал вчера по обяд от пристанище Хайфа. И ето че ние сме го настигнали вече, защото той се намирал на около 10 – 15 км от нас под облаците. За да го видим и поздравим, ще позагасим моторите на аероплана, ще пробием облака и като видим парахода, ще се спуснем право към него, за да го приветстваме. Нека никой не се плаши от маневрата, която аеропланът ще направи! След това той влезе в пилотската стаичка, моторите бяха полузагасени и аеропланът бързо бе наклонен надолу. Някои от пътниците започнаха да се свиват като подплашени. След малко аеропланът се потопи с облака и колкото по-навътре влизаше в него, толкова по-невъзможно ставаше да се видят краищата на крилете му и ставаше все по-мрачно вътре в кабината за пътниците. По едно време машината като че ли се изсули от облака и стремглаво полетя надолу, наляво, право към един параход с два комина. Зад него се белееше една бяла дълга опашка от пяна по повърхнината на морето.

Той наистина беше далеч от нас около 10 – 15 км и затова изглеждаше малък като детските параходчета – играчки. Надали минаха и 1 – 2 минути и аеропланът беше само на десетина метра над вълните на морето и близо до края на пенестата водна бяла опашка. Бързо зави с лявото си крило и като взе успоредна посока за движение с посоката на движение на парахода, летейки току над водите на морето, бързо настигна парахода и само за 2 – 3 секунди го отмина и изпревари. Прелетя на 10 – 15 метра вдясно от парахода и на една височина с горната му палуба, върху която се бяха натрупали стотици пътници – мъже, жени и деца. Те махаха с ръце, кърпички или хвърляха шапките си нагоре, което не се чуваше. Щом аеропланът отмина парахода, веднага даде голям наклон на крилата, форсира с пълен газ моторите и като сокол бързо се устреми нагоре към небето! Не бяхме достигнали още 500 метра височина, изведнъж със стръмен завой наляво машината се обърна кръгом и светкавично се спусна надолу към пенестана водна бяла опашка зад парахода…Видяхме с очите си, че знамето е полско и надписа на парахода прочетохме "Полония"…

Ние летим право към остров Родос и все повече и повече се приближаваме към Малоазиатския бряг. Далеч вдясно, на около 100 км, много добре се белее току над брега на морето величествена бяла планина. Гледам на картата и виждам, че това е Ак – Даг в Мала Азия. Наистина "ак" – бяла е тази планина... Вдясно от нас се белеят планините на Мала Азия, а далеч, много далеч пред нас едва се очертаваше силуета на най-големия остров от италианския Додеканез – Родос. Към 11 часа ние започнахме постепенно да се спущаме на по-малка височина и все по-ясно да виждаме града – пристанище Родос, разположен на най-североизточния нос на острова. На югозапад от него блестяха хангарите на аеропристанището "Роди". Точно в 11 часа кацаме на това аеропристанище, дето една италианска рота авиатори правеше учение по сгъстения строй, а на самото аеропристанище имаше доста офицери и няколко жени. Слязохме от аероплана да подишаме свободно, на открито. След 10 минути се подаде сигнал да се качим и ние бързо сторихме това… Планините на острова не са много високи, но са покрити с хубави гори, а в равнините има градини, които се поливат с вятърни помпи. Точно над аеропристанището на изток, в края на подковата, се издига скалист връх със старо римско укрепление… Градът Родос прави впечатление на голям и красив град, за жалост ние не можахме да отидем и го видим. Едно след друго прелетяваме над островите от Додеканеза – Кос, Лерос, Андрос и пр. А след това над гръцкия остров Сира с чудно красивия град Хермеполис. След това прелетяхме над още много гръцки острови, които представляват в по-голямата си част голи изпъкнали скали над морето, по които не се забелязва нито едно дръвце, никаква растителност и никакъв живот дори. Язък, че толкова много съм завиждал на гърците, че имат толкова много острови. Към 12 и 1/2 часа ние бяхме над остров Евбея и скоро, като прелетяхме тясната водна ивица, която го отделя от Гърция, полетяхме над планините на полуостров Атика, слизайки постепенно по-ниско – вече сме едва на 200 – 300 метра над билата. Ето че в далечината се съглеждат хангарите на аеропристанището "Татой" – 15 км северно от Атина…Всички слязохме долу и бяхме поканени в ресторанта на аерогарата на обяд…

Точно в 14 часа аеропланът отлетя и взе посока право към Солун. Когато летяхме над Евбея, бяхме на 2000 метра височина. Половин час по-късно се

изравнихме с връх Олимп – този снежен беловлас гигант, който стърчи от векове на близо 3000 метра над Егея и вечно гордо се оглежда в него… Към 15 часа наближихме Халкидическия или Атонския полуостров и то най-западния му клон – полуостров Касандра. Ясно се виждаха другите два клона – Лонгос и Света гора. Дълго аз гледах към него с бинокъла си и едва забелязвах силуетите на някои други монастири, между които сигурно бяха Хилендарският и Зографският, дето след толкова голямо робство пламнала в сърцето на Отца Паисия искрата за свободата ни! Как ми се искаше да кривнат аероплана на изток, за да минем над тях, за да ги видя поне отгоре и как много съжалявах, че нямах власт да наредя това. Но нищо, може би сега с войската по суша ще стигна до там… Към 15 часа и 20 минути кацаме на Солунското аеропристанище "Садес"… Ние слязохме на "Садес" за малко. Оттук натовариха доста поща и се качиха още трима човека. В 15 часа и 30 минути плавно и величествено като горд орел излетяхме от "Садес" и скоро се намерихме над Солун, след което тръгнахме над Вардара до град Гевгели. Наближавайки Македонските поля и сравнявайки ги с Гръцката земя, аз видях колко грамадна е разликата между тях – ясен беше контрастът помежду им. Колкото първите бяха отлично обработени и ошарени с разни култури като същински килим, толкова гръцките представляваха скалисти гребени, обрасли с пърнар,** по малко с дребна гора, съвсем рядко с лозя и малки нивички, а имаше и цели острови да стърчат над морето като голи каменни блокове. Ясно ми стана прочее, защо гърците държат толкова на Македония и на всяка цена искат да я обсебят.

Когато бяхме над Гевгели, аз ти показах фронта и нашите окопи, дето в Европейската война цели три години се бихме и страшни спомени възкръснаха с пълната си живост в моето съзнание. А ето там, не много далеч вдясно, лъщеше равната като огледало повърхност на Дойранското езеро, което от аероплана изглеждаше като една локва, голяма колкото един харман. От Дойран и Гевгели обаче ние видяхме само жалки остатъци. Тези градове и досега стоят разрушени, а плодородните поля около тях пустеят, защото сърбите, които ги заграбиха от нас, изгониха жителите, които бяха българи, а нямат сърби, за да ги населят! Каква въпиюща неправда, си казах аз тогава! Но ще дойде ден те отново да станат наши и ето, той като че ли приближава вече. Скоро преминахме над билото на планините Ченели Балкан – Беласица и под нас вдясно се виждаше градът Струмица и твърде запустялото поле около него. С приближаването ни към Плачковица планина навлязохме в бурен облак. Святкаше се около нас из облаците, но гръм не се чуваше, вътре друсаше страшно… Прелетяхме билото на Плачковица планина и времето се оправи, обаче, когато дойдохме над Осоговската планина, отново навлязохме в друг облак. Пак светкавици, из облака се виждат като ослепително бляскави змии. Пак дъжд и друсане, но по-слабо. Вляво от нас ясно се виждаше долината на река Струма и Кадиин мост, а вдясно град Дупница. Още по-далеч, в недрата на Рила сред разкошна борова гора, гордо се очертаваха величествените сгради на Рилския монастир. Аз ти го показах и ти казах, че вече сме близо, че сме над България. Ти се просълзи и се прекръсти. Скоро ние прелетяхме и Коньова планина и се насочихме над селата Горна и Долна Диканя към Владайското дефиле, което отделя Витоша от Люлин планина. Вляво на 20 км ясно се вижда в подножието на Голо Бърдо градът Радомир. Ето и Пернишката котловина по-

нататък, а по баира по-нагоре към Владая, по железопътната линия, силно пухтеше и пъшкаше една машина и едва мъкнеше след себе си сума вагони, препълнени с кюмюр. Когато преминахме село Църква, ние видяхме боязливо да се показва зад Люлин и Витоша западната половина на София и скоро след това започнахме да се спущаме…Кацнахме на летище Божурище точно в 16 и 1/2 часа на 4 май 1938 година – сряда. Снеха ни багажа, отидохме в митницата, дето искаха да таксуват с мито броениците / 50 чифта / и особено кръстчетата / 400 на брой /, защото били луксозни и много, но като им обясних, че аз съм командир на дивизия и не ги нося за търговия, а за подаръци, съгласиха се да не ги облагат… Първото кръстче ти подари, мамо, на продавачката в сладкарницата на хотела "Славянска беседа". Тя остана много доволна и силно се зарадва. Неотдавна, като бях в София, питаше за теб и ми показа, че още носи кръстчето…

На 5 май 1938 година – четвъртъка от Томината неделя, отидох да се представя на Министъра на войната и на генерал Пеев – Началник щаба на войската. Дадох им и по една броеница, както що си му е редът по хаджийски. Господин Министърът генерал [Теодосий] Даскалов ми каза, че няма защо да бързам да си тръгвам за Русе, парадът в Русе да го приеме полковник Илинов. На мен каза: "Остани утре в София и ще те заведа на софийския парад, като те поставя на естрадата срещу Н. В. Царицата, за да я видиш и да видиш софийския парад. С това да турите един красив край на хубавите си впечатления от тъй хубавото си пътешествие." Ето защо ние останахме и ти видя величествения Гергьовски парад на българските войски. Вечерта на Гергьовден – 6 май 1938, петък – ние се качихме на влака и тръгнахме за Велико Търново. Към 7 часа на 7 май пристигнахме на гара Търново. Там имаше доста офицери, излезли да ни посрещнат, между които бяха полковник Бакърджиев, полковник Велков, полковник Иван Христов и др. Качихме се на файтона и право в църквата "Света Марина", защото който се връща от хаджилък, най-напред трябвало да влезе в църква на молитва, че после у дома си. Когато ни видяха пред църквата, някои жени искаха да бият камбаната, но аз не се съгласих. Повикаха дяда попа,*** който ни прочете една благодарствена молитва и след това чак си тръгнахме за дома.

Описах това, защото след 10 дена ще станат цели 3 години оттогава. Неусетно годините вървят. Ние стареем и започваме да забравяме… Остава още някой път да седна и опиша самото ни пребиваване в Иерусалим /от Връбница – 17 април 1938 година до третия ден на Великден – 26 април вторник/, за да приключа с пълното описание на първото ни пътуване на Хаджилък. То ще стане по-нататък, кой знае кога, когато се намеря пак в настроение да ми се пише…

Ние тук сме все още добре. Дърветата прецъфтяха, пролетта отдавна дойде, а още нищо не е почнало, но вярвам, че няма много да мине и ние ще бъдем на Бяло море!

4 април 1941 година
село Любимец   Твой син: Атанас

P.S… Добре че преди десетина дни видях един щъркел при село Мезек, та това стана причината да се заловя да ти напиша голямото писмо, което снощи довърших.

Аз не съм боледувал от нищо. Чувствувам се много добре и с радост и нетърпение чакам да слезем към Бяло море, дето тати се подвизава толкова години във вярна и честна служба на Царя и Родината!

Тази година я изкарах великолепно, макар че зимъс сред бури и виелици обиколих Добруджа, макар тук да дойдох сред зима и спях на открито и без печка. Да не се хваля, но досега дори хрема не ме е хващала… А ти бая ме зачуди с твоето писмо. Аз скоро бях в Търново и ти не ми се оплака за очите. Но когато и да е, тогава ще отидем до София, а може до Виена или Германия. Нищо страшно няма. Само търпение, вяра и спокойствие ни трябва. Обади се на доктор Церовски по телефона. Той ще ти каже какво да правиш…

* Не струвам хас /тур./ – не обръщам внимание на нещо.
** пърнар – дребен храстовиден дъб.
*** Отнася се за свещеник Георги Колев.

Ген. Стефанов – командир на Прикриващия фронт, 1941 г.

№ 37

Молба от Трифон Димитров Горанчев от село Златарица. Работя в град Свищов 54 дка зеленчукова градина и 108 дка земеделие, което си има нужда от работа и управа. Имаме нареждания за такива да си останат по градините, за да продължат работата и аз бях посочен. Обаче ме изнамериха с една година млад – 45 годишен, но аз имам син на границата, в град Елхово. Моля, господин Стефанов, като Ваш сънародник и бивш боец в ротата Ви,… дайте си своето нареждане, за да получа повиквателно за гражданска мобилизация на моята градина в град Свищов като старши градинар…

8 април 1941 г. Трифон Д. Горанчев

Свищов

№ 38

Мила Кръстинке,

… Нищо тревожно няма. Само радио Лондон ако слушаш, можеш да се подплашиш. Говори вечер от 21 до 21 и 15 мин. Германците още първия ден свалиха 141 сръбски аероплана, а техни 7 паднаха. До обяд на 6 април тук се чуваха топовете откъм Гюмюрджина, но след това постепенно заглъхнаха и не се чуват вече, защото до обяд германците превзеха Цариброд, Егри – паланка, Струмица. До снощи, 7 април, превзеха Скопие, Кавала и Драма, Куманово, Удово, Долно и Горно Броди, дефилето Рупел над град Демир Хисар, дето гърците се бяха силно укрепили и два дни юнашки се биха. Стана нужда германците като плъхове да ги горят вътре в укрепленията с огнепръскачки. Във всеки случай Рупел падна и сега отиват към Солун, но водят от тази сутрин страшни боеве около Дойран с англичаните, за да ги обградят и пленят. Там се бият англичани, австралийци, новозеландци, индийци, чернокожи, пъстрокожи, но до утре и те ще фалират. Може би всички ще паднат в чувала, пътят към Солун ще се открие и за един ден ще го вземат немците. Изобщо страшна е немската хала, като бурен ураган тя помита всичко и вярвам, че до Великден, както ти казах като тръгвах, всичко ще се освободи и ще изгрее слънцето на свободата над българските поробени земи. Сърбите, т. е. Газда Джуро, горкият, хептен обърка конците. Днес

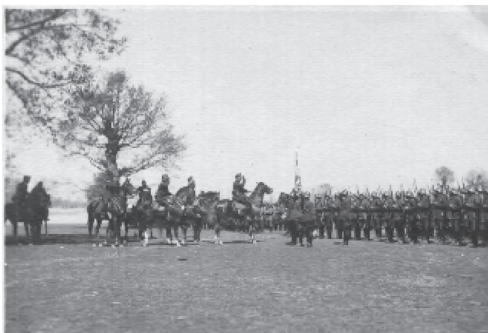

Кадъри от филма “Един ден на границата”, 1941 г.

му плениха една конна дивизия, много от войниците му се предават, особено македонци и хървати. В София вече има хиляди сръбски войници – пленници македонци. А колкото до вечното сръбско приятелство, видяхме го и него. Оня ден те бомбардираха Кюстендил и особено София, на 2 пъти. Една бомба е паднала в едно Софийско училище, но добре че беше неделя, та децата не учеха. Във всеки случай това стана причина да разпуснат веднага за Великден всички училища в София и вярвам Кинчето вече си е дошла в Русе или се е отбила в Търново при баба си. Отговори веднага къде е и какво разправя за бомбардировката. Впрочем тя може и да не е чула, защото това е било на западния край на София…Нощес гърците срещу нас отстъпиха границата и сега сме рахат.

8 април 1941 г.

Поздрави и на Драга
Твой: Атанас

Генерал Стефанов в Ново село, Търновско, 1941 год.

№ 39

Мили ми мамо и Кинче,

Днес се навършиха 6 дни от светкавичната война, която германците поведоха на Балканите с нашите вековни душмани сърбите и гърците и ето че Сърбия се разглоби на съставните си части, т. е. Македония вече е напълно свободна, Хърватско от вчера се обяви за отделна и независима държава, а Унгария нахлу да завладява Словенско. Днес по обяд ми съобщиха, че германците са овладели и столицата на Югославия – Бялград и са пленили стотици оръдия, хиляди картечници и 40 000 сърби – войници и 7 генерали. Гърците също са капут. Те дадоха два големи боя. Единият пред Гюмюрджина, близо до нас, на Маказа, и затова на 6 април /неделя/ целия ден, и в понеделник до обяд там се чуваше тътнежът на германските оръдия. Там гърците се укрепили много добре в 9 бетонирани укрепления, обаче германците, след като разрушават 7 от тях, продължават в понеделник на Благовещение към Гюмюрджина. Оставили малко войски да обкръжат неразрушените две укрепления, които до вечерта също се предават. Но още по-голям бой те водиха при Рупелските укрепления по долината на река Струма, преграждащи пътя от Петрич за град Демир Хисар. Там гърците три дни се биха с немците и дори след като германците ги обкръжиха, те пак се биеха и не искаха да се предадат. Поради това станало нужда германците да докарат огнехвъргачки и през прозорците на укрепленията да хвърлят огнена струя вътре в укрепленията, да изгорят и опекат гръцките войници, които са били вътре

живи. А някои съвършено са изгорели. Но и германците при Рупел дали много убити и ранени. Във всеки случай във вторник до обяд те превзели тази твърдина, след което войските им от Гевгели по долината на Вардара се спущат към Солун и точно 72 часа от започването на войната влизат вътре. За 3 дни да вземат Солун, когато ние пак заедно с германците цели три години воювахме от 1915 до 1918 година и не можахме да го вземем. Наистина това е цяло чудо. Превземайки Солун и обграждайки по такъв начин в тила цялата гръцка Македонска армия, която заемаше за отбрана линията Метакса на Круша планина, те принудиха цялата тази армия от 80 000 души и 6 генерали вчера да се предаде. Сега настъпват от Солун към планините Олимп и Пинд, за да обградят и унищожат и другата гръцка армия, която цяла зима се бие с Италия. Вярвам, преди да получите настоящото, и това ще е факт.

В Търново можете вече да спите спокойно. Бомбардировка няма до там да стигне, дори ако утре започнем войната с Турция. Турците вчера хвърлиха железните големи мостове на реките Арда и Марица и си вдигнаха чуковете от Одрин, Лозенград и Цариград, а докарват още войски, но и те няма да свършат работа…

11 април 1941 г. С поздрав: Ваш Атанас

№ 40

27 май 1941 г.
Велико Търново

Господин генерале,

…Моят брат, Дончо Стоянов Стойкин, е завършил през 1917 година Ветиринарното подофицерско училище в град София. Сега … той иска да бъде назначен като ветиринарен фелшер накъде в Македония или Бяло море…

Като вярвам, че ще ми услужите, оставам с почит.

Никола Стоянов Стойкин –
бивш Ваш ординарец от с. Леденик

№ 41

Г-н Генерал,

Обаждам Ви се от София. Снощи пристигнах тук за редовна сесия на Св. Синод в пълен състав. В Скопие работите вървят отлично. На 16 юни, рождения ден на Н. Ц. В. Княз Симеон Търновский, ще бъда при моите търновци. Вие как сте? Вашите думи се сбъднаха и моето родно село е вече свободно. Слава Богу. Вам, на г. г. офицерите и на войниците изпращам благословение и сърдечно Ви поздравявам.

Ваш во Христе молителствовател Търновский Софроний

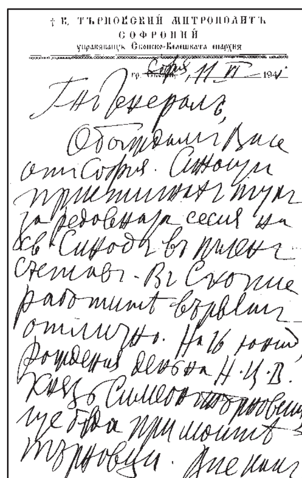
† В. ТЪРНОВСКИЙ МИТРОПОЛИТЪ
СОФРОНИЙ
управляващъ Скопско-Велешката епархия

гр. София, 11 VI 1941

Г-нъ Генералъ,
Обаждамъ Ви се отъ София. Снощи пристигнахъ тукъ за редовната сесия на Св. Синодъ въ пъленъ съставъ. Въ Скопие работитѣ вървятъ отлично. На 16 юний рождения день на Н. Ц. В. Князъ Симеонъ Търновский ще бѫда при моитѣ търновци. Вие как…

№ 42

Драгий бай Атанасе,

Получих писмото ти, с което ме поздравяваш за новия пост в Скопие и ти благодаря…Скопие е хубав град, за който сърбите са харчили много пари. Ще мога по-сетне да ти го опиша, ако не прескочиш лично и ти да го видиш сега. Не е каквото беше през 1915 година. Сега сме заети с обмяната на динарите. Възприеха една система, която ще ни коства маса труд: работим от сутрин до 11 – 12 вечер, почти без почивка и пак ме е страх, че не ще смогнем. Срокът е 19-ти того, краен и фатален за непредставените ни банкноти. Вчера бяха тука министрите Божилов* и Василев**. Може да ме видиш в "Зора" с Божилов. Снеха ни пред банката…

13 юни 1941 г.

Скопие С поздрав: Сандю

* Отнася се за Добри Божилов, министър на финансите от 16 февруари 1940 до 14 септември 1943 година в кабинета на Богдан Филов.

** Отнася се за Димитър Василев, министър на обществените сгради, пътищата и благоустройството в кабинетите на Богдан Филов и Добри Божилов.

№ 43

Уважаеми господин генерал,

Като истински българи – нашите уважения към българската армия, нейния славен вожд Цар Борис и към Вас. В такива тревожни времена всеки трябва да мисли за България. Но тук, в град Харманли, има много лоши прояви и с туй се позори цялата ни армия. Известни офицери, до такава степен са си разпасали пояса, че много лошо се говори между гражданството. Тези господа … така неморално се проявяват, че вече станаха отвратителни на гражданството. Ние не можем да разберем дали служат на държавата, или са се предали изцяло на неморални работи…Нощем с коне ходят по разпуснати къщи.

Добре ще направите, господин генерал, да проверите и вземете мерки и отстраните това зло…

14 юни 1941 г. Граждани на Харманли

Харманли

№ 44

Кралско консулство на

Русе / България / 31 юли 1941 г.

Румъния

ул."Търговска" №2

Господин генерал,

Имам честта да донеса до Ваше знание, че вследствие на моята молба, Румънското правителство благоволи да ме отзове в Букурещ.

Дирекцията на нашето Генерално консулство в Русе ще бъде поверена на г-н T. Miron, Генерален консул, назначен на този пост от 1 август 1941 г.

По този повод бързам да Ви изразя моите

Ген. Стефанов с румънския консул, Русе, 1941 г.

искрени и топли благодарности за прецизното сътрудничество и любезното съдействие, което винаги намирах във Ваше лице по време на моя престой в този град.

Аз заминавам, пазейки най-хубави и живи спомени и чувства на симпатия и приятелство.

Благоволете да приемете, Г-н Генерал, уверението за моите отлични мисли, както и моите дълбоки чувства на уважение, които моля да предадете на Госпожата.

Генерален Консул на Румъния

Господин Генерал Стефанов
Висш офицер от Българския Щаб
Командир на Дунавската Дивизия РУСЕ

CONSULATUL REGAL
AL
ROMÂNIEI
№ 890
Anexe:

ROUSSÉ (Bulgaria) le 31 Juillet 1941
Str. Targovsca № 2

MONSIEUR LE GENERAL,

J'ai l'honneur de porter à Votre connaissance, que par suite ma demande, le Gouvernement roumain a bien voulu me rappeler à Bucarest.

La direction de notre Consulat Général à Roussé sera confiée à Mons. T.Miron, Consul Général, nommé à ce poste à partir du 1-er Août 1941.

A cette occasion, je me hâte de Vous exprimer mes sincères et chaleureux remerciements pour la précieuse collaboration et l'aimable concours que j'ai toujours trouvés en Votre personne pendant mon séjour en cette ville.

Je pars en gardant les meilleurs souvenirs et les sentiments de sympathie et d'amitié les plus vives.

Veuillez agréer, Monsieur le Général, l'assurance de ma parfaite considération, ainsi que l'expression de mes respectueux hommages, que je prie transmettre à Madame.

CONSUL GENERAL DE ROUMANIE

Monsieur

Général S T E P H A N O F F
Officier Supérieur de l'Etat-Major Bulgare
Commandant de la Division Danubienne R O U S S E

ПОВѢРИТЕЛНО.

СОФИЯ – ДВОРЕЦА – НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО ЦАРЯ.

Одобрено

ВАШЕ ВЕЛИЧЕСТВО

Моля:

ДА СЕ НАЗНАЧАТЪ.

Въ интереса на службата.

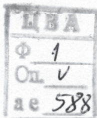

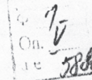

ПО ПЕХОТАТА.

Командващиятъ I. армия генералъ-лейтенантъ Константинъ Лудвигъ Лукашъ – за началникъ на Щаба на войската.

Командващиятъ V. армия генералъ-майоръ Никола Михайловъ Миховъ – за такъвъ на I. армия /началникъ на армейска область/.

Командващиятъ IV. армия генералъ-лейтенантъ Иванъ Христовъ Марковъ – за такъвъ на II. армия /началникъ на армейска область

Инспекторътъ на артилерията генералъ-майоръ Никола Георгиевъ Стойчевъ – за командващъ III. армия /началникъ на армейска область/.

Командирътъ на 5. пехотна Дунавска дивизия генералъ-майоръ Атанасъ Атанасовъ Стефановъ – за командващъ IV. армия /началникъ на армейска область/.

Командирътъ на въздушнитѣ на Ваше Величество войски генералъ майоръ Василъ Тоновъ Бойдовъ – за командващъ V. армия /началникъ на армейска область/.

№ 146, 11 августъ 1941. година, ст. София.

ГЕНЕРАЛЪ-ЛЕЙТЕНАНТЪ – МИНИСТЪРЪ НА ВОЙНАТА.

№ 45

Господин Стефанов,

… Тук за пръв път идва един аероплан, който се показа над Дунава. Над моста беше много високо. Германците изпратиха по него 4 – 5 аероплана и той се издигна още по-високо и се загуби в облаците. След 2 – 3 дни идва друг аероплан, който също избяга. През нощта, не помня датата, идваха няколко аероплана, които в града към Флотските казарми са хвърлили 63 запалителни бомби, големи колкото бирено шише. Някои от тях паднали в острова Матей, а една паднала на един шлеп и експлодирала без да направи пакост…Миналия понеделник, към 1 часа през нощта, няколко аероплана се завъртели над Силистра, но не са пуснали нищо… Германци в Русе почти няма. От вчера мостът се разваля. За преминаване на Дунава германците си направиха в Русе и Гюргево удобни скели и на платформи над шлепове извършват превоза на автомобилите си…

8 август 1941 год.
Русе

Поздрав от домашните ми и мен
Евтим Хараламбов

№ 46

12 август 1941 г.
Скопие

Драгий бай Атанасе,

…Вие сте на единия фронт, ние сме на друг. Вие пазите границата и бодърствате денонощно, ние работим цял ден до 11 – 12 часа вечер... Ако не беше този труд, нямаше нашата окастрена и ограбена страна да прилича днес на градина и животът в нея да е почти земен рай. Тук младото поколение е с размътено съзнание за българското Отечество. Споменават за "широката ръка на Сърбия", когато покрай своите чиновници са вземали на работа и наши българи. Ще кажа пак: с много непрояснено или заспало съзнание за своя род. Някои от тях, женени за сръбкини, отидоха пак в Сърбия. Сърбите сега с удоволствие дават служби на такива и ги карат да образуват братства, които да ратуват за освобождение на Македония от българската власт. Такова братство имало вече в Бялград от продажници българи. Нас не ни бива да водим асимилаторска политика. В това отношение сърбите стоят пред нас. Всички добри българи ни казват: "Добре, че дойдохте". Още 10 години всичко живо с малко съзнание щеше да си отиде със старото поколение, новото е отчуждено от българщината, целият този край щеше да вземе чисто сръбска физиономия. Имахме щастие и късмет, че събитията се развиха по-бърже, за да заварим още жив огън в този наш край…Дано по-скоро прокарат жп линията Кюстендил – Скопие да се отива бърже до София, тогава няма да се чувстваме откъснати, както сега да се минава през сръбска територия за България…Тази близост до София ще изиграе голяма роля за обългаряването на Скопие, което е било застрашено от сърбизма…

…в местния вестник "Целокупна България" чета за промените във войската! Поздравявам те с голямото отличие – да бъдеш командващ армия. Желая ти пълен успех и отличие в тази ти тежка задача. Не е лесно да се държи в ръце съдбата на 100 000 души млади български синове. Не се съмнявам, че ще пожънеш най-голяма слава, ако се ударите с турците. Бих желал да не отидем до там…

Много поздрави от всички ни и ти желаем успех във всичко!

С поздрав: Сандю

БЕЛЕЖКА: Настоящото писмо получих в полунощ на 15 срещу 16 август на връх Геджик – тепе, западно от Харманли и въпреки че бях току-що се прибрал, изморен от днешното полково двустранно бойно учение, което ръководих за последен път, пак с интерес го изчетох към 1 часа на 16 август т. г.

Отговор № 235 на 18 август. Стефанов

№ 47

Уважаеми господин Стефанов,

Преди да Ви кажа за голямата си радост, поздравявам Ви с новия пост. Бъдете жив и здрав за дълго, за да закрепите величието и благополучието на нашата хубава България. От сърце се радвам още повече сега, когато сърцето ми е пълно с радост и благодарност към Бога, че чу и изпълни голямото ми желание. Стефчо е приет за кадет…

Още веднъж Ви благодаря и поздравявам.

12 август 1941 г. С. Тифчева

София

№ 48

Бат Атанасе,

Аз и всички в къщи те поздравяваме с повишението ти – началник на армия. Радваме се и се гордеем с теб, защото заслужено заемаш този висок пост в армията.

Дано Бог ти дава здраве и сили, за да превъзмогнеш всички трудности в службата и да водиш храбрата ни армия от победи към победи…

12 август 1941 г.

Търново Тошо*

* Тодор Стамболов – съветник в Сметната палата в Търново.

№ 49

Милий Атанасе,

Вчера по радиото съобщили за твоето повишение. Купих два вестника, за да се уверя напълно и ти пиша като те поздравявам най-сърдечно.

Размислям, че тази длъжност е по-отговорна в тези неспокойни времена, тъй че радостта ми се смеси с едно неспокойство. Но, Дай Боже, всичко да се оправи и всеки да отиде по местоназначението си. Не знам положително в кой град ще бъдем / казват, че в Плевен /. Затова пиши ми по въпроса всичко, каквото знаеш…

Пак ти честитя и желая лесно да уредиш работите по новата служба и да нямаш никакви неприятности.

13 август 1941 г. Целува те: Кръстинка

Велико Търново

Министрътъ на земедѣлието и държавнитѣ имоти и Председательтъ на Съюза на коневъднитѣ д-ва въ България

имать честь да поканять Гнъ [illegible] Стефановъ

да присѫтствува на откриването на районнитѣ коневъдна и птицевъдна изложби въ гр. Плѣвенъ, което ще стане на 19 т. м., 12 часа.

гр. София,
10 октомврий 1941 г.

Управлението на Епархийската Православна Братствена Общность Ви поканва да присѫтствувате на

ТЪРЖЕСТВЕНОТО
ПОЛАГАНЕ ОСНОВНИЯ КАМЪКЪ НА НОВОСТРОЯЩАТА СЕ СГРАДА
ЗА ЕПАРХИЙСКОТО СИРОПИТАЛИЩЕ
„ПЕНЮ И МАРИЯ ВЕЛКОВИ"
въ гр. В.-Търново,

което ще стане въ недѣля на 12 того въ 10·30 часа, отъ Негово Високопреосвещенство Св. В.-Търновския Митрополитъ г. г. Софроний следъ отпускъ на Св. Божествена Литургия, която ще се извърши въ църквата „Св. Марина".

Вашето присѫтствие ще бѫде една гаранция за съвмѣстна работа въ полето на църковно-народната благотворителность въ полза на българскитѣ деца сираци.

Гр. В.-Търново, 6 октомврий 1941 год.

Отъ Управлението

Следъ водосвета поканваме Ви на закуска въ Военния клубъ.

№ 50

Драги бате,

Като си ходих в Перник, където е семейството ми, научих радостната новина, че вие сте произведен в чин генерал – лейтенант. И по този случай бързам да Ви поздравя и пожелая щастливи дни и още по-блестящо бъдеще. Вие греете високо над целия ни род и го възвеличавате, затова се считаме горди, че от нашата роднинска среда излиза такъв достоен син на България…

Ще бъда особено щастлив, ако благоволите да ми се обадите на 12-ти граничен сектор, град Охрид. С това ще окрилите моя дух, радвайки се че вашето родствено сърце не ще отмине един прост войник от вашия род.

16 август 1941 г. Ваш братовчед
София Иван Николов Миларов
Отговор № 280 от
29 октомври 1941 г.

№ 51

Плевен
15 октомври 1941 год.

До Господина
генерал СТЕФАНОВ
началник на гарнизона
Тук

Уважаеми Господин ГЕНЕРАЛЕ,

Управителният съвет на нашия спортен клуб изпълнява свой приятен дълг като Ви изказва сърдечна благодарност за ценното съдействие, което ни бе оказано от Вас по случай честването юбилея на заслужилия спортист Димитър Константинов. Като вярваме, че и занапред Клубът ни ще може да разчита на същото благосклонно отнасяне, изпращаме Ви нашето спортно “здравейте”.

Чрез спорта за величието на България!

Спортен клуб “Скобелев – победа 39”
Секретар: Ст. Антонов
Председател: / не се чете /

ПРОГРАМА

8. XI. 1941—сѫбота—вечерьта:

1. Заря съ церемонии.

2. Представление отъ Областния театъръ—9 часа вечерьта, въ салона на читалището.

9. XI. 1941—недѣля—сутриньта:

1. Панихида и молебенъ.

2. Откриване паметника.

3. Поздравления и поднасяне вѣнци.

4. Народни хорá.

Ловечъ, п. Рясковъ

Учтиво Ви моля да присѫтствувате на освещаване

ПАМЕТНИКА
НА
ПАДНАЛИТѢ ПРЕЗЪ ВОЙНИТѢ
ГЕРОИ

Председатель на комитета,
Кметъ на
Александровската община.

с. Александрово, 1. XI. 1941 г.

№ 52

БЕЛЕЖНИК

1940 – 1941

Из речта на Министър-председателя, професор д-р Богдан Филов

Русе, 12 януари 1941 год.

За партийния режим. Не съм против партиите, но кажете ми как може да се върнем към тях, като се обърнаха в котерии, които туряха държавния интерес под партийния. Партията, че после държавата. Които са от партията, прощават им се всички грехове, не си плащат данъците, глобите и т. н. И понеже те са болшинство, затова държавата няма приходи. Министърът на финансиите дори каза, че държавата ни била бедна, почти фалирала, затова не можела да плати заплатите за 5 месеца. След 19 май 1934 година нещата излязоха други. Данъците редовно от всички започнаха да се събират, постъпленията веднага пораснаха, изплатиха се борчовете, спря разточителството. В резултат бюджетът през миналата 1940 година бе приключен с един излишък от близо 1 100 000 000 лева. С него се покриха много извънредни и извънбюджетни разходи по въоръжението на войската ни.

Сегашният режим, при който няма партии, следователно обедини и засили държавата. При него има по-голяма доза справедливост – който много има, много и ще даде.

Някои го критикуват обаче и не го одобряват:

Защото в никоя държава нямало такъв режим и ний не можем да се сравним нито с болшевизма, нито с националсоциализма, нито с фашизма и пр.

Е да, ние сме съгласни, че болшевизмът не е стока за износ, че той за руснаците може би е идеална форма, както националсоциализмът за германците и фашизмът за италианците, но Господа, за нас тези режими не са удобни. Ние трябва да създадем наш собствен режим и това си е то. Ние не сме руси, за да възприемаме болшивизма, нито германци, за да възприемаме националсоциализма, нито италианци, за да възприемаме фашизма. Ето защо ние прибягнахме не до сляпо заимстване на този или онзи режим, а създадохме наш безпартиен режим…

ЗАПОВЕД № 41/446 от 27/II. 1941 год. – IV армия

1. Турция продължава да държи войските си в Източна Тракия. Отделни гранични нападения с ограничен характер са възможни.
2. Германия подготвя с внушителни сили преминаване през наша територия – за действия на юг.
3. Нашата войска с усилено прикриване срещу Гърция и стратегическа отбрана срещу Турция ще пази страната ни, за да не стане театър на военни действия, без да участва в германските действия.
4. Решавам да прикривам югоизточната ни граница

и упорито пазя заповядания ми участък, с тежест на усилията между реките Марица и Тунджа.

5. V-та пехотна дивизия да се усили с 2 артилерийски оръдия от 4-та армия и с прожекторната рота на 4-ти инженерен полк. Да обърне особено внимание на долината на река Марица; да съдейства с 2 а. о. на 1-ва Софийска дивизия на линията Мум – тепе – Момково /1: 50000/.

Генерал – майор Ат. Стефанов

Ежедневие на Прикриващия фронт, 1941 год.

№ 53

ДНЕВНИК

/ 7 ноември 1941 – 31 декември 1941 /

7 ноември – петък. В 15 часа след пладне с полк. Янчев и слугинята Иванка Пенчева от село Леденик, тръгнахме с леката кола от Плевен за Търново през село Леденик, дето оставихме Иванка. В 20 часа пристигнахме благополучно в Търново … Мама не беше още легнала, четеше библията и ме очакваше…

8 ноември – събота. Димитровден. Тази сутрин отидох на пощата и бих телеграми на именици – мои близки… След това се отправих на Маринополската църква, дето махалата даваше помен за убитите във войните.

9 ноември – неделя. След обяд в 13 часа се отправихме с колата за село Миндя…Отидох до Общината, дето говорих с кмета и други селяни по благоустройството на селото, по изземването на храните, липсата на обувки и пр. Направи ми хубаво впечатление, че най-после разбраха, че четирите къщи пред училището в селото трябва да се отчуждят и да се направи един голям площад.

13 ноември – четвъртък. Тази сутрин с триосната нова кола аз, полк. Пеев – Началник щаба ми, кап. Кавръков и архитект Лазаров от София в 7 часа се отправихме за Никопол…Аз и командирът на дружината обиколихме цялата казарма и се запознахме с устройството. Изобщо тази част е добре застроена. Има бостан, повече от 1000 плодни дървета, особено зарзали, богата зеленчукова градина – 50 дка…

17 ноември – понеделник. Снощи в 20 и 1/2 часа аз и булката с лекия автомобил се явихме в градския театър за първото представление от петия сезон на Плевенския областен театър – “Калин орелът”, с което се откри тазгодишният театрален сезон.

27 ноември – четвъртък. Тази сутрин град Плевен бе обкичен с народни знамена по случай провалянето на Ньойския договор за мир след злополучната война от 1918

година. Спомням си какви траурни знамена се развяваха в Търново, каква грандиозна траурна манифестация стана по случай този ден на 30 ноември 1919 година и с каква мъка, до умиране, ние чухме жестоките клаузи на Ньойския мирен договор. Тогава мъка ни задушаваше и всеки се питаше дали някога ще доживеем да видим пак светли и радостни дни? И те дойдоха. Днес за пръв път оттогава с радост и развети знамена България празнуваше тържеството на победата, на българската правда!

В 19 часа дежурният офицер по Военното министерство, кап. Кавачев ми предаде, че нощес Министърът на войната щял да пристигне и утре в 8 часа да му се представя.

28 ноември – петък. Тъкмо в 8 часа тази сутрин пристигнах с леката кола на гара Плевен и във вагон-салона се представих на Министъра на войната г-н генерал Теодосий Даскалов. Той беше със своя адютант – подполк. Мирчев от Генералния щаб. Пихме по едно кафе във вагона, после седнахме в колата на Министъра и се отправихме право в 4-ти пех. полк. Там Министърът прегледа войниците, които имаха строева подготовка на двора… После прегледахме кухнята и трапезарията, ротните помещения, складове и канцеларии и най-после Щаба на полка и Военното окръжие. От 11 до 13 часа проверихме 4-ти армейски артилерийски полк… След обяд проверихме 4-ти инженерен полк, който се представи отлично. После вечеря в Щаба на армията, където докладвах на Министъра плана за полските поездки…

29 ноември – събота. В 8 часа сутринта с колата на Министъра пристигнахме във Вратца в щаба на 6-а дивизия. Командирът на дивизията полк. Иван Маринов се представи, докладва някои въпроси в Щаба си и след това се отправихме за 35-ти Врачански полк… Прехвърлихме се през реката в района на 2-ри дивизионен артилерийски полк. Тук присъствахме на една лекция по Сръбско-българската война от 1885 година в 3-та батарея…От 16 до 18 часа във Военния клуб г-н Министърът говори пред офицерите от гарнизона по сегашното положение и новите насоки за работа в казармата…

3 декември – сряда… В 8 и 1/2 часа започнах приемането на полка. В 13 часа завърших и тръгнахме за Букьовци, а в 16 и 1/2 часа през Бутан за Фердинанд, дето пристигнахме благополучно в 18 и 1/2 часа. Нощувахме в казармите.

4 декември – четвъртък. От 8 до 11 часа – инспекторски преглед на 4-а армейска тежкокартечна дружина. От 13 до 14 часа говорих на офицерите… В 14 и 1/2 часа потеглихме с автомобила за Берковица. В 15 часа и 20 минути пристигнахме там. 4-то товарно армейско артилерийско отделение бе построено за инспекторски преглед. До 18 часа произведох прегледа. До 21 часа говорих на офицерите. Спах в казармата.

5 декември – петък. От 8 до 10 и 1/2 часа прегледах всички жилищни постройки и складове на артилерийското отделение в Берковица, след което с автомобил тръгнахме за Белоградчик… В 14 часа полкът бе строен, поздравих го, произведох инспекторски преглед след церемониалния марш и разгледах устройството на полка. От 16 до 20 часа говорих на офицерите.

6 декември – събота… Във Видин произведох инспекторски преглед и прегледах всички работилници, жилищни помещения и складове в полка до 14 часа… В 15 часа прегледах 33-ти пограничен участък, а след това 4-а тежка батарея. От 17 до 21 часа говорих на офицерите.

7 декември – неделя. В град Кула проверих 1-ви пограничен участък. До 12 часа и 30 минути свърших всичката си работа… В 14 часа и 20 минути потеглихме за Видин, дето пристигнахме в 15 часа…
13 декември – събота. В 13 часа и 13 минути научих новината за обявяване война от България на Англия и Америка. Хайде, хаирлия да е! В тринадесетвековното си съществуване България никога не е обявявала война на Англия и Америка. Наистина Англия ни обяви война в 1915 година и воюва с нас, но ние не сме й обявявали война.
14 декември – неделя. От 9 до 12 часа войниците от Търновския, Горнооряховски и Павликенски гарнизони, въпреки дъждовното време, при стечение на много хора на Площада на свободата пред Военния клуб, се заклеха за вярна и честна служба на Царя и Родината… След обяд от 17 до 20 часа говорих на г-да офицерите от гарнизона по повелите на днешното време и новите насоки в подготовката на българската войска.
15 декември – понеделник. В 7 часа сутринта тръгнахме с леката кола с кап. Кавръков от Търново за Свищов, дето 33-ти пех. полк беше построен в двора за инспекторски преглед. До обяд произведох прегледа. Полкът се представи отлично.
16 декември – вторник. От 8 до 10 и 1/2 часа произведох инспекторски преглед на частите от Русенския гарнизон. Не се оплака никой за нищо. Церемониален марш минаха отлично 5-ти пех. полк, флотът и много добре 1-ви дивизионен артилерийски полк. От 11 и 1/2 до 13 часа говорих на офицерите… В 15 часа тръгнахме за Силистра…
17 декември – сряда. От 8 до 10 часа инспекторски преглед на полка. От 10 и 1/2 до 14 и 1/2 часа говорих без почивка на офицерите от 31-ви пех. полк. След обяд прегледах службата в 31-во военно окръжие и щаба на 31-ви полк по мобилизацията и я намерих в много добро състояние. След това обиколихме казармите – артилерийски и пехотни, всички складове, конюшни и работилници. Намерих всичко в отличен ред.
18 декември – четвъртък. До 1 часа снощи банкет в клуба в Силистра. В 5 часа станах, а в 7 часа тръгнахме за Русе, дето пристигнахме в 11 и 1/2 часа. Обядвахме у Иван Марков. Прегледах мобилизационната готовност на Щаба на 5 –та дивизия, на 5-ти пех. полк, на 5-та дивизионна болница, а след обяд – I-ви дивизионен артелерийски полк, дивизионното интенданство и 5-то военно окръжие. В 16 часа купих една мряна 2 кг, армаган на мама. В 16 часа и 15 мин. тръгнахме за Търново, дето пристигнахме в 20 часа. Вечерях и легнах.
19 декември – петък – Св. Никола. Преди обяд от 10 до 13 и 1/2 часа прегледах мобилизацията на 18-ти пех. полк и на 18-то военно окръжие. От 13 и 1/2 до 14 у дядови. После обяд. Мама беше приготвила чудесно мряната, която й донесох снощи от Русе…В 19 часа без 15 мин. пристигнах в Плевен и завърших обиколката на армията като изминах 2100 км.

Забележка: 19 декември 995 г. – войските на цар Самуил разбиват при Солун гърците.

22 декември – понеделник. София. В 8 часа всички командири на армии се събрахме в Щаба на войската. В 8 и 1/2 часа дойде Министърът, а след него и Н. В. Царят с Н. Ц. В. Княз Кирил Преславски и започнаха докладите за действията на Източния руски фронт. Пръв докладва полк. Иван Попов, втори Попбожилов за

Киевската операция, трети полк. Доцев за Кримската операция. След това Н. В. Царят си отиде, а полк. Калайджиев докладва за впечатленията на командирите на полковете, които ходиха при Петроград. После него говори Началник щаба – ген. Лукаш и Министърът на войната – ген. Теодосий Даскалов. След обяд от 16 до 20 и 1/2 часа военна игра.
24 декември – сряда. Преди обяд от 8 до 12 часа, а след обяд от 15 до 21 часа военна игра в Министерството на войната…Вечерта с полк. Казанджиев, Началник щаба на 4-а армия, вечеряхме в Сердика…
26 декември – петък. От 8 до 11 часа военна игра, а от 11 до 13 и 1/2 часа командирите на армиите при Началник щаба на конференция…След обяд видях за първи път новия Началник щаб на армията полк. Страшимир Велчев, който се завърнал вчера от Рим, дето беше военен аташе.

От 18 до 22 часа всички командири на армии бяхме у г-н Министъра на войната в дома му на разговор служебно при камината, понеже той има цирей и не може да дойде в Министерството. Към 19 часа ни поднесе домашната прислуга по 1 чаша чай, кейк и бисквити…
27 декември – събота. В 8 и 1/2 часа всички офицери, които взеха участие във военната игра с автомобили, се отправихме към Банкя, дето при лагера на Военното училище ни се показа едно демонстративно учение по щурмовото изкуство от пионерите курсисти, в което взеха участие и 3 изтребители.
29 декември – понеделник. Цял ден работих в Щаба за 6-та дивизия – наредиха мобилизация на 3. I. 1942 година и тя ще замине да окупира Сърбия до Крагуевац.
30 декември – вторник. Целият ден работих в Щаба.
31 декември – сряда. В 22 часа отидохме в клуба на новогодишна вечеринка. Присъстваха много граждани. В 24 часа произнесох кратка реч и честитих новата 1942 година на всички.

№ 54

БЕЛЕЖНИК

1941 – 1943

/ Царски и министерски заповеди, речи, адреси, сведения за войници и офицери, чернови на писма и пр. /

…С министерска заповед № 397 от 18 октомври 1941 год. се обявява, че Н. В. Царят благоволи да награди: командира на I-ва армия генерал–майор Никола Михов, командира на V-та армия генерал–майор Васил Бойдев и командира на IV-та армия генерал–майор Атанас Стефанов с Народния орден за военна заслуга II степен.
8 декември 1941 год. – понеделник. Врацa, гостната стая на офицерския клуб. Стоим пред радиото с полк. Иван Маринов – командира на 6-та пехотна дивизия, и чуваме приятната изненада, че на 8 декември в 6 часа сутринта Япония е обявила война на Америка и Англия и започнали военните действия срещу Хавайските острови, Филипинските острови, Сингапур, минали и Хонолулу! Навсякъде много действия и 2 американски кръстосвача потопени. Много американски аероплани разрушени на земята с изненади! Ура за утрешните победи!…
…18. Поручик Г. Филипов в 36-ти пехотен полк, баща му бивш учител в Берковско, сега пенсионер, син му да се следи с какви убеждения е.

19. Редник Емил Иванов Алексиев от 4-то артилерийско отделение … да се провери най-щателно.
20. Г-н Славчо Генков Кръстев сега е Началник на отделението за детска литература в Министерство на просвещението. Сега е писател под псевдоним Красински. Той е голям комунист в миналото и е написал 1 сборник за събитията 1923 год. във Фердинанд… Бащата на същия от септември 1923 год. и до днес е забегнал в Русия. Сега Красински се приспособява и пише химн за София за пари. Защо това лице седи на такъв ръководен пост?…
30. Да се направи обиск в мелницата на Пълови по Кайлъшката долина, за да се хване съмнителното лице от село Комарево, което се търси от властта и е заподозряно в донасяне позиви от Луковит, а след това ги отнася в Брестовското ханче. Полицейският агент Владимир Кънчев да се отстрани от дознание…

Генерал – майор Стефанов, 1942 год.

№ 55
Р Е Ч
на генерал Ат. Стефанов на 3 март 1942 г. по случай Освобождението на България

Ваши Благоговейнства, уважаеми г-н директоре, г-н кмете, драги учителки, учители, ученички и ученици, българки и българи и други, офицери, подофицери и войници от запаса и действуващата войска!

Свободата е най-ценното благо, както за отделните хора, така и за отделните народи. Тя е непременното условие за тяхното сигурно съществование и за запазването на техния имот, чест и живот. Без свобода няма радост, няма щастие, няма напредък и благоденствие. Много лекомислени хора само след като загубят здравето си и заболеят тежко, започват да го ценят. Те се лекуват неуморно, без да жалят средства се трудят и борят да си възвърнат загубеното драгоценно здраве. Така има и лекомислени народи, които, докато са свободни, не ценят свободата си. Те хулят държавата си, която им я осигурява, нападат я, докато я провалят и паднат под властта на чужда държава. След това започват да се каят и векове наред да се борят, без да жалят ни средства, ни живот в борбата, докато загинат или се освободят.

Но всичко това ние най-добре бихме разбрали, само ако бихме могли в тоя момент мислено да се пренесем цели 548 години назад, в онези мрачни и страшни дни на най-грозната в българската история 1393 година.Тогава една малка, но екзалтирана от религиозен фанатизъм турско-османска орда победи и завладя голямата и велика по размери държава на българите, разхлабена обаче както от опиума на всевъзможни пацифистични и сектантстки проповеди, така и от вътрешни несъгласия, крамоли и раздори. Не ще и дума, ние още по-добре бихме го разбрали, особено ако бихме могли в днешния тържествен и светъл празник на свободата да си представим още онова безсилие, оня позор и онова страшно безправие, които настанаха не на другия ден, а тутакси, щом дедите ни станаха роби.

Да! Само така веднага съвсем ясно бихме могли да разберем както безкрайната цена на свободата, така и необходимостта от войската и свещения смисъл на войната като единствени средства за нейното запазване и за осигуряване щастието и благоденствието на народа.

А това ние, българите, много лесно можем да направим благодарение запазеното до наши дни описание на катастрофалното пропадане на Търновското царство от турците. Описанието е на ученика на последния български патриарх, Григорий Цамблак, който е преживял и описал като очевидец с особено трагично вдъхновение падането на Търново под турска власт в своето “Похвално слово за отца нашего Евтимия патриарха Търновского” с думите:

…."И като влезе в крепостта, варваринът заповяда да посекат всичките знатни люде, а жените и децата им да преселят на изток и патриархът да се заточи в Македония. И ето че той тръгна заедно с тях като втори Иеремия! Тази гледка беше толкова печална, че изтръгваше сълзи и от градските камъни дори, защото с плач, ридания и сърцераздирателен писък деца се разделяха от своите майки и бащи, братя от своите родни братя и сестри, без да знаят своята по-сетнешна участ! Дни на плач, ридания и безутешна скръб бяха онези дни!”

И наистина, само ако живо и картинно бихме могли да си представим всички безкрайни убийства, бесилки, гонения, грабежи, мъчения и похищения на жени и дъщери за харемите и на нашите момци за евнуси в същите или за еничари във войската, само тогава безспорно ние бихме могли да си въобразим и преживеем, макар и мислено, онова голямо и велико разочарование и страшно отвращение на нашите деди от фалшивото учение на богомилите. А те ги учеха да не се покоряват на болярите и да не им плащат данъци, да се опълчат срещу

българската държава и да я провалят като не се боят от чуждо владичество, защото тогава всички щели да станат равни. Нямало да има нито наши, нито ваши. Най-важното – синовете им нямало да служат във войската и да ходят на война, за да пазят богатствата и именията на болярите и царете, а това щели да вършат завоевателите и пр., и пр. Така, с такива сладки и примамливи проповеди и слова богомилите убиха борческия героичен дух на прадедите ни и ни докараха до провал и черното робство, което започна с кръв и огън. Цамблак, след щастливото си избавление и избягване в Русия, става Киевски архиепископ…

Българският народ, минал през огъня на тези многовековни страдания и теглила, отново разбра безкрайно голямата стойност на свободата! Нещо повече дори, тя стана негов заветен блян и свещен идеал, за достигането на който той още в първите години на робството започна да повдига въстания и да води борби, в които много доблестни и юначни българи намериха своето безсмъртие! Тия борби стигнаха до върха на своето най-голямо развитие в епохата на Възраждането. Като негов трагичен финал навеки ще стои Априлското въстание, потушено тъй жестоко с меч и удавено в кръв, в което изгоряха много китни български села като Батак, Перущица, Брацигово и др. и намериха мъченическа смърт наред с борците за свободата и хиляди невинни жени, деца и старци.

Но те не загинаха напразно, а като че ли бяха последната изкупителна жертва за свободата. Техният кански писък пробуди заспалата европейска съвест и ето че в края на същата 1876 година в Цариград се събира голяма международна конференция, за да обсъди по какъв начин да се подобри положението на поробените българи и какви права да им се дадат. Тази конференция реши да се образуват от българските земи две автономни области със столици Търново и София. Турция виждаше несъгласието на великите сили и, подбуждана от Англия, не се подчини на тези решения. Затова стана нужда великодушният руски цар Александър II през пролетта на 1877 година да мобилизира необходимите войски и на 12 април същата година в град Кишинев да обяви войната за освобождението на България. По-късно на 14 срещу 15 юни същата година тези войски преминаха Дунава при Свищов начело с генерал Драгомирова и при Мачин начело в генерал Цимерман. Към тях се присъединиха и 6 български опълченски дружини, попълнени с доброволци, а по-късно при Гривица до Плевен и румънски войски. Заредиха се един след друг славни победоносни боеве при Свищов, Никопол, Плевен, Джуранли, Стара Загора, Шипка. Българското опълчение се покри с неувяхваща безсмъртна слава, после при Пиргос, Мечка, Кацелово, Абланово, Чаир, Елена, Златарица и Миндя, да се дойде на 28 ноември 1877 година до падането на Плевен и пленяването на най-даровития турски генерал Осман паша.

Настъпва кратко затишие, след което начева вторият стихиен период на войната с преминаването на Балкана във втората половина на месец декември 1877 година в две големи армейски групи: западната на генерал Гурко и източната на генерал Радецки. Първата премина Балкана в три колони: дясна на генерал Веляминов, която през връх Мургаш се спусна в село Желява; средна на генерал Каталей, която през село Чурек се спусна към село Горни Богров и лява на генерал майор Дандевил през Етрополе и връх Етрополска баба се спусна в село Буново…

При тези походи всичките руски колони срещнаха големи затруднения и препятствия в силно заснежения Балкан…Въпреки толкова тежките условия на

зимния поход Гурковите войски благополучно преминават Балкана и след героични битки…точно срещу Коледа влизат в София, дето са най-тържествено посрещнати от българското население… Войските на генерал Радецки напълно обкръжиха и плениха Вейсел паша с 30-хилядната му армия в Шейновския укрепен лагер.

Като буен планински поток след голяма буря, руските войски неудържимо се втурнаха на юг, около Пловдив настигнаха армията на Сюлеймана и в 3 дни /от 3 до 5 януари/ съвършено я разбиха и отхвърлиха през Родопите към Бялото море, като оставиха слаби конни части да я преследват. С главните си сили бързо се спуснаха в Одрин, дето на 19 януари 1878 година се прекратиха действията и се подписа Одринското примирие. След няколко дни, когато дойдат пълномощниците на двете страни, трябваше да започнат преговори за окончателен мир. Турците, надявайки се че Англия ще ги подкрепи, под един или друг предлог отлагаха започването на тези преговори. Когато главнокомандващият, Великият княз Николай Николаевич, схвана тяхната маневра, заповяда на своите войски да продължат настъплението си към Цариград. В селцето Сан Стефано, само един месец след подписването на Одринското примирие, на днешния ден точно преди 64 години, т. е. на 19 февруари ст. стил, се подписа прочутият Санстефански мирен договор. По силата на чл. 6 България става автономно Княжество с народно християнско правителство, с народна милиция и с граници, които обхващат почти всички български земи между Дунава на север, Бялото море на юг, Черното на изток, Шар планина и Охридското езеро на запад..

Голяма и неописуема радост озари лицата на всички българи, дочакали да видят свободата след толкова века черно робство! Уви, това не било задълго, защото на 13 юли с. г. в Берлин Санстефанска България беше жестоко разпокъсана на пет отделни части и повече от 2 милиона българи останаха вън от границите на свободното Княжество. Народът изведнъж видя рухването на своя заветен идеал – целокупна свободна България, но не се отчая, а с упоритост заработи за неговото достигане. Санстефенска България стана неговият нов свещен идеал, в името на който той води обединителните войни през 1885 г., 1912 – 1913 г., 1915 – 1918 години. Като резултат от тези войни, в които народът даде около 151 000 убити и умрели по бойните поля, миналата година навръх Възкресение Христово той се видя отново свободен и целокупно обединен и то почти в границите на Санстефанска България.

Целокупно обединена България следователно от близо една година вече е една действителност и затова днес българският народ за пръв път празнува празника на свободата си в своята етническа цялост. Нека не забравяме обаче, че изгубената в 1393 година свобода ние отново достигаме едва в 1941 година, т. е. след 548 години. Изкупихме я с цената на потоци кърви и безчет жертви, паднали през течение на робството, в Освободителната война, рамо до рамо с братските руски войски и във върволицата обединителни войни, които водихме с такава упоритост и които изпълват почти цялата история на Третото ни царство. Нека не забравяме също, че тъй щастливото завършване на това обединение през миналата година ние дължим особено на светкавичните победи на съюзническите германски войски, както и на премъдрата политика на нашия мъдър, опитен и вселюбим върховен вожд – Н. В. Цар Борис III!

И нека в заключение, след като възкресихме тъй хубаво спомена за великото безсмъртно дело на Царя Освободителя Александра II; за дивните подвизи на неговите витязи и на нашите опълченци; за вечно привлекателния и хипнотизиращ ни Сан – Стефански договор – безсмъртно дело на политическия гений на най-талантливия руски дипломат от оная епоха – граф Игнатиев; за големите заслуги на Нашия Цар и на германската армия през миналата година за окончателното довършване на това велико народно освободително и обединително дело, в знак на вечна признателност към тях и в израз на една готовност беззаветно храбро да се борим за запазването на тази тъй скъпа свобода и обединение, да извикаме в днешния тържествен ден:

Да живее Н. В. Цар Борис III! Да живее вселюбимият ни престолонаследник Симеон Княз Търновски и целият ни Царски дом! Да живееят водачите на храбрите съюзни германски, италиански и японски народи, както и техните храбри войски! Да живее целокупна България! Ура!

3 март 1942 година
Плевен

генерал Ат. Стефанов -
командир на IV-а о[тделна] армия

№ 56

Мила мамо,

От неделя съм тук в София на конференция във Висшия военен съвет…

Аз се ядосах много, че се съгласих да говоря на дядо владика за Точка. И тогава Ви казах, че и да му кажа, и да не му кажа, той ще си реши така, както се стекат свидетелските показания, които се дават под клетва и са задължителни за съда – особено, ако двама или повече души са потвърдили едно и също нещо под клетва. Не искам да кажа, че това е най-справедливото решение, но това си е то – съдът решава въз основа на това какво под клетва ще кажат свидетелите. А не какво ще кажат приятелите вън от съда и без клетва. Ето защо тези въпроси по приятелски не се решават, а само въз основа на свидетелски показания. Несъвършени са хората, затова и присъдите им са такива. Още преди Христа римляните са рисували Темида – богинята на справедливостта – със завързани очи – т. е. сляпа…

28 април 1942 г.
София

Поздрав от мен и Кинчето
Генерал Командир на IV-а отделна армия
А. Стефанов

№ 57

Комитет на 32 Випуск от
Военното на Н. В. Училище

Поканват се всички съвипускници да присъстват семейно на срещата, която ще се състои на 3 юни т. г. , сряда след 8 часа вечерта в градината на Военния клуб. Домакин на срещата ще бъде другарят Кашев Стефан Георгиев с госпожата си.

Присъствието на всички е необходимо, защото ще се разисква въпросът за честването 30-годишнината на випуска.

София, 29 май 1942 г.

От комитета на випуска

№ 58

Търново
20 юни 1942 г.

Драгий Атанасе,

Обръщам се към Вас с една молба. Надявам се, че отчасти поне ще се заинтересуваш от нея. Отнася се за войник, който е арестуван в Плевен като комунист или укривател за някой си също войник, обвинен като комунист. Тоя войник е изпял комунистически марш пред нашия роднина и той дори му направил забележка. Трябвало да го обади пред началството си и затова именно е обвинен и той… Моля за най-внимателно разследване по това обвинение…

Поздравявам Ви. Ваша позната Влада

Редникът е Върбан Димитров – 2-ра батарея, IV-ти армейски артилерийски полк в Плевен.

№ 59
БЕЛЕЖНИК
1941 – 1943

...

35. Външната политика на Турция в началото на месец март 1942 година може да се охарактеризира така:

1. Турция иска да запази строг неутралитет поне до момента, в който ще се очертае на коя страна ще бъде победата.
2. Турция не обича Япония, страхува се от Германия, ужасява се от Русия, не храни големи симпатии към Англия, ненавижда Италия и мрази и завижда на България.

   Ето защо:

   а/ Тя желае разгромяването на вечния й враг Русия.

   б/ Желае обезвреждането на България, дори нейното заличаване.

   в/ Не се радва на големите Японски успехи, но би била доволна да види Япония във война с Русия.

   г/ Желае победата на Германия над Русия.

   д/ Иска да види крайната победа в ръцете на изтощената до край Англия.

   е/ Желае възкресяването на Гърция, в лицето на която разчита в бъдеще да има сигурен съюзник срещу България и Италия.

Сведение: Турция има 18 армейски корпуса, 45 пехотни дивизии, 4 планински дивизии, 1 мотомеханизирана дивизия, 4 конни дивизии и 5 въздушни полка. Общо 900 000 души…

[...]

№ 60
ДНЕВНИК
/ 1 януари 1942 – 4 юли 1942 /

1 януари – четвъртък. Посрещнахме със скромна вечеринка новата година във Военния клуб. Офицерите с дълги черни панталони и зелени куртки с всички

ордени. Длъжностните лица с трикольорна лента на лявата ръка. В 24 часа отправих приветствие към всички в големия танцувален салон…С коменданта подп. Личев с леката кола обходихме подофицерските семейства при IV-ти пехотен полк… От 10 до 11 – часа при частите поздравих войниците, а в 11 и 1/2 часа – в църквата "Св. Никола" на молебен.
7 януари – сряда. Дойдох в Търново да прекарам седемдневния си служебен отпуск и да видя мама.
14 януари – сряда. В 10 и 1/2 часа в църквата "Св. Богородица" имаше молебен, а след това парад на войските.
31 януари – събота. Днес по случай имения ми ден приемах визита след обяд. Дойдоха около 100 души. Идваха и студентите…На музиката дадох 150 лева.
13 февруари – петък. С Кинчето и полк. Янчев с триоската тръгнахме за Сухиндол, за да присъстваме на Зарезан утре. Пристигнахме в 19 часа…В 20 часа отидохме в читалището, гдето се даде литературно-музикална танцувална вечеринка. Най-напред се направи доклад за лозарството в Сухиндол и се изтъкна, че през 1941 година в селото имало 15 000 дка лозя, от които са набрани 8 000 000 кг грозде. От грозде и вино в селото са спечелени 100 000 000 лева…

Трифон Зарезан, Сухиндол, Търновско, 1942 год.

14 февруари – събота. Свети Трифон Зарезан. В 10 часа с триоската се отправихме за лозята, където имаше много народ на молебен. След молебена говориха дядо владика Софроний Търновски, после Министърът на земеделието г-н Кушев от село Поликраище, депутатът Анев и други. После се сложи разкошна трапеза. Всеки носеше обварена кокошка, яйца, прясно масло, хубав бял хляб и вино в изобилие. Народът се развесели и разлудува… Всичко се предаваше по радио София. След обяда се устрои манифестация до кооперативната изба "Гъмза". Тук

беше сервирана разкошна закуска и хубаво вино…Поздравления на Министъра на земеделието. След това почнаха хората…
5 март – четвъртък. В Русе пристигнахме в 11 часа. Оттам отидох право в Щаба на 5-а дивизия на военна игра. Командирите на полкове направиха своите доклади до 13 часа и отидохме на обяд. Докладваха полк. Козаров, полк. Велизаров, полк. Деведжиев и подп. В. Тодоров. Ръководи играта полк. Серафимов и Началник щаба подп. Дилчовски. След обяд от 15 до 18 часа играта продължи, а след това всички се разотидохме.
6 март – петък. От 8 до 13 и от 15 до 18 часа – военна игра…
7 март – събота. Разбор в Щаба на дивизията.
8 март – неделя. В 9 и 1/2 часа бях в църквата "Св. Троица", дето служеше дядо Михаил. След разпус на черквата с дядо владика отидохме в църковния салон, където д-р Владимир Симеонов от името на запасните офицери говори на тема: "Българският дух и повелята на времето". Сказката бе отлична…
11 март – сряда. Понеже от 4 март град Видин е наводнен, а водата още не спада, реших да отида и видя как е организирана работата по евакуиране на населението и дали изпратените войници са достатъчни. Освен това на връщане реших да се отбия и в Лом, за да видя противоброневата дружина, която преди два дни се формира…
12 март – четвъртък. В 8 часа пристигнахме на пристанището Видин, което изцяло бе залято. Плавайки с моторницата по улиците между Военния клуб и пристанището, отидохме до Общинското управление, което стърчеше като остров – на него имаше много народ. Мъжката гимназия също беше пълна с хора, които чакат понтони да се изнесат от Видин. Военният клуб също стърчеше като остров над водата. При Общината и Мъжката гимназия беше пристанището, гдето се товареха хората. Тук имаше много понтони и рибарски лодки. Командваха мирно, поздравих войниците и им благодарих за усърдната работа. Като слязох, Началникът на 6-та дивизионна област полк. Хаджиатанасов и Началникът на Видинския гарнизон подполк. Б. Иванов ми се представиха. Изслушах доклада им, както и доклада на г-н кмета. След като поговорихме за работата, слязохме с една лодка, обиколихме по-важните улици на града, плавайки из тях както във Венеция…Всички къщи са залети до тавана на първия етаж, а по-ниските са потънали изцяло във водата…Тук-таме измокрени котки се припичаха по покривите. Имаше удавени коне из улиците, но най-много добитък се беше издавил в оборите. След обяд обиколих казармите и наредих войската да не се изселва. Дадох последните си нареждания за изваждане боба, житото, царевицата, захарта /около 10 милиона кг/ и подсушаването им в шестте сушилни.
Днес, 18 март 1942 – точно 29 години откак моето братче Иванчо падна убит при езерото Деркос в сраженията с турците на 5 март 1913 година – стар стил. Макар времето да е студено и облачно и тази година щъркелите днес между 15 и 16 часа – пристигнаха над Плевен, виха се над казармите и се разпръснаха в разни посоки.
22 март – неделя. В 7 часа с колата на 9-та дивизия се отправих право в църквата "Св. 40 мъченици". След тържествената служба в 8 часа започна причастието. Причестих се пръв от поп Тодор Хлебаров. След това отвън, на двора, имаше сервирано на маси по две мекици и чаша вино. Докато изядем мекиците, виното в

чашите замръзна отгоре. Такова чудо не помня, но тази сутрин имаше 10° C под нулата, като че не е първият ден на пролетта.

В 10 часа в двора на църквата "Св. 40 мъченици" започна молебенът за благоденствието на търновци. След него поздравих войниците, учениците и организациите. Държах 1/2 часова реч за 712-та годишнина от най-славната победа на Второто ни царство. След това – шествие до Девическата гимназия и парад. След парада във Военния клуб – на чаша вермут и у дома на обяд. После отидох у дядови Стамболови. Останах твърде изненадан, че Тошо, който беше твърдо решил на Томина неделя да се венчава за Милка Христова, силно се разколебал…Събра се семейният съвет под председателството на дяда Атанаса да обсъди въпроса. Не се взе никакво решение, а се предостави на Тоша сам да прави, каквото иска.

На гости у Атанас Стамболов

23 март – понеделник. От 7 до 10 часа с командира на 18-ти полк с коне излязохме към село Беляковец да видим дружинното двустранно упражнение. Огледахме разположението на отбраната. След обяд от 15 до 18 часа – пак в полето към Малък чифлик и след това пак към село Беляковец. Много студен вятър духаше, а след обяд даже и сняг прехвръкваше – днес 8° C под нулата.

5 април – неделя. Възкресение Христово. Великден! На великия четвъртък всички офицери наредих да се черкуват на 12 евангелия в храма – мавзолей "Св. Георги", а на разпетия петък – в катедралата "Св. Никола", защото там служи току-що пристигналият Вратчански митрополит Паисий. В събота през нощта, на 1-о Възкресение, също бяхме в църквата "Св. Никола". Тук, след като обиколихме църквата отвън, точно в 24 часа дядо Владика прочете евангелието и хорът запя "Христос Възкресе". След това влязохме в църквата, гдето се служи още около 30 – 40 минути. Тогава Владиката и свещениците излязоха при владишкия трон и всеки мина, целуна кръста и ръката на дядо владика, евангелието у един свещеник и по такъв начин ни бе честитено Христовото Възкресение…

6 април – понеделник. След пладне в 16 часа – пак в църквата "Св. Никола" на 2-о Възкресение. След прочитане евангелието за неверния Тома на пет езика: руски, гръцки, френски, немски и български, владиката и свещениците излязоха в преддверието, дето всеки от нас мина и целуваше поред кръста, евангелието и дядо владика му честитеше Христово Възкресение…В 17 часа дядо владика дойде у дома и ми направи визита.

Днес е точно една година, откак германските войски нахлуха в Югославия и Гърция, за 12 дни ги сгазиха и освободиха трите наши земи.
11 април – събота. На път за Търново, в 13 и 1/2 часа, когато наближавахме село Градище, по радиото в автомобила, което преди няколко дни поставихме и днес изпитвахме, чухме новината, че в 11 и 1/2 часа Министър-председателят Богдан Филов подал оставката на кабинета и че Н. В. Царят го натоварил да състави новия кабинет. Това бе съвсем неочаквана новина!
12 април – Томина неделя. Тази сутрин Началникът на гарнизона полк. Велизаров ми доложи по телефона, че по нареждане отгоре, днес в цялата страна ще се отслужи молебен по случай годишнината от освобождението на Македония, Тракия и Поморавия. В 9 и 1/2 часа отидох в църквата "Св. Богородица", понеже дядо Владика Софроний /когото вчера към 15 часа видях при село Мусина да си бере теменуги в гората / ми каза, че там ще се отслужи молебенът. След молебена говорих 1 час пред войската и народа. После парад…
18 април – събота. Оня ден, четвъртък, от 10 до 13 часа ходих с триоската към село Дисевица на дружинна бойна стрелба на 4-ти пехотен полк. Тази сутрин с кап. Кавръков бяхме при село Лисец на стрелбата на 34-ти пехотен полк. И двете стрелби бяха почти много добри…
29 април – сряда. Тази сутрин се обадих по телефона на ген. Теодосий Даскалов, Министър на войната, и той ме покани в къщи. От 9 до 11 часа говорихме. Каза ми, че уволнението му било и за самия него цяла изненада, но понеже Царят го иска така, той и не разсъждавал, нито търсел причините за това. Той беше цивилно облечен и добре устроен в новия си апартамент на ул. "Сан Стефано" – срещу Докторския паметник. Говорихме върху необходимостта от реформирането на занятията в казармата:
На ротния, като се постави ясно целта, да се даде тренирана физически за големи походи и усилия рота. До 5 км в ден, със силен родолюбив дух, с голямо търпение, с голямо изкуство в стрелбата и бойните действия. Какво повече може да се иска. Нека се предостави на ротния сам да намери пътя за достигането на целта. Не само че не е необходимо, а даже е вредно да се иска стереотипна програма и план, еднакъв за всички роти. Всички пътища водят за Рим, нека всеки ротен според своите разбирания, схващания и похвати, сам да си намери и избере пътищата и методите. Нека обучението се постави на спортна основа. Необходимо е разпределението на времето по дисциплини; 1/4 до 1/3 да се остави като резервни часове, та да се засилват ония дисциплини, дето успехът се окаже по-слаб. Защо ротният да не вземе ротата си и с един тур от 4 до 6 дни със занятия да не измине стотина км и да не изпълни занятията си? Защо един ротен да не отиде с учения през Еленския балкан до Елена и обратно през другия боаз и пр., и пр. Не е необходимо много занятия, по-добре малко, но усърдни – с интерес. А то какво става, правим двустранни взводни упражнения, скрили сме – тук там хора, уж патрулите на настъпателния взвод да ги откриват. Те минават или заминават без да ги видят, защото вървят, но умът им не е в занятието. Също на плаца – тежкокартечният взвод има занятия умерени и взводният командир: право по … цел, 12, мери в …! Като проверите, ще видите, че една или две картечници сочат в целта, а другите съвсем на други места, защото формализмът е пуснал големи корени. Необходима е упорита борба, докато се изкорени. Особено отделението и

взводът могат да се обучават съвсем на спортни начала. Например на отделението да се каже: противникът в състав около десетина човека с една лека картечница е заел позиция при … отсрещния баир и не допуща никой да мине по шосето. На отделението ни е заповядано да атакува и унищожи или отхвърли противника. Нека се оставят те самите да решат отгде да минат, в какъв строй, кои подстъпи да използват и ще видите, че те така ще се наловчат, че ще станат мойстори на тази работа, ще станат ловци на неприятелски хора. Нека се даде пълна свобода.

След това ген. Даскалов ми каза, че сега щяла да излезе в превод една много хубава книга за идеалния командир, която всички просто трябва да научат като урок. Много поуки от нея ще купят младшите офицери. Той ми разправи, че миналата година германецът, ген. Фьолкерс, който бе изпратен да следи подготовката на бронирания полк, неведнъж бил казвал, че ние българите не обичаме войниците си. "Моя син запитайте. Той току-що дойде от Либия в отпуск. Защото и той смята, че българите не обичат войниците си". Когато го запитал ген. Михов, той казал: "Аз командвам рота. Войниците ми са от 20 до 30 годишни. Аз съм на 22 години, но аз ги имам всичките като мои синове, а те ме считат като свой баща, защото много се грижа за тях. Аз зная кой кога какво писмо получава, какво го вълнува, често говоря и чета вестници с тях, беседвам с тях и пр. Храня се от тяхната храна и затова пък те ме обичат, правят ми палатката най-грижливо, поздравяват ме най-вежливо, веобще подчертават обичта си, докато у вас такова нещо няма. Вие сте студени и строги хора. Виждал съм войници с раници на гърба да чакат по половин час строени. Виждал съм да се хранят в дъжда на двора, в калта и пр. Ако това бяха ваши синове, сигурно нямаше така небрежно да се отнасяте към тях. Ето защо аз смятам, че вие имате златни войници лъвове, но командирите ви лоши".

Сега минахме на по-интимни теми…

10 май – неделя. Поканен съм от една шестчленна делегация да отида в село Опанец на освещаването на селската църква "Св. Кирил и Методий"…В 9 часа влязох в църквата. Служеше дядо Паисий, Вратчанският владика. Службата се свърши и отвън на двора се свети вода. Говори дядо владика, а след него и аз. Пропуснах ротата и учениците в церемониален марш…

Генерал Стефанов поздравява запасните бойци в Силистра, Гергьовден, 1942 год.

1 юли – сряда. От днес се възползвах от своята 20-дневна служебна отпуска. Реших да обиколя Македония и да видя Скопие, Битоля и Охрид, а ако остане време още Гевгели и Дойран…Аз утре ще продължа до Скопие с колата на полк. Недю Велков. Тръгваме в 9 часа утре заран. В 18 часа отидох във Военното министерство и говорих на Янчулев, после на Началник щаба ген. Лукаш за двамата офицери, които трябва да отидат в Русия на фронта за два месеца. Казах, че добре би било да

Не съ думи, а съ дѣла засвидетелствувай обичьта си къмъ Царь и Родина!

МАЙ	18 V / 21 V Изгр. на слънцето 5 ч. 2 м., 4 ч. 59 м. Зал. на слънцето 19 ч. 45 м., 19 ч. 48 м. Изгр. на луната 7 ч. 30 м., 10 ч. 4 м. Залѣз. на луната 22 ч. 25 м., — —
18 ПОНЕДѢЛНИКЪ М-ца Ирина	
19 ВТОРНИКЪ Св. прав. Ионъ	
20 СРѢДА Мжч. Акакий	
21 ЧЕТВЪРТЪКЪ Ап. и ев. Иоанъ Богословъ	
22 ПЕТЪКЪ Прор. Исаия	
23 СЖБОТА Ап. Симеонъ Зилотъ (Задушница)	
24 НЕДѢЛЯ † Св. Петдесетница. Св. Кирилъ и Методий Им. д. Н. Ц. В. Кн. Кирил	

Страница от дневника на ген. Стефанов, 1942 год.

отиде полк. Казанджиев с майор Драганов, или полк. Козаров с майор Лисицов от 9-ти артилерийски полк.

2 юли – четвъртък. Спах в хотел “Славянска беседа”. Полк. Велков дойде…точно в 9 часа, след което купих една карта на България…В Кюстендил пристигнахме в 13 часа. Веднага след обяда си продължихме за Крива Паланка, после Кратово, Куманово и Враня, гдето пристигнахме към 22 часа. В Егри Паланка ни разправиха, че сърбите учели децата, че били сърби и че в Сръбско имало голям разврат. В Кратово народът говори много добре български, както и в Крива Паланка. В Куманово и особено във Враня сръбското влияние и поражение върху родния език се чувства страшно. На Деве баир сръбските постове бяха извънредно гъсто. Срещу всеки два български гранични поста имаше 4 – 5 сръбски. Сръбските бяха тъй близо, че от пост на пост с глас могат да се викат и разберат… Всичко 9 германски гроба видяхме от границата до тука. Чудим се с Велчев къде е дала сръбската сияйна войска своите боеве!…

3 юли – петък. Нощувах в един богат земеделски стопанин с 200 дка лозя и ниви – Воислав Сърбинов, а жена му се казва Станислава… До 1 часа спорихме за причините на сръбската катастрофа…Предложиха ни сладко, кафе и прясно мляко. Продължихме снощния спор. Хазаинът ми казва: ”Я не съм политичар, ни историчар, ала ген. Симович не е виновен за наши нещастия, а виновати са инглезе, американци и полк. Донован, и руси болшевики.” След това той ми говори за сръбския разврат и разкош. Всички се обличаха в коприни и понеже мъжете нямаха толкова пари, принуждаваха се да вземат рушвети, да завличат и пр. Той обвинява и евреите, които влияели с парите си върху управлението. Подобна корупция имало и в Югославия.

В 9 часа … ние се качихме на автомобила и заминахме за Сурдулица. В Сурдулица с всички хора се разбрах, защото те говорят на трънско наречие и сърбите им викали “бугараши”. Отидохме във Врански бани. Много хубав курорт с 96° С топлина на водата. Посещавал се е от всички страни в Европа. След обяд продължихме през Враня и Бояновци, гдето синът на хазайката, в която квартирувахме през 1915 година, щом слязох от автомобила, ме позна и много ме кани у тях на закуска и бира, но нямаше време и не се отбих. След това продължихме през Куманово за Скопие, гдето пристигнахме в 18 часа. Най-напред направихме визита на областния директор Димитър Раев. След това на ген. Пенев. Отидох в Народната банка при братовчеда си Александър Хаджиев. Той ме покани у тях…

4 юли – събота. Точно в 9 часа тръгнахме за Велес, Прилеп, Битоля и Охрид. Велес прилича на Търново. Изпратих 5 изгледа – пощенски картички. В Прилеп пристигнахме в 13 и 1/2 часа. По пазара имаше голямо оживление, понеже било пазарен ден. В Битоля направихме визита на Областния директор Антон Козаров. Битоля прави впечатление на стар, но запуснат град. В Охрид пристигнахме в 21 часа. Настанихме се в туристически хотел на брега на езерото. Вечеряхме в ресторанта на хотела…

№ 61

ДНЕВНИК

/ 5 юли 1942 – 14 септември 1942 /

5 юли – неделя. В 9 часа и 40 мин. потеглихме за църквата “Св. Климент Охридски”, чиито камбани тъй благозвучно разпиляват своя хубав тон над сините езерни води още рано сутрин и подканят богомолците на тиха молитва.

Влизайки в църквата с полк. Велков, аз видях на царските врати да държи сказка Негово преосвещенство митрополит Харитон, с когото бяхме на Хаджилък. После разгледахме вътрешността й, която наистина е опушена, почти почерняла и личи, че е много стара. След литургията

Ген. Стефанов в Охрид, 1942 год.

излязохме на двора, където се намира и прогимназията, строена в 1860 г. от владиката дядо Григорий. Тук се отслужи молебен и бе кръстено знамето, което Старозагорската I-а прогимназия е приготвила за подарък на Охридската прогимназия. Знамето бе кръстено от подполк. Никифоров и предадено с подходящо слово. Отговори директорът и връчи знамето на знаменосеца.

След това в двора на храма “Св. Константин и Елена” стана панихида на гроба на моя съвипускник поручик Ангел Величков, родом от Хасково, убит на 26.XI.1915 год. при построяване разрушения мост на р. Дрин в гр. Струга. Поканен бях да кажа няколко думи, което направих с най-голямо удоволствие. Панихидата бе уредена от неговия брат.

На гроба на поручик Ангел Величков, Охрид, 1942 год.

След това разгледахме църквата “Св. Константин и Елена” и отидохме да видим Самуиловата крепост. Наистина тази крепост, издигната на брега на синьото Охридско езеро върху един величествен хълм, е на много важно тактическо място построена и то с голям замах. Тя е най-голямата стара запазена крепост, каквато съм видял. Наистина Царевец в Търново е по-голяма, но почти до основи унищожена. Калето при с. Мезек, Свиленградско е запазено, но то е няколко пъти по-малко. При крепостта се фотографирахме, полюбувахме се на величествените гледки от калето, които се откриват към езерото в посока към манастира “Св. Наум”, към Струга и към Пелистер планина. Наистина дивни и величествени пейзажи се откриват и като че те приканват с часове да ги наблюдаваш със захлас!... Но трябва да се обядва, след това да се отива в Гевгели, а часът е вече 13 и затова трябваше с мъка да се тури край на това безгранично удоволствие.

Слязохме в града в ресторанта на хотел “Турист”, на самия бряг на езерото. Там, под сянката на чинарите седнахме да обядваме, като дадох да изстудят хубавите черни охридски череши, които купих от града. След като се наобядвахме, натоварих багажа си и отидохме да направим визита на дядо владика Харитона, с

когото заедно бяхме на хаджилък. Поприказвахме, той ни почерпи с хубави охридски вишни и заедно с него се отправихме към Битоля. В Ресен се отбихме за малко. После продължихме, но много тежко впечатление прави гледката на печалното Преспанско езеро, останало изцяло в италиански ръце. Един италиански пост е на 50 метра ... с развято италианско знаме. Но дано всичко това, което тъй остро накърнява нашата национална гордост, след победата да се оправи! Може ли

На Охридсхото езеро, 1942 г.

токова безобразие – Преспа да бъде в италиански ръце, от Охридското езеро да имаме само едно прозорче при града Охрид, а Струга в чужди ръце. И двете езера изцяло трябва да бъдат наши. Италия има езера в изобилие! Какво дири тук?...

Тръгнахме в 15 часа и в 17 часа бяхме в Битоля. Понеже е празник, по улиците извънредно голямо движение. Отбихме се в градината на Военния клуб, там дядо Харитон сервира хубавата охридска пържена дребна риба и поръча хубава скопска бира. Нахранихме се хубаво и тогава дойдоха полк. Ив. Маринов, н-к на гарнизона, полк. Цанев и Велизаров Паун със семействата си, а също и д-р Станков, който води търновка Хитрова! Плениха ни и останахме по неволя на танцовата забава, която Битолската жандармерийска дружина уреждаше. В 24 часа се прибрахме с полк. Велкова в двете хубави гостни стаи, след като ни бе сервирана в трапезарията и хубава вечеря от полк. Маринова. Спахме великолепно от 24 до 4 ½ часа.

XLIII – 6 юли 1942 г. – понеделник

В 5 часа тръгнахме пак през Прилеп и безчетните серпантини на ...,* към Кавадарци и Неготин за Демир капия и Гевгели. В Демир Капия стигнахме към 11 часа. Всичко се променило. При самата гара, която стърчеше сред голямо пусто поле, сега има хубаво селце и едно голямо разкошно земеделско стопанство от 30000 дка на бившия югославски крал Александра. В това стопанство има само 500 дка разни видове лозя и около 60 дка разкошна овощна градина. Има модерна изба

за хубави вина. Има обор за добитък и чудно хубава вила за краля. Обиколихме стопанството, разведени от директора, а след това ни бе сервирана малка закуска – сирене с чудно хубаво демиркапийско вино – тип малага!... Поискахме да си купим няколко бутилки. 16000 бутилки взели плячка с целия инвентар, обаче каза ни се, че не продават! Благодарихме на г-н директора и тръгнахме по-нататък.

Ето ни при гара Демир Капия, ето ни пред могилата южно от нея, дето на 21.IX.1918 г. един сръбски снаряд щеше да ме убие заедно с полк. Дренски. На тази могила сега няма ни следа от ... **станция, а вместо нея се издига и краси цялата околност чудно хубава черквица! Минаваме и покрай гарата! Безброй силни чувства и спомени за преживелици ме обземат! Като че ли виждам разграбените влакове с дрехи от отстъпващите тълпи от 3-а Балканска дивизия! Тук при гарата още по-мрачни и силни като буря спомени ме обземат, ето защо:

Поради това че 3-а Балканска дивизия не можа да задържи своите силни позиции на Добро поле на 14 и 15 септември 1918 год. като я атакуваха сърбите, яви се нужда нашият полк 18 пех. Етърски да сдаде своята позиция на 18 септември и на 20 срещу 21 септември да тръгне за Демир Капия в помощ на тази дивизия – главно да задържи тунелите при гара Дамир Капия. Командирът на дивизията ген. Бончев заповяда от полка една дружина да се изпрати със задача да задържи и отбранява тунелите 15 часа до 23 септември 1918 год., а другите дружини от полка да се спуснат през Марина планина във фланг на настъпващия противник към Демир Капия. Поверената ми Първа дружина, усилена с още една тежкокартечна рота и една полска батарея, бе назначена да брани тунелите с категоричната заповед: дори и напълно да ни обкръжат, пак да не отстъпваме и отбраняваме тунелите до 15 часа на 23 септември. В определения час решително да се опитаме с нож да си пробием път и се оттеглим, а ако не можем, да се сдадем в плен.

В ранната нощ на 20 срещу 21.IX. дружината сдаде участъка от позицията "Циреите" и се отправи през Горинчен, Негорци, Парденци, Удово за Демир Капия. Тъкмо към 9 часа, когато дружината отмина Удово, адски трясък раздруса дефилето на Вардара. Обърнах се и що да видя! Германците хвърлили моста на Вардара с влак сирене и други хранителни припаси в него. Малко по-късно нов трясък. Хвърлили всички барутни погреби и влакове със снаряди и припаси. Тъкмо в момента в гарата пристигнал един санитарен влак, в който беше поручик Калинкин. И той изгоря. Бог да го прости.

С удвоени крачки продължихме пътя, защото всички разбрахме, че работата е много критична. Когато наближихме на 5-6 км до Демир Капия, почнаха да се чуват топовете. Аз пуснах коня си напред, за да направя едно тактическо ориентиране. Като стигнах до могилата южно от гара Демир Капия, видях въжевисящата станция. Бързо с коня си излязох и разбрах, че там е Щабът на 1-3 пехотна бригада с полк. Дренски. Слязох от коня, вързах го на едно плетче на задния скат, излязох на южния скат да се представя на полк. Дренски и да го помоля да ме ориентира. Полковникът с бинокъл в ръка наблюдаваше на югоизток към селото Дрен чифлик и Булдур чифлик, където нашият 18-ти пехотен полк водеше упорит бой. Полковникът, след като изслуша молбата ми, започна: " Ето на, към Дрен чифлик се води голям упорит бой от 18-ти пехотен Етърски полк. Браво на този полк, той се държи много юнашки. Това се казва българска войска, а не нашите балканци, които виждате на югозапад как се спущат като добитък в пълно

безредие. Ето и сърбите след тях вече се появяват в рядка верига, която заляга и с пушечен и картечен огън ги преследва". В това време започна за шушне една граната. Аз казвам на полковника, че иде срещу нас и легнах, а той се опита да оспори това, но също легна. И тъкмо в този момент гранатата се заби вляво от нас на 10 метра, изтрещя и ни засипа с пръст. След малко – втора зад станцията и започнаха шрапнелите да се пръскат. Веднага ставаме и прибягваме зад горичката, но видяхме, че конете, които бяха вързани за едно ниско плетче, изтръгнали коловете и хукнали към гара Демир Капия. Моят кон беше отделно с увиснали поводи и един кол на тях, поради което ... се препъна и падна, аз го настигнах и възседнах. Полк. Дренски също възседна със своите хора и се отправи за моста при Криволак, а аз сам тръгнах към гара Демир Капия. Всички поехме галоп, защото страшен шрапнелен огън се изсипа върху ни. Скоро аз стигнах при Демир Капия и се прикрих зад зданието. Пред мен имаше 3 – 4 влака, пълни с германски дрехи, които тъкмо пристигнаха. Отстъпающите войници от 3-а Балканска девизия бяха разбили и разграбили вагоните. Затова, като ги срещнах по дефилето, те бяха облечени с нови германски дрехи, а много мародери от тях бяха захвърлили оръжието си и се натоварили с по 1 – 2 връзки от по 10 – 15 нови германски шинели, куртки или панталони.

Часът бе към 16, когато сърбите започнаха да обстрелват с рядък гаубичен огън гарата и масираха доста чест шрапнелен огън по отстъпающите към тунелите балканци. Първата гаубична граната удари в река Вардар. Втората граната проби втория етаж на гара Демир Капия и удари един от вагоните, пълен с гранати и веднага стана страшна експлозия. В един миг се забули с гъст пироследен дим цялото място около гарата и много големи парчета, та дори и цели гранати, захвъркаха из въздуха. Аз възседнах коня си, той в кариер мина по мостовете при гарата и излязох от дима. Сръбските вериги решително се спущаха към гара Демир Капия и с град от шрапнели обстрелваха шосето към тунелите. Прекръстих се и пуснах коня си тръс. В това време един куршум от високо пръснат шрапнел удари лявата зрителна тръба на бинокъла ми, но без да го повреди. Като влязох в шосейния тунел, паднах от коня си от нервна преумора. Германците усилено зареждаха дупките за хвърляне на двата тунела. Попитаха ме какво ми е, казах им: "Haben zi trink wasser?" и веднага германски войник ми поднесе манерката си. Изпих я цялата и се ободрих. След това се качих на коня си Бургас и срещнах дружината си. Към 20 часа заех позиция за отбрана на тунелите, а малко по-късно германците хвърлиха двата тунела. Току по това време наблизо в тила ми започна да се движи 18-ти пехотен полк начело с командира си храбрият генералщабен полковник Ковачев. Те преминаха Вардара по моста между Демир Капия и Градец и малко по-късно се чу страшен взрив. Германците хвърлиха този мост и дружината осъмна на 21 септември без мост в гърба си. Затова на 23 септември, когато дейде времето да се оттегляме, много мъчно се намери място за преминаване на реката.

Никой от ротните командири не се решаваше да мине река Вардар и да търси мост. Сърбите обаче вървяха надире ни, да се чака повече не биваше, затова аз се пуснах с моя кон да прегазя реката току до жп моста на Вардара, за да диря брод. Всички войници, спрени на шосето, гледаха с уплаха как ме понесе водата заедно с коня и бързо ме отнасяше надолу. С трепет видяха как щях да се удавя и

затова, като излязох на другия бряг, възторжено викаха “Ура!!”... Безумие беше да карам хората оттука да газят! Мнозина биха се удавили, затова аз продължих по левия бряг на Вардара да диря друг брод, а дружината – по шосето на десния бряг. Трябваше да се бърза, защото при село Корешница се водеше голям бой и сърбите бяха обходили дълбоко моя десен фланг. Под село Градец реката се разлива, има голям остров и тук е удобно за преминаване. Прегазих я с коня и заповядах всички роти без тиловия отряд да се съблекат и преминат на другия бряг. Когато преминаха, едната рота изпратих по левия бряг, за да заеме позиция срещу тилния отряд и прикрие същия да се оттегли. В това време една бригада от трета дивизия току-що поела пътя за Градец, Генели и Балкани. Полк. Живков и подполк. Илия Марков идват при мене, замолиха ме да спра оттеглянето и прикрия тяхното оттегляне. Останах и последен надвечер почнах да се оттеглям. Късно през нощта стигнах на върха при Студенец, дето почивахме 3 – 4 часа и тръгнахме за село Конче. Ето, това ми спомни обстановката при Демир Капия.

И спомняйки си с трепет и възторг всичко това и страшните минути, изживени по тези места, ние се почувствахме привлечени като желязото от магнита от тях, спряхме автомобила и направихме няколко снимки. Тук някъде зад тунелите се намира гробът на запасния подпоручик Панайот Амиорков, когото убит отстъпающият 18-ти пехотен полк донесе и го погребахме на 3 – 4 метра над жп линията през нощта на 21 срещу 22 септември 1918 година. Всичко е обрасло в храсти и буренак и не може да се намери. Кантонерът разправял на часовоя при тунелите от 8-ми опълченски полк, че наблизо се намирал гробът на един български офицер. Кантонерът го нямаше и никой не можа да ни покаже гроба на тоя храбър офицер, за да му се поклоним.

Ние продължихме към Удово и оттам към Негорци, Гевгели. При Удово всичко е възстановено! При Негорци слязохме от колата тъкмо при гробището на V-та дивизия. Какво беше нашето разочарование, когато видяхме, че и помен няма от тъй добре уредените гробища на дивизията. Наистина има ограда, съборена и употребена за изграждане основите на основното училище от сърбите. Самите гробища стават двор на училището и от дългото игране на децата върху гробовете те са вече заличени съвсем! Само големият бетонен пиедестал беше останал да ни увери, че наистина тук около него са били гробищата. Върху него сърбите били поставили една каменна статуя на сръбски войник, която нашите войници съборили и натрошили. Дойде при нас главният учител, който ни показа германските гробища, малко по-отзад. Те бяха съвсем запазени. Всички каменни надгробни плочи стояха с надписите върху тях. В това време дойдоха и стари хора от село Негорци и ни разправиха, че сърбите не са смеели да посегнат на германските гробове, защото всяка година по два пъти с лек автомобил идвал германец, който наемал по 5 – 6 човека от селото да почистват и разкрасят гробищата с цветя.

Браво на тези германци, колко много има да се учим от тях!

Тук направихме също няколко снимки и отново продължихме към Гевгели. Минаваме покрай минералната баня. Тя е в същото първобитно състояние, каквато я знаем. Скоро достигнахме в село Мъдреци, завихме наляво с цел да слезем в селото и намерим турското училище при джамията, в единствената стая на което квартируваха цялата зима на 1915 – 1916 година офицерите на 5-та и 6-та рота от

18-ти пехотен полк. Уви! И тук времето беше направило същите преобразования! И помен нямаше нито от джамията, нито от мектена! В селото, сега отчасти възстановено след войната, живееха само преселници. Върнахме се на равното като свещ шосе и сред дивното и плодородно Гевгелийско поле, осеяно с всевъзможни култури, полетяхме за Гевгели. Ето ни в центъра пред Околийското управление. Часът е 13! Полк. Велков се срещна с околийския управител и другите органи по прибиране на реколтата, а аз намерих една книжарница, от която купих няколко пощенски картички с изгледи от Гевгели и пратих по един поздрав от бойното поле на бойните другари. Писах на запасния поручик П. х. Николов, на поручик Петър Н. Пиперов, запасния капитан Сава Яранов и др. След това обядвахме набързо в компания с кмета и околийския управител. Точно в 14 часа заедно с кмета се отправихме за село Мойн. Щом пристигнахме в селото, с вълнение се отправихме към гробището на поклонение пред гробовете на нашите храбри бойни другари. Току с нас в гробищата влезе и едно траурно пограбално шествие. Погребваха някого от селото. Ние с Велков в това време разгледахме остатъците от военните гробове и гадаехме кой гроб на кого е. Най-напред стояха два хубави бетонни кръста. На единия надписът беше заличен, а беше останало само: "... убит на 11.11.1916 год". По това се разбираше, че това е гробът на славния витяз и най-храбрия офицер от Търновската бригада – подполковник Константин Досев. Вляво от него бе кръстът на запасния подпоручик Славчо Бейков от село Балван, Търновско. На неговия кръст надписът стоеше непокътнат и това бе така само на неговия гроб. Зад него бе гробът на поручик Караганев Васил Петров от 30-ти випуск, командир на 10-а рота, родом от град Варна, убит при к. 187. Кръстът над неговия гроб бе счупен на няколко парчета, захвърлен в буренаците. Тези парчета събрахме, сглобихме ги и прочетохме надписа, от който разбрахме, че този гроб е на Караганев. Напразно търсихме гроба на поручик Христо Стойков Абаджиев от Арбанаси. Нямаше нито помен от него. По-назад имаше 2 редици гробове, но само на три гроба стояха кръстовете и прочетохме, че те са на ст.подофицер Нестор Атанасов от село Недан, Търновско, на Цоню Рачев от село Керека в първата редица, а от втората редица стоеше само кръстът на ст.подофицер Иван Павлов от село Пушево.

Погребението на мъртвеца от селото се свърши и ние с полк. Велкова поканихме свещеника и всички селянки и селяни от гробищата да дойдат при военните гробища, за да се отслужи една заупокойка на нашите храбреци! След молитвата аз и Велков дадохме на отчето по 30 лв. и направихме две снимки с моя фотографически апарат. Почели паметта на бойните си другари, ние със свито от болка и тъга по тях сърце, пред вида на техните мрачни и запуснати гробове, се отправихме да обиколим позицията, като взехме две кончета от граничния подучастък в село Мойн. Преди да тръгнем, аз казах на Началника на граничния участък в град Гевгели, к-н Стойчев от 5-ти полк, да се погрижат за гробовете, да се възстановят кръстовете и надписите по тях и да се покрият с цветя.

Към 16 часа ние се отправихме към позицията "Циреите", дето цели три години в Европейската война прекарахме. Един от граничните войници ни води. Движим се през поле, покрито с черничеви градини, а на места, дето е по-скалисто, е обрасло с едра яворова гора. Цялата долина на река Хумата е обрасла с едра гора, а някога тя беше съвършено гола. От позициите из равнината нито помен. Само

тук-таме се виждат бетонирани картечни гнезда. При “Циреите”, там дето 6-а рота цели три години се строяваше за храна при проверка, слязохме от конете и направих две снимки. После отидохме до бетонираните гнезда до 2/11 гаубична батарея и се снехме. След това – при тия на 4/211 гаубична батарея германска и там се снехме. Отидох пеш на позицията. Видях мястото на бараката си като командир на 4-а тежкокартечна рота, после окопите, убежищата и тунела разгледахме, но навсякъде е разнебитено. Всичко е съборено – и окопи, и убежища, и тунелът дори. Само бетонираните наблюдателници и бетонираните тежкокартечни гнезда /днешните бункери/ стояха по местата си непокътнати. Изправихме се на върха “Циреите” и полк. Велков ми казва: ”Г-н генерал, позициите макар съборени, после са трасирани. Ако сега бие барабанът и всички бойци се мобилизират и застанат по местата си, в няколко дни биха ги изкопали и биха възкресили позицията!” Добре, mon cher, му казах аз, но както времето е смляло позицията на буклука, така и повечето от бойците са вече покойници в земята, та това не би могло да стане. Но и едва ли е необходимо при днешната динамична война.

Пред нас се издигат височините 187, в подножието на които загинаха от артилерийски огън толкова много бойци и двама офицери – поручик Караганев от Варна и подпоручик Абаджиев от Арбанаси. Вижда се също в. 204 ..., където полк. Велков на 1.IX.1918 год. изтегли най-големия артилерийски огън. Ето и 258, 260, 321, където загина най-храбрият офицер от полка подполковник К. Досев. Ето и 340, дето загина поручик Славчо Бейков от Балван. Пред тях на позицията величествено се издига Мая-Даг и в. 850, чиито била бяха покривани с дим не един път от батареята на майор Христо Луков. Още по-отзад и надясно е кордонът, 560 и величественият Гендаг. Как всичко е прясно в паметта ми и като че ли не преди 24 години, а само преди 24 дни съм бил тук. Слънцето скланяше вече към запад , но не се къпеше в кървавочервен пурпур, както много пъти след люти боеве бяхме свикнали да го виждаме. Гледката е величествена и пленителна! Не ми се слиза от “Циреите”! Но трябва да се отива на Дойран и затова се спуснахме в село Мойн. Сбогувахме се с граничните офицери, качихме се на колата и право в град Гевгели. Оставихме господин кмета на града и през железния мост на Вардара се отправихме за Дойран. Минахме през голямото село Богданци и после през новото село Каварналиево. То се състои от 30 еднотипни къщи в 2 редици и 1 черквица, които аз наблюдавах от полския аероплан “LOT” на 16. 4.1938 год., когато отивах с мама за хаджилък, и смятах, че са български барутни складове. В 19 часа тръгнахме от Гевгели и в 20 часа пристигнахме в Дойран, който има около 80 – 100 къщи. Старият град е в развалини, малко по-нагоре от новия. Току над жп гара Дойран на един величествен хълм се възвисява гордо английски паметник. Той е издигнат в чест на падналите в Дойран над 4000 английски войници. Слънцето току-що залезе и бистрите води на Дойранското езеро, в които се оглеждаше могъщата снага на Беласица и Круша Балкан, започнаха различно да се обагрят. Направих фотографски снимки, но дали стана нещо от тях, не знам. Някои отделни рибарски лодки като замаяни се скитаха по огледалногладката повърхност на езерото. Тръгнахме назад пак през новия Дойран за Струмица. Много граждани начело с кмета се опитаха да ни убедят да нощуваме в Дойран и вечеряме хубава риба. Не се съгласихме, защото утре трябваше да гоним Скопие.

Минахме през дефилето Костурино, което има много серпантини към Струмица. Горе на билото е село Костурино. Докато стигнем в това село, часът стана 21 и притъмня доста. Към 22 часа стигнахме в град Струмица и се настанихме в хотел "България". Тук вечеряхме и бързо легнахме към 23 и ½, защото утре в 7 часа трябваше да тръгнем към град Радовиш. Спахме доста лошо, защото имаше дървеници. Платихме за нощувка по 40 лева.

7. VII. 1942 год. – вторник

В 5 часа станах и в 7 часа потеглихме по едно хубаво шосе, вървящо по долината на река Струмица за Радовиш. Радовишкото поле е покрито с хубави нивя, засети с най-разнообразни култури. Житото тук е тъй добро, че в един клас се наброяват по 75 зърна. Към 9 часа пристигнахме в Радовиш. Старо запуснато градче с около 3000 жители. Тук се отбих и направих визита на майката на протойерей поп Тошев от Плевен и на неговия брат. След това продължихме за Щип. Към 11 часа пристигнахме там. Голям, хубав, чисто български град. Северозападната окрайнина на същия обаче страшно е пострадала от германската въздушна бомбардировка. Почти цял квартал е разрушен. От Щип написах по една пощенска картичка – изглед до няколко души. После се отправихме за град Кочани, влязъл в историята с клането, станало през 1912 година.

В Кочани бяхме поканени на обяд в ресторант "Велика България". След обяда към 14 часа продължихме пътя си през гара Овче поле, град Св. Никола, град Куманово за Скопие. Гр. Св. Никола отдалече е много красив, с 2 високи камбанарии – часовници. Тук се отбихме за малко, понеже е родният град на командира на 5-а пех. дивизия полк. Христофор Серафимов. Хората говорят чисто български, много любезни са, искат да ни оставят да нощуваме в града, но не се съгласих. Затова към 16 часа продължихме пътя си за Куманово сред плодородното "Овче поле" и преминахме през Куманово, без да спираме. В Скопие пристигнахме към 18 и ½ часа и се разположих в клуба. Обадих се на генерал Пенев, който ме покани на вечеря, а македонците Кирил Дрангов, Чундев и някои други ме поканиха в бирария "Роял" на бира след вечеря. Там повиках Ал. Хаджиев и Пепа и до 24 часа бяхме заедно. След това се разделихме. Хаджиеви ме поканиха на сладолед и в това време, отивайки към сладкарницата, срещнахме шурея ми Петър Стамболов, пристигнал от Куманово… Часът беше около 1 и ½, когато се прибрах в клуба. Нагласихме се утре до обяд Пепа с децата, аз и полк. Велков да разгледаме френските гробища, музея, Куршумли хан и електроцентралата "Матка"…

Стигнахме в електроцентралата "Матка" на 20 км от Скопие, разгледахме я и се фотографирахме. Наистина тя е величествено съоръжение. Оттам се отправихме към френските гробища. Чудесно подредени. После в Куршумли хан – археологически музей, после в зоологическата градина и след това се прибрахме по домовете… Обядвах в генералската столова във Военния клуб с генерал Пенев като негов гост и след това отидох в Хаджиеви. Точно в 15 и ½

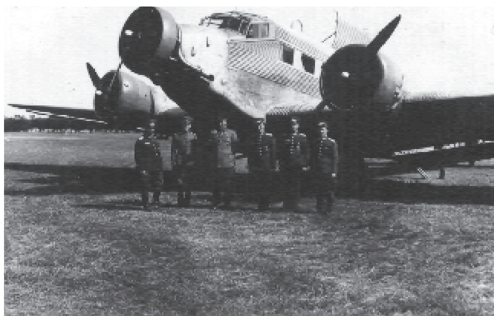

Изпращане на летище Скопие, 1942 год.

часа аз се сбогувах с тях. Пред Военния клуб качих на “Вандерера” четиримата авиатори, един от които беше пилотът поручик Паяков от 58 випуск, тръгнахме за аеродрума Скопие. Пристигайки в 16 часа там, ние се фотографирахме пред машината и се качихме.

90 ЛЕТЕНИЕ. Точно в 16 ч. 25 мин. с “Юнкерс 52”, дошъл от Кавала, отлетяхме. Аз седнах на дясното пилотско място и навигирах. Казах да завием на запад, после се спуснахме направо на изток към Военния клуб, понеже Пепа и Сандю казаха, че ще ме чакат на техния балкон. Прелитайки над клуба ние бързо се издигнахме и завихме на североизток по курса към Куманово. Времето беше много горещо и машината летеше твърде неспокойно…

Точно в 18 часа и 10 мин. кацнахме в Долна Митрополия. На летището ме чакаше майор Попнеделев с Кинчето. Така завърших обиколката си из новоосвободените земи на Поморавия и Македония! От Страцин планина до Божурище аз поех кормилото и управлявах аероплана и то за първи път карах тримоторник. От Божурище до Роман авиаторите сложиха закуска, а аз ги почерпих с една кутия хубав локум от Скопие.

XLVI – 15 юли 1942 год. – сряда. 91 и 92 летение.

Пилот – заместник-офицер Тодор Колев, самолет “Врана” и мотор 700 к. сили. Маршрут – от летище Горна Оряховица до летище Долна Митрополия и обратно. По телефона полк. Казанджиев Ив., Началник щаба на армията, ме повика от Плевен и ми доложи, че се получила министерска заповед, с която се нареждало при полковите учения да се произведе по една бойна стрелба с полк и да се завършат летните занятия с 2 дивизионни упражнения. Аз казах на Казанджиев да не нарежда нищо, докато не дойда в Щаба в Плевен и не си дам лично указанията за целта…

В 15 и 40 часа пристигнах на летище Горна Оряховица. Посрещна ме Началникът подполк. Рогев. Казах му, че имам бърза работа до Щаба си в Плевен във връзка с предстоящите летни занятия и го помолих да ми услужи с един самолет да отида до летище Долна Митрополия и да се върна довечера, като при връщането ми, ако остане време, искам да обиколя и около град Бяла да избера място за полковата стрелба… Метеорологът докладва, че времето не било благоприятно за летене, защото изобщо между Дунава и Балкана то се влощавало непрекъснато след пладне, с посока от запад към изток. Докладва освен това, че в момента бушувала буря около Телиш, която излязла към Плевен и друга вилнеела към Левски и Бей Върбовка. След този доклад Рогев ме запита: ”Какво ще заповядате, господин генерал?” Казах му: ”При все това вперед, защото имам работа!” Дадоха ми един парашут, приготвих се за летене, натовариха чантата, саблята и шапката ми и веднага се качих в аероплана…

91 летение. Точно в 16 и ½ часа, въпреки доста силния вятър и изгледите за силен дъжд и буря, излетяхме и се насочихме право на запад… Доближавайки се до Гривица, пред нас се оказа страшна буря с пороен дъжд и гръмотевици към Плевен. От Плевен и околността не се виждаше нищо, като че ли всичко е обвито в гъста мъгла. Погледнах назад – видимостта бе по-голяма. Започнахнаме да навлизаме в облаците и дъжд ни заваля. За да не се заблудим, слязохме от 800 на 500 м височина. Наближихме с. Опанец и минахме покрай църквата, която през май освещавахме. От Плевен не се виждаше нищо, страшна буря вилнееше нататък,

обаче съгледахме хангарите на Долна Митрополия. Бързо се спуснахме към село Долна Митрополия, отминахме западно от него, възвихме на изток и кацнахме. Посрещна ни началникът на летището майор Атанасов и ни каза, че автомобилът от Плевен бил тръгнал, но още не бил пристигнал. Благодарих на пилота за успешното летене в това лошо време, а Атанасов ни направи някои друг комплимент… В 17 и 30 бях в Щаба. Полк. Казанджиев и полк. Константинов се учудиха как в това лошо време съм рискувал толкова много! Дадох им съответните указания за летните занятия и точно в 19 часа без 10 мин. се отправих за летище Долна Митрополия. 92 летение. В 19 часа и 15 мин. излетяхме обратно като казах на пилота, че ще отидем да огледаме района югоизточно от град Бяла до село Каранци за бойна стрелба, след което ще свърнем за летище Горна Оряховица. Излитайки, отидохме над Плевен, направихме два кръга и право в Гривица. Щом наближихме Згалево, към Бяла се очерта страшна буря, поради което свърнахме към Чатал тепе – Павликени – Търново. Летяхме все на 700 метра. Минахме над село Голямо Яларе, Беляковец и казармите на Търново. Когато бяхме над трудовата казарма, хлътнахме доста като в пусто пространство, загубихме висота, затова, да се върнем през Арбанаси за летище Горна Оряховица, беше рисковано. Пилотът даде газ и поведе аероплана да вземе инерция. Прелитаме над Сечената скала, Трапезица и право над Янтра на 40 – 50 метра все по дефилето до село Самоводене. Летенето в дефилето е много нервно, защото бързо се дохожда до извивки и баири и бързо трябва да се маневрира и променя посоката. Благополучно в 19 часа и 50 мин. се измъкваме от дефилето и, летейки над жп линията, право към летище Горна Оряховица. Както над Търново, тъй и тука ръмеше слаб дъжд. Ето ни над летището, извиваме над село Долна Оряховица, плавно се спущаме и кацаме в 19 часа и 55 мин… Всички се чудиха, как така можах да отида до Плевен и се върна само за 4 часа, от които 2 да работя в щаба си. Това е то самолетът!!!

XLVII – 93 ЛЕТЕНИЕ. 18 юлий 1942 год. – събота, Преподобний Атанасий Атонский

Понеже в сряда вследствие лошото време не можах нито на отиване за Плевен, нито на връщане да огледам района между Бяла, Гьол Бунар, Каранца и Полско Косово за полкова бойна стрелба, казах на подполк. Т. Рогев, че в петък или събота ще трябва да сторя това. Той с готовност ми обеща самолет и тази сутрин в 9 часа с леката кола аз се отправих за летище Горна Оряховица. Рогев ме посрещна и нареди веднага да изкарат една “Чайка” с триперков пропелер. Аз облякох бойния си шинел, казах му, че искам да огледам района Каранци – Полско Косово – Бяла – Гьол Бунар и след това да намерим в походен ред частите, които идат по шосето от Русе за Бяла и тия от Свищов за Бяла. Излетяхме точно в 10 часа в посока Долна Оряховица – Драганово – Обчиларе – Изгрев – Каранци – Бяла. Огледах мястото – не става за стрелба, защото е засято само с царевица. Продължаваме над село Долна Манастирица, Две могили вдясно, Обретеник. Близо на около 2 и ½ км до Тръстеник в 10 часа и 30 мин. виждам по шосето колона пехота и обоз зад нея в отличен порядък. Ние бяхме в облаците, веднага слизаме надолу и обикаляме на 200 метра около колоната, докато слизаме на 100 метра. Написах им поздравителна картичка и станах да я хвърля, обаче с нея заедно вятърът отнесе и картата ми, и всички бели картички…

Щом слязохме пред хангара от машината, доложиха на Рогев, че един самолет “Врана” паднал върху една къща в село Калтинец, но авиаторите били живо – здраво. Само малко ранени. Отидохме с колата и що да видим! Аеропланът с главата си се забил в къщата, а опашката му стърчи високо над покрива! Перката и крилата му съвършено строшени, а тялото и опашката над покрива здрави. Наоколо имаше натрупан много народ. Летците разправят, че моторът прекъснал по неизвестни причини и затова станала катастрофата. Ако те бяха летели на 500 метра, както се изисква над населено място, а не на 100 метра, сигурно щяха благополучно да кацнат, планирайки в полето, та дори и в летището. Говорят, че пилотът имал в съседната къща симпатия, за която щял да се сгодява. Тъкмо затова, въпреки лошото време, летял толкова ниско над селото в близост до тях и щом спира моторът, той се забива в съседната къща! Наистина чудни хора са това младите авиатори, няма да престанат да си играят със смъртта заради своите симпатии!!...

Наистина, 350 км път да измине човек за 1 и ½ час как да не е невероятно, как да не е чудно! И всичко това се явява в съзнанието като сън.

XLVIII – 24 юлий 1942 год. – петък – Св. Олга

94 ЛЕТЕНИЕ

Вчера, след като свършихме първото полково учение при село Стрелец, пренесохме се в землището на село Сушица. Тук поканихме на вечеря подполк. Рогев Тодор, командир на 4-ти въздушен разузнавателен орляк, и други 3-ма авиатори. На вечерята още казах на Рогев, че днес преди пладне ще отида на летището да се разходим над района Миндя – Златарица, дето ще се разиграе второто полково упражнение. В изпълнение на това си обещание, тази сутрин в 9 часа и 15 мин. заминах за летището в Горна Оряховица… В 10 часа и 40 мин., без да се обличаме, защото е топло, само по един парашут взехме и се качихме /аз отпред, а Рогев отзад/ на едно жълто врабче, нов аероплан с 250 к.с. мотор. Точно в горния час излетяхме по посока Долна Оряховица – Драганово – село Сушица. Тук се спуснахме на 50 метра и Рогев хвърли вестниците накрая на бивака… Много величествена и дивно красива е долината на Сенокос и особено горите на Кандиловец, Златаришката и Миндевската могила! Колкото и пъти да летя над тези родни места, все по-хубави и по-чаровни ми се виждат, като че ли магнитна сила имат те за мен. Полетя ли с аероплан нанякъде, все ми се иска непременно да прелетя над тях. Здравейте, дивно красиви родни балкани! Докато съм млад и летя, аз все ще ви посещавам…

На обяд като разправям на всички де съм ходил за един час, вижда им се баснословно, но факт е! Ето защо всеки трябва да лети, за да добие съвременен мащаб за пространство и време.

На обяд радиото предаде, че германците с щурм превзели Ростов!

Ура, победата наближава! Вратите за Кавказ се отварят.

След обяд в 17 часа Щабът се изнесе в новото училище в село Златарица. Аз с леката кола и Началник щаба полк. Иван Казанджиев минах Горна Оряховица, Лясковец, Драгижево, Мерданя, Миндя, Златарица. Към 19 часа, минавайки през Миндя, ние се отбихме на нивището, дето вършачките работеха. Щом спряхме, народът спря работата и ни заобиколи, питайки най-възторжено защо не съм кацнал отзарана. Казах им, защото всички зяпахте нагоре, а нито един не отиде да

разгони овцете, които пасяха на нивището…В Златарица пристигнах на мръкване и то тъкмо в момента, когато на площада пред читалището се приключваше церемонията по официалното посрещане на 31-ви пехотен Варненски полк. Аз изчаках полк. Козаров да довърши отговора на словото. След това той командва на построения полк "За среща" и дойде на рапорт. Обиколих войниците и ги поздравих, след което заповядах да се водят на бивака, а музиката да посвири на площада. Вечерта в кооперативния салон кметът ни даде вечеря. След вечерята аз му поблагодарих с подходящи думи…

L – 26 юлий 1942 год. – неделя

Тази сутрин беше произведена атаката на предната линия на главната съпротива: Ганчевото, Попина и Миндя. При атаката на Чуката от Попина бяха употребени 5 танка и 5 бойни самолети, 1 пионерски щурмови взвод и една пехотна дружина. При щурма на самата Чука щурмовата пионерна рота употреби 2 взрива от 5 и 10 кг, които разтърсиха цялото село Златарица и изпочупиха много прозорци, а между жените и особено децата настана истинска паника.

След това ние с полк. Казанджиев отидохме на гребена Бекчимахлеси, дето предстоеше да се развият най-интересните действия – хващане в чувал на 31-ви пехотен полк. Това обаче се оказа не тъй лесно, понеже Козаров с 2 дружини тръгна по петите на този, който го обхождаше и така обхождащият сам бе обходен. Към 16 часа се върнахме на обяд в Златарица. След обяд аз пак излязох с поручик Попов и през Равново, Юмрукая се отправих за Беброво, Разпоповци, дето намерих командира на 5-ти пех. полк, подполк. Тодоров, който беше в една голяма мъгла. Като минахме през Дедебал, Цанка и Кина Боневи ни спряха и отведоха у тях на сладко, след което се качиха на колата и дойдоха до моста да ни изпратят.

След разговора ни с Тодоров в Разпоповци към 21 и 30 часа тръгнахме за Златарица, дето стигнахме в 22 часа, вечеряхме и легнахме.

LI – 27 юлий 1942 год. – понеделник

В 6 и ½ часа с леката кола с полк. Казанджиев дойдохме в Елена в училището "Иларион Макариополски", дето ще бъде Щабът. Разбрахме, че ръководителят на маневрите, полк. Серафимов, е в Разпоповци и веднага се отправихме нататък… Заповядах в 9 часа да се подаде сигналът "Отбой"! След този сигнал ние се отбихме в една бирария на брега на Стара река на закуска: аз, полк. Серафимов, полк. Казанджиев и подполк. Дилчовски. Скоро при нас дойдоха околийският управител, кметът на град Елена и главният учител от Разпоповци с наловена чудесна риба. Войниците от някои части се бяха разположили на почивка по Стара река. От 18 до 19 часа пропуснах всички полкове в церемониален марш през град Елена на площада до читалището, след което се отправиха за своите биваци, дето ще почиват на 28 – 29 този месец до обяд.

След маневри в Елена, 1942 год.

LII – 28 юлий 1942 год. – вторник – първият горещник
В 9 часа тази сутрин, всички офицери от 5-а дивизия с триоските и две камионетки се отправихме на Вельовския баир, за да направим разбор на тридневното учение на самата местност, която оттам като на длан се виждадеше. Командирът на дивизията направи своите бележки, на свой ред и аз казах моите, след което дадох малко почивка. Запознах офицерите с историята на руските действия и боеве в Освободителната война в околностите на град Елена и селата Горни Марян, Златарица и Миндя… В 19 часа в Елена имаше най-голямо оживление, защото всички войници бяха в града в отпуск и четирите военни музики свиреха. Аз със старшите офицери от дивизията с леките автомобили и триоските се отправихме за Ловната хижа на "Чумерна" на вечеря. Изгря пълна луна, когато преминахме Шубеците. Величествен и красив е нашият Еленски балкан. Към 20 и ½ часа пристигнахме на хижата. Един голям огън гореше на двора и на жарта 3 заклани ярета, набити на колове се печаха от войници. Гледайки тази картина, аз неволно се пренесох в старите хайдушки времена! Когато яретата бяха готови, сложиха трапеза в коридора на хижата, гдето се събрахме всички, заедно с кмета на град Елена Христо Костов, околийския управител – Петров адвокат от Русе, адвоката Илия Бояджиев – домакин на хижата, зап. капитан Петър Попов от Миндя и авиатора подпол. К. Т. Рогев. Имаше вино и сода, но най ми хареса хубавата балканска вода, която надминава софийската. Като се нахранихме, започнаха песните и така в най-приятно настроение протекоха часовете до 1 часа след полунощ, когато прекратих и си тръгнахме. В най-дивното място по пътя за Елена една сърна мина пътя, спря се, осветена от фаровете, огледа се и бързо хукна в забранената зона. Тя имаше червеникаво-кафява козина. За да могат да се развъждат сърните и да не се прекъснат, ловното дружество издействало закон да се забрани ловът на какъвто и да било дивеч в горите между Твърдишкия и Хаинбоазкия проход. В 2 часа пристигнахме в Елена и отидохме да почиваме.
LIII – 29 юлий 1942 год. – сряда – вторият горещник "Горука"

Още нощес, като се връщахме от Ловната хижа, небето бе заоблачено и духаше силен вятър, който и днес цял ден духа, затова дъжд не заваля.

В 9 часа и 45 мин. с Началник щаба полк. Иван Казанджиев взехме леката кола и шофьора кандидат-подофицер Анатолий и се отправихме през Беброво, Константин, Тозлуалан, Стара река за Сливен. Пътувахме по чудно хубавото ново шосе на дивно красивия и обрасъл с вековна букова гора проход "Железни врата". В Сливен пристигнахме точно в 12 часа. Там се видяхме с полк. М. Михайлов и други двама офицери, които ни каниха на обяд в клуба, но ние останахме в града в ресторант "Зора". След като се наобядвахме и разгледахме паметника на Хаджи Димитра, купихме си изгледи на Сливен, по два пъпеша и в 13 часа и 45 мин. потеглихме по същия път обратно за Елена. Разстоянието Елена – Сливен е 83 км, но понеже пътят е чудесен, взема се за 2 часа…
LIV – 30 юлий 1942 год. – четвъртък.
Третият горещник "Парлика" – Св. Марина
Св. Марина – цели пет години от смъртта на обичния ми достоен баща.
В 5 часа тази сутрин започна третото танково бойно упражнение около град Елена. От балкона на смесената гимназия наблюдавах настъплението на 33-ти пехотен полк и атаката за овладяването на височините северно от град Елена – "Чуканите".

В 8 и ½ часа с леката кола BMW отидохме с Началник щаба полк. Иван Казанджиев при село Търкашени, за да видим как ще се оттегли от тези височини отбраната и как ще настъпи атаката до Айрджи баир. Видяхме много груби грешки, които направиха на мястото, и наказах виновните офицери. След това се върнахме в Елена на обяд, а в 14 и ½ часа тръгнахме за Барагана при Миндя, за да наблюдаваме как ще деботират от гората оттеглящите се и настъпващите. Там се събраха около автомобила много хора от село Миндя, които ме разпитваха за разни неща. От 17 часа до 18 часа се виеха над селото и два аероплана…

LV – 1 август 1942 год. – събота

В 8 и ½ часа с полк. Казанджиев слязохме на гара Горна Оряховица. Там ни посрещна подполк. М. Старирадев и ни черпи по едно кафе в бюфета. В това време пристигна един влак с германски войници, идещ от Севастопол. Те казаха на Казанджиев, че за 9 дни стигнали до тук и отиват за Африка. Всички, въпреки пътя и страшните боеве при Севастопол, бяха бодри и юначни, с железни кръстове на гърдите. Един от тях казал, че с Русия вече е свършено, обаче въпреки това, тази година няма да се свърши войната.

След това ние с Казанджиев поехме за Арбанаси и Търново. Войниците от 5-а Дунавска дивизия вече бяха се източили по шосето до Царевец, дето настигнахме Щаба на дивизията…Точно в 11 часа се подаде сигналът по караулите, всички станаха и тръгнаха ходом. Начело с леката кола бях аз и Казанджиев. Като дойдохме до Сметната палата, до специално построената скромна арка, колата спря, ние слязохме, а кметът с подходящо слово ми поднесе разкошен букет. Отговорих му, след това се ръкувах с всички официални посрещачи и заедно с тях начело на колоната тръгнах пеш през града. От двете страни на улицата трикольорни знамена и множество посрещачи във весело настроение с цветя за войските. Пристигнахме до Девическата гимназия и спряхме на специално построената и украсена със зеленина естрада. След малко отсреща застана голямата обща музика на дивизята и засвири марша "Весели в боя". Тръгнаха войските и в продължение на цял час с бодра юнашка стъпка и весели, обгорели от слънцето из Еленския балкан лица, те марширувaха отлично рота след рота и батарея след батарея.

Всички командири на полкове и по-големи началници – на терасата в хотел "Борис" на обяд. След като се наобядвахме, аз пък поканих за утре вечер в 20 часа /неделя – Св. Илия/ всички командири с жените си на същото това място в ресторант "Цар Борис" на вечеря. В това време ни се предаде, че утре в клуба кметът на града Тодор Фартунов кани всички офицери на обяд, а тази вечер в 21 часа ще имаме другарска вечеря със семействата.

И наистина, в 21 часа целият клуб, осветен отлично, бе препълнен от хора, които се наредиха на трапезата в танцувалния салон и там прекарахме в хубаво настроение до 2 часа. Говорих за Бузлуджа и Илинденското въстание, пихме наздравица за Царя и Велика България. В 2 часа напуснахме и се прибрахме по домовете си.

LVI – 2 август 1942 год. – неделя – Св. Пророк Илия

Тази сутрин на църква "Св. Марина" – Марино поле. След разпускане от църква отидох до града да си взема вестници. Навред улиците гърмят от войнишки песни. Войниците се връщаха от обяд, след като обиколили старините. Точно в 12

часа отидох във Военния клуб, дето кметът на града, помощник – кметът Сава Яранов, председателят на Сметната палата г-н Бойчев и много други официални лица ни посрещнаха. Започна обядът. Кметът приветства всички офицери и войници и пи наздравица за нас, а аз му отговорих и пих наздравица за Н. В. Царя, Престолонаследника, за целокупния български народ и родолюбивото търновско гражданство. В 15 часа обядът се приключи и всички се разотидохме.

В 20 часа се събрахме на терасата на "Цар Борис" за вечеря 18 човека: аз, жена ми, Драга, г-жа Козарова, Пецева, Велизарова, Събева, Рогева и полковниците Серафимов, Пецев, Козаров, Казанджиев, Велизаров, Младенов Съби и подполковниците Г. Дилчовски, В. Тодоров, Пиперков, Станчев и Тодор Рогев. В 22 часа, след като хубаво хапнахме и сръбнахме студена търновска бира при разкошната обстановка на терасата, платих 1394 лева и тръгнахме за туристическата хижа. Там съседните полкови музики изпълниха ред музикални парчета, после танци, бурно аплодирани от гражданството, което масово се бе стекло на хижата. В 12 и ½ часа всички командири се прибрахме и оставихме младите да танцуват.

LVII – 3 август 1942 год. – понеделник

В 7 часа тръгнахме на разузнаване места за дивизионни упражнения. Към 9 и ½ часа, тъкмо преминахме по билото за село Иванча, на 100 м от кръстопътя, триоската се наклони на север и се завали на дясната си страна на ската на слога, под който беше една нива с царевица. Веднага щом полетяхме, ми дойде на ума, че на такъв слог се беше обърнала в 1940 год. също такава триоска при село Любимец с полк. Русев Руси, ген. Жилков и други наши офицери. Тя ги изби, защото се преобърна и ги затисна. Реших да не бягам от мястото си, а с ръце и крака, като опра ръцете в нивата, с краката да се помъча да спра триоската да не се преобърне. Тя обаче падна толкова силно, че изхвърли шофьора полк. Казанджиев и Панча, пое да се преобърне още веднъж надолу по ската в нивата и да пребие всички. Аз не можах да се задържа на ръце и опрях с дясното си рамо пръста на нивата. С краката си силно натиснах пода на колата – това помогна… Болеше ме само дясното рамо и пръстите на дясната ръка, а в главата, макар да се бях ударил, понеже пръста беше рохкава, не чувствах нищо. Постепенно всички се пуснаха от колата и видяхме, че тя се крепи. Преди да мислим как да я изправим, ние поприказвахме върху това какво би станало и кой как е щял да бъде затиснат и пребит, ако аз не бях спрял колата да се преобърне още един път в нивата. Всички щяха да бъдат избити на място. Голям късмет сме имали! Нивата, в която щяхме да бъдем избити, е на Игнат Бойчев от село Мишокли. Преброихме – 50 стръка царевица имаше повредени. Казах на едно селянче да предаде на стопанина да ме намери, за да му платя зарара. После се напъннахме, изправихме автомобила, след като подкопахме брега. Отидохме в село Мишокли, Полски Тръмбеш, Хибилий, Пейчиново, Полско Косово, пак Хибилий, Павел да огледаме местността за занятия. След обяд се върнахме във Велико Търново. Цял ден мама била неспокойна, защото едната кокошка пеела от заранта като петел.

LVIII – 12 август 1942 год. – сряда

В 7 часа тази заран с леката кола, в която седнах аз, шофьорът, русенският областен директор г-н Нешев и полк. Константинов от Щаба ми, отидохме на Гребена, източно от Сайдикьой – Виноград на 2 км, при наблюдателния пункт на

полк. Серифимов-командира на 5-а Дунавска дивизия, за да наблюдаваме бойната стрелба. Към 8 и ½ часа ротата на капитан Балтов от 18-ти пех. полк точно пред нас започна да минава реката Канлъ дере съвършено неправилно. Цели взводове се вдигнаха на левия бряг и в колона по един се движеха флангово пред лицето на противника на 600 крачки, за да отидат на 400 – 500 крачки вляво при една воденица. По едно мостче минават реката, след което в колона тоже по един на десния бряг се движат, за да дойдат срещу фронта си и продължат стрелбата. Ясно е, че това е недопустимо във война, затова аз напуснах наблюдателното място и бързо се спуснах към дерето. То е широко около 2 метра и дълбоко ½ метър. По десния му бряг има разлята вода, мочур обрасъл с камъш на около 150 – 200 метра. Водата не е по-дълбока от 15 – 20 см. Аз взех един прът и опитах по една дължина от 300 метра колко е дълбоко дерето и дали може да се мине. В това време ефрейторът Пенчо Иванов намира една греда и я хвърля като мост на двата бряга. По тази греда аз преминах през дерето, прецапах мочурлъка и по един път достигнах взвода на подпоручик Никола П. Хаджипетков. Запитах войниците му защо не са прегазили реката. Хората казвали, че дерето било непроходимо. Запитах подпоручика защо не е минал по греди или прегазил дерето като войниците съблекат панталоните си. Каза ми, че ротният командир капитан Балтов така заповядал. Да не газят, за да не се удави някой и всички да минат по моста при воденицата. Тогава аз му казах, че той е трябвало да прояви инициатива – да изпрати един подофицер с един прът, точно както аз направих пред фронта на врага, да провери къде се минава дерето, минава ли се навред или има опасни места, да ги означи къде са. След това да командва на войниците да събуят гащите си и да прегазят по отделения на другия бряг под прикритието на огъня на тия, които остават на този бряг. Така преминах на 23 септември 1918 год. река Вардар с дружината си при село Градец. След като ги осъдих, че си играят на солдати, аз заповядах на подпоручик Хаджипетков да събуе гащите си. Той с целия взвод и във верига да се върне назад и всеки да прегази дерето пред себе си, без да се бои, понеже аз го проверих, че е плитко до колене и няма опасност да се удави някой. В миг това бе сторено. Войниците, предвождани от своя командир, прегазиха реката, след което се върнаха назад и повторно я прегазиха. Облякоха се и продължиха стрелбата. Това направих да им покажа как трябваше да постъпят, а не да правят флангови движения.

5-а пех. дружина правилно премина реката и тъкмо преди да тръгне за удар, артилерията масира огъня си в нейния участък. Две гранати на дългите батареи паднаха на 200 крачки пред фронта на дружината и доста смутиха войниците. Сигналът за атака се подаде, но понеже аз бях наблизо, наредих да се отмени атаката. След това артилерийският огън се пренесе пред участъка на 18-та пех. дружина, за да протежира нейното напредване към в. 179. 1 северно от село Карахасан и Лозен. Аз се преместих с бойния ред на 18-та дружина, движейки се под огъня на нашата артилерия и тежкокартечници. Скоро бяха атакувани и овладени ротните опорни места на лявата дружина около в. 179.1 западно и южно. В това време цялата артилерия пренесе огъня по полковия неприятелски резерв, изобразен с манекени по хребета 1.5 км път от в. 179.1… Една граната засвири много остро, аз я познах, че иде право към нас близко и извиках “Лягай долу”. В това време тя удари в угарите зад нас на 100 – 150 крачки, със страшна сила

изгърмя и се разпръснаха наоколо пръст, камъни и парчета от гранатата. Само на 41 крачки до мястото, където тя експлодира, 1 взвод от 3/18 пех. рота на капитан Личев, събран в сгъстен строй зад височата, тъкмо почивал. Голям късмет, че нямаше нито убит, нито ранен! Аз не прекратих стрелбата и сега. Само 2 – 3 минути по-късно, гледайки назад към артилерийските позиции, виждам син дим пред позицията на полската батарея източно от село Сандикьой – Виноград. Вероятно е пръскане в канала на оръдието, но пак не прекратих бойната стрелба. Същата продължих, докато и 33-та пех. дружина и полковият резерв се намесиха в боя като обстреляха неприятелските мишени по хребета източно от 179.1 и ги атакуваха. Едва тогава, в 17 и ½ часа, заповядах на сигналиста да свири "Отбой"… Така се избавихме щастливо от това трето премеждие това лято, слава Богу!

При бойната стрелба се видяха следните грешки, които изтъкнах на разбора:

1.Не се спират войниците на истински стрелкови позиции, а често между два слога или два пътя с естествени позиции, отстоящи на 200 крачки. Точно по средата в нивата или ливадата спрели и стрелят оттам.

2. На придадената тежка картечница не се търсят най-подходящи места според местността, а където дойде – затова често не могат да протежират фланга и да дават съдействие на съседа.

3. При преместването напред на тежкокартечен взвод обикновено никой не се интересува има ли наши хора или не на 150 – 200 крачки напред. Преди да е узнал това и де са, имат ли нужното превишение на траекторията над тях, направо се открива огън над главите и само по една случайност не бе убит един войник.

LIX – 4 септември 1942 год. – петък

Преди пладне бях до 14 часа на разбор на I-вото полково двустранно бойно упражнение… В Козлодуй пристигнахме в 17 и ½ часа и пред нас се откри величественият Дунав с чудно красивото ново пристанище Козлодуй. Току над кея се издига импозантен, красив, висок 20 метра, каменен призматичен паметник с главата на Ботев като барелеф, висок 3.60 метра. От пристанището изглежда почти в естествена големина. Отпред с едри букви има надпис: " 17 май 1876 год.", а от западната страна – изваян от камък лавров венец с надпис над него: " Тук, на това място, на 17 май 1876 год. войводата Христо Ботев със 120 души четници слезе на българския бряг да се бори за свободата на България". И под тоя надпис е един стих от Вазовото стихотворение. Пристанището е ново, чудно красиво, има хубава гора и сред нея е митницата и пристанищното управление. Сега се прави шосе 2 км до селото. На около 200 метра от паметника местността се издига като слог, по който има дребна гора. Точно над района на пристанището е оставена поляна, върху която е засадена дребна, декоративна гора във форма на буквите " Х Б " – тази фигура се вижда от параходите. Най-голяма красота и мили спомени за великото събитие навява величественият призматичен паметник. Аз мисля, че под паметника може да бъде направено едно малко помещение като музей. В него може да се постави портретът на Ботев и семейството му, параходът "Радецки" в миниатюра, една голяма картина, представляваща превземането на парахода от четата, а тъй също и факсимиле от писмото на Ботева от парахода "Радецки" до жена му Венета, стихотворението на Вазова "Тих бял Дунав" с метални букви, изписано срещу входната врата на мраморни скрижали. Навред по стените по-нататък да се изрисува пътят на четата, описание на боевете й, снимка на цялата

чета и въобще всичко, което е свързано с дивния подвиг, започнал от Козлодуй и завършил на “Купена” при връх Вола на Вратчанския Балкан. Мисля, че така категорично щеше да се постигне преследваната цел с тоя величествен и дивно красив паметник, който Българското речно плавателно дружество е построило. Хвала и чест нему, дето е похарчило доста средства за такава родолюбива цел!…

LX. 14 септември 1942 – понеделник.

Снощи в 23 часа, тъкмо бях си легнал, забръмчаха аероплани. Нощта бе тиха и ясна – тъкмо удобна за въздушни действия. Станах, отворих прозореца и видях още по-ясно аеропланите. Веднага позвъних по телефона, за да обявя въздушна тревога, обаче никой не се обажда. Тогава облякох шинела и излязох на балкона да видя да не са нашите, но тъкмо излязох и зад Арбанашкия баир се видя една огромна светкавица, също като че ли гръмоносен облак блесна! Извиках на жена си: “Аеропланите хвърлят бомби”. Тя дойде на балкона и се чу страшен гръм, който разтърси атмосферата. “Тичай, събуди всички и им кажи да влязат в мазите” – и тя се завтече. Скоро станаха и комшиите. В това време аз позвъних пак по телефона няколко пъти и се обади една телефонистка, дигнах службата в тревога и им наредих незабавно да обявят въздушна тревога и да изгасят електрическото осветление. Скоро камбаните на църквите забиха и засвириха сирените. Часът бе 23 и 20 мин., обаче осветлението още свети. Отново отидох да кажа, да се угаси осветлението и ето че то угасна. Аеропланите, които дойдоха откъм Поликраище над Арбанашкия баир, отидоха до Петропавловския манастир…

* Неразчетена дума

** Неразчетена дума

№ 62

ДНЕВНИК

/ 11 ноември 1942 – 14 юли 1943 /

18 ноември – сряда. Сутринта – право в Министерство на войната. В 8 и 1/2 часа Министърът дойде и с кратко предупредително слово откри заседанието на Висшия военен съвет. Заседанието бе прекратено в 13 часа. След обяд бяхме свободни…

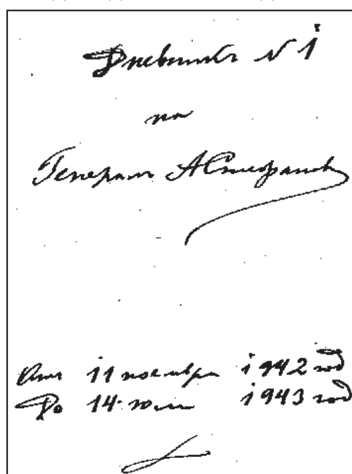

19 ноември – четвъртък. Днес Съветът заседава от 8 до 14 и от 15 и 1/2 до 22 и 1/2 часа…

20 ноември – петък. От 8 до 13 часа заседание. От 13 до 14 часа закуска на крак. После заседание до 17 часа.

21 ноември – събота. На обяда говори Министърът на войната. Отговори от името на курсистите полк. П. Ненов. След него говори и Началник щаба на войската ген. Лукаш…

23 ноември – понеделник. Днес се навършват 23 години, откак се венчахме. Хайде, да е хаирлия, булката да оздравее, България да се възвеличи до крайни предели и да дочакаме нови 23 години. В радост и щастие да са, а не както беше досега след Ньойския договор. Бог да ни помага!…

5 декември – събота. От 8 до 10 часа проверих службата в 3-то военно окръжие в град Видин и намерих всичко в ред… След това проверих складовете и разположението на 33-ти пограничен участък в кръстатата казарма и намерих всичко в ред…
6 декември – неделя. От 10 до 13 часа проверих ротите и разположението на 15-ти пехотен Ломски полк…
9 декември – сряда. От 8 до 12 и 1/2 часа във Фердинанд прегледах атестационния, мобилизационния план и вътрешното устройство на дружината. Всичко бе в ред…
16 декември – сряда. От 8 и 1/2 до 12 часа – инспекторски преглед на 4-ти инженерен полк. Полкът се представи отлично. Само в хватката “На ремък” има още какво да се желае. След пладне от 14 и 1/2 до 18 и 1/2 часа – инспекторски преглед на 4-ти артилерийски полк…

ПОВЪРНЕАЛО.

Одобрено

СОФИЯ – ДВОРЕЦА – НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО ЦАРЯ.

ВАШЕ ВЕЛИЧЕСТВО

Моля:

ДА СЕ ПОВИШАТЪ ВЪ ПО-ГОРЕНЪ ЧИНЪ ЗА ИЗСЛУЖЕНО ВРЕМЕ И НА ВАКАНЦИЯ.

ПО ПЕХОТАТА.

Въ чинъ генералъ-лейтенантъ.

Командирътъ на V. армия генералъ-майоръ Василъ Теневъ Бойдевъ.

Командирътъ на IV. армия генералъ-майоръ Атанасъ Атанасовъ Стефановъ.

Командирътъ на 1. български корпусъ генералъ-майоръ Асенъ Николовъ Николовъ.

ПО САНИТАРНАТА СЛУЖБА.

Въ чинъ санитаренъ подполковникъ.

Началникътъ на организационното и за борба съ заразни болести отдѣление въ Военно-санитарната служба санитаренъ майоръ Василъ Димитровъ Вълчевъ.

Лѣкарьтъ на 8. пехотна Тунджанска дивизия санитаренъ майоръ Петъръ Панайотовъ Задгорски.

Въ чинъ санитаренъ поручикъ.

Дружинниятъ лѣкарь въ 57. пехотенъ Драмски полкъ –130 Сересъ санитаренъ подпоручикъ Стайко Тодоровъ Читовъ.

Началникътъ на здравната служба въ второстепенното летищно комендантство отъ въздушнитѣ на Ваше Величество войски – Казанлъкъ санитаренъ подпоручикъ Минко Александровъ Цочевъ.

№ 1...., 1 януарий 1943 година, гр. София.

Михов

№ 63

1 февруари 1943 г.

Господин генерал,

…Аз съм жена вдовица от село Елешница, Софийско, а съм женена в село Горна Митрополия, Плевенско. Молбата ми е единствено към Вас, защото само Вие можете да ми помогнете. Чувам за Вас, че сте много добър към населението и войниците…Господин генерал, аз съм жена бедна с 3 момчета. Най-големият ми е войник в 4-ти пехотен полк, 3-та ударна рота, 3-ти взвод: Ангел Стоянов в Плевен, който ми беше глава на семейството. Той ми поддържаше цялата къща…Ако е възможно да служи със съкратен срок, ако не, назначете го някакъв да остане в Плевен, за да може да си идва по-често и упътва нашето семейство. Иде лято. Трябва да се оре и сее…

С почит: Стана Стоянова Атанасова
село Горна Митрополия

№ 64

Мила мамо,

… като си помисля какви битки страховити водят германците в Русия и японците в Китай, а италианци и германци в Африка, често ми иде на ума дали не иде и нашият ред. Дунав е открит. Параходи от днес тръгват. Реколтата е чудесна. Народът е весел.

22 февруари 1943 г. — С поздрав
Лом — Твой син: Атанас

№ 65

5 юли 1943 г. — Лично!
София

Господин генерал,

Имам непроверени сведения, че поручик о. з. Велико Цанев, понастоящем Ваш адютант, по професия адвокат в град Русе, се очертал в цивилния си живот като защитник на комунистите. В град Русе бил известен със своите симпатии към комунистите.

Моля Ви да ми съобщите какво е Вашето впечатление и сведения за Вашия адютант поручик о. з. Велико Цанев.

С отлични почитания
Полковник Недев

БЕЛЕЖКА: отговор № 74 от 12 август:

Драги Недев,

Писмото ти от 5 юли т. г. получих своевременно…В Русе служих цели 5 години и зная, че адютантът ми о. з. поручик Велико Цонев … се ползва с име на много просветен и културен човек, който никога не е принадлежал на никаква партия… Вярно е, че като човек добил своето висше образование в национал-социалистическа Германия се е повлиял от новите веяния за по-голяма социална правда и справедливост. Често обича да спори на подобни теми, но не от партийни

подбуди, а от чисто човешки стимули. Така че поради тези му сглядове някои са го таксували като широк социалист, но никога не съм чувал да го смятат за комунист. Истината е, че той не е нито широк социалист, нито комунист, а е един самостоятелен способен адвокат, който не се осланя на никого, освен на собствените си сили и достойнство. Предполагам, че като всеки по-способен и самостоятелен човек и той има доста врагове. Най-малко от завист искат да му напакостят, да го злепоставят като смятат, че ние военните лесно ще се хванем на въдицата…Същият има висше юридическо и търговско образование. Владее отлично немски и много добре говори турски. Отлично възпитан, много дисциплиниран и тактичен човек е.

Така че сведенията ти за него са строго тенденциозни и неверни.

12 август 1943 г. — С поздрав
В. П. Балкан — генерал А. Стефанов

№ 66

Мили ми,

Тук се говорят разни неща за голямото въздушно нападение оня ден, на 1 август, над Къмпина и Букурещ. 105 четиримоторни аероплана англо-американски идват от остров, над Битоля и Скопие хвърлят бомби, после над Сливница, Балкана, Лом, навлизат в Румъния и оттам право за румънския петрол при Къмпина. Там обаче ги посрещат румънските и германски ловджийски самолети и започва грозен въздушен бой, в който падат 36 четиримоторни неприятелски самолета, а останалите, като не са могли дори да достигнат Къмпина, биват разпилени по части и в паника бягат назад. 5 от тези бягащи самолети видях и аз, тъкмо като наблюдавах летището Колю Ганчево до Стара Загора. Никой не ги гонеше и спокойно нахлуха в Турция. Турците им откриха огън. Като стигнах в летището, г-жа и г-н подполковник Рогев ме посрещнаха и ми казаха, че тези 5 машини дошли откъм Горна Оряховица и Търново. При село Капиново до Миндя хвърлили 3 бомби и при село Дрента в Еленския балкан няколко запалителни. Стопих се от яд, че нашата авиация не ги преследваше и, струва ми се, всички до един щяха да бъдат свалени.

Както и да е, здраве да е. Друг път и то ще бъде!

Поздрав на трима ви и на Иванка.

3 август 1943 г. — Ваш Атанас
Някъде…

На прикриващия фронт с дъщеря си си, 1943 год.

№ 67

Мили ми Кръстинке и Кинче,

… От Рогев разбрах, че когато хвърчащите крепости бягали от Румъния, ги подемат нашите изтребители и свалили 4 от тях, като двете се запалили и изгорели. Убити 22 американски авиатори, пленени 9 и избягали из горите и незаловени още – 4 човека. Над Румъния са били свалени 56 хвърчащи крепости, а 8 кацнаха в Турция, понеже там им се свършил бензинът. Така че сбъдна се това, което съм ви казвал много пъти: "Не е лесно от Хаджилък и от Африка да се тръгва и да се бомбардира България и Румъния." Около 10 аероплана поради свършване на бензина са паднали в Средиземно море и се издавили авиаторите. Въобще половината от хвърчащите крепости не са се завърнали в Бенгази, отдето в 8 часа на 1 август са тръгнали. Но ето че да подобрят условията си, сега натискат много турците да влязат във войната против нас. Какво ще сторят те, още е рано да се каже, но аз мисля, че страхът от нас ще ги запази неутрални, освен ако не направят преврат англичаните, за да сменят сегашните управници. Каквото и да стане, във всеки случай, ние вече сме готови да посрещаме неканени гости с огън и желязо и да покрием себе си, Царя, България и храбрата българска войска с нова чест, с нова слава, с нови лаврови венци!…

16 август 1943 г. — Поздрав на двама ви!

Някъде… — Ваш Атанас

№ 68

Р Е Ч Т А

НА КОМАНДИРА НА IV АРМИЯ – ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ СТЕФАНОВ,
произнесена преди заупокойната молитва за О, Бозе почившия ни Н. В. Цар Борис III на 28 август 1943 година пред Великотърновския гарнизон и Великотърновското гражданство на "Площада на победите"

Дълбоко опечалени българки и българи, офицери, подофицери, военни чиновници и войници,

На 23 август Н. В. Цар Борис III внезапно заболя, а на 26 август в 22 часа и 30 минути се издаде първото официално комюнике за сериозното му заболяване. Като мълния се разнесе тази вест между целия български народ. Всички с най-голям интерес почнаха да се интересуват от хода на болестта му. Повсеместно в села, градове, църкви и монастири се отслужиха и молебени, на които народът отправи топлосърдечни молитви към Всевишния за оздравяването на Вселюбимия ни Вожд. Радост беше озарила лицата ни, след като вчера заранта радио "София" предаде, че Н. Величество е прекарал нощта сравнително спокойно и, ако не се яви някакво усложнение, може да се счита, че опасността е почти избегната. В деня на смъртта на майката Господня, на нас българите е било предопределено да изпием и най-горчивата чаша в историята на Третото ни царство, да чуем най-потресаващата вест по радиото, че в 16 часа и 22 минути Н. Величество е склопил очи в Софийския дворец, заобиколен от Царското семейство. Навеки се е успокоил след четвъртвековен бурен и непосилно труден живот, под бремето на чиито тежестите този як и твърд като гранит син на Майка България падна мъртъв на поста си като велик и премъдър народен Вожд и неин Цар!

Тази вест в днешните страшни, съдбоносни дни, които България и светът изживяват, когато упованието и светлите надежди на всички българи се съсредоточаваха като фокус върху Неговата личност, като гръмотевица удари целокупния български народ право в сърцето и досега той не може да се опомни. Плачат децата, плачат жените, плачат мъжете, плаче и много ще плаче целият народ и като че ли с изобилните си сълзи той иска да измие дълбоката печал, що го подтиска и души!

А НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО ЦАР БОРИС III БЕЗСПОРНО ЗАСЛУЖАВА ТАЗИ НЕУТЕШНА ВСЕНАРОДНА СКРЪБ ПО НЕГО, защото:

1.Той е първият Цар на Третото ни царство, който е роден, откърмен и отрасъл на българска земя и който още от малък, възпитаван от най-добри и родолюбиви българи, обиколи всички кътища на родната земя и взе живо участие през войните за нейната защита. Тогава Той бе опознат от всички и обикнат безгранично заради неговата скромност, заради неговата войнишка храброст и заради неговата доброта и милостивост.

2. Той прекара целия си живот тук, между нас. Първата му половина – в непосилен труд да се готви за великата си мисия като бъдещ Цар, а втората половина – като народен вожд и велик български Цар.

3. Той бе най-прославеният и голям българин, който удивително всестранно познаваше българската история и затова безгранично обичаше народа си и имаше непоколебима вяра в него. Той познаваше най-добре и всичките български красиви планини и плодородни поля. Надали има място или по-известен кът, планински връх, паметник, извор, пещера, езеро и пр. в нашето Отечество, които да не е посетил поне по няколко пъти през живота си. Ето защо, смело може да се каже, че сигурно няма друг българин като Него, който тъй всестранно да е запознат с хубостите и забележителностите на нашата бащиния. Затова Той тъй безгранично я обичаше и, още от ранни години до сетния си час, тъй неуморно и всеотдайно й служеше.

4. Той доказа делом, че обича България повече от себе си и от личното си спокойствие и щастие. Не се отказа от нея в най-страшните и трагични дни, които тя изживя в мрачната 1918 година, когато след една загубена грандиозна тригодишна война се люшкаше между смъртта и живота.

5. Всички помнят и знаят добре при какви страшни обстоятелства на 3 октомври 1918 година Той встъпи на българския престол и то с една безгранична вяра в скритите сили и качества на своя народ и в светлата, неизменна, щастлива пътеводна звезда като Цар на земята ни. Нима всички днес не схващат, че днешното си положение на първостепенна Балканска държава България дължи само Нему, защото когато Той се възцари на престола, тя беше отчаяна, слаба, почти унищожена след несполучливата Европейска война.

6. Той беше и най-добрият моряк, най-добрият железничар и техник, най-добрият стопановед, финансист и учен с голяма известност, поради което се числи като почетен доктор по разни дисциплини и в чужди научни институти, и особено, драги българи и българки, Той бе и най-големият стратег и дипломат. Затова и само затова, и благодарение на Неговите неизброимо много и недостижимо много качества, Той живееше между нас като истински светец и мъченик и скромен неуморен труженик за благото на народа.

7. В личния си живот Той беше достоен пример за подражание на всички ни: преди всичко идеален съпруг и баща, строго морален, дълбоко религиозен и богобоязлив човек, крайно милостив и състрадателен и пр., и пр. Неизброимо много бисерни качества, с които Всевишният като че ли нарочно го беше обдарил така щедро, та със силата на личния си пример и магнетизъм да може да измъкне народа ни от дълбоката пропаст, в която бе паднал след Европейската война.

И НАИСТИНА ТОЙ УСПЯ, БЛАГОДАРЕНИЕ НА ИЗВЪНРЕДНО ШИРОКАТА СИ ВСЕСТРАННА КУЛТУРА, НА СВОЕТО ЧЕЛИЧЕНО ЗДРАВЕ И НА СВОИТЕ ЛИЧНИ КАЧЕСТВА:

а/ да вдъхне вяра в почти отчаяния и отпаднал духом български народ в неговите светли бъднини и гордо да издигне челата ни, напук на всички ония малодушни българи, които искаха след тежкия Ньойски мирен договор България да се присъедини към тая или оная държава или пък да стане протекторат на някоя велика сила;

б/ да повдигне стопанския живот на страната чрез всевъзможни мероприятия, гъвкава трансформация и приспособяване на производството ни към пазарните нужди;

в/ бидейки сам отличен войскар и голям организатор, Той можа да възкреси почти унищожената българска войска и да я издигне отново на такава висота, че тя днес да представлява най-надеждният и сигурен страж на народните съдбини в критичните исторически дни, що преживяваме.

г/ най-сетне и най-важно – Той сполучи да постигне почти целокупното обединение на българския народ и то по чисто дипломатичен път, благодарение гениалния си дипломатически похват. Нима има някой да се съмнява, че народното ни обединение е почти негово лично дело?

Ето това Той успя да направи в своето четвъртвековно извънредно трудно, но много ползотворно и славно царуване. Предавайки Богу дух, Той спокойно е напуснал земния живот със съзнанието, че достойно е изпълнил великия си дълг към скъпата Родина. Много ще има тепърва да се говори и много ще се пише за този тъй скромен и в същото време тъй велик Цар, който никак не обичаше да се вдига шум около неговата личност, но който всецяло се беше отдал до себезабрава в неуморна служба на роду. Не е имало народно бедствие и нещастие, гдето Той пръв да не се е притичал в помощ на пострадалите, нито пък има българин, който да не го е виждал или познава. Той обичаше народа и народът Го обичаше безгранично и затова в делириум изпадаше, щом чуеше вест за някаква царска радост! Царската сватба и раждането на Престолонаследника ще оставят навеки неизгладими спомени в народната памет за великата всенародна радост, която в тези случаи бе обзела целокупния народ. Нима лесно ще се забравят неописуемо възторжените манифестации и весели шествия на народните маси, придошли в столицата от всички краища на България, които вървяха през двореца през тези радостни и тържествени дни, за да поздравят лично своя любим Цар и да Му изразят по най-очебиен начин голямата радост, що вълнува техните сърца? Да, паметните и неизгладими спомени за тези грандиозни тържества навеки ще останат дълбоко внедрени в народната свяст. Дълбока, почти непоносима, и навеки неизгладима ще остане народната печал за загубата на великия и вселюбим Цар и то в момент, когато народът се канеше вече целокупен и обединен, да отпразнува

Неговото 25-годишно царуване и особено затова, че Той не можа окончателно да довърши и затвърди своето най-велико и епохално дело – обединението – и да му се порадва.

Да! Велика и незаменима е загубата, що понасяме със смъртта на нашия вселюбим и извънредно даровит Цар, и всички с изумление днес се питаме – защо това стана тъкмо сега, когато най не трябваше да стане!?

Но, драги българки и българи, макар и човек с челичено здраве /защото Вие всички знаете, че Той никога не е боледувал/, макар че го обичахме и почитахме като светец помежду си, ние в своята целокупна общност не го улеснихме достатъчно в днешните трудни години, тъй като:

1. Измежду ни се намериха недостойни предатели и продажници, като Мацанкиев, Коста Тодоров и др., които често го нападаха от чуждите радиопредавателни станции и Му нанасяха какви ли не оскърбления и обиди. Смятам за грях пред светлата Му памет да ги споменавам, макар и накратко, понеже считам, че те бяха недостойни да го критикуват и да преценяват делата Му. А мислите ли, че всичко това Той понасяше без душевна мъка и без да се трови от яд?

2. Намериха се други, които като подкупени оръдия от чужди народи не един път се опитваха дори да Го убият. Нима всички не помним гнусното престъпление на Арабаконак! А атентатът в църквата "Света Неделя" не беше ли второто домогване, вторият етап от същия пъклен план!? Но Господ Го запази за българския народ, за да може да затвърди династията и ни дари Престолонаследник.

3. А гибелните партизански ежби, борби и превратите, които те докараха, както и истинските революционни комунистически борби около Лом, Фердинанд и пр. – нима мислите, че на много пъти не отровиха Неговата душа и не Го поставиха пред извънредно трудни задачи, за благополучното разрешение на които Той бе принуден неведнъж да изхабява колосална физическа и морална сила и енергия?

4. Какво да кажем за онези, които дори и в днешните най-съдбоносни времена, които изживяваме, заради пари са се предали и непрекъснато тровеха Неговата Царствена велика българска душа със своите мръсни и недостойни дела: палежи, грабежи, саботажи, убийства и пр., и пр.? С всичко това, без да му мислят много, тези родоотстъпници, които народът тъй несъзнателно търпеше в средата си, постепенно силно затрудняваха и едва ли не, бих казал дори, се стремяха окончателно да осуетят неговата миролюбива политика. Все повече и повече създаваха във външния свят и особено във враговете впечатлението, че държавата на Цар Борис III е разслабена, че в нея владеела анархия, че била готова за плячкосване и лесно заграбване. Поради това в много душмански радиопропаганди започнаха да се предявяват апетити за завоюване и разграбване на български земи и дори за пълното унищожение и заробване на България. И колкото Н. В. Царят се мъчеше да избегне войната чрез демонстриране на българското непоколебимо единение и сплотеност и чрез затвърдяване и показване страшната сила на българската войска, толкова тия продажници ставаха по-нахални и отидоха до там, че започнаха да се мъчат да проникнат и в последната, за да подкопаят и най-силната опора на неговата миролюбива политика – войската. А известна е старата поговорка: "АКО ИСКАШ МИР, ГОТВИ СЕ ЗА ВОЙНА", което

ще рече, че колкото един народ е по-сплотен, по-единен и по-готов за войната, толкова той е по-страшен за враговете, поради което те мъчно биха се решили да го нападнат и да нарушат спокойствието и мира му.

Да! Ето с какво много родоотстъпници систематично тровеха душата на този велик човек и с какво Го претоварихме, бих казал, за да не може да издържи тежкия товар. Кажете, не сме ли почти всички виновати за тъй ранната Му смърт!? Но бъдете уверени, че със своите хубави и бляскави дела Той така чародейно овладя сърцето и душата на целокупния обединен от Него български народ и така здраво заседна в народното съзнание, че нито смъртта, нито вековете ще могат да го изместят от там.

Ще преминат столетия, поколения след поколения ще се сменят, но великите дела и безсмъртните слова на знаменития ни Цар няма да умрат, затуй защото те ще се предават от уста на уста и от род в род, за да вдъхновяват, окуражават и подбуждат към още по-бляскави дела грядущите поколения. А Той толкова много остави след себе си за назидание, възпитание и поука, за вдъхновяване и импулс към безгранична, самоотвержна и неуморна работа за Родината, че хилядолетия ще преминат, но Неговото име, Неговите дела и Неговите назидателни слова ще пребъдат и нивга няма да се забравят. И затова, и да кажем и да не кажем – Бог да Го прости и вечна да бъде паметта Му, Тя пак ще бъде и пребъде вечна!…

Но сега свещен дълг ни налага горещо да помолим Всевишния като достойни поданици на достойния си Цар да прибере и всели духа Му по-близо в своите селения, за да може и там царствено да се застъпва и молитства Царя на Царете за благото и блогополучието на тъй обичаната от Него нашата майка България!

НА МОЛИТВА, ШАПКИ ДОЛУ!...

29 август 1943 година
гр. Велико Търново
11 часа

Атанас Стефанов – генерал-лейтенант
Командир на IV-та армия

№ 69

Р Е Ч Т А

на генерал – лайтенант Стефанов пред Великотърновското гражданство и войнство преди полагането на клетва за вярна служба на младия ни Цар Н. В. Симеон II

Драги търновки, търновци, офицери, подофицери, военни чиновници и войници!

От вчера, 28 август 1943 година, следствие всеизвестното стечение на обстоятелствата, досегашният ни вселюбим престолонаследник се възцари на преславния престол на българските царе под името Н. В. Цар Симеон II. Той бе честит, макар и при толкова трагична обстановка, да встъпи на престола на почти обединена от неговия велик Августейши баща Голяма България. Дано щастието му бъде вечен и неизменен спътник занапред и под закрилата на Всевишния и нежните грижи на своята Августейша майка, Нейно Величество Вселюбимата ни Царица

Йоана, да порасне, възмъжее и поеме браздите на управлението на напълно закръгленото ни и обединено Отечество; дано бъде честит в дълга мирна епоха след тази страшна световна война да посвети всичките си усилия за вътрешната уредба и всестранен възход на Отечеството, та по такъв начин да може да създаде нов златен век в историята на Третото Българско Царство.

В днешния много тъжен ден за Него, за българския царски дом и целия български народ, вярата в щастливата звезда на новия ни цар утешава и ободрява всички ни. Той е млад и неопитен още, но затова пък ние сме възрастни и здрави мъже, добре подготвени в своето дело. Ето защо, ако се сплотим още по-здраво около Неговата Царска Особа и закълнем, че и Нему ще служим тъй предано и безгранично самоотвержено, както до вчера служихме на Великия Му Баща, нека бъдем сигурни, че българската войска ще бъде пак тъй непобедима и страшна за враговете, както е била във всички времена! И нека днес, когато поетът се провиква:

“Вардар, Дунаве – шумете,
о, Балкани, Шар, Пирин
всички дружно поздравете
своя бъдещ властелин!”

и ние българските войскари, офицери, подофицери, военни чиновници и войници от все сърце и душа да Го поздравим и да Му пожелаем честито здраве и щастливи светли бъднини. Едновременно с това, по силата на чл. 11 от Българската Конституция, да Му дадем клетвен обет за честна и безгранично предана, вярна и самоотвержена служба!

ЗА ПОЛАГАНЕ СВЕЩЕНАТА КЛЕТВА, ВСИЧКИ НА КОЛЕНЕ!…

29 август 1943 година
град Велико Търново
11 часа и 30 минути

генерал-лейтенант Атанас Стефанов
Командир на IV-та Армия

№ 70

ТЕЛЕГРАМА

София. Двореца.
До Нейно Величество Царица Йоана.

Ваше Величество,

Покрусени от неизмеримо голямата загуба, която всички претърпяхме с тъй неочакваната преждевременна смърт на прелюбимия ни и навеки непрежалим Върховен Вожд, Н. В. Цар Борис III, всички чинове на Прикриваюшата армия, дълбоко скърбейки и проливайки сълзи, молят най-състрадателно Ваше Величество да благоволите и да приемете нашите най-дълбоки прочувствени съболезнования и страдания за понесената от Вас с нищо незаменима загуба в лицето на Вашия скъп Августейши съпруг, както и да ги предадете на Н. Ц. В. Княгиня Мария Луиза, тъй милите на всички ни Царски деца, заради преждевременната загуба на техния Августейши татко, и тъй също на Н. В. Княз Кирил и Н. Ц. В. Княгиня Евдокия заради загубата на техния всеобичан брат.

№…

31. VIII. 1943 г. Балкан
генерал-лейтенант Ат. Стефанов –
Командир на Прикриваюшия фронт

№ 71

ОБЛАСТНА СТОПАНСКА КАМАРА – ПЛЕВЕН

№ 3750, Плевен, 10 декември 1943 г.

До Господина
генерал – лейтенант
Атанас Стефанов
Плевен

Уважаеми господин генерал,

На 12 т. м., неделя, в 9 часа преди обяд в заседателната зала на Областната палата ще се открие първото редовно общо събрание на Камарата ни.

Чест ни е да Ви поканим да присъствате при откриването на тази първа редовна сесия на нашия институт. След събранието в 12 часа във Военния клуб ще бъде даден обяд на членовете на Камарата и на поканените гости.

Каним Ви да участвате също на обяда.

С почит
Председател: А. Ив. Железаров

№ 72

БЕЛЕЖНИК

/ 1941 – 1943 /

БЪЛГАРСКО РѢЧНО ПЛАВАНЕ
КАРТА ЗА БЕЗПЛАТНО ПѪТУВАНЕ
СЪ КОРАБИТѢ НА Б. Р. П.
I КЛАСЪ №158
По линията: Видинъ-Силистра и обратно
издадена на Генералъ-лейтенантъ АТАНАСЪ СТЕФАНОВЪ, командиръ на IV-а Армейска обл.
Важи Презъ 1943 год.
ПРИТЕЖАТЕЛЬ: ДИРЕКТОРЪ:

До Директора на Б. Р. П.

Драги Г-н Кунов,

Извънредно приятно бях изненадан за Гергьовден – бойния празник на нашата храбра войска – от прелюбезното Ви писмо и изпратената за Щаба ми безплатна карта за пътуване с корабите на Българско речно плаване по линията Русе – Видин.

Трогнат съм от сърце и Ви моля да приемете моите най-чистосърдечни и големи благодарности за вниманието, което оказвате към Щаба на оная голяма българска бойна единица, която опира по цялото протежение на нашия Дунав. Часовите по граничните постове, накацали по високия му български бряг, от сутрин до вечер тръпнат от национална гордост, като гледат импозантните силуети на корабите на Б. Р. П., окичени с народни знамена, да цепят с такава леснина мътните

води на великата река. Те виждат и се уверяват ежедневно със собствените си очи, че наистина няма по-големи, по-хубави и по-красиви от нашите параходи – от "Цар Борис III", от "Царица Йоана" и "Княз Симеон Търновски"!

…

73. Радиостанции на български език:

1. "Христо Ботев" – в 16 и 1/2 часа на къси вълни 25 и 31
   - в 22 и 10 мин. на къси вълни 31 и 41
2. "Станция на свободата" – 8 и 20 – 8 и 35 мин.
   - 19 и 30 – 19 и 45 мин.
3. "Васил Левски" – 19 и 15 – 19 и 25 мин.
4. "Обединена България" – 8, 13 и 20 и 30 часа – на къси вълни – 40.5
5. "Москва" – 21 и 30 часа на къси вълни.
6. "Рим" – 21 и 15 часа и 22 часа на средни вълни.

…

86. На 7 април 1943 година при престрелка с нелегални в Карловския Балкан бе убит редникът от летището в Карлово – Йордан Ламбев Докузов. Покойният бе докаран на 9 т. м. и погребан в родното му село Бръшлян, Плевенско с подобаващи военни почести. През нощта на 14 срещу 15 т. м. злосторници дошли с велосипеди, разровили гроба, извадили трупа от ковчега, съблекли му панталоните. Издевателствали над тялото му, като са го мушкали с нож, който е оставен край гроба. Изглежда, че злодеите не са местни хора…

№ 73

ДНЕВНИК

/ 11 ноември 1942 – 14 юли 1943 /

1 януари 1943 година – петък. Във Военния клуб към 23 часа и 45 минути всички офицери се събраха към средата на салона и аз произнесох слово за честитяване на новата година. Тъкмо навреме – 21 топовни изстрела разтърсиха земята. При влизането ми в салона един раздавач ми поднесе няколко телеграми, от които най-горната беше от Н. В. Царя…

6 януари – сряда. Бъдни вечер! В 20 часа трапезата в столовата беше сервирана тържествено с бяла покривка и разни видове ястия / постни /: орехи, сушени сливи, варена тиква, боб и пр. Запалих Великденската свещ от Иерусалим, в една кандилница пуснах хаджийски тамян и Кинчето прочете молитвата. След това Софийският владика Стефан по радиото произнесе слово и благослови трапезата между 20 и 15 и 20 и 30 часа. След това прикадихме всички стаи и седнахме на вечеря. След като вечеряхме, стояхме в топлата столова около радиото до 24 часа и слушахме хубавите Коледарски песни.

9 януари – събота. Сутринта отидох на Градинарски събор, молебен и други тържества в село Драганово… Започна се молебенът пред Паметника на убитите. След молебена говори на градинарите, от 10 села тук събрани, драгановският свещеник, после директорът. Поканиха и мен и аз им казах нещо за повелята на днешните времена… В 18 часа всички отидохме на представлението, което Плевенският областен театър даваше на открита сцена при прогимназията…

12 януари – вторник. В 21 часа бях в Митрополията. Там заварих седнали вече на трапезата дядо Владика, с когото се здрависахме най-сърдечно, също и с

останалите гости… Сервираха най-напред луканка и по няколко парчета пушено свинско, после по едно парче от варена кокошка, след това парче от варена патка, после по една малка свинска пържолка и по едно парче свинска наденичка. След това по две ябълки “Златна пармена” от Охрид, най-после кафе. Със студените закуски – бяло вино, а с топлите – червено вино. Преди да се поднесе кафето, дядо Владика даде на всяка дама по едно хубаво сръбърно кръстче с нежно сребърно синджирче. Всички дами веднага се декорираха и благодариха.

13 януари – събота. В 21 часа в София злодеец убил ген. Христо Луков. Бог да го прости!

20 февруари – събота. Днес 6-та бронеизтребителна дружина / Лом / произведе своето последно бойно упражнение в полето. И аз присъствах да видя подготовката им. Занятието бе двустранно, хората им добре подготвени.

22 февруари – понеделник. Преди пладне от 9 до 11 часа, събрах всички офицери и подофицери от 9-та бронеизтребителна дружина, говорих за задачите и ролята им в боя на тяхната част. Подканих ги към най-усърдна работа и подготовка, като им изтъкнах голямата несигурност, сред която живеем и която всеки момент може да ни изненада с война…

3 март – сряда. По случай 65-годишнината от Освобождението на България се отслужи панихида и молебен, на който присъства цялото чиновничество…

20 март – събота. В изпълнение на заповед от Щаба на войската-да прегледам и точно установя местата на укрепените места и бункерите, които тази година ще се работят на югоизточната ни граница – тази заран в 8 часа … тръгнах от Плевен за Елхово. В Ловеч се отбих в казармата да видя мобилизираните войници как са стъкмени и да им кажа няколко думи. След това продължих за Севлиево и Търново. След обяд от 13 и 1/2 до 15 и 1/2 часа направих преглед на 2/65 пехотна дружина, която се мобилизираше в Търново за Сърбия. Войниците не само бяха добре стъкмени, но и много стегнати. Хватките правят дружно като действащи войници. След като пропуснах дружината в церемониален марш, събрах всички офицери и до 18 часа им говорих за предстоящата работа в Сърбия и за изкуството да командват.

21 март – неделя. Тази заран в 7 часа тръгнах от Търново … за Елхово. Пристигнах точно в 12 часа по обяд на Прикриващия фронт. В 16 часа се събрахме в кабинета на полк. Рафаилов и изработихме плана за предстоящата ни работа от Свиленград до Бургас…

22 март – понеделник. В 8 часа тръгнахме с триосния автомобил на оглед и избиране места за бункерите в опорни дружинни места № 26, 27 и 28…

23 март – вторник. В 8 часа тръгнахме на оглед на другите опорни места № 29 и № 30. До 14 часа свършихме…

24 март – сряда. В 8 часа тръгнахме да определим местата на трите противотанкови железобетонни места при гара Свиленград и при село М. Градище…

25 март – четвъртък. В 7 часа тази сутрин … потеглихме за град Малко Търново. Преди обяд разгледахме укрепеното място № 31 при село Ст. Караджово. Всичкото време почти вървяхме през едрите букови гори на Странджа… В Малко Търново взехме коне от граничния участък и отидохме на височините северно от града да изберем места за бункери в укрепено място № 33.

26 март – петък… Отидохме на поста “Подофицер Ст. Добрев” на шосето за Лозенград. Този пост е посветен на името на един фалшив герой, подофицер от 24-ти пех. Черноморски полк, който уж взел турско знаме при Бунар – Хисар от турците при атаката им на 18 октомври 1912 година след пладне. А всъщност той го взе от ръцете на ефрейтора от моята рота Мухов Никола Николов от град Велико Търново. Хвана ме много яд, защото съчинили цяла история лъжлива, но здраве да е – истината ще си пробие път, когато и да е.
27 март – събота… потеглихме за Босна – укрепено място № 32. Като стигнахме там, качихме се на коне от конния взвод и обиколихме местата. От вр. Свети Илия, гдето има параклисче, се виждаше Бургаският залив и градът Бургас. Тук прелетяха цели облаци от косове и отиваха на север. Синчецът и минзухарът навсякъде бяха нацъфтели. Извадих си луковици да ги занеса на мама в Търново… След това се отправихме за 24-ти граничен участък във Факия, гдето работихме до 21 часа. Написах доклада си и наредих да се изпрати по един офицер от Елхово в София.
1 април – четвъртък. В 10 часа с влака потеглихме за град Лом, за да присъствам утре на бойната стрелба с 5-та бронеизтребителна дружина с 37 мм топчета. В 17 часа пристигнах в Лом и там заварих командира на 5-та пех. Дунавска дивизия полк. Серафимов.
2 април – петък. От 8 до 11 часа се произведе при село Сталийска махала бойна стрелба. Ние присъствахме с командира на 5-та дивизия. Стрелбата бе отлична: с по 1 снаряд бяха поразени 3 движещи се танка, а 4-ия – с 2. След обяд проверих мобилизационните планове и общото устройство на дружината. Всичко в ред.
3 април – събота… Министър Никола Захариев дошъл тази сутрин да приеме първите шлепове храни, изпратени от Германия – 50 милиона кг. На обяда той говори много хубаво…
29 април – четвъртък. В 8 и 1/2 часа се явих на Висшия военен съвет в Министерството на войната… Заседавахме до 13 часа и от 15 до 22 часа.
30 април – петък. Заседавахме във Висшия военен съвет от 8 и 1/2 до 14 и 1/2 часа, а след пладне от 16 и 1/2 до 20 и 1/2 часа. След като ни разпуснаха, поканих командирите на дивизии – полк. Серафимов, полк. Янчев и полк. Боев в бирхале “София” на аперитив…
1 май – събота… заседавахме от 8 и 1/2 до 14 часа преди пладне и от 16 до 21 часа.

В 19 часа дойде Н. В. Царят и изслуша заключителното слово на Министъра на войната. След това и Той ни каза да се стягаме, защото, ако Всевишният е предопределил още един път да държим боен изпит, трябва бляскаво да го издържим, защото среден път няма. Сега е въпрос да бъдем или да не бъдем…

Министърът каза на ген. Айрянов утре да ми се даде един аероплан, за да си отида в Плевен по-скоро и се готвя за тръгване на юг. Каза му също, като пристигне, първият команден аероплан “Фюзелер Щорх” от Германия да се изпрати на мен, а вторият – на ген. Николов…
4 май – вторник…тръгнахме по шосето Ловеч – Севлиево за Габрово, макар че нощес докарали един убит стражар при престрелка с комунистите около Троян…Видях, че с камион се завръщат войници. Отбих се в полка и разбрах, че нощес ходили да гонят комунисти около Кормянско. Ние бяхме минали вече оттам. Отбих се в щаба на 9-ти артилерийски полк. Командирът на полка беше събрал всички офицери по този повод…

12 май – сряда…в Елхово се срещнах с досегашния началник на Прикриващия фронт. Той ми даде осветление по всичко по-важно при сдаването. След това донесох, че съм приел от него. В 20 часа пристигнах в Симеоновград.
16 май – неделя… В 17 и 1/2 часа… отидохме в град Харманли да проверя 12-та етапна армейска болница и я видя как се е настанила и устроила. Всички лекари, аптекари и милосърдни сестри бяха на местата си. Имаше 53 болни…
26 май – сряда. В 8 часа всички командири на армии: 1-а – ген. Наков, 2-а – ген. Марков, 3-а – ген. Н. Стойчев, 4-а – ген. Стефанов, 5-а – ген. Бойдев и 6-и окупационен корпус – ген. Асен Николов със своите Началници на щабове и Началник снабдителни секции се явихме във Военната академия на стратегически задачи. След като Министърът на войната, ген. Михов Никола, ни каза по няколко думи, отидохме по стаите си и дадоха заданието. Работихме до 12 и 1/2 часа…В 14 и 1/2 часа започнахме докладите си. Пръв докладваше Началник щаба, после Командирът на армията и най-после Началникът на снабдителната секция. Армиите докладваха по ред. Всяка армия, след като завърши доклада си, оставаше в стаята, както свидетелите в съда, да слуша докладите на следующите. Само ние нищо не чухме, понеже влязохме последни. След като и четирите щаба докладвахме, но само началник щабовете и командирите, даде се почивка за вечеря. След вечерята докладваха снабдителните секции на четирите армии. Започна червената страна да докладва…
27 май – четвъртък. Днес целия ден имахме стратегическа военна игра във Военната академия – продължение на вчерашната. Сутринта работихме от 9 до 13 часа, после обяд …от 15 часа доклад. Днес пръв докладвах аз. Присъства на докладите на всички командири на армии и Н. В. Царят, който след това си отиде, а ние имахме почивка от 1 час… С нов ход продължихме до 22 часа, като завършихме I-та игра…
29 май – събота. До 11 часа приключихме задачите…След обяд от 15 до 17 часа имахме беседа от полк. Г. Николов за кръговата отбрана…
30 май – неделя. От 9 и 1/2 до 11 и 1/2 часа имахме разбор на военната игра от господин Военния министър. Разборът беше сбит и много поучителен. От него стана ясно, че всичките решения, които взех, както и всички планове от моя щаб са били най-правилни и хубави. На разбора присъстваше и Н. В. Царят. След разбора с полк. Казанджиев отидохме по моя покана в “Торино” на ул. “Леге” на аперитив. Аз му благодарих за ценното сътрудничество при играта…
31 май – понеделник… Днес предадоха по радиото, че и четвъртият конспиратор в София е убит…
9 юни – сряда… После продължихме към Деде Агач, по-точно в 12 часа се отбихме и разгледахме Макри и маслиновите му гори. То е кацнало на висок живописен бряг. Морето под него е тихо като огледало, а Самотраки като

На брега на Бяло море, Макри, 1943 год.

дивен колос на 58 км южно, високо се издига в синьото небе и оглежда снагата си в това исполинско огледало. Всичко е тъй хубаво, че мъчно човек се отделя. В Макри има само гърци. Има и голям минерален извор… След обяда с колата право на бивака на 22-ри Тракийски полк. От 16 до 20 часа направих инспекторски преглед, прегледах стана на войниците и тяхната храна. Няколко войника се оплакаха, че чорбата им била рядка, а други, че хлябът им бил малко. После говорих 1 и 1/2 часа пред полка…В 20 и 1/2 часа се върнах в Деде Агач и се настаних в хотел "Велика България".

10 юни – четвъртък… в село Голям Дервент прегледах 11-та тежкокартечна дивизионна дружина и 22-ри граничен участък. После говорих на войниците 1 час и отидохме на вечеря. В това време полумесечината заливаше със своята тъжна меланхолична светлина, а бухалът и чухалът се обаждаха и придаваха съвсем зловещ характер на картината. Човек неволно се пренася толкова назад и му става тежко и трудно, че българското племе е преживявало толкова трагедии и теглила. Неволно отправя мисълта си към Всевишния да се помоли поне този път да го запази и избави от подобни изпитания…

13 юни – неделя…В Свиленград разгледахме копринената фабрика, после отидохме на позицията при село Димитровче, разгледахме един бункер на Алтън тепе и подземно укритие за един взвод войници. Видяхме окопите и телените мрежи… Тръгнахме за Курт кале на Беш тепе Дак, обаче още в Мезек се мръкна и затова ги заведох да разгледат само Тракийската гробница при село Мезек… В Тракийската гробница влязохме и с кибрит я осветявахме…

22 юни – вторник… Днес се навършват точно 2 години, откак Германия е във война с Русия. Тогава бяха най-бурните боеве, а сега е тъй тихо, че от 3 дни за Руския фронт нищо не се съобщава. Дали това не е затишие пред буря? Ще видим в скоро време!!…

23 юни – сряда. В 7 часа тръгнахме с адютанта от Симеоновград през Харманли, Любимец за село Сива река. Там бяха построени двете дружини от 9-ти пехотен полк и две отделения от 3-ти артилерийски полк за инспекторски преглед. Прегледах ги, говорих на войниците, минаха церемониален марш…

27 юни – неделя. Тази вечер пристигнаха командирите на дивизиите за военна игра при Щаба на Прикриващата армия в Симеоновград…

Подготовка на военна игра, 1943 год.

29 юни – вторник…В 8 часа започнахме работата. В 9 часа, както бях в кабинета си и мислех по тактическите задачи, влиза адютантът и ми доложи, че самолетът "Фюзелер Щорх", който бе изписан от Германия за мен, за командира на 4-та армия, пристигнал. Хайрлия дано е тази вест и дано на крилете си този щърк да донесе само щастие, слава и победа за 4-та армия!!!

10 юли – събота. В 7 часа тръгнахме от Елхово и в 9 часа бяхме на стана на 1/18 пехотна дружина, северно от Факия. Там беше целият полк. Прегледах полка, говорих 1 час, после церемониален марш. И този полк се представи отлично както другите.
11 юли – неделя…В 18 часа отидохме да проверим летището на 1 км от Малко Търново и оттам право в град Бургас…
13 юли – вторник… През Мезек отидохме на Курт кале, гдето разгледахме паметника, въздигнат в памет на първите 14 убити от полка на 5 октомври 1912 година при атаката и завладяването на Курт кале…
14 юли – сряда. Летение 100… Оттам завиваме с "Щорха" към стана на 25-ти пехотен Драгомански полк при село Ново Медово и започнахме да се спущаме от 1500 м на 1000 м. Станът е отлично маскиран. Чак като дойдохме над него, го видяхме. После завихме на юг – над билото Келебек, гдето ни подхвърли възходящо течение от Калайджи дере… След това всички около вършачката оставиха работата и се натрупаха около самолета. От всички улици на градчето хукнаха деца, жени, мъже, мало и голямо тичаше да види кацналата птица. Зер тук никой не знаеше, че тя ще стои тук до петък заранта. Много от мъжете и жените идваха при мен, най-любезно се ръкуваха и ме поздравяваха с "добре дошъл". Някои разправяха възторжено, че досега даже и на летище Мести аероплан не е кацал. Гърците правели летище, но не кацали, а ето че българите оня ден изравниха какво да е едно летище и почнаха да кацат. Пожелах им дано вечно да остане българско и все така български орли да го спохождат… После поехме нагоре по новия път за връх Шапка и минахме през развалините на голямото българско село Сечанлъка. Там имаше един надпис: "Село Сечанлъка е било чисто българско село с 700 къщи и 3 500 жители. Поминък скотовъдство с около 120 000 овце и кози. Изгорено до основи през месец септември 1913 година след тримесечна обсада при героична защита от населението"… На една каменна плоча някой войник е написал: "Ура! Да живее Велика и Обединена България!" Това голямо и богато българско село е кацнало на билото на най-южния рид на Родопи, които доминират над полето на юг… Сега стърчат неми каменните зидове на изгорелите сгради и точно към средата на развалините сред диви пущинаци и храсти стърчат високите каменни стени на църквата на селото. След всичко видяно, което навява в душата толкова тъжни спомени за страшните времена и борби за българското племе, ние продължихме за позицията…

№ 74
ДНЕВНИК
/ 15 юли 1943 – 6 септември 1943 /

15 юли – четвъртък.

В 7 часа тази сутрин, след като бяхме обиколили стана на 11-а тежкокартечна дружина, който сега е отлично маскиран и устроен, ние потеглихме за село Малък Дервент. Оттам взехме командира на 42-ри пех. полк полковник Игнат Кандев и продължихме за село Бабалар. От селото нагоре към височината Коджа Еле, от масива Папазлъка на Кара-Даг югоизточно от Крумовград – с коне. До 14 часа аз прегледах и точно установих местата на всички бункери и една наблюдателница. След това пеш слязохме надолу към Бабалар. Там се качихме на

колата и право в село Малък Дервент, дето обядвахме в стола на 42-ри пех. полк. В 15 часа оставихме полк. Кандев и продължихме през Голям Дервент, Съгалъка, Ново Редово, Козлу Кебир за Топчи хане. В Топчи хане щом стигнахме, аз приготвих писмото и доклада си до Щаба на войската…След вечеря заедно с полк. Бакърджиев бяхме поканени на кафе и сладко от хазаина и приказвахме до 24 часа. Радев не дойде, понеже беше се много изморил от днешното скитане с кола и коне по планината, и отиде да спи. В 24 часа се разделихме за почивка.

16 юли – петък. 101-то ми летение.

В 4 часа се събудих и станах. Отвън вееше доста силен вятър. Ясно беше, че няма да идем до Макри да се къпем в Бяло море, както снощи говорихме, защото беше студено. Видях се с Георги и ме покани да му видя булката и къщата. Разправи ми, че до преди моето идване на 8 юли в Исличи, никой не го зачитал за човек и не му давали тази къща, макар че е построена от някакъв грък върху бащиното му място…Без да ги моля, ме поканиха да вляза в къщата. "Сега, както виждаш, я чистим, измазваме и скоро ще се настаним в нея." Когато отидохме с колата на летището, там бяха много офицери, войници, кметът, кметицата и много народ. Казах на пилота, ст. подофицер Димитър Цанков от София, да възвие назад и се спусне на 50 метра, за да се сбогуваме. Минавайки над плаца, всички махаха кърпите си и ми пожелаваха добър път. Ние бързо се възвихме на югоизток и минавайки над южния край на Калайджи дере, скоро прелетяхме гребена, който отделя котловината на последното село от живописната долина на гара Кирка. Вятърът е твърде силен и едвам пълзим на югоизток!… Наближаваме село Дервент и гара Бадома. Бяло море, огряно от лъчите на утринното слънце, като разтопено злато лъщи. Силно ме изкушаваха красивият Деде Агач и гигантът Самотраки да отида до тях, но поради насрещния вятър имаше опасност да не стигне бензинът, затова се въздържах и от Дервент възвих на север към Доган Хисар, връх Шапка и Шило… Имаше моменти над връх Шапка, когато човек можеше да помисли, че стоим на едно място във въздуха. Източно едва се забелязва с просто око отлично маскираният стан на 11-а тежкокартечна дружина. И докато разглеждат стана, ето че самолетът ни отнесъл към село Малък Дервент западно. Летим и се борим с бурята. Продължаваме към Ивайловград, който едва се забелязва да се гуши в полите на един баир. Личат много добре казармите и полицейското здание. В 8 часа и 6 минути прелитаме точно над града, а 3 – 4 войника от един пост бързо се събраха и почнаха да ни наблюдават с бинокъл. Добре че ни познаха и не ни откриха огън, защото нямахме никакво средство да се означим, че сме свои. Северно от града се вижда много хубаво един голям бял окоп против танкове. Летим вече към Курт-кале, вятърът не ни пречи толкова, а като че ли поотслабна. В

Изпращане на ген. Стефанов, 1943 год.

8 часа и 17 минути сме точно над паметника на Курт-кале. Правим кръг над село Любимец на 500 метра височина и продължаваме над река Марица към Харманли. В 8 часа и 36 минути ние сме между село Българин и град Харманли над Марица и виждаме нашите курсисти да правят упражненията си до гара Харманли за близка борба против бойни коли.

Продължаваме към Симеоновград… и точно в 8 часа и 50 минути кацаме благополучно…

18 юли – неделя.

Преди обяд ходих на черква. След това у дядови, дето видях дядо, Драга, Тошо и Петър. После във Военния клуб се видяхме с ген. Янчев. Той ми разправи за страшното наводнение в село Златарица. След това обядвах у дома и в 16 часа с леката кола, шофьора, ефрейтор Георги Стоянов, и редника Славчо Димитров от Скопие, с два картечни пистолета продължихме през Севлиево и Ловеч за Плевен, дето пристигнахме в 18 часа и 45 минути. След това излязох на разходка…

26 юли – понеделник.

Преди пладне в града ме видя запасният майор Стефан Николов от моя випуск и ме попита вярно ли е, че Мусолини си подал оставката. Казах му, че не вярвам, сигурно това е пуснато от англо-американците. След пладне чух от Петър Константинов, Петър х. Николов и дядо, че днес радио "София" предало, че Мусолини поради тежка болест си подал оставката и го заместил маршал Бадолио. Дончо Смилов също ми каза тази новина, но той е голям песимист и вижда в това началото на края на фашизма. Нещо повече, той вижда в това даже и излизането на Италия от войната. Казах му, че не е прав и че победата непременно е наша.

27 юли – вторник.

Изясни се положението, че италианците ще се бият упорито, както и досега. Народът започна да се успокоява…

28 юли – четвъртък.

… В 14 и 1/2 часа тръгнахме на път за фронта през Дряново, Царева ливада, Габрово, Казанлък, Стара Загора, Симеоновград, дето пристигнах в 21 часа. Минавайки през Габрово, аз се отбих при инж. Борис Хаджиев. Той беше в София, а в къщи бе Маргарита, майка й и Ива. Посрещнаха ме много радушно и настойчиво искаха да продължа утре за фронта. Извиних се и в 17 часа тръгнах, защото днес ми изтича отпуската и е невъзможно да закъснявам. Минавайки покрай спасителния дом на превала "Св. Никола", видях около 30 – 40 полицаи с 3 автомобила. Те ме спряха и запитаха къде отивам. Казах им "На фронта". Те били пристигнали преди малко от Стара Загора, за да преследват група комунисти, които се появили в Казанлъшкия балкан.

В 21 часа пристигнах в Симеоновград и веднага на вечеря, дето дойдоха полк. Казанджиев, полк. Георгиев и други и ми докладваха, че нищо особено няма.

30 юли – петък. "Св. Марина"

Днес точно 6 години се навършиха, откак се помина баща ми. Бог да го прости!

1 август – неделя. 102 летение.

От 9 до 10 часа бях на църква. В 7 часа полк. Казанджиев замина в 20-дневен отпуск и ще си дойде на 20 август… Когато наближихме летище Колю Ганчево, видяхме вдясно над облаците, на около 2000 метра височина да летят 5

големи читиримоторни аероплана. В щаба на летището Рогев ни докладва, че тези 5 аероплана дошли от Румъния, дето са нападнали между 12 и 13 часа петролните извори, след което се спуснали през Дунава на юг към Горна Оряховица и Търново. При село Къпиново хвърлили 3 бомби, но паднали в нивята. Няколко запалителни бомби хвърлили и около село Дрента и тогава се спуснали южно от Стара планина към Стара Загора. Тук обаче им открили огън и те бързо тръгнали на югоизток. Минали на 3 – 4 км източно от летището Колю Ганчево, след това над Дервишка могила и се спуснали към Одрин, Мала Азия и оттам право към остров Кипър. Турците веднага им открили огън с тежки картечници.

В 16 часа се подаде “отбой” от въздушната тревога. Рогев веднага нареди да се изкара неговият черен самолет “Чайка”. Качихме се в самолета и точно в 16 часа и 25 минути се отлепихме от земята и се понесохме право на изток. Имаше силен срещуположен вятър. Скоро навлязохме в облаци, които ръмяха. Друсаше страшно. Лявата металическа врата на самолета се отвори от силата на вятъра, откърти се от пантите и полетя във въздуха. Добре че мина под опашката на самолета и не се удари никъде в нея да спука платното й! Ако това беше станало, не зная какво щеше да става… Гледам картата, ориентирам се и виждам източно от Манастирските възвишения, които са вдясно от нас, град Елхово. Посочвам го на Рогев и едва сега той видя, че е държал погрешен курс и зави с лявото рамо. Скоро минаваме над Тунджа, която като лъскава змия се вие сред обработеното като килим Елховско поле, засято главно с ориз. Ето ни над град Елхово! Долу на площада е почерняло от народ, който ни поздравява… Кацнахме в 17 часа и 10 минути = 45 мин. летене. Веднага с автомобила генерал Серафимов и генерал Ал. Пенев дойдоха при нас. Пристигайки с леката кола на 5-а дивизия на площада, аз поздравих войниците и бранниците и започна на открито самата забава. Тя трая до 21 часа при великолепна програма. След това отидохме на вечеря в двора на интендантската дружина съвместно с гостите от Русе, дето при най-весело настоение, хуморески и песни продължихме забавата до среднощ…

Посрещане на ген. Стефанов на Прикриващия фронт, 1943 год.

3 август – вторник.

… Аз се отправих за летище Колю Ганчево, за да разбера от Рогев дали оня ден нашите авиатори пак са се крили и окепазили. Радио София съобщи, че 52 самолета били свалени в Румъния от румънски и германски авиатори и 8 кацнали в Турция. Като стигнах там обаче, Рогев ми се похвали, че били свалени 4 летящи крепости от наши те авиатори:

1. подпоручик Стоянов свалил една летяща крепост при Сливница.
2. подпоручик Бочев при връх Ком – запалена.
3. подпоручик Бонев при Скопие.
4. подпоручик Петров при Ниш.

Същият каза, че били заловени 8 авиатора – канадци; вчера ги разпитвали във Военното министерство. Тази новина веднага проясни настроението ми. Искаше ми се да литна и отида при тези момчета, да ги намеря и лично поздравя. Понеже всички са от ловджийския полк на подполк. В. Вълков в Марно поле, подирих го да му изкажа възторга си, обаче го нямаше на летището. Подирих Ножарова – и него го нямаше. Тогава казах на Рогев да се приготви и тръгва с мене в Симеоновград, за да пием наздравица за славната победа на нашите авиатори. Той се съгласи и точно в 11 и 1/2 часа пристигнахме в стола. Веднага казах да се приготвят на масата 5 – 6 бутилки червено вино. Когато наляха виното, станах и казах, че съм абсолютно щастлив да пием за славната победа на нашите авиатори, които със своите "комарчета" свалиха "хвърчащи крепости". Пожелах им нови лаври и победи, на цялата войска и на любимия ни Цар! След това Рогев отговори и се свърши официалната част…

4 август – сряда. 104-ото ми летение.

… След това се качих в самолета, подпалиха много лесно мотора и точно в 7 часа и 10 минути се отлепихме от земята. Скоро прелетяхме над Марица и оризищата на Симеоновград, водата в които блещукаше, огряна от слънцето. Издигнахме се на 600 – 700 метра и взехме прав курс за стана на 18-ти пех. полк в гората 3 км югоизточно от село Сливово. Занизаха се под нас едно след друго хубави, гиздави български села, в дворовете на които ясно се виждаха харманите с по 1 – 2 дикани или с коне…

Още като прелитахме край Елхово, далеч на 10 км на изток се виждаше един голям пушек. Като го наближихме, видях с бинокъла, че това са полските военни фурни при село Болярово. А щом прелетяхме Сливово, видя се станът на 18-ти пех. полк в гората, понеже всички бараки са покрити с платнища и не са маскирани. Скоро стигаме стана… От всички страни народът заприижда и отиваше да види аероплана. Пристигаме в стола на стана. Бранничките още закусваха. Сервираха и на мен чай със сирене и за хатър трябваше да закуся. Тук се видях с г-жа Обойска от Русенската дивическа гимназия, г-ца Друмка Йорданова от Русенската прогимназия, г-н Каравелов, артисти от Русенския театър и пр. Полкът се строи и ние отидохме при него. Поздравих частите и седнахме срещу импровизираната сцена. В 9 часа започна забавата с първия стих на "Жив е той, жив е, там на Балкана". Всички запяха. Следва реч на Йосифов, декламации. Игра се седянка, на която вземат участие и отпускари войници, които утре си отиват, после хуморески, пак хорови песни и пр., и пр. – цели 4 часа. Създаде се извънредно голямо настроение. Накрая аз закрих с подходяща реч и съобщих, че оня ден нашата славна авиация е свалила 4

"хвърчащи крепости" със своите малки "комарчета". Казах им, че съм дошъл с аероплана тази заран именно да ги зарадвам с тази новина и взема участие в тяхното празненство! След това ура! За възкръсването на България и Царя! Трепереше гората на Странджа. Забавата завърши с кръшни български хора на поляната сред гората, които продължиха до 15 и 1/2 часа. В 16 часа се фотографирахме и тогава всички бранници пожелаха да видят самолета и да ме изпратят. Качиха се на колите и право на площадката при самолета, около който имаше много селяни и селянки, дошли от околните села да го видят. Подпалиха мотора и ние заехме позиция за излитане…

8 август – неделя.

Разхождайки се из град Ямбол тази вечер, видях инж. Иванов и госпожата и ги поканих на чаша бира в бирария "Централ". Там стояхме до 24 часа. Платих 132 лева. Разделяйки се, госпожата ме покани утре вечер на варена царевица у тях…

10 август – вторник.

Тази сутрин станах в 4 и 1/2 часа, макар че легнах в 1 часа, защото трябваше да се приготвя в 6 часа за тръгване към Ивайловград…Тук веднага ми се представи домакинът на полка, подполк. Лазаров, който като заместник-командир на полка бе написал оперативната заповед за отбраната на полковото учение в отлична и напълно издържана форма. След малко дойде и командирът на полка подполк. Начев. Отидохме на позицията да ми се докладва как е организирана отбраната, огънят и пр. От доклада на място останах възхитен. До 13 часа обиколихме Франк колиби, Белия камък и Чаловене, а за след пладне останаха Сагъмлъка и Голям Голаш. В 13 и 1/2 часа обядвахме заедно с всички офицери в клуба. В 14 и 1/2 часа взехме сбогом и отново на мястото на полковия резерв – Голаш и на батареята – Салъмлъка. Тук командирът докладва начина на действие при отбраната. В 16 часа го освободих и тръгнахме за Любимец. В 18 и 1/2 часа пристигнахме там. Командирът на 2-ра дивизия полк. Попбожилов ми доложи, че всички са в салона на киното, дето трупата на г-н Пенчев току-що започва своето представление. Влязохме и до 20 часа всичко свърши. Трупата, мобилизирана от Щаба на войската, има за шеф стария гимнастик Пенчев. Всички са отлично подготвени, вдъхновено изпълняват ролите си и повишиха настроението на войниците. След това се събрахме в училище "Захари Стоянов" и в същата столова, дето бях 1940 – 1941 година, вечеряхме. Тук бяха и артистите. След вечеря – песни и игри. След това си тръгнахме и в 1 и 1/2 часа се прибрахме в къщи. От 23 до 24 часа имаше тревога.

13 август – петък.

С днешната поща получих от Щаба на войската писмо № V – 687 от 12 август, лично поверително, с което се изпраща за сведение "Изложението: американските въздушни нападения над румънските петролни области и свързаното с него прелитане над наша територия на 1 август 1943 година". По интересното е следното:

ЦЕЛ: Американците били добре осведомени, че успешният десант в Сицилия повдига до голяма степен духа и настроението на англо-саксонските приятели в Балканските страни. Непридвиденото затягане на борбата обаче, започнало да се отразява зле върху тези среди, което не било от интерес за войната. Това наложило да се предприеме някаква внушително действие, което по безспорен начин да покаже на всички военната мощ на американските въздушни сили и

докъде се простира “дългата ръка на Америка”. При сегашната военна обстановка се намерило, че тази цел най-добре би се достигнала с еднодневно въздушно нападение над румънската петролна област Къмпина – Плоещ с всички разполагаеми въздушни американски сили, за да видят внушителната й сила всички балкански народи. Трябвало да се хвърлят 500 тона бомби само над петролните рафинерии, за да се нанесе страшен удар на германското петролно снабдяване. Задачата трябвало да се изпълни от американската въздушна дивизия за далечни въздушни нападения от летище Бенгази. Тя по щат имала 230 летящи крепости “Либърейтър”, обаче 40 били свалени в Италия, 10 имало на поправка и затова налице имало 180. От 20 юли до 1 август – подготовка. На 1 август в 7 часа всички се строили пред своите самолети на летище Бенгази и им било казано следното: “Днес в 8 часа излитаме със задача да бомбардираме румънската петролна област с главен обект само петролните рафинерии”. Избран бил следният път: Бенгази, остров Корфу, Преспанската езерна област, Скопие, Крайова, Плоещ. Този път бил проучен по картата и по местности чрез предварителни нощни летения. Главни ориентировъчни точки били: остров Корфу, езерата Преспанско, Охридско и Костурско.

Дивизията излетяла в състав около 180 самолета в три самолетни вълни. В челния въздушен път излетял и Щабът на въздушната дивизия. Летенето над Средиземно море се развивало нормално и без инциденти до Корфу. По-нататък строят на дивизията се доста разбъркал при прелитането над Пинд планина, където въздушните течения били силни, а и облачността доста гъста. Над езерата дивизията набързо се възстановила, а при прелитането над Балкана отново се разстроила, минала Дунава разпръсната и едва към Крайова се подвела в известен ред. Не можала да се яви над обекта планосъобразно, понеже я посрещнали 50 германски ловджийски самолета, подпалили доста хвърчащи крепости. Все пак останалите продължили и между 14 и 15 часа започнали бомбардировката на обекта. Някои самолети хвърлили бомбите си от 150 метра, а други се върнали и не стигнали до обекта, затова резултатът бил “средна хубост”.

Завръщането станало безредно, панически, защото при бомбардирането над петролните рафинерии били свалени доста самолети, а други получили чувствителни повреди и се върнали назад без команда или строй. Дивизията още в Румъния се разпиляла и поела по различни посоки, избрани по инициатива от по-малки командири и според желание и възможности да се избегне по-скоро “опасното пространство”. Изглежда връзката е била повредена в командирския самолет и затова всеки действал по свое усмотрение. Мнозина объркали посоката дотолкова, че никой не знаел де е и никой не видял кога на връщане е преминал над Дунава. Мнозина се изплашили, че няма да им стигне бензинът до Африка. Много от самолетите при бягането си хвърлили всички останали бомби, а за да се облекчат и увеличат скоростта си, хвърлили оръжието си, патроните си, личния си багаж и пр. Затова целият път на позорното им бягство е осеян с трофеи. Според мнението на пленените летци много самолети сигурно са паднали из морето, защото бензинът не им е стигнал. При това бягство американците изхвърлили много бомби и трофеи… Свалени са 4 американски хвърчащи крепости над наша територия от нашите безумно смели ловджии:

а/ При село Гоиндели, Царибродско, атакуван с изненада от наш изтребител откъм опашката, самолетът се запалва и изгаря. От екипажа 6 души изгорели живи, 2 паднали с неразтворени парашути и се убили и 1 жив, леко обгорен.
б/ Втори самолет пада в село Суха морава на 5 км от Владишки хан. Атакувал го е отдолу наш изтребител. Заловени са 4 здрави, 2 ранени, а 4 са в неизвестност.
в/ Трети самолет е паднал до махала Кокарци, Трънско. Всички изгорели.
г/ Четвърти – до махала Каракаш, Трънско, 3 заловени живи и 6 запалени.

Петролната област е била засегната със слаб успех, ударени са били 5 рафинерии и гара Плоещ. След 7 дни те ще възобновят производството си 75%. Досега се знае, че в Румъния са свалени 56 самолета, в Турция са кацнали 8 и у нас свалени = 68. Според пленниците 10% от самолетите са кацнали из морето по липса на бензин, затова вероятно загубите са 86 самолета = 48 % от състава.

Тази въздушна операция не можа да даде очаквания ефект. Англофилите се отчаяха! Районът на действие = 13 часа или около 2500 км път. Максимална скорост с пълен товар 180 км/час. Бензинът бил разпределен в опасващи бронирани тръби равномерно по целия самолет и затова лесно се запалват, ако една бъде засегната. Всички летци, 4 ефрейтора + 5 подофицера във всеки самолет, са удивително прости. Нищо не знаят за Румъния и България. За България знаели, че столицата е София и затова, като паднали до едно село, единият попитал хората това да не е София. Много мразели японците и съжаляват, че ги пратили срещу Европа. От избухналата паника над Румъния, както и от признанието на всички стрелци, че ги било страх от нашите и германски ловджии, се вижда, че нямат дух. Тръгнали са от авантюризъм в тази акция. Положението си на военнопленници приемат с радост, защото войната за тях се свършила. Никой от здравите летци, кацнали на земята, не е направил какъвто и да било опит с оръжие в ръка да се спаси от плен.
15 август – неделя.

Днес след обяд реших да отида до село Бяла Левка, за да видя как отива поправката на съборения мост от голямото наводнение през юни. Сега мостът е почти изкаран и след 3 – 4 дена ще бъде готов. На връщане при Антипия тепе разгледахме бункер и едно скривалище с 3 входа. Оттам – направо в Симеоновград за 13 – 15 минути. Всичко 130 км отиване и връщане за 2 и 1/2 часа.
16 август – понеделник.

Германският разузнавач от Харманли – запасният майор Хубер каза, че в събота срещу неделя през нощта около 200 българи парашутисти, идещи от Русия, по погрешка били спуснати при Одрин, вместо в България. Досега турците заловили 190 души от тях. Болшевиките ги изпратили за саботажи и убийства, но ето че и Бог не им помага!… До вечерта се изясни, че били само 2 и ги заловили. Те били откарани в Цариград.
19 август – четвъртък. Преображение Господне. 106, 107 и 108 летение.

…Навсякъде из полето сред тютюните, ранобудни българки берат тютюнева шума по хладината, докато не е напекло слънцето. Минахме над село Бисер, Сива река и все нагоре, ето че прехвърлихме билото на Беш тепе Даг, точно над връх Кара-тепе, източно от Курт кале. На юг твърде голяма омара, която в далечината се обръща и в облаци. Вятърът се усили и започна да подрусва. Ето ни над Арда и красивия мост над нея южно от село Камилски дол. Прелитаме над височините

западно от Ивайловград, който, по всичко се вижда още спи, по улиците му никакво движение. В село Бисер, Любимец, Сива река, Деве дере се виждат доста много хармани и на места даже бяха сварили да претръскват. На други обикалят с диканите или гонят конете из харманите, а някъде по-мързеливите едва сега насаждат харманите си. Всичко това ме пренесе в далечното минало, когато и ние имахме харман в Миндя. Мисля си как ставахме рано, как нашите се изморяваха от безсъние, та да се овършее харманът преди да е напекло слънцето, за да се запазят биволите. Тук, изглежда, не държат сметка за тези работи, затова оня ден в село Левски по обяд, в най-големия пек, 2 вола умряха в хомота на диканята от слънчев удар. Същият ден умряла от слънчев удар и една булка, ми разправи моят хазаин д-р Тоньо Митев, когото извикали за помощ в селото. Той ходил с автомобила си, но не можал да я спаси. Тези мисли докато заемаха ума ми, ето че неусетно преминах село Мандрица, после над Голям Дервент и пристигнахме западно от връх Шило. В това време гледаме силен вятър да отвява гъсти бели облаци от района източно от билото Шило и Шапка. Те бързо се стопяват и загубват, като че ли невидима ламя ги изяжда. Една могъща възходяща въздушна вълна ни подхвърли силно нагоре. Много облаци, бели и черни, изпълваха планинските долини. Гонени от силния вятър, те като луди бягаха по планинските била и върхове все в западна посока. Дивна и ненагледно красива картина, сред която лекият "Щъркел" лети и се олюлява от силния вятър. Марица не се вижда от облаци… Краят на величествено големия облак лудо приближава към нас и като че ли влачи след себе си пръснати из въздушния простор бели като памук облачета, вързани към него с невидими синджири. Между тъй разкъсаната облачност се виждат Доган Хисар, много от планинските върхове и била… Наближаваме вече големите канари от двете страни на Дервентското дефиле, по което минава шосето от Деде Агач за Ивайловград. Долу по шосето се движат 3 – 4 камиона в северна посока и вдигат страшен пушек. Прелитаме над скалите, ето че бързо минахме и над селото, в което много хора с устремен поглед ни гледаха и се чудеха как летим в такава хала. Бързо отлитаме над Калето, останало от римско време на скалистия връх югоизточно от село Дервент. Вижда се вече добре почистена голяма поляна, западно от жп линия Деде Агач – Гюмюрджина и от шосето Деде Агач – Доган Хисар. Виждат се вече и палатките на войниците по ската на гребена западно от поляната, покрити с клони, чиято шума е изсъхнала и, вместо да ги маскира, ги издава сред ясно зелената шума на околните маслини, парнари и хвойна. Прелитайки източно от стана на 22-ри пех. Тракийски полк, ние скоро долетяхме на няколко км от Бяло море, на брега на което е кацнал величественият Деде Агач. Завиваме обратно и тръгваме западно от шосето с цел да кацнем на поляната сред възторжените и учудени погледи на войниците и офицерите. Спряхме "Щъркела" на сянка под един вековен дъб и слязохме… Поздравих войниците и се отделих с Григорова да го запитам по занятията и духа на момчетата, особено след падането на Сицилия… В това време дойде и се представи командирът на полка полк. Валевичарски. Войниците бяха струпани от всички страни около самолета и го разглеждаха като любопитни деца. Казах на командира да извика една лека кола, за да обиколим войниците, които работят телени мрежи по бункерите и докато дойде колата, обиколихме стана на войниците. Той е чист и добре подреден. Командирът ми каза, че от две недели духал този силен североизточен вятър и затова отвеял

комарите и маларията почти замряла. При село Чекърдекли отиваме в участъка за отбрана на подполк. Григорова, най-десния укрепен дружинен участък от Прикриващата армия. Войниците, пръснати по бункерите, плетяха телени мрежи или забиваха колове. Поздравих ги! Отговориха дружно и ми направиха хубаво впечатление. Обиколихме най-важните бункери и там зададох по 1 – 2 тактически задачи на командира на дружината, които той реши много добре и правилно. След това с колата през Деде Агач, отдето купихме грозде, понеже днес е Преображение, и се върнахме в стана източно от Даме… Минахме над Деде Агач над големите черкви в 15 часа и 20 мин. Над града бяхме на около 1000 метра. Имахме вече доста височина, морето се вълнуваше много и пълно с омара, поради което остров Самотраки, както от сушата като бяхме в града по обяд, така и сега, не се вижда. Навътре в морето е мрачно и тъмно, само белите върхове на пенестите вълни нарушаваха общия черен фон на картината. Казах на пилота да върви към Сиври тепе при село Калайджи дере, защото там ми се вижда небосводът по-светъл. Взехме новия курс и ето отдясно на 2 км се гуши между голи баири Ени Кьой с пожънати нивя, а зад тях дребна гора. Под нас е село Али Кьой, а далеч се виждат 2 – 3 къщи от Калайджи дере, страхливо сгушено в полите на величествения Севри тепе и отвред оградено с други още 6 върха…

Понеже към планините Джали Каджа Ела, Кара Даг и Папазлъка бе силно облачно и лошо време, заповядах да вървим от Жило към село Голям Дервент. Минахме над стана на 11 тежкокартечна дружина в 15 часа и 55 мин… Когато стигнахме над село Костилково, моторът започна да работи доста лошо, а навред планински остри бърда и чукари… На поляната офицери и войници имаха обучение с минохвъргачки, но бързо очистиха. Станът е скрит и великолепно маскиран вътре в едрата гора. Завихме на 50 метра над село Сива река. Всички спряха харманите да зяпат. Един полукръг на юг и след това кацаме в северна посока срещу вятъра. Слизаме долу, командирът на минохвъргачния курс ми се представя. Поздравих курса и проверих занятията им. Всички с любов и усърдие работеха. Тук дойде полк. Бонев, командирът на 9-ти полк. Тръгнахме с него да проверяваме становете. Навсякъде образцов ред и чистота. Войниците бяха на взводни и отдельонни упражнения по позицията. Дойде с триоската и командирът на дивизията полк. Попбожилов, заедно отидохме с неговата кола да обходим стана и на 3/9-та

На стана на 22 пех. Тракийски полк, 19 август 1943 год.

дружина и на артилерийския полк… Ето ни на 50 метра над Любимец. Правим кръг също над Харманли, а най-после и над Симеоновград и в 18 и 1/2 часа благополучно кацаме. А излетяхме от Сива река в 18 часа. Когато стигнахме над Щаба, всички офицери махаха. В Щаба цареше вече напрежение… В това време питали във 2-ра дивизия, виждал ли е някой самолета. Отговарят, че е кацнал в Сива река… Началник щаба на армията сърдито казал: "Като ще взема да го запаля тоя "Щъркел" да изгори, да се отървем от него"!

Преди полет за Симеоновград, 1943 год.

Така изкарахме Преображение 1943 година! Дай Боже, догодина като волна птица при още по-хубаво време в окончателно утвърдена Велика България да летя и то след славен мир!

23 август – вторник.

Тази сутрин в 5 часа с колата "Щаер" аз и адютантът поручик Цонев потеглихме за с. Маломирово, Елховско, дето 5-та бронеизтребителна дружина ще прави бойна стрелба… Към 10 часа, за голяма изненада, "Щъркела" дойде и кацна на летище Зли дол… Цонев ми представи заместника си ст. подоф. Пешо Николов Колев от с. Бов, Софийско…

25 август 1943 год. – сряда

Малко преди 6 часа тази сутрин ми съобщиха от летище Ямбол, че още снощи пилотът, подофицер Пешо Колев, бил призован за свидетел в Пловдивския военен съд и снощи заминал, поради което "Щъркела" не може да дойде да ме отведе до Търново…

26 август 1943 год. – четвъртък

…В 20 и ½ часа радио София за пръв път предаде, че Негово Величество Царя на българите бил сериозно заболял. Тази вест покруси всички българи и преломи настроението им. Като че ли слана ги попари.

27 август 1943 год. – петък

Новината обаче аз научих от поп Тодора и поп Г. Колев при Военния клуб, като отивах на пазар. Всички започнаха да се трупат около радиото, за да чуят нещо хубаво. Радиото съобщи, че положението на Негово Величество продължава да е сериозно и тежко. Същото предадоха по обяд, както и вечерта, като казаха, че най-добри наши и чужди лекари се грижат за спасението му.

28 август 1943 год. – събота
Успение Св. Богородицы

Едва тази сутрин радиото за пръв път съобщи нещо по-радостно като каза, че Негово Величество прекарал нощта по-спокойно и ако не се яви усложнение, можело да се очаква, че кризата е преминала. Това зарадва хората и затова всички се отправиха към църквата "Успение Богородицы" в Асенова махала на молебен за здравето на Негово Величество Царя. След молебена всички с отпаднал дух се прибраха по домовете. Радиото по обяд предаде, че Негово Величество пак бил в

тежко положение. Към 14 часа радиото по този повод спря и да свири. Невярвайки обаче, че Негово Величество може да свърши, понеже го познавам като много здрав човек, аз отидох в Горна Оряховица…
109 и 110 летение.

Пилот – ст. подофицер Пешо Колев, който замести ст. подофицер Д. Цанов от София. С него сега за пръв път дойдох да летя и реших да отида до Миндя и да кацна там на място, за него съвсем неизвестно, а за мен известно още от детинство – “нивището”… Пръв слязох аз и всички бързат да си подадат ръката и да ме подзравят с добре дошъл, а децата от възторг викаха “Ура!”... След като се ръкувах с по-възрастните, приех множество цветя, които ми донесоха деца и моми, подадох ги на пилота и поведохме разговор. Разправям им аз как съм гледал щъркелите да прелитат Миндевския балкан, отивайки на хаджилък да зимуват, завиждал съм им и страшно желание винаги съм имал да прелетя този балкан и видя какво има зад него. Тогава, преди 1900 година, нямаше още аероплани. Моята детска фантазия винаги си въобразяваше, че ако възседна един голям щъркел или едно водно конче, ще полетя с него над планини, урви и поля!!!... И понеже моят брат Иванчо беше по-мъничък, аз често обичах да го лъжа, че през миналата лунна нощ идвали няколко водни кончета, по руски “пушки”, защото така си намислих аз. Българските пушки са малки, ала от Русия ще дойдат големи. И ето че тази измишльотина улови дикиш. Моето братче повярва, че нощем аз като магьосник по някакъв начин извиквам руски големи пушки (водни кончета). Възсядам една от тях, летя по няколко часа над Вельовския балкан, над Сейрджи баир, над Ръта, ходя към Церова кория и Търново, а сутрин преди да се съмне, се завръщам у дома на двора. Пушките си отиват край реката на почивка и да се хранят. Моят брат беше пленен от разказа, от хубаво измислените и скроени от мен картини, пейзажи и гледки, на които уж се любувам всяка лунна нощ при летенето ми над балканите. Той със сълзи на очи и плач почна да ме моли и да иска и той да лети. Тогава аз го карах да се качи у дома на плета към дерето и колкото му глас държи да вика: ”Хей – й – й, руски пушки, нощес като дойдете у дома при бати, една голяма пушка да дойде и за мен, защото и аз искам да хвръкна над гори, поляни, урви и реки и да се разходя тази нощ. Ей! Разбрахте ли”... И от мерак мойто братче вечерта не ще да ляга да спи и не обажда на мама защо. Но мина време, сънят го надви, легна и заспа, а сутринта, щом се събуди, първом у мен се улавя и ме пита: ”Батьо, ти ходи ли някъде и защо не ме повика?” А аз винаги, за да не се разкрие лъжата, отговарях: ”Не съм ходил, защото и да са идвали, не съм ги чул”. Друг път му казвам: “ Че къде ще отида като цяла нощ ги чаках и не дойдоха, полека сме ги викали и не са чули”. И ето че един път, беше събота надвечер, много жени с кандилници отиваха на гробищата, а моят брат като се покачил на плета като петел и вика ли вика, колкото му глас държи да дойдат ...

Така вървяха годините, моето братче порасна и аз престанах да му разправям фантасмагории, но той запомнил всичко това. Една вечер като юнкери, като се разхождахме в Търново по Картала с баща ми, не помня как стана приказка за аеропланите, и ето че той започна да разправя всичко на баща ми, и то с възхищение, всичко, каквото съм го лъгал като дете и каза: “Ето че всичко това днес е реалност!” Да! Но за мен все не бе реалност, все си оставаше мечта да летя над Миндя и дивно красивите му балкани. И за да реализирам тази мечта, аз

пожелах да стана авиатор още през август 1914 година, обаче още на предварителния преглед в Търново, като по-тежък с 10 кг от допустимия максимум, не ме приеха. Втори път ходих на преглед на 1 март 1916 година, обаче и тогава председателят на комисията полк. Владимир Вазов при Щаба на 5-а Дунавска дивизия не ме прие, защото тежах 86 кг, а трябваше да не съм по-тежък от 75 кг. Много му се молих да ме допусне, но не успях. От 28 кандидати приеха само един, капитан Славчо Пънтов от град Лом от 31-ви випуск, командир на рота в 5-ти пехотен полк, но той не отиде от желание да става авиатор, а по-скоро за известно време да напусне фронта и отиде в София.

През 1923 година аз постъпих във Военната академия и през следващото лято бях на стаж в 4-то арт. отд. при подполк. Христо Луков. Един ден след обяд, мисля 1.IX.1924 год., той покани желаещите да отидем с него до Божурище с автомобила, дето трябвало да урежда въздушното наблюдение за утрешната бойна стрелба. Аз отидох и казах, че ще летя, ако може. Поканиха и други мераклии, обаче тъкмо пристигаме и един ученик пилот при кацането направи катаполтаж и се захлюпи под самолета си. Веднага му се притекохме на помощ и изправихме самолета. Пилотът бе ранен. Всички се изплашиха и отказаха да летят. Аз обаче не се отказах и с капитан Георги поп Василев от град Орхание от 34-ти випуск с една учебна машина полетях. Отидохме до София и се върнахме. Така за пръв път тогава пролетях. Като свърших Военната академия, единствено аз от всичките си другари изявих желание да стажувам в авиацията. И стажувах от 1 септември 1927 година до 1 април 1928 година = 7 месеца. Така аз прохвръкнах, но летенето над Миндювския балкан, особено кацането на нивището, си оставаше мечта. Много и много пъти летях през течение на годините след това, от 1929 година насетне, когато бях в Пехотната школа в Търново, много често летях и над Миндя, обаче никога не ми се удаде да кацна.

През 1938 година се сбъдна и друга една мечта – да отида и се върна от Хаджилък по въздуха също както щъркелите, за които някога дядо ми разправяше, че там отивали всяка есен да зимуват. С полския самолет “LOT” аз и майка ми на Лазаровден – 16 април – събота отлетяхме, а на 4 май – сряда се върнахме. От летище Лидда до летище Божурище за 8 часа. Оставаше само още една голяма мечта – да кацна на нивището и друга по-малка, явила се в по-ново време – да кацна на Марино поле в Търново.

Едва сега, когато ми дадоха като камандир на армията специален самолет “Щъркел”, и това стана – днес, 28 август 1943 година. Кацнах на нивището сред овациите на народа в 16 и ½ часа. Народът, макар и смутен след боледуването на вселюбимия ни цар, като един се втурна да ме поздрави с добре дошъл и да ме запита: “Как е Царят?” Казах им, че уж по-добре. Тогава всички викнаха нескончаемо мощно “Ура”. Уви обаче, само 10 мин. преди това, докато аз съм бил във въздуха, той бил предал Богу дух, но нали ние не знаехме!...

В 20 часа с колата си тръгнахме за Търново, дето пристигнахме в 20 часа и 10 мин. При паметника на Велчовата завера като спрях да си купя вестници, двама души се приближиха и ми казаха, че в 16 часа и 22 мин. Негово Величество Цар Борис III умрял. Бог да го прости, казах с болка на сърце аз и сълзи покапаха от очите ми. Сварих да кажа, че това, което най не трябваше да стане, стана, но здраве да е! У дома ... всички плакахме със сълзи. Въобще тежко чувство, голяма скръб,

като че баща ми втори път умира! По телефона след 21 часа повиках Началник щаба на войската, изказах си болката и попитах да отивам ли утре в Силистра или да се върна на Прикривающия фронт. Със сподавен от сълзи глас той ми отговори, че Негово Величество предал Богу дух в 16 часа и 22 мин. въпреки грижите на толкова лекари и на цялото Царско семейство. Бог да го прости, каза той, но ние сега трябва да пазим неговите завети като зеницата на окото си и да се покажем достойни за делата и паметта му. След това добави: ”Няма да ходиш никъде. Утре панихида, молебен и клетва на младия Цар Симеон II”. След това виках по телефона полк. Иван Казанджиев в Симеоновград и му продиктувах две телеграми до Нейно Величество Царицата: една съболезнователна до Нейно Величество за скъпата и незаменима загуба, и друга, пак до нея, за честитяване престола на младия Цар Симеон II. Към 1 часа, като се свърши всичко това, аз легнах, но не можах да заспя, а горко плаках почти цялата нощ. Към разсъмване станах и скицирах набърже словото, което трябваше да прочета, защото не вярвах да мога свободно да говоря от скръб.

29 август 1943 год. – неделя

Към 5 часа се развидели, а към 5 часа и 40 мин. небето заруменя. Чудно хубаво и красиво утро. Първото утро на новия ни цар! Дано тъй бъде през целия му живот. Баща му, като че ли не сложи на главата си корона, а трънен венец и през целия си живот не можа да го свали. След възшествието Му – Радомирски и Владайски събития, после дружбашки и котерийни борби, Ньойски диктат, разформироване на войската, комунистически събития през 1923 година, опити да го убият на Арабаконак и “Св. Неделя” през 1925 година и трети път срещу Новата 1935 година във Военния клуб, 9 юни, 19 май и пр., и пр., а и сега, когато бушува войната около нас, у нас има побъркани и продажници, които вършат убийства, грабежи, палежи, саботажи и пр. Всичко това скъси неговите дни, затова всички сме виновни за преждевременната му смърт!...

В 10 и ½ часа отидох на площада пред клуба, дето бе строен гарнизонът. Навсякъде препълнено с народ. Командваха мирно. Излязох пред паметника и произнесох слово преди заупокойната молитва за починалия вселюбим наш върховен народен вожд – Негово Величество Цар Борис III. Поискаха я и я напечатаха във великотърновски вестник бр... №... 1943 година. След това започна молитва и молебен. После молебена говори за клетвата старият свещеник и ни покани да коленичим и така се заклехме. Пръв целунах евангелието и кръста и се заклех, а след това всички офицери, подофицери и военни чиновници. Поздравих ги с клетвата. Поздравихме младия ни Цар с громко “Ура”! Часът бе 13. Отидохме на обяд. Всички са като попарени. Никой вече не се интересува от политика. Навред се говори и пише само за Царя! Кметът ме покани утре вечер да държа сказка на траурна вечер в читалище “Надежда”. Казах, че ще ходя в Силистра – остава за петък – 3 септември…

1 септември 1943 год. – сряда

Преди обяд ходих в града, а след пладне почнах да се готвя за довечерната сказка в чест на покойния ни Цар. Прочетох 4 книги и си взех някои бележки, с които попълних една или друга точка на плана си. В 18 часа седнах в колата и право в читалище “Надежда”. Салонът бе препълнен, също и улицата отвън, но добре че имаше високоговорител. Най-напред се отслужи заупокойна молитва,

после свещеникът каза няколко думи, кметът също и едва след това кметът ме представи на сцената и започнах сказката си на тема: " Личността, животът и делото на Цар Борис III". Сказката ми трая цели два часа, но при все това бе слушана с голям интерес. След сказката взех поп Георги и дъщеря му Иванка и ги откарах в дома им.

2 септември 1943 год. – четвъртък

Преди обяд отидох в народната библиотека да върна взетите книги за Негово Величество Царя. В това време от София по телефона предали на жена ми, че всички офицери, запасни и действащи, от 32-ри випуск трябва задължително утре в 16 часа да се явят във Военния клуб в София семейно, за да се поклони випускът на своя височайши съвипускник – покойник и то с тъмно облекло…

3 септември 1943 год. – петък

Обясних на началника на гарата, че аз отивам в София по служба като официално лице и ми дадоха билети. Влакът дойде със 100 минути закъснение, качихме се в първокласния вагон. Пълни бяха не само коридорите, но и клозетите с хора и багажи. Едвам намериха едно място за жена ми, а аз стоях през всичкото време, докато стигнем в София, прав в коридора. Пристигнахме на обяд… Към 16 часа семействата на съвипускниците почнаха да се събират на дългата веранда на клуба. Излязохме и ние и се ръкувахме с всички другари, жените и децата им. Точно в 16 часа потеглихме в строй за църквата "Св. Александър Невски" начело с един хубав венец, носен от капитан Рогозаров, Христо и Герасим Попов. Влязохме откъм западния вход в църквата и положихме венеца, след това минахме покрай смъртния одър на Негово Величество Царя и се простихме като му целувахме ръка. Той беше добре запазен и балсамиран, като че ли е заспал. На излизане запалихме по една свещ. Много жени плачеха с глас, нашите очи се просълзиха. Отвън редакторът на "Слово", нашият съвипускник Тошо Кожухаров, каза: "Каква е тази орисия бе, господа, да се съберем и изпратим най-младия си съвипускник и то в навечерието на 25-та годишнина от тъй бляскавото му и пълно с резултати царуване?!..." Тежка и непоносима скръб обзе всички ни след излизането от храма. Макар да не се бяхме виждали много отдавна, ние се разделихме безшумно и се разотидохме, защото всеки бе тъй ангажиран в себе си, в своите дълбоки скръбни чувства, че не оставаше място за нищо друго. А народът непрекъснато върви и се покланя, влизайки от южната врата и излизайки през северната. Никому не се позволява от почетната стража да целува ръка, защото няма време, а всеки минава, спира за момент, прекръства се, покланя се пред образа на покойника и отминава. Денем и нощем върволиците народни вървят и не се свършват, дълги са често по 1 – 2 км. И най-интересното е, че няма никакво роптание, безредие, а всеки най-смирено и дисциплинирано, с наведена глава се нарежда в опашката на колоната, която понякога е към Военния клуб, друг път по "Раковски" се отдалечава и губи към площад "Славейков", а някога отива към "Граф Игнатиев", към площад "Александър Батенберг". В колоната се виждат стари, млади, деца, прости и учени, богати и бедни, добруджанци, македонци, тракийци, поморавци и мизийци, въобще българи от цяла България.

4 септември 1943 год. – събота

Тази заран в 10 часа всички командири на армии се събрахме в комендантското управление с офицерите, които ще носят специалните венци. От

името на армията всеки Командир на армия и дивизия ще поднесе пред тленните останки на покойния Цар. Всички венци бяха един тип и много хубави. Най-напред тръгнаха един зад друг армейските венци с командира отзад, по реда на номерата на армиите, а зад нас дивизионните командири – по един от армия. Влизахме в църквата един по един, полагахме венеца, покланяхме се Царю и му целувахме ръка, след което излизахме от другата страна през северната врата. Когато за втори път целунах ръката на Негово Величество, тя като че ли бе изпотена, а всъщност това било формалин, излязъл след снощните инжекции през порите. Снощи между 20 и 22 часа прекратиха поклонението тъкмо затова, за да бият нови инжекции за по-добро запазване на тялото. Негово Величество бе облечен със строевата си униформа и декориран със старшия орден за храброст IV степен 2 клас и III степен 1 и 2 клас, заедно с колана и ботушите си. Вътре в църквата народът непрекъснато върви, кланя се и плаче, а светилниците са претрупани от горящи свещи и просто облети с восък. Браннички и бранници на много места дежурят и подпомагат слабите, старите и ония, на които стане лошо, а полицаи следят за реда. При главата и краката на ковчега на почетна стража денонощно бдят офицери. След обяд излязохме из града и си купихме някои работи. Вечерта към 21 часа, тъкмо щях да се прибирам, видях една делегация с разкошен венец да върви по "Раковски" покрай Военния клуб. Поглеждам г-н Вешков и много русенци. Веднага

отидох при тях и се ръкувахме с: "Бог да прости нашия вселюбим и велик Цар и живот и здраве на младия Н. В. Цар Симеон II". След това г-н Вешков ми каза, че иска непременно да целуне ръка на Негово Величество, а пък не позволявали, затова ме помоли да застана начело на делегацията и уредя този въпрос. Нямаше какво, съгласих се. И ген. Серафимов се присъедини. Като положихме венеца, който г-н Вешков носи от Букурещ, аз казах на стражата, че ние, двамата генерали, ще целунем ръка на Негово Величество, а също и г-н Вешков, който му е лично познат. Разрешиха и минахме да се поклоним. С това аз се простих за трети, последен път. Насълзени при тази тайнствена нощна обстановка, смесени с всички и ние излязохме през северната врата. След това се разделихме, понеже в знак на траур всички заведения от 20 часа са затворени. Като влязох в стаята, Кинчето и майка ѝ бяха заспали. Аз подредих дрехите си за утре. Прочетох програмата за погребението и видях, че от 9 часа до края на опелото съм на почетна стража при главата на Негово Величество в дясна страна. Видях също, че за опелото се обявява пълен траур и че всички ордени трябва да се увият с креп. Залових се с тази работа и докато я свърша, часът стана 24. Легнах си и рано сутринта голямата камбана на "Александър Невски" със своето погребално: "Дан... дан...!" ме събуди.

5 септември 1943 год. – неделя

Избръснах се, измих се, приготвих се и ето че Борис Хаджиев дойде. Нагласих го да гледа на горния балкон. Кинчето остана да гледа от прозореца на малката столова, а Стояна и Михаил – от долния балкон. Аз и булката в 8 и ½ часа с автомобила се отправихме за "Александър Невски" да присъстваме за опелото. Влязохме и оставих булката на определеното място за офицерските дами вдясно срещу ковчега. В 9 часа постъпихме: аз, ген. Николов Асен и генерал-майорите Сапунджиев и Ал. Попдимитров на почетна стража като сменихме генерал Марков Ив., Бойдева и пр., които в 8 и ½ часа бяха застъпили. Каската ми бе малка и много тежко изкарах! Към 9 и ½ часа влезе в църквата Нейно Величество Царица Йоанна, Княз Кирил, Княгиня Евдокия и Княгиня Надежда със съпруга си, принцеса Мафалда. Църквата се затвори и започна самото опело от всички владици и много свещеници – 100 на брой. Синодалните архиереи и епископи от всички краища на обединена България, облечени в най-тържествени одеяния, сред непрестанния звън на камбаната и сред молитвени песнопения, излязоха от олтара. Заеха място в две редици, едни срещу други от смъртния одър до царския вход, зад тях в по три редици свещеници, за да извършат опелото. Плач и стонове на жени и мъже се разнасят из църквата наравно с песнопенията, сълзи се ронят от всеки човек, от цял народ, защото по радиото се предава цялата служба. Когато се запя "Вечная памят", всички православни начело с Царицата и придружаващите я височайши лица паднаха на колене, казвайки: "Бог да го прости", а чуждестранните офицери взеха "За почест". Почетната стража останахме мирно на местата си, без да мръднем. Каската страшно ми утрепваше и струваше ми се вече, като че ли два гвоздея от двете страни на слепите очи се забиват в главата ми. Едва стоях още на крака, всеки миг можеше да падна, но мисълта, че това ще ме изложи страшно, че в цяла България и целия свят ще се чуе, още ме крепеше с надеждата, че остава малко до края. А като си помисля как Негово Величество по маневрите 1937, 1938 и 1941 година като ме видеше с лекия автомобил "Феномен", винаги на шега казваше на околните: "Ето един феномен /сочейки на мен/, който винаги пътува само с

“Феномен”. Още повече се окуражавах, защото наистина голям резил бих си сторил след тези атестационни приказки по мой адрес, ако не бих издържал!... Опелото свърши, но наместник председателят на Св. Синод излезе на амвона и започна слово, което продължи цял половин час. Изпотих се, вир вода капеше от мен!... Най-после той, Видинският владика Неофит, завърши своето слово, след което изказа съболезнование от името на светата църква на Нейно Величество Царицата, на Негово Царско Височество Княз Кирил Преславски и другите царски особи. В това време Врачанският митрополит Паисий взе положената върху тленните останки на покойния Цар икона на Св. Ивана Рилски и я поднесе на същите да целунат светия образ.

Едва след това започнаха приготовленията за изнасянето на ковчега. Часът бе 11 и 15 мин. Военните знамена, обвити с траурни ленти, бидоха изнесени от храма. Те се отправиха към войсковите части. След тях излезе духовенството, ковчегът, носен от министри, царското семейство, министрите и другите официални лица. Храмът започна да се опразва. Заедно с ковчега излязохме и ние, почетната стража, и пред парадния вход на църквата от запад той бе натоварен и добре прикрепен на лафета на едно дългобойно уръдие. Тук почетната стража бе сменена и ние, като оставихме каските и си взехме шапките, се наредихме в шпалира при генералитета – виж снимка на стр. 6 от в. “Нашенец”, бр. 139. При изнасяне на тялото войските на почетната дивизия вземат “За почест”, а музиката свири “Кол славен”. Всичко това е описано чудесно добре в “Нашенец”, год. III, бр. 139 в статията: “ Как изпратихме до вечното жилище Царя Обединителя”.

Шествието се подреждаше. Музиките свирят “Кол славен”, народът плаче и стене непрестанно, а от навъсеното небе ситен дъждец като ситни сълзи се рони. Непрестанно тъжният и протяжен звън на голямата камбана на “Александър Невски” отбелязва тежките минути на всенародната скръб! Шествието се подреди така: столичният полицейски комендант на кон, един взвод конни стражари, 8 души сигналисти на коне с фанфари, Началникът на гарнизона на кон, Началник щаба му и един адютант на коне, а след тях следват венците на Царското семейство, от чуждестранните държавни глави, от Министерския съвет, от Народното събрание и от войската, носени от млади офицери, а останалите венци 1600 на брой с десетина камиона се изпращат направо в Рилския манастир.

След венците едно духовно лице носи скромния дървен надгробен кръст с надпис: ”Борис III – Цар на българите”. След него върви духовенството, флигел-адютантът генерал Жечев, майорите Стойков и Кюркчиев от свитата на Негово Величество Царя, след това оръдието с тленните останки, зад него Нейно Величество Царицата, до нея вляво Княз Кирил, зад тях княгините Евдокия и Надежда и Вюртенбургският херцог помежду им, принцеса Мафалда, правителството, дипломатическото тяло, царската сегашна и бивша свита, генералитетът, жените на генералите, свободните офицери, почетната дивизия, представителна дружина германци, рота италианци и най-после конят на Негово Величество Цар Борис III.

Генералитетът на траурното шествие, София, 5 септември 1943 год.

Към 11 и ½ часа шествието потегля за гарата и бавно се отделя от площада "Александър Невски", минава покрай Народното събрание и завива по булевард "Цар Освободител" към двореца. От двете страни на улиците шпалир от бранници и браннички, стражари или войници, зад тях тротоарите навсякъде претъпкати с народ, който стене и бърше сълзите си с кърпички. По всички улици от "Александър Невски" чак до гарата все така беше и черни жертвеници през 50 метра, в които димеше тамян. При Военния клуб се навежда гора от черни знамена. Народът стене, траурни маршове се чуват и над всичко доминира тежкият камбанен звън на "Александър Невски". Шествието обиколи двореца от юг и на площад "Александър I" спира. Дъждът се засили. Един от архиереите отслужи заупокойна молитва. Щом тя завърши, разплаканото небе се проясни, дъждът спря и пекна малко слънце. Като че ли и природата заедно с народа искаше да изплаче и да излее своите сълзи!!... Шествието продължи към "Св. Неделя" и плачът и риданията започнаха да се засилват. Околните балкони, прозорци и покриви дори тежаха от хора, измежду които имаше някои с глас да оплакват незабравимия ни Цар и да нареждат както у нас по Балкана, с което още повече разплакваха всички. Плачеше целият шпалир от бранници, браннички, войници, офицери и други. Дълбока, непредвидена скръб! На площад "Св. Неделя" шествието спря. Тук се чете заупокойна молитва от софийския митрополит Стефан и след това – към гарата. Колкото по-приближавахме към последната, толкова плачът ставаше по-неудържим и се обърна в буря най-после.

Пред гарата лафетът с ковчега спира, за да минат войските за последен път церемониален марш пред своя любим вожд. Зад ковчега заеха място Нейно Величество и княз Кирил, зад тях – другите царски особи. При ковчега на почетна

стража се подредиха четири генерала. Народът коленичил, шепне: ”Бог да го прости!” Започва церемониален марш начело с генералитета, свободните офицери и германските офицери. Представителни части от всички родове войски, стройно и с твърда стъпка, вървят като вълни една след друга, само че Той не ги поздравява с: ”Отлично юнаци!” Преминаха и германска пехотна дружина, морска, въздушна рота и една италианска рота зад тях, а най-после мина ездовият кон на Царя!...

Саркофагът, целият драпиран в черно, се снема от лафета, понесен от генерали, минава през централния вход на Софийската гара, пренесен между гора от наведени знамена. Една бронева дружина е взела “За почест” да отдаде последно сбогом на своя цар. Ковчегът се натоварва на откритият вагон “М” – платформа, драпирана черно с 8 жертвеника, в които дими тамян. Тук се натоварват и венците. При четирите края на ковчега, покрит с кобургското знаме, застава почетната стража. Този вагон е в средата на влаковата композиция. Пред него са вагоните за жп персонала и тези за царските особи и свитата. Зад него в първия вагон само са армейските генерали, Н-к щаба на войската и по един дивизионен генерал от всеки род войска. Когато всичко е готово, отслужва се заупокойна молитва и всички заемат местата си. Броневата дружина, строена на перона, взема “За почест” и влакът неусетно и съвсем бавно потегля. Музиката на флота свири “Кол славен” и влакът постепенно се изтегля сред непрестанните сълзи и ридания на изпращачите, официални лица, на гарата, които с наведени глави изпращат своя незабравим Цар Борис III към вечното му жилище в сърцето на България, в Рила, там дето витае духът на Св. Иван Рилски!...

Още неизлезъл от гарата, влакът засилва скоростта си, а от двете страни на линията народ, народ и пак народ, който плаче и вика със сълзи: ”Царю, Царю честити, на кого ни оставяш?”... На гара Горна баня влакът с траурния вагон спира. Цялото село е излязло с хоругвите и свещеникът запява заупокойна молитва. Всички са на колене. След 10 минути тръгва нататък към Владая, пак среща шпалир от ридаещи хора, които без команда коленичат, плачат и се кръстят. На станция Владая, Църква и други все същото се повтаря, а овчарчетата из полето, щом съзират траурния вагон, веднага се отлагат, падат на колене, кръстят се и плачат, докато влакът отмине. И все така, и все без команда, стари и млади, деца и възрастни от гара София чак до гара Кочериново, дето и да бяха, сред полето или на гарата, падаха на колене и отдаваха последна почест на своя Цар. Но особено трогателна бе заупокойката на гара Перник, гдето всички миньори във военен строй коленичеха и се молеха за упокоение душата на покойния ни Цар!

А когато наближихме на около 2 – 3 км гара Дупница, от двете страни на жп линията се виждаха коленичили само евреи с децата си с жълтите значки да плачат и изпращат влака. Неусетно, докато гледахме тях, влакът навлезе в гара Дупница сред шпалир от бранници и браннички, които плачеха неудържимо. На гарата официални лица и духовенството. Докато се отслужваше заупокойката, 20-хилядното гражданство коленопреклонно ридаеше и се молеше. Това ридание стана толкова силно и пренасяше човека към някоя стихийна зимна виелица. Наистина плачът на дупничани бе истинска буря, той зарази и нас с всичката си сила. И този вой на тази буря от неизмерима скръб и плач доби своя апогей, когато влакът потегли на юг.

На мръкване влакът стигна на гара Кочериново, посрещнат с нестихващо ридание от посрещачите. След заупокойката група железничари свалиха ковчега и го пренесоха на ръце до царския автомобил, на който го натовариха, а специалисти – майстори добре прикрепиха.

Всички пътуващи с влака се качиха по групи в определените им леки коли, около 20 на брой. В първата седяха Нейно Величество Царицата, сестра й Мафалда, Княз Кирил, в останалите се наредихме всички и към 19 часа потеглихме по шосето за Рилския манастир. Ръмеше слаб дъждец първоначално, който след 10-на минути спря. Към 19 часа и 40 минути ние стигнахме пред Рилския манастир. Манастирските братя с църковни песни посрещнаха шествието, снеха на ръце ковчега от автомобила и го отнесоха в църквата. Както дворът, така и манастирът бяха феерично осветени, обаче Княз Кирил заповяда да се изгасят електрическите слънца и да останат да светят само кандилата и свещите. Стана твърде мрачно и мистично в църквата. Започна се по-голяма заупокойка от всички владици, дошли от гара София направо с автомобили. Към 20 часа и 20 минути опелото се приключи, поставиха цинковия капак на ковчега и двама майстори с бензинова лампа и калай го залепиха, без да изтеглят с пневматична машина въздуха. Преди това Русенският владика дядо Михаил и арх. Неофит накръст поляха с елей и вино мъртвеца. След като залепиха цинковия капак, поставиха и дървения капак, покриха го с кобургското знаме в комбинация с нашето, отнесоха ковчега и го спуснаха в приготвения гроб пред олтара, в който се намират мощите на Св. Иван Рилски. Сред сълзи и ридания на Царицата, близките и всички нас, които присъствахме, ковчегът бе положен в гроба. До гроба в 5 – 6 сндъчета имаше по няколко килограма пръст от Добруджа, Тракия, Македония, от Търново и пр. Всеки вземаше по малко пръст от някое сндъче и хвърляше в гроба с възгласа: ”Лека ти пръст, Царю честити, и вечна ти памят!” При спущането на ковчега една тежка батарея от най-големи оръдия даде три батарейни залпа. Едновременно с това се изви буря над манастира, съпроводена със страшни светкавици, гръмотевици и пороен дъжд. Природата и любимата Рила изплакаха и изляха последните си сълзи по своя любим властелин!

Излизайки от църквата, под стряхата в книжна салфетка всекиму дадоха парче кифла с жито и една малка дървена лъжичка. Въобще всичко стана по християнския обичай. В царския апартамент се отслужи молебен и се свети вода, после което Нейно Величество Царицата покани всички на обща трапеза в голямата манастирска столова. В 22 часа всички владици, министри и генерали влязохме в столовата, гдето пристигна Нейно Величество Царицата заедно с другите царски хора. Тя застана в средата, Видинският митрополит дядо Неофит вдясно, в лява страна Министър-председателят Богдан Филов, а Княз Кирил насреща им. Прочете се молитва и започва вечерята. Скромна вечеря от три порции: чорба пиле, панирано пиле със салата и шоколадова торта. Нейно Величество бе много натъжена и често си бършеше очите с кърпа. От трите порции хапна само по една хапка и ги остави. Всички й съчувствахме от все сърце и душа, но нали няма как да й помогнем! Безсилен е човек срещу скръбта. В 23 и ½ часа станахме. Прочете се молитва и Нейно Величество излезе. Всички отидоха да спят, но мене ме не хваща сън! Дъждът бе спрял. Излязох из манастирския двор да видя и манастира, понеже сега пръв път идвам тук. По едно време виждам: свети в църквата при царския

гроб. Отидох да видя какво има и видях, че гробът се зазижда с пресовани тухли сводообразно и отгоре над свода празното място се изпълва с едър пясък. Казаха ми майсторите, че гробът, така засипан само с пясък без нищо отгоре, ще стои до уравняването му на 40-я ден. След това ще се надстроява отгоре както трябва. После се прибрах за спане. Бях в една стая с генерал Наков и Асен Николов. Те бяха вече заспали. Часът бе към 1 на 6 септември.

6 септември 1943 год. – понеделник

Манастир "Св. Иван Рилски"

Легнах и аз да спя, но не зная защо, дълго не можах да заспя. Дали защото планинският поток, придошъл от бурята, силно шумеше и дори гърмеше из дефилето, или пък безкрайните мисли, които ме обзеха, дълго не ми дадоха покой. А какво не ми мина през ума в това време!? Най-напред, че този поток гърмоли кой знае от кои безкрайни времена, след това за тази величествена Рила планина в сърцето на Балканския полуостров, царят на всички Балкански планини, що прибра тази вечер в недрата си тъй вълшебни българския велик Цар Борис III! Та прекарах през ума си целия живот на Царя от кадет до сетния му час и неведнъж бърсах малчаливо очите си в леглото. И като си помисля, че и Той вече като всички обикновени хора в гроб е положен, мъчно и страшно мъчно ми ставаше, защото тъкмо сега, когато Той бе най-необходим, ни напусна тъй ненадейно!... И мисля си също за славните български царе Крума, Бориса I, Симеона Велики, Иван Асеня II, Калояна и пр., от които ни прашинка няма. На никого не се знае гробът и все пак имената им и споменът за великите им заслуги и дела се е запазил в народното съзнание, понеже се е предавало от уста на уста и от род в род. И това е утешителното. Така че и Цар Борис III като велик цар, макар в гроб погребан като всички хора, няма да се забрави, а неговите наставнически слова, неговите завети навеки ще останат и ще се повтарят и предават от поколение на поколение. Той ще възпитава българските поколения и след смъртта си. Те няма да го забравят и след 1000 години, както народът, въпреки превратностите на съдбата, не е забравил и нито един от великите свои царе! Размишлявайки така, по едно време съм заспал. Тъкмо съм заспал и зазвъняха манастирските клепала. Взех електрическото си фенерче да видя колко е часът и виждам, че е точно 4. Завих се наново и тъкмо съм заспал, будилникът ми звъни, понеже е вече 5 часът. Ставаме и тримата генерали. Приготвяме се и в 6 и ½ часа влизаме в църквата, гдето владиците служеха литургия. Към 7 часа пристигна и Царското семейство. В 8 часа литургията се завърши и започна панихидата по случай 9-те дни от смъртта. Всички запалихме по една свещ на гроба, който бе облян от слънчевата светлина, проникнала през прозореца.

След панихидата излизаме вън, пак жито и кифла се раздаваха и по чаша вино. След това гвардията се строи, също и генералите, на десния фланг. Нейно Величество Царицата, заедно с Княз Кирил мина пред целия фронт и когато дойде при нас, спря се, ръкува се и се сбогува с всички ни. След това отидохме на закуска и си купихме подаръци от манастирското дюкянче. Аз взех 3 иконички: "Св. Богородица", по 150 лева едната, за моята дъщеря и за двете дъщери на хазаина, д-р Гено Митев от град Симеоновград. Взех и други с образа на "Св. Иван Рилски" за балдъзите и жена ми, за майка ми, за Марчето и Пъшето в Горна Оряховица. След това се качихме на колите да си отиваме в София. Часът бе 10. В първата кола беше

Нейно Величество Царицата с Мафалда Хесенска и Княз Кирил, във втората – Евдокия и Надежда с Вюртенбергския херцог, в трета Министър-председателят и пр. Така в ред подредени колите потеглиха една зад друга на 30 – 40 метра. От двете страни на шосето имаше през всеки 100 метра стражари или войник. Това било направено, защото имало из горите около Радомир преди два дни цяла чета конспиратори. Като минахме Дупница, се спряхме всички, понеже на принцеса Мафалда ѝ бе станало лошо и бе слязла от колата.

В 12 часа по обяд пристигнахме в София. Автомобилите на Царското семейство и свитата се отбиха и влязоха в двореца, а ние се разпръснахме – всеки за дома си. Аз слязох пред Военния клуб и се качих в стаята си горе, дето намерих булката и Кинчето. Те ме обсипаха с въпроси. Разправих им набързо за пътуването на траурния влак до Кочериново, после автомобилното шествие от Кочериново до Рилския манастир, погребението, бурята, общата трапеза, за нощуването в манастира и най-после за завръщането ни след тазсутрешната панихида. След това дадох подаръците на булката и Кинчето.

Така изпратих Цар Борис III до вечното му жилище в Светата Рилска обител. Бог да го прости и вечна му памет!

№ 75

ДНЕВНИК

/ 7 септември 1943 – 14 ноември 1943 /

9 септември – четвъртък. 111 и 112 ЛЕТЕНИЕ.

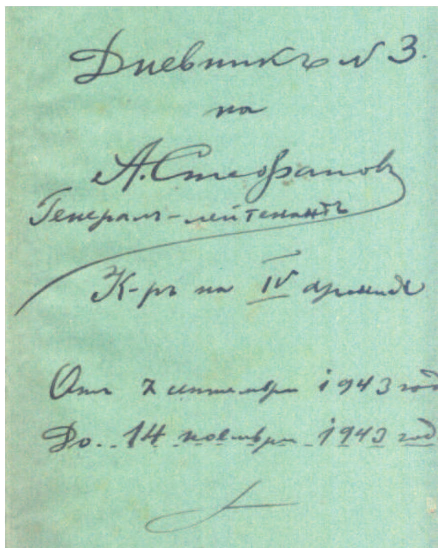
Дневникъ № 3
на
А. Стефановъ
Генералъ-лейтенантъ
К-ръ на IV армия
От 7 септември 1943 год.
До 14 ноември 1943 год.

Тази сутрин, понеже времето беше чудесно, реших със самолета да отида до Силистра и да се върна довечера… Самолетът бързо ни отнася над слабо нахълмена местност, в която все по-рядко и по-рядко се срещат гористи пространства – Дели-Ормана, но затова пък обработените полета стават все по-пространни и необятни. По това долу-горе човек се усеща, че е над златна Добруджа. Но не само това ни подсказва, че вече летим над българската житница. За същото ние съдим и по огромните планини от снопи около всяко село, дето по няколко вършачки работят най-усилено. И като гледам всичко това и като си помисля, че само преди 3 години тук власи – душмани владееха и тормозеха българите, става ми мило и драго и сълзи на очите се явяват от радост и възторг!!… Дано само бъдем честити да запазим тези граници, които сега имаме… Точно в 12 часа и 5 минути благополучно кацнахме на поляната при граничния пост… Щом се наобядвахме, отидохме в казармата, дето обиколих новостроящата се фурна, после казармите и

докато свърши това, наредих всички офицери да се съберат в салона за офицерските занятия… От 15 и 1/2 до 16 и 1/2 часа аз говорих на всички офицери от полка за общото външно и вътрешно положение, за дълга на офицера в борбата срещу чуждестранната пропаганда и подготовката на младите войници.

На Марино поле, след полет, Търново, 1943 год.

1 октомври – петък. ЛЕТЕНИЕ 115.

Снощи двустранното бойно дружинно упражнение на 5-ти пехотен полк продължи до 22 часа, за да се извърши и нощното разузнаване и подготовката за атака на следния ден. За да бъде по-интересно на червените, се заповядва след стъкмяване да се оттеглят на нова позиция към Чам Баба. Тази сутрин рано действията се започнаха. Аз лично обиколих двете страни. Направи ми неприятно впечатление, че червените, които се оттеглили на новата позиция за отбрана, не счели за необходимо дори да копнат и означат местата на своите окопи…Като цел на летенето си поставих: отиване до град Малко Търново да се проучи най-удобния за ориентиране и в лошо време път…

5 октомври – вторник. 118 ЛЕТЕНИЕ.

На Прикриващия фронт с ген. Серафимов и о. з. ген. Пенев, 1943 год.

Днес 18-ти пехотен полк има бойна, съвместна с артилерията, стрелба… След това се качих в самолета. В 6 часа и 55 минути, въпреки твърде облачното време, излетяхме по посока на село Симеоново… Тръгнах за летище Добрич, дето ме чакаше генерал Серафимов. Кацнах там в 8 часа и 10 минути. Заедно със Серафимов … тръгнахме за стрелбището. Командирът на полка полковник Велизаров доложи, че всичко било готово, тогава му казах да подаде сигнал за започване на стрелбата. Тя започна веднага. Произведе се с отличен успех. Имаше пустота на бойното поле, движение под изстрелите и голямо взаимодействие между огън и движение. Един мерач от противобронево оръдие от 1500 крачки с първия изстрел удари целта, после изнесоха оръдието напред на 700 крачки и пак с първия изстрел порази и втората цел, затова го наградих с отпуск 10 дни… Кметът на село Г. Крушево каза, че тази сутрин един турски аероплан минал над селото, завъртял се 2 – 3 пъти, отишъл към село Ружица, после се върнал още по-ниско и ги обстрелял. Всички се изпокрили и самолетът избягал в облаците към село Добрич. Кметът наредил всички да влязат в общината, а пъдарите да вземат пушките, да ги напълнят и излязат да обстрелят аероплана. Кметът каза: "Сигурно щяха да го свалят, понеже летеше ниско, ама закъсняхме, докато намерим патрони". Аз му отговорих: "А бе, Вие нямате ли акъл. По отделен аероплан и то наш, летящ толкова ниско, да стреляте? Не му ли видяхте знаците, че е български? Знаете ли, че в него бях аз?" Кмътът ме гледа като сащисан и вика: "Олеле, какво сме щели да направим! Кой ти гледа знаците му. Пък и да видим, много ти ги помним. Отчето вика: турски е, иде да трепе народа ни. Оно, току късмет сте имали!"…

7 октомври – четвъртък.

… Летейки по-нататък към Шило и Шипка, постепенно взехме височина 1700 метра и когато дойдохме над тези върхове в 15 часа и 50 минути, навлязохме в един доста голям облак. Само за 2 минути излязохме над него и тутакси пред нас се откри вълшебна картина: далеч на югозапад Феб почти се стреми да се спусне в безкрайната шир на Бяло море, което прилича на казан, пълен с разтопено злато, сред който величествено се издига могъщият чер масив на Самотраки. Право на запад, догдето погледът стига, се вижда Беломорската равнина, из едва забележимите дипли на която се гушат малки селца с бели къщурки. Под нас пък като че ли с шеметна бързина бягат назад бели като памук облачни маси, които при това са чудно красиво обагрени от лъчите на залязващото слънце. Наистина дивно красив и вълшебен пейзаж, в средата на който ясно се очертава морският бряг, на който гиздаво е кацнал право под нас и се оглежда в морската лазур малкият красив град Деде Агач.

На пристанище Деде Агач, 1943 год.

Бързо се спускаме към селото Доган Хисар и пролитаме над местността, дето след 2 дни ще се извърши съвместната бойна стрелба на 22-ри пехотен полк.

Стръмно се спуснахме над село Дервент, в което ясно забелязах паника! Камбаната на селската камбанария при черквата бие тревога, народът бяга и се крие из къщите, войниците също, а противовъздушният пост ни откри огън. Командирът на 22-ри пехотен полк полковник Валевичарски, който е бил наблизо, заповядал бързо стрелбата да се прекрати, защото познал, че това е моят самолет. Във всеки случай по нас били дадени 17 изстрела, но нито един не ни засегна. Като разбрали, че в самолета е командирът на Прикриващата армия генерал Стефанов, те изтръпнали от смущение и започнали да викат: ”Дано не сме ударили самолета”…

8 октомври – петък… Нощувах този път в една гръцка къща, понеже жената на кмета беше болна от малария тропика и той не можеше да ме приеме у тях. След като обядвахме… аз и командирът на дивизията с неговата разузнавателна кола се отправихме за село Ново Медово при 25-ти пехотен полк, за да видим бойната дружинна стрелба. Тя се произведе западно от стана на 4 – 5 км, но излезе едва удовлетворителна, защото пораженията не надминаваха 20 – 25 % от мишените. Освен че малко мишени бяха ударени, в което се увери и самият командир на полка, стрелбата не се води никак правилно. Всички оръжия откриха огън от една линия близка до мишените на 500 – 600 крачки и най-важното, чакаха да изстрелят минохвъргачките и тежките картечници и тогава да тръгне пехотата, което е съвсем погрешно. Говорих на войниците за резултата от стрелбата и ги подканих към по-добра работа…

21 откомври – четвъртък… 124 ЛЕТЕНИЕ…

В 15 часа и 11 минути пристигам над гара Горна Оряховица. Макар че над Арбанаси има доста мъгли, казах на пилота да свърне към Велико Търново и ако може, да кацне на Марино поле. Самолетът започна да се вдига, само за 1 минута бяхме над село Арбанаси, над манастира “Св. Никола”. Бързо се спуснахме над Хисаря и оттам над главната улица на Търново на 50 метра височина, право над Марино поле… Ние великолепно, красиво кацнахме на историческото Марино поле сред бурните овации на безбройните ученици, пристигнали и пристигащи бегом, щом видели самолета. Ние спираме пред могилата, дето княз Батенберг е приел първия парад в Търново, близо до къщата на Панталеев, точно срещу уличката, дето иде от дядо Атанас Стамболов към Марино поле…

На летище Горна Оряховица, 1943

4 ноември – четвъртък. 125 ЛЕТЕНИЕ.

Понеже днес 5-та бронеизтребителна дружина има бойна стрелба, на летище Елхово ме чакаха и посрещнаха Коминдирът на 5-та дивизия генерал Серафимов, Началник щаба му полковник Илиев, Околийският управител Тодоров и други… Веднага се качихме на триоската и поехме към село Маломирово на стрелба. Стрелбата излезе добра. Само редникът от 3-та рота Иван Найденов Симеонов от село Тръстеник удари с 50 милиметрово оръдие с първия снаряд един бункер от 1500 крачки, с по

един снаряд пак удари два подвижни танка от 400 крачки. Пуснах го 10 дни в отпуск за награда. Има още да се желае по честото и бързо сменяване на позициите…

Оглед на позиция, 1943 год.

6 ноември – събота. 127 ЛЕТЕНИЕ.

На 3-ти того, сряда, получих специална покана от младите бойци в Беломорска Тракия, с която ме канят да присъствам в неделя – 7 ноември в град Гюмюрджина на тържество по освещаване на тяхното знаме… В 15 часа и 17 минути, като отивахме за Гюмюрджина, навлязохме в силна хала, дъжд и гръмотевици… В 19 и 1/2 часа бяхме в градския театър, дето градската трупа ни представи хубавата битова пиеса из живота на добруджанци "Боряна" от Йордан Йовков. Представлението беше чудесно.

7 ноември – неделя.

… Дойде санитарният капитан д-р Жиков – началникът на 16-та гарнизонна болница. Заедно с него обиколих цялата болница и видях всички болни. Болницата е обзаведена и устроена отлично. Чистотата е идеална. Докато преглеждахме вътрешното отделение обаче, дойде един подофицер и ми доложи, че генерал Трифонов ме моли по телефона да отида на черква, защото скоро щяла да приключи службата и с литийно шествие всички официални лица щели да тръгнат

за площада. Заедно с д-р Горанчев – началникът на конезаводното депо и с д-р Жиков заминах за църквата. Там служеше Пловдивският митрополит Кирил. Скоро с шествие се отправихме за площада по главната улица, изпълнена с народ. На големия площад с чинарите имаше построена естрада за молебен и друга за приемане парада. На площада околовръст бяха построени представителна дружина, бранниците, учениците, разните други организации и всички земеделски задруги, чиито знамена днес ще осветява Министърът на търговията Вазов. До войската бяха построени и младите бойци, чието знаме ще се осветява днес… Към средата на молебена Министърът пристигна и аз му отстъпих централното място на естрадата. Като се свърши молебенът, Владиката произнесе подходящо слово, а след него г-н Министърът. Поканиха ме да стана кръстник на знамето на младите бойци, обаче аз отказах, понеже за такъв е канен по-рано началникът на гарнизона. При осветяване на знамето забих и аз един гвоздей с подходящи думи. После се осветиха 17-те знамена на земеделските задруги от околията. На Министъра, който кръсти знамената и ги предаде, с кратко слово отговори един от задругите…Аз поздравих войската и организациите от естрадата и приех парада. След това отидохме на обяд в двора на казармите, дето бе сервиран обяд във войнишка посуда за 1500 души. После около мен се струпаха много селяни и селянки от Тракия в национални тракийски носии. Същите тези хора сега ми целуваха ръка като на владика, защото чули от мене хубави куражлии думи. Казаха ми: ” Ние бяхме се изплашили от гърците, които все ни разправят: “Хайде, стягайте се да си ходите, защото англичаните ще дойдат”. Три пъти с “Ура!” ме носиха на ръце, докато се качих в автомобила… Народът като разбра, че с аероплана аз съм дошъл вчера и че сега ще си тръгвам с него, /а и някой им казал, че с аероплан с майка си съм ходил на Хаджилък/, хептен се втурнаха да ми целуват и двете ръце. Казвам им аз, че не съм владика, а те викат: ”Нали си хаджия, а хаджията е половин Владика”…

Сред селяни от Беломорска Тракия, 1943 год.

10 ноември – сряда.

Тази вечер с влак от София пристигна една трупа под водачеството на Иван Хаджиминев, която е мобилизирана от Щаба на войската и изпратена да дава спектакли на войниците от Прикриващия фронт.

11 ноември – четвъртък.

Трупата преди обяд и след обяд даде по един спектакъл на войниците от гарнизона. Същата трупа, преди да дойде тук, около 2 месеца е била из Беломорието: 1 месец в Солун при Щаба на 8-ма дивизия и 1 месец към Кавала, Ксанти и Гюмюрджина… След пладне от 17 до 19 часа целият Щаб, без дежурните, с 3 коли отидохме в Харманли, за да видим германски филми в киното по поканата на господин Хубер – председателя на Българо-германския научен институт.

12 ноември – петък.

От 10 до 11 и 1/2 часа в салона на тукашното кино трупата даде третия си спектакъл за Щаба на армията, щабната рота и свързочната дружина. Поканихме и всички учители и учителки, кмета и общинския съвет семейно, както и Германския научен институт в Харманли…

13 ноември – събота.

… В 8 часа в моя кабинет се събраха тримата командири на дивизии: генерал Серафимов – 5-та дивизия, полковник Попбожилов – 2-ра дивизия и полковник Доцев – 19-та дивизия, за да разгледаме въпросите, които аз трябва да повдигна на Висшия военен съвет, който се събира в четвъртък, на 18 ноември, в София, но в съкратения си състав. Изслушах и докладите на командирите на дивизиите върху състоянието на частите и си взех бележки за моя доклад.

ОБЛАСТНА СТОПАНСКА КАМАРА -- ПЛѢВЕНЪ
ТЕЛЕФОНЪ 399.

До Господина
Генералъ лейтенантъ
Атанасъ Стефановъ
Плѣвенъ

№ 375[illegible] Плѣвенъ, 10 ДЕК. 1943

Уважаеми Господинъ Генералъ,

На 12 т.м., недѣля, въ 9 часа предъ обѣдъ въ заседателната зала на Областната палата ще се открие първото редовно общо събрание на Камарата ни.

Честь ни е да Ви поканимъ да присжтствувате при откриването на тази първа редовна сесия на нашия институтъ.

Следъ събранието, въ 12 часа, въ Военния клубъ ще бжде даденъ обѣдъ на г.г. членоветѣ на Камарата и на поканени гости.

Канимъ Ви да участвувате сжщо на обѣда.

Съ почитъ
ОБЛАСТНА СТОПАНСКА КАМАРА-ПЛѢВЕНЪ
Главенъ секретарь Председатель

№ 76

ДНЕВНИК

/ 14 ноември 1943 – 14 февруари 1944 година /

14 ноември – неделя…Днес в 12 часа и 50 минути се подаде въздушна тревога. Скоро разбрахме, че група неприятелски бомбардировачи са минали над гара Саранево и отишли към Пирдоп. По-късно казаха, че оттам се упътили на запад към София. Стигнали над гарата, спуснали се на вълни, на вълни под облаците и започнали да хвърлят своите бомби. Последните са паднали в гробищата на Софийската гара и в квартала “Хаджи Димитър”, дето имало няколко къщи разрушени. Понеже беше неделя, нашата противовъздушна отбрана била в разход и затова артилерията се обадила много слабо. Ловджийските изтребители се

вдигнали, след като неприятелските 50 двумоторни бомбардировач си хвърлили бомбите…
133 ЛЕТЕНИЕ… След обяд пътуването над Искърското дефиле бе твърде интересно. От 2 000 метра височина се вижда много добре Искъра как се вие като змия из дефилето и тук-таме се виждат селца и гари. Тунелите също зеят като черни адски врати за дълбините на земята. При Черепиш видяхме как един влак излезе като че ли от дълбините на недрата земни. Скалите около Черепиш и Лакатник, които отдолу са толкова величествени и страхотни, отгоре изглеждат съвсем нищожни и ако човек не ги знае, няма да повярва, че това са такива високи скали. Още когато бяхме над Карлуково, мощните високи масиви на Рила и Витоша гордо стърчаха над билото на Стара планина. Летението над Искърското дефиле е доста тревожно поради липсата на равно място за кацане при нужда и затова, когато се измъкнахме от планината при манастира "Св. Иван", човеку става леко, приятно. Летейки над равното Софийско поле, човек не може да не се радва, особено като види златистия запад към Люлин планина.
21 ноември – неделя – Архангеловден. На 18 ноември се явихме във Висшия военен съвет и започнахме заседанията. Присъстваха само армейските командири, при докладите всички инспектори – началници на служби, а при избора на командири – без последните. На 19 ноември – петък, след пладне в 17 часа, командирите на армиите, Началник Щаба на войската и Министърът на войната отидохме в Регентството. Там заварихме господа Регентите, Министъра на вътрешните работи и господин Министър-председателя Добри Божилов. Направихме своите кратки доклади върху духа на населението и войската и мерките за борба с бандитите – комунисти. В 20 часа ни освободиха. Заседанието се председателстваше от княз Кирил.

Вчера, 20 ноември преди обяд, Министърът на войната и всички генерали, които имаха сиви шинели, отидоха на панихида за падналите по бранните поля в черквата на Военното училище. Господин Министърът е държал много хубава реч, която цитираха всички вестници. След панихидата продължихме заседанието на Висшия военен съвет и в 13 часа приключихме работата. Освободиха ни с нареждане в понеделник, 22 ноември, всеки да е на мястото си, като предварително ни разделиха на три групи за задачи под ръководството на един германски генерал, който току-що пристигнал. Мен ме определиха трета смяна /от 6 до 9 т. м./, затова трябваше да се връщам…

Тази сутрин, като отивах в Министерството на войната, се видях с Любен Сарафов. Той ме покани на кафе в сладкарница "Цар Освободител" и ми говори твърде песимистично за военното положение, за въздушната бомбардировка над София, за слабото проявление на нашите въдушни сили и пр.
27 ноември – събота. 136 ЛЕТЕНИЕ. Като се връщах на 21 ноември от Висшия военен съвет, времето в Северна България бе извънредно лошо, не можах да мина през Плевен и да уведомя генерал Янчева за онова, което се реши, нито да му дам нареждане относно прочистване на армейската област от бандити. Наложи се друг път да отида до Плевен за тази цел… Наблюдавах ту по небето, да не би да се появи някой неприятелски самолет, ту пък по земята надалеч. Виждаха се на слънцето като гиздави паланки да блестят нашите красиви кътове, големи и благоустроени нашите села и градове. Видяхме Габрово, Севлиево, след туй Ловеч

да се гуши в една долина, вижда се самолетната му фабрика. Много по-нататък се вижда Боруна на “Бъчвата” при село Опанец и под нея новия хладилен склад на IV-а армейска област, който се строи това лято. Много добре се вижда и Чатал тепе, вдясно от него Павликени, а вляво Левски. Сред картини омайно красиви, при най-идеален полет, ние преминахме над чудно красивата долина на река Видима и виждаме селата Дебнево и Бериево, а по склоновете вляво от нея се вижда селото на Дан Колов – Сенник… Ето че моторът започна да прекъсва и това прекъсване не само не намалява, а постепенно се увеличава. Затова заповядах на пилота да спусне ниско самолета, да мине над град Ловеч и над казармата и да кацне на летището при аеропланната фабрика, за да сменим зацапаната свещ на 8-и цилиндър… Само 1 минута по-късно ние кацаме на летището. Скоро дойде началникът на фабриката, машинният инженер полк. Тифчев, да ми се представи и да пита имаме ли нужда от помощ. Казах му, че нямаме нужда, понеже знаем болката на самолета си и сами можем да си я церим…

С генерал Янчев се качихме с неговата кола и право в Щаба на 9-та дивизия. Там аз в 2 часа време, до 13 часа, му разправих от решенията на Висшия военен съвет онова, което го засяга. Дадох му и някои нареждания относно прочистването на армейската област от бандити, казах му да извика на конференция и командирите на 5-та и 6-та дивизии и да ги запознае със същото, виках и Началника на 9-та дивизионна област. Казах и нему няколко думи. Пожелах им бляскав успех в тази работа, за да може до нова година да се омиротвори страната…

138 ЛЕТЕНИЕ. Въпреки сведенията за неприятелските намерения и въпреки че генерал Янчев толкова много ме кандърдисва да остана и утре да си тръгна, понеже било Коледни заговезни, аз не останах, защото аерологът от летище Казанлък по телефона ми каза, че след обяд или през нощта се очаква влошаване на времето… В 13 часа и 56 минути излетях от летище Долна Митрополия… над Плевен до Симеоновград… Самолетът като орел бързо взема височина 1 000 метра и прехвърляме Сейджи баир, точно на онова място с рядката дъбрава, дето миналото лято правихме разбор на едно занятие и аз държах беседа пред всички офицери от 5-та дивизя за Еленския бой в Освободителната война и поуките от него…Над Елена се завъртяхме два пъти и пуснах отворено писмо до кмета Христо Костов, с което, като го поздравявам, го моля от мое име в други ден, 9 декември – неделя, да поздрави запасните подофицери от Елена с техния празник “Освобождението на Елена 1877 година”… Взехме посока към Марино поле в Търново, обаче там запалили голям огън. Кацането много опасно. Отправихме се все над главната улица към църквата “Св. Богородица”, над Света гора и стопанството на затвора и повторно се насочихме към Марино поле. Времето тихо, народ от всички улици се трупа по полето. Ние плавно и гордо летим над гарата, над река Янтра, над казармите, банята, над Нестроевата рота и се спускаме чудно красиво, както после поп Тодор и господин Ганчо Пеев ми казаха. След това рулираме нагоре и спираме до Батенберговата могила. Тук аз слязох от самолета, живо акламиран от много ученици и ученички, които били на изповед по църквите, понеже утре е денят на християнизиране на младежта – ще се причестяват. Тъкмо ги пущали и като видели самолета над града, познали го и от всички страни се втурнали, а с тях наедно много граждани и гражданки. Дойдоха и офицери и войници…

6 декември – понеделник. В 8 часа тази сутрин се събрахме във Военната академия. Там беше генерал Васил Бойдев, Козаров, полковник Доцев, генерал Генев, Бояджиев – артилерийски инспектор, генерал Каров – пехотен инспектор и други. Дойде генерал Лукаш и започнаха докладите за командирите на дивизия в съвременната война, според упътванията на германския дивизионен генерал Щурмбергер. Той не е дал теория, а разгледал само два боя, които дивизията му е водила в Улмската и Сталинградската операция при град Ростов. Казва каква е била обстановката, какво е било известно за противника. Поискал е оценка на обстановката, решението и заповедите на командирите на дивизиите от първата смяна. След това им излага като разбор как е процедирал неговият щаб, какво решение е взел и какви заповеди е дал. След обяд имахме доклад от подполковник Дундов по мобилизационната подготовка и промяната в картотеките, с оглед да не се водят никакви книги в Окръжията образец № 1 и № 10.
7 декември – вторник. Днес преди пладне имахме продължение на задачата. При докладите присъстваха и регентите Н. Ц. В. Княз Кирил Преславски и генерал – лейтенант Никола Михов. След пладне продължи решаването на тактически задачи / военна игра /, като се дадоха твърде интересни ходове с цел да се види как би трябвало да се употреби бронираната дивизия в един бой…
22 декември – сряда. Днес целия ден работих в Щаба – приключихме преписките си по случай сдаването на Прикривающия фронт.
23 декември – четвъртък. Днес с генерал Генев обиколихме и му предадох десния участък – от река Арда на юг до връх Шило. Обядвахме в Ивайловград във Военния клуб. След това в 15 часа си тръгнахме обратно за Симеоновград, дето към 18 часа пристигнахме благополучно.
25 декември – събота.… Дойде при мен в стаята ми адютантът, поручик Величко Цонев, адвокат от Русе, и се чуди как съм издържал на тези студове без да туря даже печка в стаята си. Казах му, че хазайката постоянно настояваше да тури печка в стаята ми, но не се съгласих, за да може с личния си пример да покажа, че може и на студено, за да обезсиля всякакви войнишки оплаквания от студ… В 7 и 1/2 часа аз излязох и тръгнах за площада, където бяха се събрали всички граждани, ученици и войници от 30-ти пехотен Шейновски полк, за да ни изпратят. Тук Командирът на полка полковник Илия Иванов се обърна към мен и Щаба с топли думи по случай изпращането ни и ни пожела добър път…
26 декември – неделя. Даде Господ най-после след 8-месечно скитане по границите, по суша и по въздух, благополучно да се приберем домой…
31 декември – петък. Довечера е нова година, обаче няма да има нито бал, нито забави поради траура за Н. В. Царя и войната. Всеки ще посреща новата година в къщи… Като стана часът 23 започнаха поздравителните речи по радиото от Регента Богдан Филов, от Министър-председателя Добри Божилов, от наместника на Светия Синод Видинския Митрополит Неофит, от Софийския кмет инженер Иванов.

ЧЕСТИТА ДА НИ Е НОВАТА 1944 ГОДИНА!!!

10 януари – понеделник. Още в Горна Оряховица на гарата от началника разбрах, че със 150 самолета противникът нападнал София, бомбардирал всички квартали, разрушил много здания в центъра и причинил много жертви…

11 януари – вторник. Днес разбрахме колко големи щети има в София от вчерашните бомбардировки. Заповядаха да изпратя 100 камиона в София и пенеже нямаше толкова шофьори, наредих да се мобилизират 50 шофьора. С тези коли изпратих и 10 000 хляба. От генерал Янчулев разбрах, че неговият апартамент е разрушен и сега бил бездомник. Пострадали са: Народният театър, Вътрешното министерство, казармите на 1-ви и 6-ти пехотни полкове, на 4-ти дивизионен артилерийски полк и на 1-ви инженерен полк, много кооперации, особено по "Мария Луиза", "Царица Йоана" и булевард "Дондуков".
12 януари – сряда. Започнаха да пристигат избягалите от София с коли и влаковете. Те разправят просто ужаси за бомбардировките в София, особено за нощната. От техния страх се заразиха и плевенчани и почнаха да се изселват по селата, а току-що пристигналите софиянци, като видяха това, повторно се подплашиха и също взеха да напущат град Плевен и да се пренасят по селата…
24 януари – понеделник. В 7 часа минах през дядови. Запалих свещ, целунах му ръка и отидох в Щаба на 18-ти пехотен полк, дето присъствах на конференцията на Търновския, Горнооряховския и Еленския околийски началници с командира на 5-та дивизия – генерал Серафимов. Към 11 часа и 40 минути по телефона предадоха, че много английски самолети летят над България. Прекратих конференцията, дадох почивка и казах: "Всички в окопите". Слязохме на двора и гледам всички войници стоят отвън. Заповядах всички да влязат в окопите. 15 минути по-късно се зачу голям шум от моторите на неприятелските самолети към Павликени. Около 13 часа те се върнаха и започна да се чува стрелба към Плевен. После разбрахме, че неприятелят бомбардирал много села и град Вратца. В 14 часа тревогата се прекрати, всички се прибрахме в Щаба и продължихме работата…
30 януари – неделя. Днес към 11 часа същите неприятелски бомбардировачи повторно прелетяха над Адриатическо море и се опитаха да дойдат към България, но още от Албания бяха върнати от германски изтребители. Ето какво значи да имаме изтребители, защото утре на германците като им потрябват изтребителите, ние ще увиснем пак във въздуха. Но така е, когато един народ харчи без сметка парите за граждански сгради, а не купува самолети да ги осигури…
31 януари – понеделник. Атанасовден. Никога не съм посрещал така мрачно имения си ден като тази година, защото бабалък ми вече не е между живите, а той бе мой съименик… Хаджипетков ми каза, че много се говорело за мен да стана Министър на войната, но ми минала лисица път. Отговорих, че съм скромен човек, че такива аспирации не съм имал и че дори не съм чувал подобно нещо, макар че всъщност и аз чух от няколко души подобни проекти като бях в София при погребението на Н. В. Цар Борис III.

Здраве да е! Никога това не мога да считам за неуспех, защото най-напред не съм си поставил за цел постигането на подобно нещо.

Ако е рекъл Бог и то ще бъде, а ако не – в никой случай няма да бъде!…
4 февруари – петък. Преди обяд проверих службата в 18-ти пехотен полк и ходих в Общината да обърна вниманието на общинските власти, че много мудно върви окопаването в града против въздушни нападения. След пладне проверих службата в 4-ти армейски санитарен склад и намерих, че складът е много претоварен с материали. Необходимо е поне 3-та армейска част да се изнесе към Шумен.

№ 77

Мила мамо,

…И така, тъкмо в тревогата аз тръгнах от дома за гара Горна Оряховица… Като навлизахме в град Горна Оряховица, се подаде "отбой" и тревогата се отмени… Докато чакахме на гарата, разбрахме по телефона, че в София 150 самолета американски са бомбардирали много жестоко и безмилостно града навсякъде, но главно центъра.

В 19 часа пристигнах в Плевен…В 22 часа се подаде въздушна тревога. Имаше хубава месечина, топъл южен вятър. Излязохме на балкона да слушаме стрелбата на противоаеропланната артилерия в София. Чуваше се много добре около 1/2 час. По телефона разбрах, че около 60 аероплана са хвърлили запалителни бомби пак над София и причинили много пожари. Има доста здания съборени и доста жертви.

11 ануари 1944 г. — Поздрави от булката и Кинчето
Плевен — Твой син: Атанас

№ 78

Мили ми мамо и Кинче,

… Тук имахме две тревоги една след друга: първата през нощта, а втората в четвъртък преди обяд. Около 50 аероплана стигнаха до гара Ясен като хвърлиха 10 бомби в околностите на село Долни Дъбник, други 10 около Червен бряг, няколко около село Тепава, Ловчанско. Никъде няма жертви, освен един орач леко ранен, две жени контузени от буци пръст и 5 – 6 овце от едно стадо убити. В София обаче аеропланите са направили голяма поразия. И сега още има пожари. Изпратихме и от Плевен пожарни автомобилни помпи да гасят. Няколко хвърчащи крепости бяха свалени…

1 април 1944 г. — Поздрави на двете ви
Плевен — Ваш Атанас

№ 79

СЪЮЗ НА МЛАДИТЕ БОЙЦИ В БЪЛГАРИЯ
българи служили в българската армия след 1919 година до днес

Дружество на
младите бойци
№ 5

гр. Кнежа, 30 април 1944 г.

До Господина
Генерал – Лейтенант
Атанас Стефанов
гр. П Л Е В Е Н

Господин Генерал,

Младите бойци от гр. Кнежа, минали през дверите на родната казарма, калени в изпитания, възпитани във военните добродетели на Българския народ – образувахме дружество на "Младите бойци", с цел да работим и дадем нашата младост и сили на майката Родина, за национално и културно-просветно единство

на нашия град, на мирновременния фронт и кръвта си – в борба за обединяваща се България, в името на нашето слънце – НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО ЦАР СИМЕОН II.

Пътят, по който вървим ние, младите бойци, е пътят на България, олицетворение на нейната сила и вдъхновение.

Историческите събори на нашите другари, Млади бойци в Дедеагач и Гюмюрджина, показаха на целия свят, че Беломорието е българска земя и ще пребъде такава вовеки.

Ние вървим по техните стъпки и се вдъхновяваме от пламъка, който гори в техните гърди.

Дружеството ни, макар и новоосновано, обмисля и свикването на голям северно-български събор на Младите Бойци.

Позволете, Господин Генерал, да извикаме за Ваше здраве, нашето мощно войнишко "УРА".

ЗА ВЕЛИЧИЕТО НА БЪЛГАРИЯ!

Секретар: / не се чете / Председател: / не се чете /

№ 80

Господин генерал,

…Граждани сме и то такива, на които по тялото има следи от добити през Световната война рани, а на гърдите – кръстове за доблестно изпълнен дълг.

Накратко: Вашият подведомствен подпоручик Ганчо Петров, работещ в дивизията, използувайки служебното си положение, реди персонал и отменя повиквателни. Такъв е случаят с неговите зет и шурей: Борислав Георгиев Гошев и Христо Младенов Манджуков. Млади хора, досега невикани в запаса, чрез него днес се нареждат на безопасни служби тук в града, за да могат да продължават да търгуват и печелят богатства.

Господин генерал, това дразни и възмущава, а не е и само то. Съобщаваме едно и ако Вие, човекът, в когото плевенското гражданство има доверие, доблестният и честен войн, какъвто Ви знаем, се вслушате в донесеното от нас и поставите всеки на място, ще Ви поставяме в течение на още много мизерии, които рушат духа и вярата ни в родната армия и нейните задачи.

3 май 1944 г.
Плевен Група граждани

№ 81

Господин генерал,

Пиша Ви със силно наболяло чувство, защото от 1939 година досега все стъкмяваме частите си, а всъщност поделенията от 4-та гранична бригада са в окаяно положение. Почти половината от хората ми са в зимни куртки и кепета, поради което има много чести случаи на припадъци от слънчев удар…Писма писах, куриери пращах до частите, които формират поделенията на бригадата, но нищо не получавам…Наредете по телефона интендантът на 4-та дивизия да снабди в срок от 3 дни всички бригадни поделения, които се формират от частите на III-та армия, с всичко, което им липсва или не достига.

Моля Ви, господин генерал, да дадете категорични нареждания до интендантите на 5-та, 6-та и 9-та дивизионни области да дадат изброеното в приложените ведомости имущество, като имат предвид, че то е най-необходимото.

Поздравявам Ви най-сърдечно и Ви желая всичко най-хубаво.

5 юни 1944 г. полковник Деведжиев

Следа

№ 82

Господин генерал,

Вие, на когото е поверена част от българската армия, за да я ръководите и възпитавате, да защитавате самоотвержено нейната свобода и независимост, какво възпитание можете да й дадете, когато Вие сте тръгнали по стъпките на продажното правителство на Цар Борис и Филов?

Знайте, господин генерале, че българската армия никога няма да отиде против своите освободители – братя славяни. Българският народ няма да позволи на своите синове войници да отидат да се бият със своите братя. Българското правителство изпълнява плановете на варварина Хитлер, а българският народ видя какво може да ни донесат немските фашисти: глад, оголване и венерически болести. Затова той твърдо е решен да брани с всичка сила свободата и независимостта на Отечеството си от експлоататорите си фашисти.

/ без дата / Група граждани

№ 83

Господин генерал,

Тук сред нашите ниви се намира един военен санитарен склад. Ето началникът на тоя склад е коскоджамити подполковник, който върши работи пред очите ни, без да се засрами. Има си кошери пчели човекът до самия склад и в работното време, когато трябва да е на мястото си, той по цели часове се гъзурчи около пчелите си, покрит с една мрежа да не го хапят, или пък взема разсилния от склада да му духа с едно духало дим и да му върти центрофугата кога вадят мед…Така и в последната война едни се биеха, а такива като тоя се набутаха – кой кмет, кой реквизитор. Чувал съм за Вас, господин генерал, че не прощавате на такива и сега като знаете за това, елате и си го проверете на самото място и дайте му на тоя господин да разбере защо му плащат – дали да въди пчели или да си гледа работата в тоя склад.

Вие така често сте между нас и можете много лесно да проверите всичко това, за да не смятате, че си правя личен дерт.

/ без дата / Възмутен гражданин

№ 84

Уважаеми господин генерал,

В днешния момент… намират се хора, които прибягват до непростени и наказуеми от законите средства. Ст. подофицер Иван Андреев Иванов от град Лом успял да се снабди / това се знае положително / с едно удостоверение, че прекарал военната си тегоба в друга част и уволнен като редник. Следствие на което се освободи от повикване на обучение. Ние, неговите другари, смятаме…, че той

постъпва в това време така подло спрямо Родината и поради това трябва да се поправи и трябва да бъде повикан там, гдето сме и ние. Да получи своето наказание, както той, така и лицето, което е дало неверното удостоверение – макар и военно, за назидание на всички подлеци и типове от подобен род.

С отлично почитание!

/ без дата / Подпис: / не се чете /

№ 85

ДНЕВНИК

/ 14 февруари 1944 – 16 юни 1944 /

23 февруари – сряда. В 8 часа потеглихме за София, дето пристигнахме в 13 часа… Още от гарата личат пораженията от английската въздушна бомбардировка, но особено грозна става картината от Лъвовия мост нататък. Обядвах в ресторант "Славянска беседа", след това отидох в Министерството на войната и се представих на Началник щаба генерал Лукаш, който обеща да ми се изпрати "Щорха" в най-скоро време. Същият ми каза, че отиването ми на Прикриващия фронт вероятно ще се отложи до 5 март тази година, за да мога да отида във Видин и открия паметника на убитите от името на господин Министъра. След това се разходих в София и видях страшно големите поражения по "Леге" и "Клементина", Военния клуб и пр. В 19 часа и 50 минути бях на гара София. Там се намерихме и с другите генерали: Серафимов, Ковачев, Христо Пеев, Младенов, Дундов, с които потеглихме за град Ниш.

24 февруари – четвъртък… В Ниш стигнахме в 3 и 1/2 часа… В 7 часа се представихме в Германското бойно училище на началника му полковник Цимерман. Веднага след това излязохме на полето въпреки студения вятър и дълбокия сняг. Там ни запознаха с начините за близка борба с бойни коли и противовъздушна отбрана. След обяд отидохме на бойна стрелба на германска пехотна рота, усилена с тежкокартечен взвод, един минохвъргачен взвод, един противотанкови пушки и една батарея за непосредствена подкрепа. Стрелбата се разви строго планосъобразно и трая всичко 3 часа. Ние всичкото време бяхме под траекториите, на наблюдателно място на командира на ротата. От 20 до 23 часа вечеря в квартирата на Командира на I окупационен корпус – генерал Асен Николов.

25 февруари – петък. Днес преди обяд присъствахме на едно двустранно дружинно бойно упражнение от германска дружина. Тук най-интересният момент бе контраатака на бойния ред на атакуващата дружина откъм десния фланг… Най-напред за ориентировка се проучи заданието върху карта в мярка 1: 10 000, докато двете страни заеха своето изходно положение: едната позиция за отбрана, а другата – изходна линия за атака…

3 март – петък. Вчера се получи писмо от София по заповед на Военния министър днес да бъда в Троян и поздравя от негово име заседанието на Висшия колоездачен съюз в България…

13 март – понеделник. Днес довършихме работата си по висотите на десния бряг на река Марица. Целият ден валя дъжд, сняг и вееше северен студен вятър…

5 април – сряда. Около Бойчиновци се е водил голям въздушен двубой между американските бомбардировачи и нашите изтребители, събрани от София, Карлово

и Долна Митрополия. Говори се, че имало свалени 10 – 11 крепости. Дай Боже, така да е.
13 април – неделя. На 13 април в Плевен събрах след пладне всички командири на полкове, областния директор, кмета на града, полицейския комендант и пр. и им говорих за мерките против въздушните нападения. Уговорихме се също на 14 април в 19 и 1/2 часа по високоговорителя аз лично да говоря на същата тема на народа и го поканя да се евакуира, а тъй също да му обърна вниманието върху необходимостта от повече дисциплина при "въздушна тревога". По улиците в Плевен при всеки високоговорител имаше много народ, който слушаше. Като свърших и си тръгнах, видя ме Йордан Вачев и ми каза, че много навременна и полезна била сказката…
1 май – понеделник. Днешният ден се отпразнува много тържествено. Всички умствени и физически работници, чиновници, занаятчии, индустриалци и работодатели бяха събрани в църквата "Св. Никола", дето отец Ташев произнесе слово. После в читалище "Съгласие" в препълнения салон говорих аз, областният директор, инспекторът по професиите и кметът на град Плевен. След това ни поканиха във фабриките на обяд, който директорите дават на своите работници. Отидох с областния директор във фабрика "Енидже Вардар", дето говорих 1/2 час… Вечерта, както работех в Щаба си, пристигна и се представи поручик Велико Цанев за адютант, понеже Щабът на IV-та армия се мобилизира 100 %. Донесе ми писмо и иконата "Св. Иван Рилски" от дядо Михаил – Русенския владика.
2 май – вторник. В 10 часа тръгнах от Плевен за Враца. Градът не е толкова много пострадал, както си го представлявах. Тук-таме има срутено и изгоряло здание…От 14 и 1/2 до 19 и 1/2 часа събрах всички командири на части в Щаба на 6-та дивизия и им говорих за предстоящата мобилизация, нейните цели и задачи. След това обиколихме 35-ти пехотен полк.
3 май – сряда… В 7 и 1/2 часа отидох да проверя казармите на 2-ри артилерийски полк, след което в 10 часа заминах за Фердинанд да проверя 4-та армейска тежкокартечна дружина…
5 май – петък…Към 13 часа се подаде въздушна тревога във Видин. Взех си бинокъла и веднага при един окоп в градинката на военния клуб. Само след 15 – 20 минути в небето започна да се гърми, като че буря приближаваше. Ето и първите охранители – три ловджийски машини "Лайтнинг", след тях следват първите бомбардировачи "Либърейтър" – 45 крепости. Един след друг на 1 – 2 км следваха и другите орляци, повечето от които имаха по 36 самолета. Когато се изврвяха първите орляци с 300 бомбардировачи и се изгубиха над Румъния, чак тогава на 5 минути разстояние се показаха другите орляци от втората въздушна дивизия, които бяха също 300 на брой. Те обаче завиха на север към Турно Северин, докато първите взеха посока към Букурещ. Всичко преброих 600 бомбардировача четиримоторни и 50 изтребителя двумоторни "Лайтнинг"…Противовъздушната част от "Баба Вида" ги прочела. Дадох им по 7 дни отпуск…След това отидох на площада при паметника, дето се отслужи панихида за убитите във войните и се произведе заря с церемония. След зарята аз говорих 1 час с цел да ободря хората…
6 май – събота. Гергьовден! Тази сутрин в 6 часа пристигнах в Лом в казармата на 4-та бронеизтребителна дружина. За парада се бе събрал доста народ: войската, родолюбивите организации, духовенството. Щом пристигнахме, молебенът

започна. Поздравих войската и организациите с бойния празник и говорих около час…

13 май – събота. Научих, че генерал Серафимов събира всички командири на части от Търновския и Горнооряховския гарнизони, а околийският управител всички кметове, затова с полковник Велизаров заедно в 8 часа се отправихме за летището Г. Оряховица. Тук най-напред се състоя конференция на командирите на частите и командира на 5-та дивизия, на която говорих 1/2 час и аз. След това всички отидохме в кабинета на околийския управител Иванов на конференцията на кметовете. Тук генерел Серафимов говори за дълга на всички кметове в днешно време по поддържането духа на населението и борбата с нелегалните…

20 май – събота. В 10 часа с "Вандерера" заедно с адмирал Сава Иванов се отправихме за Свищов, дето аз проверих как се е мобилизирал и стъкмил 33-ти пехотен Свищовски полк…

4 юни – неделя. Тази сутрин, Петдесятница, ходих на черква. На три пъти седяхме на колене за молебен. След разпус на църква даваха орехова шума…

5 юни – понеделник. 154 ЛЕТЕНИЕ. В 7 и 1/2 часа излетяхме с двумоторния самолет, пилотиран от подпоручик Байчев…Кацнахме на летище "Телиш". Тук имаше много хора в празнични премени, дошли да посрещнат командира на въздушните войски генерал – лейтенант Д. Айрянов. Щом забелязаха самолета, те се построиха, музиката засвири…След кръщаването на знамената започна демонстративното показно упражнание на парашутистите: "Произвеждане парашутен десант и превземане на летището". Хвърлиха се около 50 парашутиста. Отлично изпълнение. Аз говорих за хубавата им работа и бляскавото изпълнение, което вече ни изравнява с германците, които досега се считаха за най-смелите парашутисти в света. След това всички, без разлика на пол и възраст, акламираха парашутистите, когато минаха пред публиката в церемониален марш…

7 юни – сряда. 156 ЛЕТЕНИЕ…Витоша и Рила са увити в облаци. Но ето че ние вече сме над гара София, която е страшно ударена и полуразрушена. Летим право към Лъвовия мост, после над "Мария Луиза" и "Св. Неделя". На изток страшно са разрушени покривите на почти всички здания. Около "Св. Неделя" също, но между улиците "Леге", "Алабин", "Цар Калоян" и "Клементина" целият квартал е просто срутен без остатък и един голям площад само е покрит с развалини насред София. Оттук вземаме посока към Военното училище. То и Военната академия, за щастие, не са засегнати…Кацнахме на летище Враждебна. В Министерство на войната пристигнах в 8 часа и 10 минути и се представих на Министъра на войната генерал Руси Русев…

11 юни – неделя. В 7 и 1/2 часа, тъкмо се приготвях да отида на църква, радио София предаде, че големи формации от неприятелски самолети летели над Албания и Черна гора в посока север и североизток. Малко по-късно и сирената засвири. Аз останах да чета…По телефона запитах какви сведения има противовъздушната предупредителна служба и оф. кандидат Нанчев ми доложи, че 2 крепости паднали около Никопол и че населението гонело парашутистите да ги заловят и изтребят. Трета крепост с два повредени мотора летяла с мъка към Сомовит и се очаква да падне някъде… Нощес противникът бомбардирал летищата Карлово и граф Игнатиево до Пловдив…

15 юни – четвъртък. Вчера сутринта ми предадоха от София, че Министърът на войната с парламентарна комисия утре щял да дойде в летище Долна Митрополия да присъства на бойното упражнение на една парашутна рота, която щяла да направи десант на летището с цел да го овладее…

16 юни – петък. 159 ЛЕТЕНИЕ.

Рожденият ден на Н. В. Царя!

… Аз се качих с авиатора капитан Попов – инструктор на юнкерския учебен орляк, в една учебна нова машина "Букер" /хем да видя и тези нови машини за обучение в пилотаж, с които за първи път ще обучават/… Като дойдохме към село Горна Митрополия, издигнахме се високо на около 600 метра, аз взех управлението, а Попов остави клота и педалите. Над Плевен направих няколко завоя и потеглих към Опанец…При слизането от самолета ме удари лошо перката по ръката. След като ми превързаха ръката, аз отидох в Щаба и написах телеграмата до Н. В. Цар Симеон II по случай рождения му ден… Наредих да започне занятието в Долна Митрополия. От летище Телиш излетяха трите транспортни тримоторни "Юнкерс" и след около 15 минути се показаха на хоризонта. Те се придружаваха от 9 изтребителя, които първи долетяха и бомбардираха всички картечни гнезда, за да ги неутрализират. Малко по-късно долетяха и големите самолети и когато бяха над западния край на летището, от тях започнаха да се хвърлят един след други парашутистите. Парашутите им с абсолютна точност се отваряха един след друг все на 25 метра под самолета. След около 20 секунди всички парашути като големи бели чадъри бяха отворени и летяха надолу. Чудно красива бе гледката, като мираж!…Един след друг парашутистите падаха на земята, откопчаваха парашутите, които вятърът грабваше и отнасяше встрани по полето. Бързо групирани, парашутистите започват настъпление и атака за овладяване на летището…

Ген. Стефанов поздравява парашутистите в Долна Митрополия, 1944 год.

Заповядах да се строят като буква “Г” всички войници. На десния фланг парашутистите, вляво от тях летците, още по вляво пионерната и свързочната дружина. Прегледах и поздравих всички войски. След това казах реч около 1/2 час, за да похваля парашутистите и да подчертая пред парламентарната комисия и публиката, че постиженията в бойната подготовка на нашата войска са толкова големи, че ни изравняват с най-добрите войски в света. Със своята смелост и изкуство момчетата доказаха, че основателно още в миналите войни едни ни наричаха японци, а други прусаци на Балканите.

След едно мощно “Ура” за нашия млад Цар всички минаха в церемониален марш и с това се завърши занятието...

№ 86

ДНЕВНИК

/ 16 юни 1944 – 3 септември 1944 /

1 юли – събота. 161 ЛЕТЕНИЕ… От Горна Оряховица до Плевен сме дошли за 25 минути. Пътуването бе разкошно, с най-добрия пилот, с хубава машина, в хубаво време и рано сутринта. Над нас е светло ведро синьо небе, а под нас златни ниви, по които са осъмнали ранобудни жетвари… Неволно обърнах поглед към Еленския Балкан. Виждам гигантската снага на родния наш Балкан, чиито върхове като глави на беловласи старци стърчат високо като че ли затъкнати в небесата!!…Погледнах на север и додето очите ми виждат – все златни житни поля по цялата Дунавска равнина, тук-таме размесени с царевица и други култури…А навред жетвари и жетварки цели вериги по нивите, по цял ден наведени женат ли, женат! Наистина удивително работен е нашият народ!

11 юли – вторник…В 8 и 1/2 часа ние стигнахме в село Агатово, Севлиевско. В 9 и 1/2 часа стрелбата започна и трая до 11 и 1/2 часа, т. е. 5 батареи стреляха за 2 часа и дадоха отлични резултати… От София предали в четвъртък в 9 часа да се представя по служба на Военния министър, вероятно да ми кажат, че ще ме превеждат в Скопие. Продължих по пътя за Търново и все си мисля, че това е невъзможно, защото в навечерието на една война няма интерес да се разстрои командването и на IV-та армия…

16 юли – неделя…В Караисен пристигнах в 8 и 1/2 часа, тъкмо когато църквата беше свършила службата. Най-напред поздравих организациите и учениците. После отидохме пред камбанарията – паметник, дето се отслужи кратка заупокойка за убитите във войните караисенчани. След това всички се отправихме към паметника на височината северно от селото сред лозята. Също се отслужи панихида за убитите 6 въстаника от четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа на 7 юли 1868 година. После говори старият свещеник Игнат Недевски от Средни колиби, Еленско. След него говорих аз около 1 час, като описах цялата епопея на Хаджи Димитър и Стефан Караджа. Всички слушаха с внимание, което ме трогна. Накрая аз окачих ордена за гражданска заслуга, с който, по мое искане, бе награден отец Игнат от Н. В. Царя заради хубавите инициативи, които реализира с постройката на четирите паметника в селото…

20 юли – четвъртък… Тази вечер в 20 и 1/2 часа радио София предаде, че адмирал в Япония подал оставката на кабинета, а в 22 часа и 50 минути също радио София

предаде, че днес след пладне с адска машина е бил извършен атентат против живота на Фюрера, но той останал живо и здраво, слава Богу!…

Навред се водят страшни боеве. Време е Япония да обяви война на Русия!

23 юли – неделя. В 7 часа потеглихме от къщи за тържествата в село Горна Липница и корията на дяда Пана Войнов, дето са паднали убити 8 души от четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа на 8 юли 1868 година…Започна панихидата, а след нея и молебен. Накрая дядо владика произнесе слово за голямото значение на празника, а след него и аз 1 и 1/2 часа – за действията на четата от Букурещ до Бузлуджа. Хората изслушаха с голямо внимание и двете речи… Тогава дадох 2 000 лева от мене и 3 000 лева от Щаба = 5 000 лева. Само за 1 час, докато се свърши обядът, се събраха 300 000 лева, а околийският управител обеща от бюджетните още 200 000 лева. Половин милион лева се събраха за толкова малко време!… Да сме честити най-после да открием и видим един величествен паметник! Вечна слава на борците! След като се наобядвахме, стари и млади жени от Горна Липница играха народни хора и пяха стари песни…

29 юли – събота…В 9 часа Министърът на войната генерал – лейтенат Русев Руси ни прие. След малко дойде Министър-председателят Иван Багрянов, мой съвипускник. Седнахме. Най-напред Министър-председателят с кратка реч ни ориентира по външното и вътрешното положение. Той подчерта, че без да е избегната война, засега положението е такова, че тя не е тъй осезателна. С турците сме добре и макар напоследък много да ги натиска Англия да ни обявят война, те не се съгласяват. На север, поради увличане на русите в настъпателните операции в северния участък, привлякоха всички сили там и затова го охлабиха. Освен това външното положение се характеризира с една умора от войната и затова всички бързат да я свършат. Докато Германия разчита сама на себе си и никого не натиска за война, нейните противници тъкмо напротив. А кой търси чужда помощ? Който се чувства слаб. Поради всичко това трудно може да се допусне, че от любов към войната Русия, Англия или Америка ще дойдат да се бият с нас, т. е. ще пожелаят да си премерят силите с 1 000 000 прясна и храбра българска войска. Това безспорно е възможно само в един случай, ако ние вътрешно се разложим. В такъв случай англо-саксонците ще побързат да стоварят десант и да осигурят теснините – Босфора и Дарданелите. Но и русите под претекст да въдворят ред ще сторят същото и България ще стане харман. Ето защо, за да избегнем войната, най-сигурното средство при днешното положение е да се заздрави вътрешният фронт. “Да обмислим някои мерки – за тази цел сме се събрали” – каза Министърът на войната генерал Русев. След това той говори по тези мерки…

2 август – сряда. Свети Илия – Илинден!

172 ЛЕТЕНИЕ. В 5 часа тази сутрин станах, макар че легнах в 1 часа. Приготвих се и в 7 часа и 15 минути бях на летището… На плаца стоеше кацнал “Щъркел № 9”, в пълна готовност, който Министърът заповяда да ми се предаде като автомобил за използване при обиколката на частите от армията…

174 ЛЕТЕНИЕ. Точно в 14 часа и 44 минути излетяхме и кацнахме в Русе. Не можах да отида, за жалост, на Бузлуджа, защото главното било на Балкана изцяло бе обвито в дебели облаци, но нищо. Можах да отида до Плаковския манастир “Св. Илия”…По такъв начин днешния ден ще го запомня, че 4 пъти летях, работата си

свърших и навреме се прибрах. Като си помисля откъде минах този ден, всичко сега ми е като на сън…
3 август – четвъртък. От 15 до 19 часа в Щаба на 9-та дивизия говорих за борбата против разбойниците комунисти, за същото, за което ходих във Враца и Русе. Тук бяха всички началници на гарнизони и командири на части. Въпросът се разясни много добре и вярвам този път ще се добият добри резултати.
14 август – понеделник. 180 ЛЕТЕНИЕ… Кацнах в село Горна Липница, за да внеса сумата 5 000 лева, която обещах публично на обяда в дяда Пановата кория, за да се засили фондът за постройка паметник в корията за Хаджи Димитър и Караджата…
24 август – четвъртък…Отидохме във Видин и в канцеларията на командира на 3-ти пехотен полк събрах всички офицери и им говорих по положението и дълга на войската в този момент. Тук получих новината, че Румъния направила преврат и обявила война на Германия. Сключила едва ли не съюз с Русия, която се задължила да й помогне за връщането на Трансилвания от Унгария…Офицерите във Видин бяха доста отпаднали духом и смутени от събитията. Аз им говорих 1 час и им казах, че Кемал паша с 200 000 доброволци в миналата война чудеса направи, а ние сега имаме армия запазена, невоювала още, за която сигурно ще се държи сметка. И всичко това ги поободри…
29 август – петък. 189 ЛЕТЕНИЕ. Излитане от Долна Митрополия с пилот подофицер Цветков. Аз, поручик Цонев и поручик Haller, германски офицер, отиваме за Видин да уредим спорни въпроси с германците… След като на пристанището уредихме всички спорни въпроси, ние се върнахме на плаца…
30 август – сряда…Народният представител Стефан Радионов едва сега призна, че аз съм сочил най-правия път: "Да не се говори за мир, докато трае войната"…
2 септември – събота… Понеже с приближаването на руските войски до Добруджанската граница стана много натегнато, а не е ясно какво поведение ще държим, реших с "Щъркела" да се отправя за София и да се ориентирам…

В Министерство на войната се представих на Министъра на войната генерал Руси Русев. Той ме ориентира средна хубост, защото и те нищо не знаят. Каза ми само, че и русите, и англичаните първоначално много бързат. След измяната на власите и след излизането на Румъния, немците станали много бавни. Русите отначало признавали неутралитета, после се отказали от него. Английският пълномощен министър в Цариград казал, че ние нямаме политика, а имаме отлична армия и тя ще ни помогне… Обядвах в Министерството на войната заедно с господа министрите и регентите Михов и Филов. Аз бях до Никола Михов на трапезата и разбрах от него, че преговорите в Кайро били прекратени, защото правителството на Багрянов, което било дало пълномощията на нашите делегати, вече е в оставка. Поради всичко това регентите бързаха до довечера да съставят Министерски кабинет…
199 ЛЕТЕНИЕ. Прибрах се в Плевен в Щаба на армията…Майор Патев от Долна Митрополия ми предаде по телефона веднага да се обадя на Регента, господин генерал Никола Михов, защото питали дали съм пристигнал в Плевен…По телефона Регентът Михов ми каза следното: "…Извинявай, че днес като обядвахме заедно нищо не ти казах, но тогава още нищо не бе тъй сигурно. Има голяма вероятност да бъдеш назначен Министър на войната, но все пак довечера и утре заран слушай радио София и ако си чуеш името, тръгни със самолета веднага за

София. Гледай да не се забавиш, защото има спешни въпроси. Вярвам, че като войник ще приемеш и няма да имаш нищо против.”

Аз отговорих: “Няма какво да правя, ще дойда, но както досега на два пъти лисица ми мина път и не станах Министър на войната, сега още повече да не става. Струва ми се, че в тези времена по-необходимо е да бъда в Северна България! Особено сега камъкът на своето място си тежи!”

Регентът каза: “Е, да! Но все пак вярвам, няма да откажеш и да попречиш да се състави новият кабинет. Ако мислиш нещо, казвай, докато е време!”

“Благодаря за доверието, казах му аз, ще дойда, няма що да правя, но дано и този път да не стане!”…

Горното съобщение никак не ме зарадва. Напротив, веднага като че ли отгоре ми се стовари много тежък товар…

На летището в Долна Митрополия ме посрещнаха майорите: Попганчев, Петев и капитан Попов и ми честитиха по-големия пост. Казах им, че това е слух, защото ида от София и нищо не зная. Майор Патев каза обаче, че от Щаба на войската някой офицер днес казал по телефона в моя Щаб, че Регентът Михов ме търсил да ми съобщи това… Новият кабинет трябва да може да поднови преговорите в Кайро. По радиото в 22 и 1/2 часа съобщиха състава на новия кабинет с Министър на войната генерал Иван Маринов, който командваше през 1941 – 1942 година 6-та армия… Поканих всички на чаша бира по случай избавлението ми…

3 септември – неделя…Доволен съм, че имах случай да поговоря с един интелигентен болшевик Николай Филипович Башенко от град Ростов, на 25 години, свършил десетилетка, по професия шофьор, моторист. По-интересното, което разбрах от разговора си с него, бе следното:

1. В Съветска Русия няма такава голяма свобода, както в България, но затова има ред и дисциплина. У нас, казва той, никой не се занимава с политика, защото това е държавен въпрос, с който се занимават други големи мъже, но не и народът. Най-много маршал Сталин се занимава с политика, а ние, простият народ, не, но и не бива. По-скоро ще пречим, отколкото да помагаме. Много хора без специална подготовка нищо не могат полезно да дадат.
2. На въпроса защо Съветска Русия се сби с Германия, след като имаха съюз за приятелство и ненападение; след като Сталин декларира, че този път Русия няма да си гори пръстите и да вади кестените – да ги вадят другите, той отговори: “Това ние положително не знаем. Знае го Сталин. Изглежда, че Германия се е стремила към хегемония и затова се скарахме.”
3. Четете ли вестници и защо не знаете? “Да, четем. У нас има малко вестници, които пишат само това, което им дадат. Понеже по руско-германския конфликт нищо не писаха, освен че Германия безпричинно, “для хегемонии напала Россию”, затова нищо повече не знаем.”
4. По въпроса колко часа е работният ден в Русия, същият отговори, че първоначално е била уравниловка, всички работели еднакво по 8 часа и им плащали еднакво. Този комунизъм дал много лошо качество и малко количество, затова го отменили и сега всичко се работело на акорд. Всеки работел според силите си, ако иска 8, 10 или 12 часа.

В 16 часа и 15 мин. предадох на дежурния по Военното министерство генерал Бояджиев донесението на подполковник Николов за разговора им с руския полковник и неговия Началник щаб – майора: ”Ние имаме приказ да бъдем готови за преминаване Силистра.” С лодка измерили ширината на Дунава и огледали брега. Били любезни, влезли в кръчма и пили за здравето на двата народа и техния възход! Когато нашите им казали, че сигурно няма да минете отсам, защото ние сме неутрални, те отговорили, че този въпрос сега се урежда и между двете правителства се водели преговори.

№ 87

Мила Кръстинке,

Часът е 2. Аз не съм мигвал, понеже Русия по вечеря ни обяви безпричинно война и Бог знает что с нам будет вперед, но кураж. Аз все смятам, что спасени будем с воля Божия.

Изпращам ти 10 000 лева. В гардероба са спестовните книжки. Но и ти имаш такива. Само България дано спасим. Да живее България! Да живее Цар Симеон II!

УРА!!!

Хайде, дано Бог помогне в скоро време добре да се видим!

6 септември 1944 г. Целувам те

Плевен Твой Атанас

Съпругата му Кръстина Стефанова, 1944 год.

№ 88

Мило Кинче,

При страшно тежки и критични минути ти пиша това писмо и ти изпращам 10 000 лева за храна и друго. Няма да се плашите от нищо, защото Господ си знае работата! Нека имаме вяра в Него! Може би народът трябваше това да преживее за наказание!

В 1 часа нашето правителство поиска примирие!

Поздрав на леля ти и вуйчовците ти.

6 септември 1944 г. Целува те баща ти

Плевен Атанас

Дъщеря му Кръстина Стефанова, 1944 год.

№ 89

Мила мамо,

Като гръм от ясно небе тази вечер радио “Москва” разнесе новината, че от 18 часа на 5 септември на България е обявена война от Съветска Русия. В момент, когато просим мир и водим преговори за такъв, Русия ни обявява война. Бог знает

что с нами будет впереди, но яко с нами Бог! Каузата ни е свята и велика, затова с Божията помощ вярвам, спасени будем!

Нощес в 1 часа правителството поиска примирие.

Изпращам ти 8000 лева. Отговори получи ли ги! Не ми стигнаха парите. Затова турих 7000 лева.

По-нататък ще кажа: ”До добро виждане”.

Целувам ти ръката!

6 септември 1944 год.   Твой син: Атанас

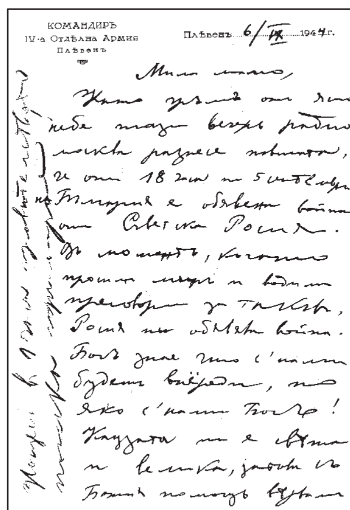

КОМАНДИРЪ
IV-а Отдѣлна Армия
Плѣвенъ

Плѣвенъ 6/IX 1944 г.

Мила мамо,

№ 90

Мила мамо,

Нощес получих заповед с Щаба си, днес до обяд най-късно, да се отправя към Дупница, за да поема командването на някои дивизии, понеже германците при Ниш плениха Щаба им.

Поздрав и всичко хубаво ви желая. Дано в скоро време всичко се поправи.

Повече спокойствие и вяра във Всевишния и справедливостта Му! България е преживявала и по-страшни дни от тези!

8 септември 1944 год.   Твой син: Атанас

Плевен, 10 и 1/2 часа

№ 91

Мила мамо,

Вчера след обяд в Плевен станаха големи размирици. Нали дадоха амнистия и по радиото я съобщиха. След 3 – 4 часа около затвора се натрупва една тълпа от няколко хиляди души и иска да се пуснат амнистираните. Прокурорът обаче вместо да предизвести войската, предварително направо влиза сред тълпата да я увещава да се разотиде, защото сега не може да се пуснат арестантите. Прокурорът и директорът се заключват в затвора и по телефона ме извикват. Докато се обадя аз, тълпата разбива вратите, нахлува в затвора и освобождава всичките арестанти. В това време вече прокурорът ме уведоми. Веднага наредих да свирят тревога във войсковите части, да се насочат от разни страни към затвора и блокират квартала около него, след което да разпръснат тълпата. Благодарение на тъй бързо взетите мерки, голяма част от арестантите хванахме още по улиците, а друга през нощта се предаде. Веднага наредих по градския високоговорител всички да се приберат в къщи. Полицейския час от 24 намалих на 19. По улиците забраних през нощта движението на цивилни лица и в резултат нощта мина спокойно, но за хората, а не и за мен, защото нощес получих заповед да се подготвя до обяд с Щаба си да

замина за западната граница – град Дупница. Ето защо цяла нощ се стягахме, по обяд се приготвихме и веднага с автомобили тръгнахме за София. От летище Телиш аз взех “Щъркела”, прелетях Балкана за един час и се явих още в 16 часа в Министерството на войната, отдето ти пиша това писмо.

Русите днес влязоха в България като приятели – в Русе, Шумен и Варна. Тази вечер в Русе имат банкет, а из улиците български и руски патрули обикалят. Само във Варна станало нещо като в Плевен, при което бил убит моят колега – командирът на III-та армия генерал Христов. Той бил убит от нашите, преди да влязат русите. Сега има ред. Така че не се тревожете. Руснаците може и да спрат, държат се приятелски.

Ония пари ти изпращам за личен харчлък, защото не зная кога ще се върна в Плевен. На Кинчето и на булката също изпратих по 10 000 лева. Да се грижи всеки за себе си.

Днес, като стигнах тук, се представих на Регентите и им доложих за Плевенския бунт. Те са много доволни от бързото му потушаване и то само с няколко ранени.

8 септември 1944 год. Твой син: Атанас
София

№ 92

Мили ми,

Пристигнах благополучно в Дупница още вчера, 9-ти того, и тук изглежда ще остана още някое време. Пишете до генерал Стефанов, 22-ри пех. полк, Дупница.

Вие как сте? Посрещнахте ли русите? Отговорете ме веднага! Асен се обади от София. Дружината му се разбунтувала нещо, та сега се прибрал в София.

Аз съм на западната граница – на фронт срещу германците. Засега те са далеч и още нямаме действия. От снощи, 22 часа, войната между Русия и България е прекратена. Водят се преговори за примирие.

Миналата нощ бях в София във Военното министерство като стана превратът. Дано е за хубаво!

Вчера имаше тук – таме малко безредия, днес по-малко, а утре дано всичко в съгласие да тръгне.

10 септември 1944 год. Поздрав: генерал Ат. Стефанов
Дупница

ЕПИЛОГ

генерал-лейтенант Атанас Стефанов
на Прикривающия фронт, края на 1943 год.

ПРЕПИСЪ

РЕГИСТЪРЪ ЗА УМИРАНИЯТА
— на —
ПЛѢВЕНСКАТА ОБЩИНА
Околия Плѣвенска
Область Плѣвенска
за 1944 год.

Обр. № 16 (чл. 59 отъ правилника)

АКТЪ № 563

за смърть на Ген. Атанасъ Стефановъ Атанасовъ

БЕЛЕЖКА

На хиляда деветстотинъ четиридесеть и четвърта година, месецъ октомврий, день двадесеть и пети, на дванадесеть часа, подписанниятъ Христо Гетовъ Оббовъ — помощникъ — кмета и длъжностно лице по гражданското състояние на Плѣвенската община, Плѣвенска околия, Плѣвенска область, по писменното заявяване на Плѣвенския областенъ съдъ

и въ присжтствието на Русанъ Ивановъ Додевъ и Цвѣтанъ Ивановъ Георгиевъ-чиновници, въ качество на свидетели съставихъ настоящия актъ за смъртьта на Ген. Атанасъ Стефановъ Атанасовъ жительна градъ Русе, роденъ въ градъ В. Търново на 1891 год. септемврий мес. тринадесети день по занятие генералъ, поданикъ български по народность българинъ, вѣроизповѣдание изт. Православно умрѣлъ на хилядо деветстотинъ четиридесеть и четвърта година месецъ септемврий, день дванадесети на часа шестнадесеть и нула минути въ болницата

Смъртьта е последвала отъ Vul. sclop. thoracis et abdominis
Vulnus sclopetarium thoracis et abdominis.

Умрѣлия е законороденъ синъ на Стефанъ Атанасовъ Киновъ, умрѣлъ и Кръстина Стефанова Атанасова на 73 год. жененъ за Кръстина Стефанова Атанасова, която е преживѣлъ

Смъртен акт №563 от 25 октомври 1944 г.
на генерал-лейтенант Атанас Стефанов

Скръбна вѣсть

Съобщаваме на роднини, приятели и познати, че нашия многообиченъ и никога непрежалимъ синъ, съпругъ, баща, братъ, зеть и сродникъ

Генералъ лейтенантъ

АТАНАСЪ СТЕФАНОВЪ

вчера, 12. IX. т. г. почина.

Загина едно добро сърдце.

Богъ да го прости и вѣчна да бѫде неговата память.

Опѣлото ще се извърши на 14. IX. т. г. въ 15 часа. въ църквата „Св. Марина“.

13. IX. 1944 год.
гр. В.-Търново.

Отъ опечаленитѣ.

52

ПОВЪРИТЕЛЕНЪ

До Негово Величество Царя

ДОКЛАДЪ

№ 230

Царска заповедь № 117 14 септември 1944 г.

Ваше Величество,

Моля:

ДА СЕ УВОЛНЯТЪ

По навършване на 25 годишна служба.

ПО ПЕХОТАТА

Главниятъ инспекторъ на войската генералъ-лейтенантъ Кон-
тинъ Лудвигъ Лукашъ.

Командирътъ на IV отдѣлна армия генералъ-лейтенантъ Ата-
ъ Атанасовъ Стефановъ.

Командирътъ на I отдѣлна армия генералъ-лейтенантъ Никола
овъ Паковъ.

№ 230, 9 септемврий 1944 година, ст. София.

ГЕНЕРАЛЪ-МАЙОРЪ - МИНИСТЪРЪ НА ВОЙНАТА.

ЦВА-Ф. 1 Оп. V а е 676

на 23 т.м. до 12 вечерь

Министерство на войната

ЩАБЪ НА ВОЙСКАТА

№ IV.М.- 1106

20.септемврий 1944 г.

София.

Вх.№ 269
21.9.1944 г.

ЦВА
Ф. 22
Оп. 1
а.е. 218

ТВЪРДЕ БЪРЗО! **Лично поверително!**

1917

А1.,4. и 5.; А.Б. и Э.; КП. и КС.
Д1.,2.,4.,5.,6.,7.,8.,9.,10.,12.,16.,17. и 28.
Дк.2.

СЛЕДА - Командиру бронираната бригада
СЛЕДА - Командиритѣ на 3. и 4.гранични бригади
Дo1.,2.,4.,5.,6.,7.,8.,9. и 10.;Нк.,01.,2.,3.,5 го.
ТУКЪ - Началника на Организационното отдѣление-IV.Орг.-Щ.В.
ТУКЪ - Адютанта на главнокомандуващия.

Промѣни въ М.Н.на ген.щабни офицери.

Въ връзка съ мирновременнитѣ промѣни въ назначенията на офицеритѣ, както и поради разформирането на нѣкои щабове, да се извършатъ промѣни въ М.Н. (на позиционни ...) на армиитѣ, дивизиитѣ и ген.щабнитѣ офицери, както следва:

Чинъ, име, презиме и фамилия за офицера	Досегашно М.Н., което се отмѣнява	Ново М.Н., което се дава.	Забележка
Ген.майоръ Никола Кочевъ Наковъ	К-ръ на I.армия	-	Ув.Ц.З. 117/44
Ген.майоръ Владимиръ Д.Стойчевъ	-	К-ръ на I.армия	
Ген.майоръ Никола Георгиевъ Стойчевъ	К-ръ на II.армия	-	Ув.Ц.З. 117/44
Ген.майоръ Кирилъ Станчевъ	-	К-ръ на II.армия	
Ген.майоръ Никола Христовъ	К-ръ на III.арм.	-	Изключенъ отъ списъц
Ген.майоръ Асенъ Кръстевъ Инковъ	-	К-ръ на III.арм.	
Ген.лейт.Атанасъ Ат.Стефановъ	К-ръ на IV.армия	-	Изключенъ отъ списъц
Ген.майоръ Боянъ Георгиевъ Урумовъ	-	К-ръ на IV.арм.	
Ген.майоръ Константинъ Бибоповъ Стояновъ	К-ръ на V.армия	-	Изключенъ отъ списъц
Ген.майоръ Владимиръ Ант. Кецкаровъ	Н-къ на операт. отдѣл.Щ.V.армия	К-ръ на V.армия	
Ген.майоръ Иванъ Конст.Поповъ	Пом.Н-къ щаба на Гл.Командване	К-ръ на I.корпусъ	
Полк.Иванъ Стойчевъ Кефсизовъ	К-ръ 1.п.див.	К-ръ на 2.бр.бр.	
Ген.майоръ Тодоръ Стефановъ Тошевъ	Н-къ ск.прев.сек.Щ.2.див.	К-ръ на 1.п.див.	
Ген.майоръ Кирилъ Ник.п.Божиловъ	К-ръ 2.п.див.	-	Ув.Ц.З. 117/44
Ген.майоръ Никола Генчевъ	-	К-ръ на 2.п.див.	

Заповед за изключване от списъците за мобилизационно назначение
на генерал-лейтенант Атанас Стефанов

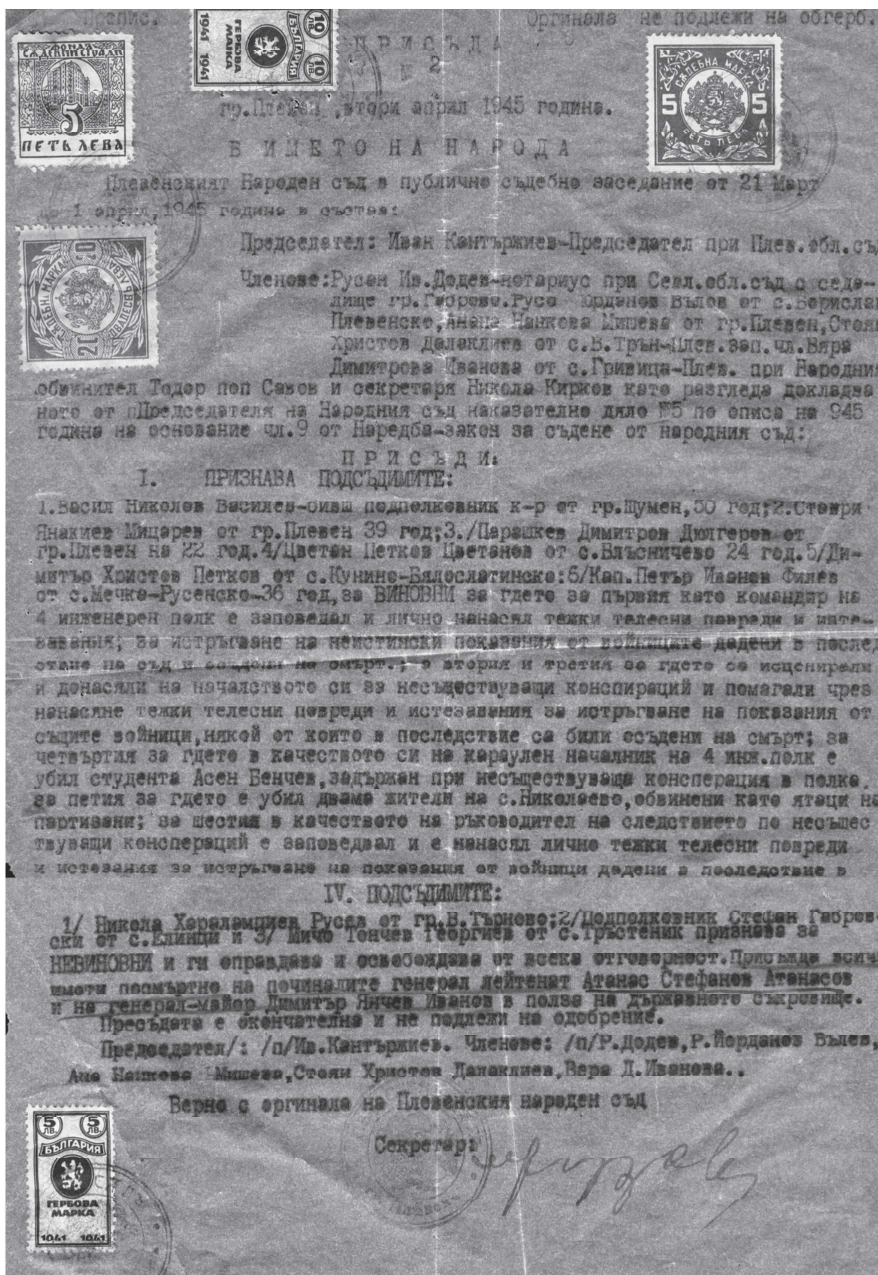

Препис. Оргинала не подлежи на обгерб.

П Р И С Ъ Д А
№ 2

гр.Плевен ,втори април 1945 година.

В И М Е Т О Н А Н А Р О Д А

Плевенският Народен съд в публично съдебно заседание от 21 Март до 1 април,1945 година в състав:

Председател: Иван Кантърджиев-Председател при Плев.обл.съд

Членове: Русен Ив.Додев-нотариус при Севл.обл.съд с седалище гр.Габрово.Русе Йорданов Вълов от с.Бериславци Плевенско,Анна Нанкова Мишева от гр.Плевен,Стоян Христов Далаклиев от с.В.Трън-Плев.зап.чл.Вяра Димитрова Иванова от с.Гривица-Плев. при Народния обвинител Тодор поп Савов и секретаря Никола Кирков като разгледа докладваното от пПредседателя на Народния съд наказателно дяло №5 по описа на 945 година на основание чл.9 от Наредба-закон за съдене от народния съд:

П Р И С Ъ Д И:

I. ПРИЗНАВА ПОДСЪДИМИТЕ:

1.Васил Николов Василев-бивш подполковник к-р от гр.Шумен,50 год;2.Ставри Янакиев Мицарев от гр.Плевен 39 год;3./Парашкев Димитров Дюлгеров от гр.Плевен на 22 год.4/Цветан Петков Цветанов от с.Влъсничево 24 год.5/Димитър Христов Петков от с.Кунино-Бялослатинско:6/Кап.Петър Иванов Филев от с.Мечка-Русенско-36 год,за ВИНОВНИ за гдето за първия като командир на 4 инженерен полк е заповядал и лично нанасял тежки телесни повреди и изтезавания; за изтръгване на неистински показания от войниците дадени в последствие на съд и осъдени на смърт.; а втория и третия за гдето са инсценирали и донасяли на началството си за несъществуващи конспираций и помагали чрез нанасяне тежки телесни повреди и истезавания за изтръгване на показания от същите войници,някой от които в последствие са били осъдени на смърт; за четвъртия за гдето в качеството си на караулен началник на 4 инж.полк е убил студента Асен Бенчев,задържан при несъществуваща конспирация в полка, за петия за гдето е убил двама жители на с.Николаево,обвинени като ятаци на партизани; за шестия в качеството на ръководител на следствието по несъществуващи конспераций е заповядвал и е нанасял лично тежки телесни повреди и истезания за изтръгване на показания от войници дадени в последствие в

IV. ПОДСЪДИМИТЕ:

1/ Никола Хараламписв Русев от гр.В.Търново;2/Подполковник Стефан Габровски от с.Елинци и 3/ Мичо Тончев Георгиев от с.Тръстеник признава за НЕВИНОВНИ и ги оправдава и освобождава от всяка отговорност.Присъжда всички имоти посмъртно на починалите генерал лейтенат Атанас Стефанов Атанасов и на генерал-майор Димитър Янчев Иванов в полза на държавното съкровище.

Пресъдата е окончателна и не подлежи на одобрение.

Председател/: /п/Ив.Кантърджиев. Членове: /п/Р.Додев,Р.Йорданов Вълев, Ана Нашкова Мишева,Стоян Христов Далаклиев,Вера Д.Иванова..

Верно с оргинала на Плевенския народен съд

Секретар:

Присъда № 2 от 2 април 1945 год. на Плевенския народен съд - II състав, с която на починалия генерал-лейтенант Атанас Стефанов се “присъжда посмъртно всички имоти в полза на Държавата”.

М. П.

В.Търновски

ОБЛАСТЕНЪ СЪДЪ

грд № 239/45

16 май 1945 г.

ВТърново

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Търновския областен съд удостоверява, че по исковата молба на Кръстинка Атанасова Стефанова от гр. В.Търново, подадена против държавното съкровище-в лицето на Плевенския обл. директор, за признаване право на собственост за движими вещи, върху който на 11 ноември 944 год. Плевенското данъчно управление основано на писмо № 27 от 2.XI.944 год. на Търновския - народен обвинител е извършил опис и запор, е образувано гражданско дело № 239/945 год. по описа на съда, и че същото още е висящо.

Издава се за да й послужи при нужда.

Секретар: [подпис]

пиепис

РЕЗОЛЮЦИЯ

№ 36

Гр. ВТърново, 24 януарий 194 6 год.

ВЪ ИМЕТО НА НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО

СИМЕОНЪ II

ЦАРЬ НА БЪЛГАРИТѢ

ВТърновски областенъ съдъ граждански отдѣление

въ публично съдебно заседание на шести

презъ хилядо деветстотинъ четиридесеть ..... година, въ съставъ:

Председатель: Слави Славов

Членове: Кр. п. Георгиев
Бото Мечков д. чл.

при секретаря Ас. Шокорджиев като разгледа

докладваното отъ

гражд. дѣло № 239 по описа за 945 год.

Р Е Ш И.

Признава за установено по отношение на Плевенския областен директор, като представители на държавата, че Кръстина Атанасова Стефанова от гр. ВТърново е собственица на следните движими вещи: 1/ един буков двукрилен обикновен гардероб; 2/ Двадесет стола виенски; 3/ една машинка за мелене на месо, 4/ един дюшек за персон и половина; 5/ два стари куфари чамови; 6/ воденичка за мелене на месо, 7/ една черга вълнена от два плата, 8/ едно нощно дървено шкафче строшено, 9/ един юрган; 10/ един буков двукрилен гардероб с огледало, 11/ една разтегателна маса кафява, 12/ един чер бюфет, 13/ един диван плюшен; 14/ шест плюшени фотьола; 15/ една хладилно шкафче от шпертплат 16/ една перница печка, 17/ един готварски котльон четворгит; 18/ една електрическа ютия № 242330; 19/ електрически котлон 20/ една килимена черга от два плата, 21/ една салонна закачалка с огледало; 22/ писалищно бюро-кафяв цвят; 23/ един български таблен железен креват, с пружина; 24/ девет кгр. сапун "буома" 25/ един сервиз чениен за 6 души с ножове вилици и лъжици; 26/ една мастилница за маса, 27/ един полюлей за четири лампи, който вещи са описани и запорирани, като такива на генерал Атанас Стефанов, осъден от народния съд, които освобождава от продан и конфискация същите вещи.

Решението е окончателно и може да се обжалва по касационен ред пред Върховния касационен съд в шеседмичен срок от днес.

Председател /п/ Сл. Славов

Членове /п/ Кр. п. Георгиев и Б. Мечков

ГЛАВНА ПРОКУРАТУРА
НА
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Отдел НАК. СЪДЕБЕН
№ 14651/93г.-VI
12 юни 1997 г.

ДО
КРЪСТИНА АТАНАСОВА
ЧОЛАКОВА
ул. "БАЧО КИРО" № 10
ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Уведомявам Ви, че молбата Ви е уважена.

Главна прокуратура внесе във Върховния касационен съд предложение по реда на чл. 350 от НПК срещу присъда № 2/1945 г. по Н.Д. № 3/1945 г. на НС- Плевен, 3 с-в, в частта, с която е осъден АТАНАС СТЕФАНОВ АТАНАСОВ.

Тъй като не сте страна по делото, призовка няма да получите. За датата на разглеждане можете да направите лично справка във Върховния касационен съд- Наказателна колегия.

ПРОКУРОР:
/М. КАБАКЧИЕВА/

СВС

РЕШЕНИЕ

N...469...

София,..28..........я н у а р и..........................1998 година

В ИМЕТО НА НАРОДА

Върховният касационен съд на Република България, първо наказателно отделение, в съдебно заседание на д е с е т и ноември хиляда деветстотин деветдесет и седма година в състав:

ПРЕДСЕДАТЕЛ: Николай Чирипов
ЧЛЕНОВЕ: Бойка Попова
Лидия Стоянова

при секретар Румяна Виденова
и в присъствието на прокурора Калина Попова
изслуша докладваното от съдията Б.Попова нак.дело N 264 /1997 година.

Надзорното производство е образувано по предложение на Главния прокурор на Републиката. С доводи по чл. 356 във вр. с чл.328 т. 4 и във вр. с чл.336 НПК се предлага да бъде отменена влязлата в сила присъда № 2 от 9 март 1945 г,постановена по н.д. № 3/45 г от Трети състав на Плевенския народен съд в частта й досежно осъдените генерал-лейтенант Атанас Стефанов Атанасов-бивш жител на с. Миндя- Еленско и Васил Попов Стефанов-бивш жител на гр.Луковит, като същите бъдат признати за невинни и оправдани.

Представителят на Главна прокуратура поддържа направеното предложение.

Върховният касационен съд, за да се произнесе взе предвид следното:

С раздел с е д м и от посочената присъда на Третия състав на Плевенския народен съд подсъдимите Атанас Стефанов Атанасов и Васил Попов Стефанов задочно са признати за виновни и осъдени затова, че през инкриминирания в Наредбата-закон за съдене виновниците за въвличане България в Световната война срещу съюзените народи и за злодеянията,свързани с нея ,са извършили престъпления по чл. 2 т. 4,6,7 и 8 от същата/ преди изменението в поредността на престъпните състави с Указ № 49- ДВ бр. 261/24 ноември 44 г /.

Наложено е наказание конфискация в полза на държавното съкровище на цялото им имущество.

В мотивите към издадената присъда - л.23 - 26 от раздел седми - том 778- 11-НС съдът е изложил аргументацията си относно изводите за виновността на посочените двама осъдени.

Надзорният състав на Върховният касационен съд прие, че проверката на атакуваната част от присъдата следва да обхване преди всичко обосноваността на изводите за виновността и вината, тъй като от една страна това е основанието на подаденото предложение, а от друга- защото липсва процесуален способ за отстраняване на други дефекти на присъдата по смисъла на чл.328 във вр. с чл.356 НПК,дори и при налчието им, поради временното действие на Наредбата- закон.

Съдържащите се в присъдата фактически положения съставът на народния съд е обосновал от гласни доказателства, събрани по делото- това са св. Ив.Казанджиев- л.46 от съдебния протокол в том 778- НС, св. Н.Кантарджиев- л.47, св.Б.Димитрашев- л.47 гърба,св.Ив.Панков л.47 гърба и др./за подс. Атанасов/ и подс. Г.Пашев- л.33, А.Динков- л.36,С.Радков- л. 37-38,Г.Стоев- л.38- гърба,подс. М. Павлов-л.42,Г.Марков- л.41,Н.Бочев- л 38 , св. Х.Величков и др.

С така приетите за установени факти съдът е обсоновал изводите си за виновността и вината на посочените двама подсъдими, субсумирайки ги в посочените по горе престъпни състави от Наредбата-закон.

Присъдата би била явно необоснована, ако въобще липсват доказателства за фактическите положения, приети от съда, или когато събраните доказателства са в явно противоречие с приетите за установени факти

В случая не може да бъде направена констатация, че изводите на първата инстанция относно извършените деяния, авторството им и вината на извършителите са в явно несъответствие с доказателствата,на които се е позовала.

Затова настоящият надзорен състав прие, че няма право да отмени осъдителната присъда и да признае подс.Атанасов и Попов за невинни поради съмнение,че посочените по-горе съподсъдими са депозирали заинтересовани обяснения / както се твърди в предложението/ или защото правото им на защита не е било упражнено ефективно- за последното не съществува правен способ за поправяне.

В този смисъл Върховният касационен съд прие, че хипотезата на чл.336 НПК е неприложима. Затова подаденото предложение следва да се остави без уважение като неоснователно.

Водим от горното и на основание чл. 337 във вр. с чл.358 ал.4 и във вр. с чл.356 НПК, Върховният касационен съд- Първо наказателно отделение,

Р Е Ш И

ОСТАВЯ БЕЗ УВАЖЕНИЕ предложението на Главния прокурор на Републиката с р е щ у влязлата в сила присъда № 2 от 9 март 1945 година, постановена по н.д. № 3/45 г о т т р е т и състав на Плевенския народен съд в частта й относно осъдените АТАНАС СТЕФАНОВ АТАНАСОВ- бивш жител на с. Миндя- Еленско и ВАСИЛ ПОПОВ СТЕФАНОВ- бивш жител на гр. Луковит.

Вярно, секретар: [signature]

ПРЕДСЕДАТЕЛ: [signature]
ЧЛЕНОВЕ: [signature] [signature]

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

Предговор *5*

Син на своя род и Отечество *7*

В служба на България *9*

Атанас Стефанов за себе си *23*

Кадет и юнкер / 1905 – 1912 / *25*

Във вихъра на Балканските войни / 1912 – 1914 / *36*

Отново на фронта / 1915 – 1918 / *79*

Сред стожерите в размирно време / 1919 – 1934 / *127*

Във висшето командване / 1935 – 1944 / *181*

Епилог *347*

ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ
А Т А Н А С   С Т Е Ф А Н О В
(1891 – 1944)

ЛИЧЕН АРХИВ

Българска
Второ издание

Съставител: Маргарита Чолакова
Редактор: Валентина Дандолова
Графичен дизайн на корица: Никола Николов
Предпечатна подготовка: Момчил Рангелов
Превод от френски: Искра Недялкова
Коректор: Иван Саров

Формат: 155x225
Тираж 100

Цена 10 лв.

Печат “Дедракс” ООД – София